

A BONTAKOZÓ ÉLET
V.

A FELNŐTTEK LÉLEKRAJZA

ÍRTA:
MARCZELL MIHÁLY DR.

BUDAPEST, 1934
»ÉLET« KIADÁSA

„Élet” Irod. és Nyomda Rt. — igazgató: Laiszky Jenő.

ELŐSZÓ.

A felnőtt ember, a testileg, szellemileg és lelki-
leg kialakult férfi és nő lélekrajzát próbálom az
V. kötetben vázolni. Arra törekedtem, hogy min-
den jelenséget az aktuális történelmi problémáktól
függetlenül mérjek le és értékeljek, amikor az mar-
mélyen érinti a felnőtt ember lelkét s ott mara-
dandó változásokat, vagy éles lelkireakciókat hoz
létre. E *kívülről jövő* hatások — ha az egyén belső
konstrukciója nem elég biztos alapokra épült —
lassú bomlási folyamatot, a *cselekvés és ideál egyre
szélesedő distanciáját*, esetleg *mindent elsöprő tra-
gikus összeomlást eredményezhetnek*. De bizonyos
szelekció után, felsőbbrendű erkölcsi élettörvénye-
ken átszűrve, a külső világ félnk irányuló hullám-
zása *építő*, szintetikus munkát is végezhet; ered-
ményként tisztító, optimizmust hirdető érzelmi tón-
ust, új akarati életet, mély és organikus *hitet* emel-
het fel az egyén lelkében, hogy azután minden ese-
mény, tett, érzés és gondolat ebben a szent fókusz-
ban találkozzék. *Mélységes, evangéliumi hitet, dia-
dalmos optimizmussal átítatott hitet*, mely nemcsak
célokat jelöl ki az individualizmusból kollektívizmus
felé hajló embertestvérenek, hanem megnyitja az
egyén számára az élet *metafizikai, negyedik di-*

menzióját az örök élet végtelen perspektívája élé állítva. A felnőtt ember azután lelkinehézségeit tekintve igazabb és megszentelt célt és értelmet nyer. Emberhez méltó célt az életben és az isteni élettervvel harmonikusan csengő célt a házasságban. Az elhivatottak, a látszólag „egyedül” élők, a „társtalan”, de *egyetemes* emberi célokért küzdők paradox életproblémája pedig a kereszténység mindent átölelő, egyéni értékeket sugárzó szeretetében oldódik fel.

Az eddigi kötetektől *eltérően* e munkával valóban csak *vázlatot* nyújtok, mert éppen a nagyon is aktuális színek *szándékos mellőzése* talán kissé egyhangúvá teszik az egyes fejezeteket; de e látszólagos hátrány a könyv *egysége* szempontjából olyan sok egyéb előnyt jelentett, amelyet figyelmen kívül nem hagyhattam. Vonalhúzásaimat a *tapasztalati adatok* pontozzák; a tudományos ismeretek csak *támasztékot* adnak.

Adja az *Úr Jézus Krisztus*, hogy e munka V. kötete is olyan sok örömet, irányítást, lendületet, hitet és az Ő gondolatainak újabb térfoglalását jelentse, mint — tán nem vakmerőség állítanom — előbbi négy testvére; hiszen az író tollát most is ugyanaz vezette: *tiszta szándék és alázatos krisztusi szeretet*.

Budapest, 1934. Hamvazószerdán.

A szerző.

1. A kiforrott egyéniség.

A gyermek és ifjú benne van a fejlődés sodrában. Szinte minden energiája ezt szolgálja s a kvalitások által létrehozott lehetőségek megvalósításán dolgozik; tudományos kifejezéssel: a *potencialitás az aktiválódás útját járja*. Ezért van, hogy a gyermek még inkább immanens, *rejtett* gazdagság hordozója; az ifjú már a bontakozó élet félig-meddig tudatos alakítója. Az elsőben még erősebb a külső körülmények ébresztő és alakító hatása, a másodikban a súlypont lassan az „én” felé tolódik és mind tudatosabb lesz benne az erőfeszítés, a lendület célja és értelme. Végül is azonban mindkettőben — *bár különbözőképpen* — az alakulás, a fejlődés, a testi-lelki értékek megnyilatkozást kereső tendenciája uralkodik.

Ez a lelki alakulás teljesen megtölti a gyermek és — még jobban — az ifjú *élettartalmát*. Mivel pedig az élettartalom küzdelmes és helyes szolgálata bizonyos lelki kielégültséget eredményez, azért az egyén forrongásai, küzdelmei és törekvései fontos tényezői lesznek az alakuló ember boldogságának is. Az a gyermek, illetve az az ifjú fogja megtalálni földi boldogságának helyes irányát, aki *erőtéljes megfeszüléssel próbálja lelki értékeit és*

egyéniségének uralkodó vonalait magasabb közép-pont felé irányítani. Akinek bontakozó élete mind-nagyobb megtáruulással veszi majd fel azokat a hatásokat, amelyek — szerinte is — jövő életének kialakulásához szükségesek.¹

A felnőtt ember élete bizonyos felső határig állandó fejlődést mutat² s ebben a fejlődési szakaszban a legbensőbb, legigazibb erőfeszítések tömegét akkor ismerjük meg, ha azokat *in statu nascendi* vizsgáljuk. Ebben az életszakaszban az egyéniség viszonylag már kiforrott. A testi energiák kifejlődése mellett a szellemi-lelki konstrukció is határozottabb formában jelentkezik. Nem ugyan változatlanul és mereven, hanem úgy, hogy már csak intenzívebb, nagyobb hatások váltanak ki erőteljes és hosszabb idejű átalakulást. Ez a kor tehát már a kialakult életnek és a mindenható *Isten* által kitervezett életcélnek, az *egyéniség megsokszorosításának szent életszakasza.*

Az egyén *kettős vonalon* áll az élet szolgálatában. Nemcsak úgy, hogy értékeket nyújtó talaja lesz a belőle eredő jövőnek, hanem úgy is, hogy az egyéniség örök érvénye mellett valamiképpen sugározza magából a szellemi és lelki értékeket, melyek szintén alakító tényezői lesznek a jövőnek; vagyis a kialakult egyéniség *öröklött és felvett értékeinek érvényesítésére törekszik.*

¹ A IV. kötetben hangsúlyoztam már az ifjúság szellemi önállóságra törekvését; mondtam azt is, hogy a külső, a tekintélyen alapuló hatásokkal szemben eléggé visszautasító a fiatalság, ami azonban nem jelenti azt, hogy a *jónak vélt* értékeket nem fogadná be a lehető legnagyobb tisztelettel.

² Az emberi élet a testi fejlődés és a szellemi telítettség vonalán egy bizonyos platót ér el; az *öregkor határától* lefelémenő lejtés mutatkozik — amint jelen kötetünk III. részének B) pontjában kifejtjük —, de a *lelkiélet* értékgyűjtésében és érvényesítésében ott is *haladás* észlelhető!

A felnőtt embert tehát úgy tekinthetjük, mint *birtoklót*; nemcsak a teremtett készség, képesség, tehetség birtokosát, hanem a gyűjtés útján szerzett értékek hordozóját. Mivel a *birtoklás lényeges jegy a rendelkezés*, a kiforrott egyéniség lényeges ismertetője az lesz tehát, hogy életkincseinek halmozásán túl önmagát egyetemes célok alá rendeli, amelyben a mérlegelésen túl az *akarati is fontos tényező*. Ez a világosan kibontakozó, pragmatikus jelenség pedig már jelzi is, hogy a felnőtt ember *rendelkezik önmagával és önmagának irányítója*.

Ez pedig az egyéniség kiemelkedését jelenti a körülötte áramló életből; öntudatos, akarati életével különálló kis világot határol le,¹ Mely már a sok szellemi és lelki résznek nagyszabású és céltudatos egybefogását is jelenti. Így a felnőtt ember szellemiségének erejével nemcsak a fizikai élet fölé emelkedik, hanem irányító lehet önmaga felett is, mert olyan értékeket enged lelki életébe beszűrődni, amelyeket „jó”-nak, „igaz”-nak, „szép”-nek ítél. Bár a *tudatalatti* élmények szerepe nem becsülhető le, sőt az alig észrevehető hatások (*imponderabilia*) sem szoríthatók ki a kiforrott egyéniség életéből, mégis ezek a tényezők többé-kevésbé a *tudatos szelekció* pszichés szűrőjén keresztül érvényesülnek.

a) Az élet *leganyagiasabb aktivitása* a vegetatív élet szolgálata: a mindennapi élet, a megélhetés anyagi biztosítása. Már ebben a pontban is tekintélyes szerep jut az önrendelkező felnőtt embernek. A föld javainak megszerzése, a *módok*, az eszközök felhasználása mind tőle függ. Amit és amennyit akar birtokolni, aszerint állítja be erőfeszítéseinek nagyságát. Igaz, hogy ez az erőfeszítés nem jelenti egyúttal a javak birtoklását, de azt

¹ Nagy Lajos: Az élő gondolat. Bp. 1930.

mindenesetre jelzi, hogy az életirány kitűzése és szolgálata a mi kezünkben is van.

Még jobban megfigyelhető ez a *tényleg birtoklóit javak jogos felhasználásában*. A felnőtt ember itt fizikai ereje és pozitív társadalmi jogszabályok alapján rendelkezik a javak felett. Szerzi, vesz, örökli, gyarapítja és felhasználja a javakat kiforrott elveinek megfelelően. *Igaz, hogy nem teljesen korlátlanul*. A társadalom törvényein túl a felsőbbrendű értékek is parancsolólag kötik őt. *Isten, lélek, embertestvér olyan személyes kapcsolatokkal fonják össze az embert, amelyekből egyetemes értékű, az egyént korlátozó elvek következnek*.

A javak *helyes* felhasználása az ember függő, véges, korlátok között élő és végnélküli életre beállított természetéből folyóan szabályozott. Alapjában az *isteni* törvényt exponáló lelkiismeret útján, részletesen pedig a tételes isteni és emberi törvények útján. Az utóbbi a birtoklás és felhasználás tényét nem tagadhatja, hanem a javak helyes elosztását és élvezésének *helyes* módját kell, hogy szabályozza.

b) A szellemi és lelki értékeket tekintve (tudás, esztétizs, erkölcs, szociális érzés, vallás) világosabban bontakozik ki az önrendelkezés benső eredete.

Amit az iskola és a valláserkölcös nevelés bennünk tudatossá tett, amit önmagunkban lassan értékke kristályosítottunk, az már egyéniségünk szerkesztés része. Ez a birtoklás *erősebb és mélyebb*, mint az anyagi élet javainak birtoklása. Ezek fellett a „mors imperátor” szava vagy annak sötét hírnöke (a betegség, öregség, stb.) is csak annyiban uralkodik, hogy a földi életünk tudatának síkjából elragadhatja, de az élet végtelen perspektívájából meg nem semmisítheti. Még az örök élet valóságát tagadók is kénytelenek elismerni, hogy ezek a kin-

csek az emberiség kultúréletében vég nélkül érvényesülnek.¹ Vitán kívül áll tehát, hogy a szellemi és lelki értékek az élethálónak magasabb pontján állanak és az anyagiakkal szemben szervezettebben hozzá tartoznak az emberi lélek birtokállományához.

Felhasználásukat illetőleg az előbbihez hasonló megállapítást kell tennünk. Ezek az értékek a maguk teljességében mindig rendelkezésünkre állanak és ha jól magunkba építettük, életünk minden szakaszában érvényesülnek. Tudásunk, művészi készségünk, morális életünk, szociális beállítottságunk, vallásos életünk állandóan formál és egyensúlyoz bennünket. Ezek a világító tüzek az eszmények és kegyelmi indítások belső erejével hatnak; épp ezért az élet minden tényét átjárják. *Akarva, nem akarva használjuk ezeket a kincseket*, mert a lélek minden rezdülésében eleven, vitális hatást gyakorolnak; *tudatos vagy tudatalatti hatást*. A tudatos vagy tudatalatti hatás differenciálása azért fontos, mert a felnőtt ember a maga kiforrott egyéniségével inkább arra törekszik, hogy *tervszerű, világos és határozott* legyen eme lelki értékeknek *felhasználása*.

A vitalitás lényeges vonása, hogy a lelki tartalmakat nem engedi elraktározott kincs gyanánt az egyénbe elsülyedni, hanem abból kikívánckozó, elemi erővel előtörő, *önmagát másokban megsokszorozni* (!) akaró erővel kényszeríti azokat érvényesülésre. *Ez már az emberi lélek alaptermészetéhez tartozik*. Ebből logikusan következik, hogy a

¹ „Összes küzdelmünk arra irányul, hogy megmaradjon az élet, holott elmúlnak az évek. Hogy legalább az utódainkban megmaradjon az élet, mire véget ér a mi egyedi létünk . . . Nem lehetünk olyan nyomorultak, hogy életünkkel ne szolgáltuk volna a fejlődést.” (Apáthy István dr.: A fejlődés törvényei és a társadalom. Bpest, 1912. 245. 1.)

szülő, a nevelő vagy bármelyik felnőtt ember egyéniségének kisugárzó képessége alapján mások életének is részesévé lesz. Az most nem kérdés, vajjon jó vagy rossz irányú-e ez a hatás; a tényt magát kell leszögezni; ez a tény pedig világosan mutatja, hogy a felnőtt ember belső élete, minden felvett és bírt lelki értékével formáló képességű pszichés kiáramlás.

Aki *magasabbrendű* életcélokat tűzött maga elé, aki az abszolút eszmény mágneses mezejébe került, az tervszerűen építi be mások életébe is szellemi és lelki kincseit. Ebben a lelki munkában az *öntudatos adakozó* szerepét tölti be. Ilyen, önmagát adó felnőtt ember tapasztalni fogja, hogy szellemi és lelki erőinek szétsugárzása magához hasonló *egyének sokszorosításában* találja meg *valóban emberi értelmét*.

A felnőtt ember tehát, akiben szellemi és lelki értékek szívódnak fel, *birtokló, felhasználó és adakozó*. Minél több a *tudatosság* ebben az épülésben, annál erősebb lelkibázisú a felnőtt egyéniség. A gyermek és ifjú életében is megtaláltuk már ezt a mozgást, eltérő, sajátos ritmussal, ott azonban csak a lendület volt nagyobb és a kumulációs folyamat. Ebben a fiatalos *szerezésben* sok az ősi, elemi erőfeszítés, ezért van, hogy a gyermek és ifjú *életére*, lelki *képére* éppen ez nyomja reá mindent eltompító bélyegét.

A tudatos birtoklás, asszimilálás és még inkább a tervszerű, mások életét építő, önmagát maradéktalanul kifejező és alkotó lelki munka a kiforrott, felnőtt egyén sajátos jellemzője, amely szent, lelket újjászülettető munkában már ott tükröződik a *Szentlélek Úristen* tüzes lehelete.

2. Az élet sodrában.

Az élet körülöttünk és bennünk áramlik. Körülöttünk a fizika, kémia, biológia örök törvényei uralkodnak. Bennünk is: testünk három dimenziós térbe állított fizikai életében is ezek a törvények határoznak meg, de ezen *túl* a lélek dimenziótlan, örök, *isteni világába* tartozunk. Vagyis az emberi élet fizikai részét szolgálja a külső élet; azon túl pedig az ember tudatos törtetéssel alakítja magában az isteni típust, hogy így a *Mindenható* által kitervezett lelki emberré magasztosuljon.

Az energiák által rögzített pálya mindenkit átölel; csecsemőt, gyermeket, serdülőt, ifjút, felnőttet egyaránt. De míg az ifjúság *felső határáig* rendszerint valamely pozitív ideológia *védőén* halad a fejlődő gyermek mellett, addig — a természet törvénye alapján — az önmagával rendelkező *felőtt* ember már belesodródik a történelem nagy örvénylésébe és küzködve keresi a világító pontokat s azon túl a biztos talajú életpartokat.

Éppen ezért a felnőtt ember életében nagyobb a *hányódás* és kisebb a kívülről kapott, valóban *védelmező támogatás*. A felnőtt ember már csak saját energiáira, kapott vagy szerzett értékeire építhet, a permanens külső védelem, szülők, nevelők, tudatos irányító és védő akciói életében már hiányoznak. Ennek az orbitoidális mozgású embermolekulának gyakran teljesen izolálva kell életküzdelmeit megvívnia.

Az élet hullámmozgása azonban változó kilengéssel és erősséggel halad *Istentől* megépített célja felé. *Nagy, iszapos történelmi fenékhullámok, majd öntisztító folyamatok váltják fel egymást.* Vannak szelíd fodrozású, romantikus történelmi korok, vannak leegyszerűsített életkeretek, máskor meg ugyancsak hömpölyögve zúdulnak előre a háborúk véres

folyamat, a társadalmi átalakulások erőszakos örvényei, amelyekben szomorú vonaglással merülnek el tragikus sorsú családok vagy egyének. Bármelyik korban születünk is, vállalnunk kell a történelmi milieuvel járó óriási tehertételeket. Hogy ez a történelmi hatás nem múlik el bennünk maradék nélkül, az természetes. A gyermeket valahogy még védelmezi a család kohéziós ereje és a szülők ösztönös vagy tudatos támogatása, de a felnőtteket alig menti valami ettől a szüntelenül ismétlődő támadástól.

A társadalmi struktúra átalakulása és az ezzel járó gazdasági krízisek, az életnívó sülyedése, az erkölcsi fenékhullámok látszólag kaotikus mozgása löki, húzza, vonzza a felnőtt embert. Ezeknek gondviselészerű szerepét fizikai horizonthoz szokott emberszemnek nehéz világosan elhatárolni, de tragikusan komoly jelenlétüket és hatásukat nem lehet eltagadnunk. Különösen napjainkban dolgoznak ezek erőteljes csapásokkal s bizony nehéz terhelési próba alá vetik a felnőtt ember lelki-épületét.

Lehet-e egyáltalában kivezető út ebből a nagyarányú történelmi áramlásból és lehet-e menekülni ebből a kaotikus hullámverésből?

Az élettelen sziklát és tönköt magával ragadja az áradat; az embert környékezi, löki, sodorja az élet, de a birtokolt élet-kincsek erejével (anyagi javak, szellemi értékek, kegyelmi erők!) igenis úrrá lehet mindenenek felett.¹ A történelmi mozgásnak az egyén felé indított félelmetes akciói a felnőtt ember belső *reakcióit* teremtik meg. Az em-

¹ „Mint minden életnek, úgy a lélek eszményi s hitbeli életének kritériuma is az ellentállás s a kitartás ereje, tehát az a kérdés lesz, hogy mit és mennyit bír el, hogy hogyan győzi s hogyan emeli ki az egyént s viszi érvényesülés elé érdekeit.” (Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái. X. köt.: Korunk lelke. Bpest, 1928. 259. 1.)

beri szellem a tudás, a kultúra segítségével akar fölémelkedni eme erőknél; erkölcsi és metafizikai orientációjával pedig átértékelni akarja az élet gyakran durva jelenségeit. Ezekkel szemben tehát nem marad, nem maradhat egyszerű befogadó, hanem rendszerezi őket, kutatja az okokat, melyek létrehozták, majd megkísérli, hogy magasabb egységbe foglalja azokat. Hasonlít ez a folyamat valamiképpen ahhoz a regenerációs, egységet, egészséget biztosító *védelmi* harchoz, mely akkor izmosodik fel a szervezetben, mikor a baktériumok támadása a szervezetet antitoxinok termelésére kényszeríti. Az élet támadó akciói, egymásba fonódó kapcsolatai is az emberi szellem fokozott erőfeszítését és nagy próbálkozásait eredményezik. Nagyon természetes, hogy ezek a nagy próbálkozások a felnőtt ember lelki energiáiból fognak megszületni.

E tényből következik az is, hogy a felnőtt embernek az élet nehézségeivel szemben bizonyos *fő lényt* kell biztosítania, hogy az élet iszapba sodró áramlását megfelelő ellenőrökkel leküzdhesse.¹ Következőleg: az életét kívülről befolyásoló hatások végeredményben állandó szellemi megfeszülést, *sűritett aktivitást* követelnek tőle. Ezek tehát a lemaradás, a megállás, az elpetyhüdés, a szétesés ellen biztosítják az egyént és egyúttal állandó szellemi és lelki munkát követelnek.

Az *anyagi élet* biztosításának alapfeltétele — mint tudjuk — a *munka*. A *szellemi és lelki életnek*

¹ „Denn alles Böse und Dumme auf Erden ist nicht übermenschliches Schicksal, sondern eine tödliche Form der Phantasieeliosigkeit und Unmusikalität.” — Természetes, hogy itt a szerző a *nagyvonalúságot, szintétizmust* igényli és tartja döntő jellegűnek. (Franz Werfel: Realismus u. Innerlichkeit. Rede, gehalten am 6. Mai 1931 im Kulturbund, Wien. Paul Zsolnay Verlag. Berlin—Wien—Leipzig, 1931. 28. 1.)

indító és fejlődést kiváltó energiatömege is az állandó szellemi és lelki munka.

Láthatjuk tehát, hogy a felnőtt ember nem jut biztos és kényelmes életrévbe. Az élet áramlásában *mindig új és új munka vár reá.* Az életkörülményektől függően kisebb vagy nagyobb, amely azután kevésbé vagy erősebben színezi át a *felnőtt ember lelki életét.*

Az élet gyakorlati síkja lehetőségeket kínál a felnőtt embernek. A megélhetés a munka abszolút igényével lép fel. Mindenki helyet keres, hogy testi vagy szellemi erőfeszítésével megszerezhesse a lét anyagi feltételeit, amelyek biztosítása után felszínre kerül az a nagy belső erőfeszítés is, amely már a szellemi és lelki erők érvényesítésére tör. Ezekkel az erőfeszítésekkel kapcsolatosan szellemi és lelki különbözőségek jelentkeznek a felnőtt egyének között. Ezeket az eltérő lelki típusokat fogja az első rész ismertetni.

A) Próbálkozások.

X. Küzdelem a létért.

A természetben erős iramot diktál a létfenntartás. A külső és belső bontó hatások ellen harcolva tudja csak önmaga életét és faját biztosítani minden élő szervezet. Ebből, az egyetemesnek látszó küzdelemből az ember sem vonhatja ki magát. Benne is megszólal az élet törvénye és követelése olyan munkára sürgeti, amely az egyéni és a jövő nemzedék életét fenntartja, fokozza és erősíti. Ennek a munkának legnagyobb részét és céltudatos felhasználását a *felnőtt ember* végzi.

a) Az egyéni élet fejlődésével szerves kapcsolatban van az erőfeszítés, a küzdelem. Hiszen valamely alacsonyrendű szervezet kifejlődését is a sejtképződésben résztvevő energiák megfeszülése szolgálja. Fokozottan így van ez az ember lelki életének kialakulásánál, ahol gyakran lenyűgöző és csodálatraméltó ez a megfeszülés. Mert az egyén adott értékei nem maguktól, hanem a rájuk ható *ébresztő* erők hatásától indulnak fejlődésnek. Csak a *lehetőség* alapját hordja magában az emberpalánta. A valóságos, az érvényhez jutott tehetséget

a külső és belső erőhatások juttatják domináló helyzetbe.

Mennyi küzdelembe kerül, míg a csírázó magból facsemete lesz, mennyi fagyot, szárazságot, áradást, vihart, parazitás fertőzést kell győzelmesen leküzdenie a facsemetének, míg erős, lombos, egészséges gyümölcsű fává izmosodik! Hasonló az ember sorsa is, ez a differenciált, fejlődő élet, amely még nagyobb és erősebb viharokkal küzködik. Az ő útja nem kényelmes és nem sima. Történelmi ciklonok, hibás társadalmi struktúrákból keletkező rengek, faji vagy családi tragédiák, *egyéni megoldatlan problémák* teszik bizonytalaná és iránytalaná az életét. Ezek hatásának kiegyenlítése bizony az ember legnehezebb feladatai közé tartozik. Amint fentebb mondtuk: a gyermek és ifjú életében még sok a támogatás, a védelem; a felnőttre azonban *saját életének* és a *jövő nemzedék* életsorsának problémája is reánehezedik.

Hol és hogyan történik a felnőttek világában az egyéni és a jövő élet érdekében kifejtett küzdelem?

Maga az a tény, hogy a természet mindent csak *lehetőségek* alakjában nyújt és nagy általánosságban semmit sem ad készen, ráutal bennünket arra, hogy erőfeszítéssel kell megszerezni a fizikai élethez szükséges javakat. A föld *művelést* igényel, a művelés *munka*, mely fogyasztásra alkalmas mezőgazdasági javakat hoz létre. A termés betakarítása s annak gazdaságos felhasználási módja is *munkát* igényel. Az ember élete azután bizonyos mértékben hozzá idomul ehhez az életformához. Szervezetének bizonyos funkciói uralkodni fognak és speciálisan alkalmassá teszik ezekre a munkákra az egyént. Az ember és a természet egységet fognak alkotni, amely bizonyos harmóniában oldódik fel s ennek lesz következménye, hogy a természet a megmunkálást, az ember pedig a munkát fogja igényelni.

Ez az igény a felnőtt ember életében teljes érvényesülést nyer. Igaz ugyan, hogy a testi és lelki erők a fejlődés minden stádiumában (gyermek-, ifjúkor) végeznek munkát, de csak a teljes kibontakozás után tudnak befejezett eredményt felmutatni. *A céltudatos és produktív erőfeszítés* a felnőttek élettartalmához tartozik, mert a testi, szellemi és lelki erők *teljessége* csak a kiforrott ember fizikumában, szellemi és lelki életében lehet meg.

A testi erőfeszítés azonban inkább eszköz jellegével bír. *A lélek az, amely irányít.* A technikai, gazdasági ismeretek, a tudományos felfedezések mindjobban lehetővé teszik, hogy az ember testi erőfeszítésének *leghelyesebb és legracionálisabb* módját alkalmazza. A százak izomerejét igénylő fáóriások vagy sziklatömegek emelését ma géppel végzi az ember. A szállítás problémáját a gőz és villamos áram felhasználásával oldja meg. Ez pedig azt jelenti, hogy az ember megsokszorozott igényeit az emberi szellem által felismert energiák munkába állítása révén elégíti ki. A technika expanziós területe kiszélesedett. Hatása a szellemi és lelki élet birodalmában is változást idéz elő. Új, eddig nem ismert fizikai, kémiai, élettani, lélektani törvényszerűségek birtokába jutott az ember, amelyek lényegesen átformálták az emberiség életét. Más lett az emberiség élete az elektromos energiák felfedezése után és más lenne az atomenergiák felszabadítása és technikai felhasználása után. Más volt a tömegek szellemi élete a betűvetés gyermekkorában, más a képe a sajtó és a fototíпия korában. Más az élet a plutokratikus, a feudális, a kapitalista rendszerre épített gazdasági és más a kollektív vagy korporációs elgondolásban. Sőt egészen groteszk, fantasztikusan elferdült formát kap akkor, ha egyoldalú dogmatizmussal kinyomják kereteiből

az *egyéniiséget* és mindent elnyomóan érvényesül a *sablonos formával*¹ dolgozó közösség.

De mindeme hatások mellett a felmerülő egyéni, lelki nehézségek s akadályok elhárítását is megkísérlí az ember. Az egyéni élet akadályai között szerepelnek az öröklött és szerzett betegségek, esetleg a hiányosan fejlett érzékszervek, az elme-konstitúcióból következő indulatosság vagy az ösztönök, rossz szokások, szenvedélyek uralma, ezeknek lelki reakciói, az akarati vagy érzelmi élet fejlődési zavara vagy visszamaradottsága, a milieu által kitermelt pesszimista élet- és sorslátás, amellyel együtt az élet végtelen perspektívái is elhomályosodnak s egy sajátosan sötétszínű gondolatcsoport erősödik meg az egyén belső életében. E vázaltszerűen felrakott vonalak is jelzik, hogy mennyire reánehezhetnek és a valóságban reá is nehezedenk mindezek a felnőtt ember életére: *testi és lelki terhek lesznek, amelyek gyakran az ember heroikus belső erőfeszítéseit igénylik, hogy harmonikus életet tudjon magában felépíteni.* A panoptimista felfogás szerint² érthetetlen és lehetetlen ez az elváltozás, de a melankolikus és édeskés élet helyett a *belső erőfeszítés lendületét nagyra értékelő katolikus teológia* erőteljesen hangsúlyozza, hogy az isteni életterv

¹ Lásd a szovjet elgondolását, amelyről *Werfel* így ír: „Wie uns schon die Lehre von den letzten Dingen der Sowjets zeigt, geht sie darauf aus, das individuelle Bewusstsein zu vernichten, um es durch ein leichtlenkbares Kollektivbewusstsein zu ersetzen, das sein Elend weniger fühlt. Und nicht nur in Russland, nein, überall, wenn auch in verschiedenen Abstufungen, verfolgt sie die gleiche Tendenz. Dazu dienen ihr hundert Mittel, von der jeweiligen politischen Parteidisziplin bis zum Sport. Eine unermessliche Verblödung wächst heran. Das „genormte“ Hirn triumphiert.” (Franz Werfel: Realismus u. Innerlichkeit. Rede, gehalten am 6. Mai 1931. im Kulturbund, Wien. Paul Zsolnay Verlag. Berlin—Wien—Leipzig, 1931. 20. 1.)

² Ellen Key: Mutter und Kind. Berlin.

permanens erőfeszítésben, soha nem pihenő aktivitásban jelöli meg ennek az átalakulásnak, ennek az újjászületésnek a *rugóját*. Ebbe a mély elgondolásba teljesen beleillik az eredeti bűn terhe is, amely a megváltás kegyelmi bőségének segítségével az élet isteni tervének diadalra jutását segíti elő.

Eme életterhek leküzdése tehát a felnőtt ember legfontosabb egyéni problémái közé tartozik, még pedig azért, hogy saját életét egyensúlyba hozva tudjon diadalmaskodni, és azért is, hogy a gondjaira bízottak életében segítséget bírjon nyújtani. Ebből következik, hogy a felnőtt ember életében erősödik ez a lelki vonal, mely az önfeláldozásig menő segítségi készséget jelenti. És ez nemcsak a családi élet keretein belül van így, hanem megnyilatkozik az élet minden síkján. Például a tudós sokszor életét áldozza fel azért, hogy kísérleteit befejezhesse, vagy valamely új betegség terápiáját kidolgozza; ebből a lelki magból csírázik ki az a fanatizmus is, amely politikai, erkölcsi vagy faji eszmékért feláldozza jövőjét, egzisztenciáját, sőt életét is. Mindez — kétségtelen — férfias cselekedet, de nem olyan értelemben, hogy *csak* férfiemberből felfakadó aktivitás lenne, hanem abban az elgondolásban, hogy leginkább a felnőtt, kiforrott egyéni ségek életének jellemző jelensége.

b) Eme *egyéni* problémákért felfakadó küzdelmek mellett észre lehet és észre kell venni a felnőttnak a *jövő élet* érdekében megvívott *permanens* harcát is. A felnőtt ember ilyenkor már nemcsak azért áll az életfront első vonalában, hogy onnan önmagát diadalmasan kiemelje, hanem azért is, hogy a *jövő* tartalmaz és munkás szolgájává nemesüljön. Ez pedig a szó fizikai, szellemi és lelki értelmében értelmezendő. Láttuk, hogy az ifjúság lelki képe a forrongás és az előkészület fázisát mu-

tatta, a felnőtt ember életében már a teljes *élet-szolgálat* nyilatkozik meg, amely ősi törvény szinte rászorítja a felnőtt embert arra, hogy a *j ö v ő élet* szolgálatába szegődjék. A valóságban ez úgy megy végbe, hogy az ősi ösztönből születő érzelmi és vágykomplexum az élettárs felé veszi irányát, e személyes életkapcsolatot az egyén az érzélem erejével átszínezi, az erkölcs síkján átmentesíti. Így lesz a felnőtt ember ösztönös és érzelmi élete átnevesült eszköz — a jövőendő új ember érdekében.

Ez a tevékenysége nemcsak az új élet születéséig terjed, hanem az értelmi és akarati folyamatok segítségével áldozatos munkára, nevelésre, az új élet *kiépítésére* is koncentrálódik.

A felnőtt ember édesapai illetőleg édesanyjai *hivatása* gyakran már magában hordja az egyéni életcélok feláldozását is. *Az egyén életének súlypontja tehát lassan eltolódást szenved.* Az új helyzet egyensúlyt jelentő középpontja a *gyermek* lesz. Körülötte forog a családi élet, érette folyik az áldozatos munka, feléje fordul szinte minden gondolat, de belőle árad a fájdalmat, nélkülözést ellensúlyozó tiszta öröm is. Ez a belső átcsoportosulás a felnőttek egész életét áthangolja. Bizonyos, hogy az életküzdelmek *sokszorosítását* jelenti, de a tiszta örömben egyúttal azok könnyítését is hozza.

Nagyon természetes, hogy ez az élethivatás kemény küzdelmet követel.

Az *édesanya* nemcsak fájdalommal szüli meg gyermekét, hanem sok fájdalom, áldozat, gond árán neveli is. Az *édesapa* hasonlóan igen sok munkatöbbletet, lemondást és szenvedést vállal. A fizikai munka is több, a gond is nagyobb; következésképp az élet is küzdelmesebb. Van ebben valami felemelő és *kozmikus* célt kisugárzó tevékenység, mert itt már a létakció, a munka, a szenvedés átlépi az

egyéni élet szűk keretét és beleszélesül az emberiség egyetemének vég nélküli távlataiba.

A fizikai életszolgálat mellett a jövő nemzedékért hozott *szellemi és lelki erőfeszítés* is a felnőtt ember életfeladatai közé tartozik. Az új élet, a gyermek nemcsak ösztönből felhasadó igény. Nem egyszerű biokémiás csoda, hanem *szellemi fejlődésre teremtett lélekkel* bíró vég nélküli misztérium.¹ Aki más dimenzióhoz is tartozik és bizonyos határon túl fölötte áll a földi élet immanens fejlődési törvényén, amely gyakran csak az erősebb, a típus fölényét és győzelmét vetíti elének.

A lélek jövőt szolgáló értékei nem redukálhatók le a *testi* kiválóságok egyoldalúságára, mert hiszen ezek az értékek is csak a *magasabbra fokozott lelkiség megújuló és céltudatos munkájával teremthetők meg*. Ezért van, hogy a biológiai funkciók mellett a szellemiség szélesebb áramlása, a lelkiség erőteljesebb uralomra törése még sajátosabban tartozik az emberiség jövőjének szolgálatához.² Életküzdelemre ugyanis csak az készülhet fel a *győzelem reményével*, aki minden kibontott tehetségét próbálja harcba állítani. A jövő szolgálatában álló felnőtt emberek közül sokan tudatosan meglátják ezt a fenséges hivatást, sokan inkább intuitíve megérik ezt és áldozatos küzdelemmel állanak a feladat szolgálatába.³

¹ „A gyermek a vitalitás megkoronázó csodája.-----
A gyermek a Metafizikumnak követe. -----A gyermekhez nagy titok tapad. Lepecsételt levél, melyet távolról, a Metafizikából küldtek a Fizikába. Ezt a levelet a szülő közvetíti s így bekapcsolódik a Metafizika vitális áramlatába. A szülő meghal, de a gyermekben feltámad s tovább folytatja életét.” (Nagy Lajos: Az élő gondolat. Bp., 1930. 287. 1.)

² *Itt kerül az egyén az emberiség egyetemes céljának sugárkévéjébe. Ezen a ponton válik egyéni erőfeszítése az emberi közösség javára is.*

³ A megérzés közvetlenségéről ír gyönyörű szavakkal Prohászka, midőn így szól: „Minden, ami nagy, az naiv,

A mindennapi életben úgy valósul ez meg, hogy a felnőtt ember — akár szülő, akár nevelő legyen az — ösztönből születő érzéskomplexum hatása alatt valamiképpen eljut odáig, hogy a gyermekét tanítsa vagy taníttassa és ezáltal az alvó, pihenő szellemi életlehetőségeket felébressze és kifejleszse. A családi kör, a milieu, az iskola nevelő lelki hatása, az egész élet vitális egybefonódása minden pillanatban fontos tényezője ennek az erős ritmusú fejlődésnek. A legparányibb külső hatás vagy az erkölcsi és vallási élet ébresztgetése vagy az élet-szentség magaslatára való felsegítés azt jelenti, hogy a felnőtt ember, az önrendelkező személyiség, a *jövő szellemiségének és lelkiségének* szent szolgájává magasztosulhat.

Természetes, hogy ez a munka nem lehet csak külsőséges, mikor *utat épít ilyen tiszta magaslat felé*. A valóságban a legmélyebb szellemi vagy lelki akcióval kell itt számolnunk, amelynek energiaforrása a *Teremtő* isteni élettervéből fakad. Ezért van, hogy ennek a belső, lendítő, cselekvésre kényszerítő erőnek majdnem lehetetlen ellenállani s hogy az emberiség szellemi és lelki fejlődési vonala végeredményben párhuzamosan halad a *Teremtő* életirányításával.

Hogy ennek a magasabbrendű szellemi vagy lelki életnek szolgálata mekkora erőfeszítést és milyen küzdelemvállalást jelent, azt azok ismerik teljesen, akik tudatos módon állanak a gyermek- vagy fel-

vagyis minden, ami nagy, az fakad és születik; azt nem kotyvasztják gondolatpépből, azt nem nyálazzák szóbeszéd-del, azt nem enyvezik önző ragasztékkal, azt nem öltöztetik párizsi nyegleséggel, hanem — ismétlem — az fakad, az pattan. Az etikában is minden, ami nagy, az a lélek fakadása, a lélek lendülete, a lélek friss s érintetlen megnyilatkozása...” (Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái, X. köt.: Korunk lelke. Bpest, 1928. 247. 1.)

nőtt-társadalom szellemiségének és lelkiiségének szolgálatába. A szülők, nevelők, tanárok, erkölcsi testületek, vallásos egyesületek, a papság: mind ezen a nehéz terepen harcolnak. Több vagy kevesebb eredménnyel aszerint, hogy erősebben vagy lazábban tudnak bekapcsolódni a kegyelmi élet jövőt építő isteni áramkörébe. Ugyancsak ebben az irányban dolgozik a felnőtt emberiség elitje, hogy áldozatos lelkével mások életének, az emberiség jövőjének fejlesztője és megnevelője legyen. *Gyakran még akkor is, ha kiforrott egyéni élete teljesen elég, míg másoknak világítani próbát.*

A felnőtt ember életének szinte *lényedéhez* tartozik tehát a *küzdelmes élet*. *Még pedig egyéni életének s a gyermek, a jövő élet kialakításának vonalán.* Természetes következésben mindez érezteti hatását a felnőtt ember egész életén. Sőt ebből logikusan következik, hogy a legtöbb életjelenség, lelki-folyamat tevékenységbe lendülő energiakomplexum lesz. Ebből nő ki szervesen s itt kapja meg legmélyebb célját és értelmét. Vagyis a felnőtt ember földi életének legjellegzetesebb, legegységesebb, legmélyebben fekvő s a *Teremtő* elgondolásával legteljesebben megegyező stigmája: a *k ü z d e l e m*.

Küzdelem az egyéni élet legteljesebb kibontakozásáért, küzdelem a gyermek, a jövő élet alapjának legértékesebb és legerősebb megépítéséért. Amit így fejezett ki az Ú r J é z u s : „N e m j ö t t e m b é k é t h o z n i , h a n e m k a r d o t .”¹

¹ Máté 10, 34.

2. Az anyagi élet biztosítása.

A földön élve az anyagi élet biztosítása adja az alapot, amelyen a szellemi élet kifejlődhet. A gyermeknek szülői nyújtják a kenyeret, a legtöbb felnőtt azonban maga biztosítja életének anyagi feltételeit.

a) A *felnőtt férfi* ifjú évei is ezt szolgálják. Ebben az életszakaszban az életben való elhelyezkedést az életpályához szükséges ismeretek elsajátítása és szélesebb kultúralap megépítése közvetlenül illetőleg közvetve segíti elő. Ez a beállítás nem egészen tőlünk függő, önkényes csoportosítás, hanem igen sok esetben, sőt majdnem mindig az *egyéni képességek és külső körülmények eredője* . A közbeszéd is mondja, hogy „ *egyéni hajlamaink* ” visznek fizikai vagy szellemi munkaterületre; de az is bizonyos, hogy *külső körülmények* (szülők, általános gazdasági helyzet, kultúrközéppontok közelsége, kultúrált vagy elmaradt társadalom atmoszférája stb.) gyakran intenzív és kényszerítő hatása lendít egyik vagy másik életpályára. *Az egyén útját elhivatásszerűen meghatározó készségek, képességek, tehetségek nem mindig győznek a külső hatásokkal szemben* . Különösen a fejletlen akarati életű egyéneknél látunk erre példákat. Akiknek élete éppen emiatt tragikus egyensúlytalansághoz is vezet. A belső kvalitások irányító hatása legtöbbször olyan pályánál történik, ahol valamiképpen eszményibb és áldozatosabb életirányt kell követni (pl. orvos, felfedező, művész, pap, misszionárius, betegápoló apáca stb.).

Az anyagi életfeltételek teremtése azonban — mint előbb érintettük — a felnőtt ember momentán *társadalmi helyzetétől* és *munkájától* is függ. Egészen közömbös azonban, vajjon fizikai munka vagy szellemi erőfeszítés útján jut-e a földi javaknak

birtokába. Lényeg az, hogy függetleníteni tudja magát a régi, családi keretektől és önmaga legyen fizikai életének fenntartója. Ez annál inkább szükséges, mert az önfenntartáshoz szükséges javak birtoklása teszi lehetővé az igazi önállóságot és függetlenséget.

Ez a birtoklás lehet ingóra vagy ingatlanra vonatkozó s az abból származó jövedelem vagy szellemi és fizikai munkabér. Bármelyik forrás nyílt is meg a felnőtt *férfi előtt*, mindegyik *lehetőséget* nyújt arra, hogy ezen keresztül anyagi életét biztosítsa. Aki a gazdasági javak olyan mennyiségű birtokába jutott, hogy jövedelméből megélhet, annak a belső világában gyakran valami speciális tónusú kiegyensúlyozottság, megnyugvás és új családi tűzhely-építés lehetőségének öröme és vágya támad. Ez a *biztos bázis* nagyon is *jelentős tényező* az egyén további lelki életében. Az egyéni és társadalmi élet belső rendjét, nyugalmát azok a férfiak biztosítják és szolgálják, akik az anyagi életfeltételeknek a létminimum feletti nívóját érték el.

Egészen más lelki képet revelál az a *férfi*, aki mindennapi kenyerét sem tudja megszerezni; s ebben a reménytelen állapotban mindegy, vájjon szellemi vagy fizikai munkás-e az illető. A nyomor, az éhség már ősi ösztönök erőit fakasztja fel. Ha pedig ez *tömegjelenség* — ami a hibás társadalmi épület pregnáns jellemzője —, akkor féktelen, forradalmi kitörések születnek belőle.

Különös erősséggel jelenik ez meg az *értékesebb egyénekben*. Napjainkban sok szomorú példát találunk erre. A *diplomás férfit* tudása predesztinálja valamely komoly állásra; szellemi nívója alapján jogosnak érzi a magasabb életstandardot, éppen ezért a *munkanélküliség*, a munka piacáról történő leszorítás felszíthatja benne a szenvedélyes elégedetlenséget és a szélsőséges táborba taszíthatja.

Ezért van, hogy éppen napjainkban olyan erőteljesen és vészes komolysággal lett aktuális a „*harmincévesek*” mozgalma. Ebből a szomorú tényből *sűrítve* emelkedik fel a problémakomplexum és *megoldást sürget a fiatalság létminimumának biztosítása*, hogy a bennük levő szellemi és lelki értékek a nemzet és az egyetemes emberiség javára érvényesülhessenek.

Nagyon felületes ember volna az, aki a „*harmincévesek probléma*”-ját a csendre intő rendőrgesztusával akarná elintézni. Még naivabb volna az, aki nem akarná tudomásul venni ezt a komoly mozgalmat. Bennünket most — *sajnos!* — nem annyira a megoldás módja és gyakorlati kivitele érdek, mint inkább annak a lélektani ténynek megállapítása, amely szerint, ha az anyagi élet lehetősége még *minimálisan sincs biztosítva*, a belső kiegyensúlyozottság megbillenhet és primer, ősi ösztönök vehetik át az egyénben a vezető és *irányító szerepet*: „Erőfeszítéseim önzetlenek és tiszták voltak. A tiszta élet útját járom, férfieletem hajnalán emberhez méltó életet *követelek*; még pedig az *élet joga alapján*. Aki ettől megfoszt, ne csodálkozzék, ha kemény ütésű lesz az öklöm.” — Talán túlzónak hangzik ez a beszéd azoknak, akik nyugalmas állásban vannak, pedig ez s ehhez hasonlóak: szomorú valóságok és éppen ezért figyelemre méltóak. „Évek során becsülettel dolgoztam, hogy családi fészkemből új családba léphessek. Ez az *Isten terve*; úgy neveltek, hogy így nézzem a világot. Ebből a szent, eszményi álláspontból nem engedek. Legalább azt a sarkot követelem itt a földön, ahol családi fészkemet megrakhatom. Ha a mezők liliomának és az ég madarainak mindent megad a *Teremtő*, akkor miért akarják tőlem, az embertől megtagadni ezt az én „embertestvéreim?” Ezt a jogtalanságot soha sem tudom elismerni; ezt

mindig csak az erősebb jogának tartom; ez *pedig nem jog, hanem erőszak*. Nem én vagyok tehát a „felforgató”, hanem az, ami velem szemben áll, az *erőszakos jogtalanság*.” Ugyanilyen hang cseng ki ebből a néhány mondatból is: „Ne mondjátok, hogy nincs megélhetési lehetőség; az talán igazság, hogy kisebb lett a kenyér. Rendben van! De a kekenyérből egy falatot én is követelek. Ne tartsa kezében a kenyeret az, aki nem tud belőle törni az éhezőnek is.” Jól tudom, hogy ilyen mondatok nyomán felszakad az örök farizeusokban a reakció: „kemény beszéd ez, ki hallgatja ezt.”¹ Azt megengedem, hogy az ilyen mondatoknak *támadó* jellegük is van. Azonban azt is el kell ismerni, hogy a munkát kérő és a munka nélkül nyomorgó fiatal diplomásoknak ez a lelki alaphangulatuk. Olyan valóság ez tehát, amelyből szomorú következmények születhetnek. Szomorú következmények: mint a nemzeti, vallásos eszmény nélküli élet is.²

A *munkásosztály* munkanélküli egyénei ugyanezt az elégedetlenséget tárják elének. Aki egyszerűen beszélgetésbe ereszkedik a „munkát-kenyeret” kiáltozókkal, az tapasztalni fogja, hogy ezeknek lelkét egészen deformálja a tragikus horizontú, bizonytalan jövő. Mert a *katolikus Caritas segítő keze* nem ér el mindenhova, nem melegíthet, nem segíthet, nem áradhat *állandóan*. Akiket nem ér el, azokat a nélkülözés a szélsőséges elemek

¹ János 6, 61.

² Eszmény nélkül sem az egyének, sem az ezekből alakult nemzetek nem élhetnek. „A nemzetek változtathatnak ideált, de nem élhetnek enélkül. Bármilyen legyen is ez, Róma hatalma, Allah nagysága vagy Anglia hegemoniája, egy és ugyanazon a módon nyilvánul meg s a lelkek, melyek eltelnek vele, olyan erőt nyernek, amelyet semmiféle észbeli argumentum nem pótolhat.” (Le Bon: Új idők pszichológiája. Világkönyvtár. Bpest, 1927. 35. 1. Ford.: Strém Géza dr.) — V. ö. Kornis: Az államférfi. Bpest, 1933.

(kommunizmus) felé nyomja. — A jobb szárny is követeli, még pedig a „*Quadragesimo anno*”-ból áradó krisztusi jog alapján az emficerhez méltó életfeltételeket.

A munkanélküli férfi lelkét gyűlölet tölti el mindenkivel szemben, akinek csak valamije is van, mert a benne is jelentkező életigények kielégítenek. Az öröm utáni vágy csak fantom. Ez az ellenséges magatartás már majdnem eleve kizárja, hogy a szellemi és lelki élet hangsúlyozása eredményes legyen. Egy derék, jó páternek azt mondták a szeméttelenen élők: „*Ez a pokol itt, tisztelendő úr! Ez a földi pokol!*” Nem lehet a fejet elfordítani ettől, az emberi személyiséget mélyen megalázó látványtól, amely a valóságos élet egyik sötét síkját jelenti. Nem szabad elkábítani magunkat azzal a lemondó akkorddal, hogy *ma az alsóbb néposztály aposztáziájával állunk szemben!* S nem szabad azt hinnünk, hogy egy ilyen „megállapítással” a problémát elintéztük. Jól mondta a mi kis magyar világunk egyik csodája, *Prohászka* püspök, hogy előbb a nyomor mocsarait kell lecsapolni és csak azután várható, hogy termésbe szökkenjen rajta a magyar élet. *A szellemi és lelki életnek feltételei vannak.* A nyomorban, éhségben megkísértett ember alig alkalmas a lelkiiség kiművelésére. *Ilyen atmoszférában csak a kivételes egyének, a szentek mutattak hősie példát, a hétköznapi emberek rendszeren elvesznek ebben a hínárban.*

*A munka a lelki élet alapja.*¹ A munka útján

¹ „A dolgozásnak lelkületet alakító hatása abban a körülményben gyökerezik, hogy minden munkára szándékosan összpontosítanunk kell figyelmünket és minden munka akaratit tevékenység.” (Imre Sándor: Nevelési szempontok az elzüllés ellen irányuló küzdelemben. Kiadta a Patr. Egy. Orsz. Szöv. Bpest, 1913., 348. 1.)

megszerzett kenyér pedig a *fejlődés lehetőségének biztosítója*. Azért van, hogy az állás vagy munkaalkalom biztosítása a lelki egyensúlynak és azon túl a lelki fejlődésnek is első bázisa. Az anyagi élet, a fizikai lét biztosítása az egyéni és jövő életszolgálatnak lehetőségeit jelenti. Vagyis a kialakult egyént az élet magasabbrendű szolgálatába tudja beállítani.

b) A *felőtt nő* élete bizonyos pontokon eltér a férfi életétől. Alapvetésben itt is a munka adná és adja meg a megélhetés, a létezés s a lelki élet alapjait.

Normális viszonyok között a házasság élet keretében az otthon gondjai, a gyermek nevelése, a családi élet harmonikus kiépítése a felőtt nő primer élethivatása.

A természet ősi rendje, vagyis az isteni törvény értelmében a házasság élet keretében éli le életét a legtöbb nő. Ebben a helyzetben az anyagi élet gondját talán kevésbé érzi, mint a férfi, mert a kenyérkeresés nehéz munkája legnagyobb részét a férfitra nehezedik. Az élet valamiképpen az otthoni munkát osztotta a feleségre. Az otthon karbantartása, a háztartás vezetése, a gyermeknevelés stb. volna a feleség hivatása. Az ilyen körülmények között élő feleség lelki alaphangulatát a kiegyensúlyozottság jellemzi. Éppen ezért a családban a kenyérosztással együtt lelkének ebből az elégedett hangulatából is kell valamit kisugározni. *Ebben kapja meg a feleség magasabbrendű életcélját is.* A boldogság nélkülözhetetlen része ez a szellemi és lelki emanáció. Ezáltal lesz derűs, erős, kitartó és egyensúlyozott a család élete. Az állandó harcra ez a lelkiség tud legjobban felhangolni.

A felőtt nőknek tekintélyes része azonban nem jut el az *Isten* szabta házasság élet keretébe.

Hiányzik életük mögül a férfi, aki legalább nagy részben biztosítani tudná a lét anyagi minimumát. *Önálló életformát* kell tehát választania a társtalan nőnek, hogy élni tudjon fizikailag, szellemileg és lelkileg egyaránt. *Különálló életformát*, mely talán jobban egyéniséggé határolja, de annál erősebben próbára is teszi.

A házasságban a kenyérkereső szerepét betöltő férfi lelki életével és hivatásával szemben egészen más és sokkal terhesebb hivatást teljesít a kenyérkereső nő. Munkájában van sok függetlenségre való törekvés, ez azonban nem tartozik a nő domináló lelki vonalaihoz. A nő lélekben bizonyos ráutaltságot és támaszt igényel. Az a dolgozó nő, aki valóban a gazdasági viszonyok kényszerítő ereje következtében kénytelen munkát vállalni, az szívesen áldozza fel „szabadságát”, ha megfelelő harmonikus életlehetőséget kínál neki a házasság. Ilyen esetben csak az köti le magát a „szabadság” ideológiája mellé, aki élvezni akarja ennek *bűnös* „előnyeit”.

Mindennap számos példán láthatjuk: az élet áramlása eltolja a nőt a kenyérkereső munkától és csak szükség esetén engedi ezen a téren való érvényesülését. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a női munka a kenyérkereső területeken nem lehet elsőrendű (lásd tanítónők, tanárnők, orvosok, iparművészek stb. termelését), hanem *csak annyit, hogy a kenyérkereső munka nem tehet ősi és primer életformája a nőnek.*¹

¹ Dr. Else Schilfarth: *Psychologie der breufstätigen Frau*. Leipzig, 1929. — *Ebben igaza van Gyertyánffynak*: „Az erős női akarat és nemes ambíció sok minden olyan akadályon keresztül törheti ugyan magát, amelyeket megrögzött emberi szokások, elfogultságok, bornírtságok, avagy az ezekben gyökerező intézmények állítanak elébe: de azokat az akadályokat, amelyek a saját természetének örök törvényeiben vannak meg-

A fiatal leány által végzett tanulmányok lényegében a szellemi és lelki élet fejlesztésére valók. Ezzel kapcsolatban nem lehet elhallgatni azt a szomorú tényt, hogy napjainkban mindig több és több nő kényszerül arra, hogy anyagi életfeltételeit maga szerezzze meg. Ezeknek a lelki életében gyakran az anyaság alaptónusával ellentétes és káros tónus is észlelhető.

Az *első*, hogy a természetes élethivatás helyett *fizikai vagy szellemi munka s az azzal összefüggő problémák lépnek előtérbe*. Ezzel együtt a természetes élethivatás elnyomása nehéz kríziseket eredményez. Mert a természet magával szemben nem tűr erőszakot; a magánosan, egész különleges hivatásában élő nő nem kapja meg a természet igényelte élettartalmát, következőleg helytelen utakon iparkodik kielégülést nyerni. Életének célját közülük csak az találja meg, akiben az anyai érzés úgy keres érvényesüléseket, hogy *lelki értékeinek kiszűrésével próbál anyja lenni azoknak, akiket az élet megfosztott az édesanyai szeretet melegségétől*.

Másodszor tény az is, hogy a tartalmatlan élet

adva, nem fogja büntetlenül átléphetni soha. És talán nem csalódom, ha ép ezekben vélem felismerhetni a nők mai életharcaiban oly sűrűn előforduló keserű kiábrándulások, letörések, katasztrófaszerű összeomlások és elzüllések valódi okainak egyikét.” (Gyertyánffy István: *Levelek a feminizmus és nőnevelés kérdései köréből*. Bpest., 1917.) — *Méhely* professzor is azt hangsúlyozza, hogy a nő a férfinak ne vetélytársa, hanem élettársa legyen. (Egyetemi előadás.) — Ezért van az, hogy a nő igazi társadalmi helyzetét azok találják meg, akik az édesanyai hivatást kínálják nekik. Ezt dicséri és ajánlja *Kluge* is, midőn így ír: „Ihren natürlichsten Platz hat die Frau einzig und allein in der Familie. Mag auch der sterilé Sinn gar mancher modernen Jungfrau oder Frau sich dagegen empören: Die erste Pflicht des Weibes ist nun einmal, Mutter zu werden...” (Dr. Kluge: *Männliches und Weibliches Denken*. Halle a. S., 1902.)

és a vele együtt járó lelki üresség valamiképpen fokozott s lassan állandósuló *blazírt lelki tónust eredményez*. Ez azután — megerősítve a nő fizikai életében periodikusan jelentkező elváltozásokkal — esetleg a *hisztériának* szimptomáit is felszínre hozza.

Harmadik jellemző vonása e típusnak, hogy kapkodó, felületes, *külső sikerekben feloldódó lényé devalválódik*, akit alapjában túltengő érzelmi élet irányít. Éppen ezért nehezen tud a külső hatásoktól *elvonatkozott életet élni*. A túltengő érzelmi élet pedig rossz iránytű, mert a pillanatok szülte változó hangulatok áramlásai az egyént zátony felé sodorják. Ha pedig végül még azokat a tudatalatti tényezőket is ide kapcsoljuk, amelyek *gát-lások hiánya* következtében elemi erővel törnek a tudatba, akkor megrajzoltuk azt az „*imponderabilé*”-ben elmerülő és lélekszárnyalás, érzelemkiáradás helyett földre néző és földön járó felnőtt nő életét.

Még sötétebb lesz a kép, ha ezek a tudatalatti elemek *győzelemre* jutnak, ami külső hatások vagy belső egyensúlyozó energiák hiánya miatt szokott bekövetkezni. A pénz és könnyű élet csábítóan intenek; az élet örvénylését kevéssé ismerő, a felszín csillogását szerető, a nehézséget, küzdelmet nem szívesen vállaló nők igen könnyen szédülnek bele abba a mocsárba, amelyet *Vénusz virágos kertjének* hívnak.

Az anyagi élet feltételeinek megszerzése — amint láttuk — férfi és nő életében más és más erőfeszítést igényel, de egyúttal bizonyos vonalon túl más lelki tónust is teremt. A hivatás, az életpálya, a megélhetés gondjai mindenkiben más hatást keltenek még pedig mélységben, tartósságban, intenzitásban egyaránt. Abban azonban talán mind meg-

egyezik, hogy a férfit és nőt valamilyen *életcél felé* szeretné lendíteni.

Ha közben itt-ott a körülmények el is sodorják a felnőtt embert — férfit vagy nőt — az élet helyes útjáról, még akkor sem szabad egyszerűen tudomásul vennie a „*megmászthatatlan*”-t, hanem arra kell törekednie, hogy valamiképpen megtalálja — a *transzponálás mozdulatával* — azt a lehetőséget, amely az eltolódott élet kiegyensúlyozottságát a legjobban megteremti.

A legtöbb felnőtt ember évek hosszú során készül önálló, független életre. Miközben a csalódások igen könnyen letörik, a diadalok pedig túlzott öröme hangolják. A felnőttek életképének vizsgálatánál tehát számottevő tényező lesz az, a bensőben végbemenő és a külső életet átszínező mozzanat: *elérte-e, meg tudta-e teremteni magának önálló és független megélhetésének alapfeltételeit? ...*

3. Szellemi és lelki felkészülődés.

Az élet minden mozzanata ívelés egy periódus lezárása felé, de egyúttal kezdet is. Befejez egy eseménytömeget és elindítja a következők sorozatát. A gyermek- és ifjúkor az élet egész lendületével dolgozik azon, hogy minél erőteljesebb és gazdagabb legyen az *életalap*, amelyre végül is a felnőtt élete épül. A felnövekedő ember külső vagy belső hatások következtében ráérezhet erre a nagy munkára és éppen ezért benne talán *tervszerűbb, céltudatosabb, racionálisabb* lesz az életrevaló felkészülés minden erőfeszítése. Azt sokszor hamar átlátja a felnőtt ember, hogy az anyagi életfeltételek megszerzése vajmi gyenge bázist nyújt emberhez valóban méltó élethez. Az étel és ital nélkülözhetetlen az ember számára, de csak életfel-

tétel és nem életigény és nem *élettartalom*.¹ Az emberi élet *lényegét* nem az anyagi jólét, a gazdasági biztonság, hanem a szellemi és lelki kidolgozottság jelenti. Az öntudat fokozatos emelkedése közben *felébred az anyag fölé lendülni akaró ember szellemisége*, mely a tudás hatalmával domináns tényező lesz és a léleknek *transzcendens rétegek felé fordulásával* a szuverenitását is biztosítja. A lelkiség szuverenitása pedig az élet boldogságát és tartalmát önmagában és *Istenben* kezdi megszerezni. Az egyénnek ez a belső, fokozatos fel fejlődése *indítja meg az ember igazi kialakulását*, mert ebben az életébredésben szólal meg a maga *teljes* skálájával az *Isten* által teremtett emberi lélek.

Erre a szellemi és lelki „felébredésre” készül az *öntudatos* felnőtt ember. Ez a munka jórészt az ifjúkorban folyik, de a felnőtt ember fogja össze annak értékeit, hogy azokkal magát felszerelve lépjen ki az élet küzdelmes területére.

a) A szellemi élet szélesen felhasított horizontja magába zárja az értelem minden megnyilvánulását. A megismerés végül is olyan szellemi folyamat, amely fölényesen kutatja az élet rejtett igazságait és lassan birtokba veszi az anyagi világot. Sőt ezen túl megy, mert elhatol a jelenségek mélységeire és csak akkor nyugszik meg, ha az *Istenben* megtalálja életének értelmét. Az ember szellemének útja igazi „*mélységkutatás*”. Aki csak arra csonkítaná ezt, hogy az anyag jelenségeinek megismerésénél megálljon, vagy arra határolná, hogy az okok sorozatában a végső motívum felfejtését megtiltana, az szárnyát szegné az emberi értelemnek. Ez még abban az értékelésben is bűnös gátlás lenne, hogy

¹ „... erős természetesség s parancsoló eszményesség kell az emberi élet teljes s boldogító kialakításához.” (Prohászka O. összegyűjtött munkái. VIII. köt. Magasságok felé. Bpest, 1928. 163. 1.)

a megismerendő világot nagyobbnak tartja a megismerő alanynál. Csak az találja meg az emberi értelem lényeges kvalitását, aki eljut annak tudatáig, hogy a földi élet értéke mi vagyunk.¹ Az értelem is azért expandál bennünk, hogy a világ örvénylő ködrétegén keresztül az örökké világos, fénylő és abszolút igazságot, szépséget és jóságot hordozó Istenhez vezessen bennünket.

A szellemiség *expanziós* lényegére ébredő felnőtt ember ebből a szempontból fogja össze az élet ismeretét. Az elemi iskolás kortól kezdve azért tanulunk, hogy kavicszemek, mozaikdarabok álljanak rendelkezésünkre, melyek segítségünkre legyenek, hogy összerakhassuk az élet igazi képét. A középiskola vagy főiskola is azért tágítja jobban és jobban a tudás horizontját, hogy mélyebb áttekintést nyerjünk az igazságok rendszerét illetőleg. Még a szakiskolánál sem lehet helyes és igazi cél, ha *kizárólag* a szakképzésre fordítja minden gondját; a szakkutatásnak is figyelemre kell méltatnia azt a tényt, hogy az élet *felsőbbrendű szintézise nélkül nem képzelhető el az egyén tartalmas, kiegyensúlyozott és boldog élete*. A gyermek és ifjú még *nehezen* érti meg ezt a komoly tendenciát. Az ő életében a tanulás jórészt teher vagy ökonomikusán kihangsúlyozott öncél. A legjobb esetben az életben való jobb elhelyezkedés eszköze. A felnőtt ember már kezdi jobban összegyűjteni, egységbefoglalni a tanultak feltisztult eredményét, hogy ezekből az emberi életben nélkülözhetetlen *világnézetet* konstruálja meg.

A felnőtt ember életében ez a legnagyobb és legfontosabb próbálkozás; itt dől el a kérdés: *quo me*

¹ Nagy Lajos: Az élő gondolat. Bpest., 1930. A személyiség bölcelete. Az alany problémája. Alapvetés. Az „én” mint életvalóság. Az „én” vitális konstitúciója: erő, szabadság, bölcsesség. 99. laptól.

vertam? Merre forduljak? Az ellentétes felfogású emberekkel való érintkezés, a körülöttünk áramló *világnézeti* és társadalmi problémák nagy próbára teszik a felnőtt ember lelki életét. Ezen kívül a múlt és a belőle fakadt élmények a lélekben nem maradnak passzív rétegezésben; a lelki mérleg elbillenését igenis ezek irányítják, azonban a teljes irányváltás mégis az érett szellemi életű egyéniség *tudatos döntésének* következménye.

Hogy merre hajoljon a szellemi mérleg nyelve, az nem egy-egy múltó benyomás iránytalan befolyásán alapul. Az élet ezernyi tényezője által létrehozott problémátömeg állandóan csiszol, alakít, átértékel bennünk régi elveket. Éppen ennek következménye, hogy a kirajzolt irány *határozott követésére* csak sok küzdelem után képes az ember, vagyis a gyermek és ifjú által megszerzett ismeretekkel „igazságyűjtés” történik, a felnőtt ember szellemi munkája pedig már az *igazságok szintézise*, amelyből *világnézet* kristályosodik ki.

Az első tevékenység könnyebb, mert részletmunka, az utóbbi nehezebb, mert egész, összefogó és alkotó aktivitás s éppen ezért tartozik ez már a felnőtt ember szellemi világához, benne ugyanis lassan elcsendesülnek az érzelmi élet viharai, a szenvedélyek, ösztönök lendítő akciói. Eléggé lehangadt és kifinomodott már az élet értelmének kereséséhez s eléggé értékes már, hogy bizonyos értelemben *alkotó munkához* fogjon.

Mikor tehát a felnőtt ember az igazságok tömegét mérlegeli, hogy minden ismeretét a *transzcendens életsík* magasabbrendű, célt és értelmet jelentő, az életnek tárgyi tartalmat adó életigazságban feloldja, akkor tulajdonképpen bázist keres, „*tömmör alapozást*”, amelyen jövő életét felépítheti. Így tehát a felnőtt ember *igazi* életépítő, mert ő rakja

le életének valóságos betonlapjait.¹ Az emberi élet ugyanis nem csupán az ismeretek sokaságát foglalja magában. Az élet értéke és értelme végső fokon az egyén materiális avagy metafizikai orientációjától függ, vagyis, hogy *milyen irányt* vesznek az egyén épülő ívrendszerei; a földre hajlanak-e vissza, vagy az örök tájak végnélküli távlatai felé törnek. Aki *elveszíti* ezt az összefogó képességét és kizárólag csak a földi élet, kényelem, múló öröm, efemer boldogság színvonalára silányítja az életét, az összeomló, befelé pusztuló, szűk horizontú ember marad. Aki pedig ezeket az íveket s a „tartókat” helyesen építi meg, annak kezében egybefutnak az életszálak és szintetikusán összefonódva egységes, harmonikus, boldog, földről felívelő életet fognak adni, olyan életet, amely „*halált nem lát mind örökké*”?

A felnőtt ember lelki képén hamar kiverődnek ama eredményeknek vonalai, amelyeket szellemi szintézis útján szerzett. A metafizikai orientáció *belső kiegyensúlyozottságában* nyilatkozik meg. Először azért, mert világosan bontakozik ki benne a magasabbrendű *életcél*, másrészt, mert feltűnik belső élete egén a *gondviselő Isten atyai arca*. Harmadszor pedig, mert megérzi a mindig *segítő kegyelmet*, amelyet a *Szentlélek Úristen* áraszt felé.

Ilyen lelki kiegyensúlyozottság lesz azután alapja a boldog, aktív, *harmonikus életnek*, mely az örök igazsággal való benső találkozás révén tiszta örökök s harmonikus erő részesévé teszi a felnőtt embert.³

¹ Az ifjú is dolgozik ezen, csak hogy nem ilyen tudatosan. Ő inkább a fundamentum *árokrendszerét* bontja fel s a köveket és téglákat hordja össze.

² János 8, 51.

³ Ez a tiszta, erős lelki állapot, ez a kegyelmi sugárzás

Erről ír meleg hangon egy, a jó Istenhez közelférkőző lélek: „Csordultig tele van a lelkem elmondhatatlan örömmel és kifejezhetetlen érzésekkel. És mégis, lehetetlen hallgatnom arról, ami ma a szívemben él. El kell mondanom végtelen boldogságomat és azt a nagy, nagy hálát, amit Ön iránt érzek, aki engem idáig vezetett és aki velem ünnepezt ezen a nagy napon. Talán nem is engedte volna meg, hogy hálámról beszéljek s én, a szavak sántája, nem is tudtam volna elmondani, amit szeretnék. Bocsásson meg, hogy megpróbálom leírni: ha nehéz a bánatot egyedül hordozni, a nagy boldogság is társat keres, ki vele együtt örül.

Oly mérhetetlenül szabadnak érzem ma a szívemet, magasan, könnyen szárnyalónak a föld minden bolondsága felett, készen az ég felé repülni. Új életet kezdek ma, telve jóakarattal. A múlt meghalt egészen, belőle csak a hála él jó Istenemnek végtelen irgalmáért. Minden dalol bennem és az alig ismert belső béke az, mely minden érzést elborít. Első szentáldozásomban arra kértem Jézust, hogy az övé lehessen a lelkem és az életem egészen, hogy egyetlen kis megmozdulás ne maradjon bennem, amelyet nem ő inspirálna. Ügye, meghallgat engem az Úr, Atyám? Jézusnak és az én nagyon szeretett szent Egyháznak mindig jó gyermeke akarok lenni.

Olyan zavart és szétesett voltam a gyónás alatt, Atyám, de ugye, a jó Isten elfogadja az én nagy bűnbánatomat az előkészületek alatt.

Eszembejut megtérésemnek az ideje. A lelki harcok nagyon megkínóztak, mégis, mily igen keveset

által dezinficiált atmoszféra fogalmaztatja meg így *Szent Ágoston* gondolatait: „Mivel háláljam meg Uramnak azt, hogy emlékezetem végigjárhatja a dolgokat s *lelkemnek immár nem kelt élnie tőlük?*” (*Szent Ágoston vallomásai*. Vass József fordítása. Budapest, 1924. I. köt, 62. 1.)

szenvedtem ehhez a mennyei boldogsághoz hasonlítva. Oly boldog vagyok, olyan nagyon boldog.”

Ez a kiegyensúlyozott, erős, hittel telített, *Isten pozitív valóságába lehorgonyozott élet* a föld minden szenvedését enyhíti és könnyíti. *A kereszt csak addig nehéz, míg nincs megváltó jelen tő sé g e,*¹ de ha az Isteni Mester kálváriája a húsvét, a feltámadás reggelének előkészítője, akkor a szenvedés országotja diadalmas, győzelmes és fönséges értelmet és befejezést kap. Ez a lelkület akkor alakul ki a felnőtt egyénben, ha az örök élet perspektívája elé állítja a földi szenvedéseket.

Ellentétes lelki képet kap a csak földi életre hátrált, a problémáira csak *racionális* feleletet kereső felnőtt ember. Magasabb rendű célt alig találó, gyakran ösztönös örömeiket kereső típusokat találunk ezek között, akik esetleg az életterheket, szenvedéseket roppant gerinccel hordozzák ugyan, de mégis kiegyensúlyozatlan, labilis súlypontú lélek gyászos képét mutatják.² E csoportban még elég sok

¹ „*Ave bona ctux!*” — mondja *Szent András*, így értelmezvén a kereszt jelentőségét az emberi életben.

Ezt a gondolatot dolgozza ki *Francois Coppée*: *A megváltó szenvedés éá Pellico Sylvio*: *Börtöneim* című műve. — *Strindberg* mondja a *Mámorban*: *O crux, ave, spes unica!* (I. felv. I. jel.)

„... vannak dolgok, melyeket csak nedves szemmel láthatunk. A megváltó szeretet egy ezek közül.” (P. Charles S. J.: *Isten közelében*. II. magyar kiad. I. köt. Bpest., 1927. Ford.: P. Gálffy László S. J.)

² Mélyértelműek *Koszterszitz* sorai, bár mindenki meg szívvelve e szerint élne: „... az a tény, hogy az élet végén mint kikerülhetetlen cél és folytatás, az örökkévalóság áll, csodálatosan megnesemesíti és teljesen más színezettel ruhazza fel a küzdő ember sorsának minden kis mozzanatát. Egészen más az élet így, az örök élet árnyékában, midőn az ember tudja, hogy minden tettét a végtelenség nézi.” (Marcell—*Koszterszitz*: *A kemény parancs*. IV. kiad. Bpest., 1928. 204. 1.)

olyan egyént találunk, akiknél az intellektuos réteg mögül primitív rétegek gátlásmentes akciói bukannak elő.

A *lélekelemzés* akkor jár helyes és valóban konstruktív célokat szolgáló utakat, ha a deformáló lelki energiák mellett az élet szintetikus látására való készséget erősíti, ezt hangsúlyozza és a tudat perifériális részéről a központ felé tereli. Mert a tények száraz statisztikája még nem alkotás, az analízis még nem jelent fix pontot, örök, világos irányjelzést az eltévedt embernek. Csak a helyes összefogás, csak a kiegyenlítő, magasabb lelki színvonal felé lendítő *szintetikus látás és annak tudatosítása és elmélyítése* képes az egyént az ösztönök, az alsóbbrendű vágyak, az animális élet pocsolyás vizei fölé emelni, 5 a *kultúra és hit segítségével szárnyalást inspirálni benne Isten felé,*

b) A szellemi élet izmosodása a világnézet alapjait jelenti és az élet irányának első *elméleti* körvonalazását. De ez még csak célkitűzés, legfeljebb megindulás. Az élet ennél sokkal mélyebb. Ott a lényeg felette áll az elméletnek, ott a döntő: a *tett*. Az ember életének lényeges része a *cselekedet*, amely az erkölcs, a vallás tényeivel kapcsolódik bele a világnézeti orientációba.

A *helyes cselekvési készség* azonban hosszas gyakorlattal szereshető csak meg, mert nem egy cselekedet, hanem azoknak kitartó és *állandó ismétlése* adja meg azt a tartalmat, mely az erkölcsös és vallásos életet jellemzi. Azt az *állandó készséget* hosszas munkával lehet megszerezni és megerősíteni. Bizonyos, hogy már a gyermek és az ifjú életében is észleltük ezt, de az is tagadhatatlan, hogy a kiforrott egyén életében kerülnek felszínre legerősebben azok a krízisek, amelyek alatt igen könnyen összeomlik és szerteesik az élet erkölcsi és vallásos alapja.

Valójában miben áll ez? Itt nem kicsinyes, jelentéktelen cselekedetekre kell gondolni, hanem azokra a viszonylatokra („én” és a „más”, „ember” és a „világ”, „ember” és az „Isten”), amelyek az embert helyes egyensúlyba helyezik.

Az ember és világ viszonylata azt követeli, hogy a felnőtt átlássa és élje azt a kapcsolatot, amely azt hirdeti: a világ eszköz, nem cél az ember életében.

Az ember és embertárs viszonya azt igényli: „. . . szeressétek egymást, amint én szeretlek titeket”.^x

Az ember és Isten viszonya azt követeli: „szerezd a te Uradat, Istenedet teljes szívedből és teljes lelkedből és teljes elmédből.”²

Látszólag ez is tétel és elmélet; valójában azonban *élet*, mert a gyakorlat útján *cselekedetekben jelenik meg*. A világot másodrendűvé tevő ember átjártssza önmagát a világ központjává. Érzi a lelki élet magasabbrendűségét az anyagi élet felett. Az előbbiért fárad, küzködik és áldozatokat hoz. Az élet külső eseményeit, csapásait, tragédiáit úgy éli meg, hogy *lelki életét még jobban elmélyítse*.⁵

¹ János 15, 12.

² Máté 22, 37.

³ „Az erkölcsi világrend . . . abban áll, . . . , hogy a lelket fölényességre segítse, s hogy a lélek a világot a maga erkölcsi erőivel s értékeivel legyőzze. Abban áll az erkölcsi rend, hogy a jót rendületlenül s következetesen gyakoroljuk, s hogy a szintézist bensőség és külső tevékenység közt, eszmény és valóság közt, egyéni függetlenség és áldozatos odaadás közt sikeresen megteremtsük. S ezt a szintézist, ezt a harmóniát azok teremtik meg leginkább, kik saját állapotukat itt a földön befejezettek nem nézik, kik a rosszat elviselik s a jobbat várják, kik Istent önmaguknál végtelenül nagyobbak tartják, s azért sem a jót nem tartják szabadalmuknak, sem nem botránkoznak az Isten látogatásain. Ezek azután szenvedések s megpróbáltatások közt sem járnak falábakon, hanem szárnyakon s azok közé tartoznak, kik legyőzték a világot.” (Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái. X. kötet: Korunk lelke. Bpest, 1928. 274. 1.)

Ha a munka nem hivatásszerű, hanem csak a földi értékek megszerzésének eszköze, akkor is mélyebb értelmet nyer abban, hogy a lelkiélet alapjainak megépítésében fontos szerepet játszik. Ilyen értelmezésben az öröm és élvezet sem lesz cél, hanem szekundér energiaforrás, mely további erőfeszítésre képesíti az egyént.

Az ember és embertestvér viszonyát az erkölcsi alapra beállított felnőtt egyén az élet minden vonatkozásában a testvéri szeretet gyakorlati törvényei szerint éli meg. Ez először *negatív formában* jelentkezik: nem sérti meg mások érdekkörét és soha embertársainak sérelme árán nem keresi saját érvényesülését. De másrészt *a pozitív élet vonatán* is reveládódik lendületes *tettekben*. Mindenkinek kíván, ad és bőségesen nyújt az egyén azokból az anyagi és lelki javakból, amelyekkel a *Mindenható* őt felruházta, mert az igazi testvéri szeretet élő valóságában *adakozó, kiárasztó, bőséget ontó*. Az ilyen nivóra felemelkedett ember semmit sem birtokol a kizárólagosság káros erejével, hanem a készleges *szétosztás* lelki jóakaratóval.

Az ember és *Isten* viszonyát a vallás pozitív formájában élő ember *Istenben*, az élet alkotóját látja és a földi életet *Istenhez* vezető útnak. Lelkének minden mozgása végeredményben tehát *Isten* felé irányul. *Belőle* akar élni és *Neki* szolgálni. Még pedig nemcsak formailag, hanem kidolgozott, át-nemesített, *lelkedéssel átítatott étellel is*.

Ezt az emberarcot, ezt a lélekképet azonban csak *nehéz és kitarító* munkával lehet önmagunkban kialakítani. A felnőtt ember kitarító és koncentrált lelki munkája kell ahhoz, hogy ez a cselekvő jószág úgy áradjon belőle, mint a *szokás* következtében létrejött reflex-cselekedetek. Lehet itt-ott ingás, lehetséges botlás is, de a folytatólagosan visszatérő és felemelő lelkihangok nem engedik, hogy el-

kedvetlenedés, elkeseredés vagy éppen összeomlás legyen e hibáknak vagy botlásoknak következménye.

Magasabbrendű élet leginkább a felnőtt emberben állandósulhat, mert a folyton megújuló küzdelmek olyan nagy feladatok elé állítják, melyeket *kitartóan és következetesen legyőzni* csak a kiforrott, kiépült egyéniség képes.

Végül az a kérdés merül fel: vajjon az így megrajzolt erkölcsi és vallási milieuban élő felnőtt embertípus miben tökéletesebb a hétköznapi emberalagnál? Rövid felelet ez: a felülemelkedés, az önfejelem, a céltudatos aktivitás, a szeretet, *az örök értékkeresés, az istenfiúság megélése nem* gyarló ember lelkiképének, hanem a kegyelem által ihletett, istenivé átnemesedett lélek-kép uralkodó vonása.¹ Itt már a földi életben is gloriola övezi a homlokot. A lelki tisztaság, a vallásos életből sugárzó energiakomplexum olyan emanáció, amely átnemesíti embertestvéreinket is. Ezek a próféta-lelkek nem a szónak szuggesztív erejével, hanem az *evangéliumi élet új ütemével* hatnak és irányítanak: „... szóltam mindarról, amit Jézus

1 „... a Szentlélektől lelkünkbe öntött malaszt által Istennek fogadott fiai leszünk. De nem tisztán külsőleg, mintegy jogilag, ahogyan az örökbefogadás közöttünk, emberek között történni szokott, amikor is az örökbefogadott mégis mégis csak idegen vérbeli marad: új nevet, új életkort, új jogokat kaphat attól, aki örökbe fogadja, de véreben, lelkületében mégsem lesz rokona. Mi azonban a kegyelem által valósággal Isten vérrokonai leszünk, isteni élet csirázik, hajt bennünk, alakít és megnemesít, minek folytán valóban újjászületünk, új nemzedékké: *καίнов γένος- szá* (Gal. 6, 15. és Aristides: Ap.) válunk. A mi istenfiúságunk is, mint a földi fiúság, a természetnek és a hasonlóságnak közlésében áll: a megszentelő malaszt által Isten természetében részesülünk és Istenre hasonlítunk. Így, mint Szent János apostol írja, Isten fiainak nemcsak neveztetünk, hanem valósággal azok is vagyunk. (I. Ján. 3, 1.)” (Dr. Gálos László: A Szentlélekisten. Szent István Könyvek 110. sz. Bpest, 1934. 158—159. 1.)

cselekedett... kezdettől fogva addig a napig, melyen felvétellett . . .”¹ Erkölcsös, a vallástól átitatott élet *állandó jó cselekvésben* oldódik fel és ez adja a lélek erejét és sugárzó vonzó képességét. Az ilyen kiemelkedő ember-ormok nem maradnak néma eszményképek, hanem vonzó, hívó, tiszta, új atmoszférájú életet kínáló embertestvérek, akik a többi embert is erre a szent magaslatra akarják felemelni.

A felnőtt emberek építik az életelveket és járnak meg a kialakított életirányokat. Az elveket felismerni vagy megépíteni és az *elvek szerint élni tudni*: két élesen különböző funkció. Az első valamiképpen elméleti „előkészület”, az utóbbi pedig mély realitás. Az igazi, az elvből valósággá válott életre jellemző, hogy *állandó cselekvésben* fejlődik és bontakozik. A felnőtt ember nehéz lelki erőfeszítésekkel szerzi meg e magasabbrendű szellemi és lelki életet; azonban csak akkor lesz ezeknek tudatos hordozója, ha életének mozzanataiból kicsendül a *szellemiség és lelkiség szuverén ereje*.

B) Az élet „rétegződése”.

1. A „felső tízezer”.

Eme réteg alkotó-molekulái azok az egyének, akik felhalmozott gazdasági javak: *tőke vagy születési privilégiumok birtokosai*. Az anyagi javak kivételes bősége náluk olyan sajátos helyzetet teremt, mely a lelkiélet területén is érezteti hatását.²

¹ Ap. csel. 1, 1—2.

² Dr. Mihelics Vid: Az új szociális állam. Szent István Könyvek. 93. sz. Bpest, 1931. — Giesswein S.: Társadalmi problémák és a keresztény világnézet. Bpest., 1907. — R. Stammer: Sozialismus und Christentum. Leipzig, 1920. — Biederlack József: A társadalmi kérdés mibenléte és meg-

a) Az anyagi javak korlátatlansága részükre széles távlatok, nagy *lehetőségek* kapuját nyitja meg.

Először is mindez a *materiális életigények* teljes, abszolút higiénikus, tervszerűen keresztülvitt kielégítését teszi lehetővé. A test gondozása, a munka és pihenés helyes arányosítása, a betegségek kezelésének lehetősége megengedi, hogy szervezetük legerőteljesebben kifejlődhessék.

Ugyancsak ide tartoznak a magasabb nívójú szellemi élet kialakulásának lehetősége. A környezet, mely az ilyen családban élő gyermeket és ifjút körülveszi, szinte rákényszeríti a fejlődő embert, hogy a szellemi élet *szélesebb területén* próbáljon értéket gyűjteni (nyelvek tanulása, utazások, stb.). Később, az élet folyamán lehetővé válik, hogy ezeket a szellemi kincseket gyarapítsák és érvényesítsék. Ez pedig nem csupán egyéni érték és kincs, hanem a társadalom irányításában is nagyjelentőségű. Ha ugyanis a szellemi élet területén kiemelkedők a nemzetek irányítását is kezükbe veszik, akkor nagy befolyást gyakorolnak a *közösség életére is*.¹

Ezek a helyzeti adottságok nem jelentéktelenek, mert az érték termelés milieujeként foghatók fel. Ha pedig kereteiben a felsőbbrendű szellemiség is

oldása. Szeged, 1903. Ford.: Kiss János. — Jehlicska Ferenc: Erkölcsi és társadalmi jólét. Társadalmi etika. Bpest., 1916. — O. Schilling: Katholische Sozialethik. München, 1929. — Weis István: A mai magyar társadalom. Bpest., 1930. — Bernard Shaw: Wegweiser für die intelligente Frau zum Sozialismus und Kapitalismus. Berlin, 1928. — Werner Sombart: Sozialismus u. soziale Bewegung. Jena, 1920. — Eberle: Die Überwindung der Plutokratie. Wien, 1918.

¹ Ezért mondotta *Bethlen István* gróf, hogy az arisztokratát *helyzeti energiája kötelezi* az állami élet irányítására. (V. ö.: *Platón* gondolatát az „Athéni állam”-ban!)

érvényesül, akkor azok az eszközök, melyek éppen ezt szolgálják, *életkincsnek* mondhatók.

b) Ebben a legfelső rétegben valóban kitermelődhetnek *differenciált* egyéniségek. Ebben a kiválasztódásban van sok érték, de van sok gyengeség is. Hermetikus elzárkózottságban élnek a maguk elefántcsont-tornyában talán színes szellemi életet, de a továbbfejlődés és lelki kiegyensúlyozó erők szempontjából éppen ezért fenyegeti őket a kisebb értékűség. *Az élet belső lényegéhez tartozik a küzdelem.* A testi épp úgy, mint a lelki. Mindkettő szükséges, mert nélküle devalválódik az ember.¹ Ha ezt az életkörülmények kizárják, akkor a lelki feloldódás folyamata indul meg.² Ezért gyakran éppen a legmagasabb körök zárt társadalmában feltűnő módon mutatkozik a lelki szétesettségnek számtalan jele. Érdekes tü-

¹ „Az ember élete kifeszített kötél az állat s a Szent közt; kötél az örvény fölött. Veszedelemes az átjutás. Az ember-életnek nagysága épp az, hogy nem cél, hanem híd! Feszüljön, lendüljön! *Pszichológiája a törekvés, a munka s a küzdelem.* A keresztény aszkézis sohase fajuljon restséggé és élhetetlenséggé. Ember, küzdj és bízza-bízzál.” (Prohászka Ottokár: *Elmélkedések az Evangéliumról.* IV. kiad. Bpest, 1924. 11. 1.)

² „Sokakat sodor kínokba és erkölcsi válságokba az élet csak azért, mert nem tudnak tevékenységüknek mélyebb, nemesebb tartalmat adni. Boldogtalanok, mert nem ismerik az élet ideális célját, nem keresik annak nemesebb feladatait. S különösen áll ez a jobb sorsúakra, kiknek a mindennapi kenyérért nem kell küzdeniök; kik órákat és napokat, sőt éveket töltenek el hiú játék és fecsegés közt. Hogy mindig csak játsszanak, arra már öregek; hogy pedig vágyak nélkül éljenek, arra még nagyon is fiatalok. Innen minden kínjuk.” (Kehrer X. Ferenc: *Adjatok nagy gondolatokat! Segéd-könyv az élet nagy válságaiban.* Esztergom, 1909. 8—9. 1. Ford.: *Az Esztergomi Növendékpapok Magyar Egyházirodalmi Iskolája.*) — „... a királyi udvar ablakából oly unottan lehet nézni a Dunát, mint a szobi téglavetőből.” (Prohászka: *Elm. az Evangéliumról,* i. m. 50. 1.)

net az is, hogy eme felsőbb rétegben a munka elveszti értékességét. Ez pedig azt jelenti, hogy az életértékek lényeges skálája előttük ismeretlen.

A könnyű megélhetés, az erőfeszítés és a szellemi verseny hiánya lehetetlenné teszi a szellem és lélek „izmosodását”.

A tudás és ismeretgyarapítás — Istennek hála — nemcsak az anyagi eszközök bőségén múlik; sőt a legtöbb esetben legkevésbé ezen. A döntő: a fejlődés vágya, erős lendület, a nagy célkitűzések; ez pedig nem igen fakad a *jólétnek küzdés nélküli, izolált milieujéből*.

Éppen az exkluzív élet- és sorslátás formálja néha egészen kicsiny, zárt egységgé a legnagyobb vagyont birtoklók osztályát; akár a tradicionális arisztokráciára, akár a kapitalista társadalom új mágnásaira gondolunk. Ez a spontán jelentkező elszigetelődési folyamat egészen különleges lelki és szellemi eltolódást hoz létre. Az emberértékelés, az „úr” és „szolga” viszonyának kialakulása ebben a milieuban néha egészen groteszk alakot ölt. A megbecsülés a családfa vagy a részvényquantum nagyságától függ. A szellemi és lelki értékek „másodrendűvé” korszakosodnak előttük. Szűk társadalmi kereteiken kívül nem ismernek el más értékeket.

A *munka* értékelése és a munkabér megállapítása sem magasabb emberi szempontok szerint történik. A munkások szemükben nem életükkel küzdő embertestvérek, hanem — sok esetben — „gazdasági javak”, akiknek piaci ára van. Nem ritka jelenség, hogy az előkelő munkaadó az alkalmazott legelemibb emberi jogait sem ismeri el. Megengedem, hogy ez az „eltolódás” nem általános, de — sajnos — *elég gyakori* jelenség.

Nagyon természetes, hogy a pénz- és születési arisztokrácia kasztszerű elhatárolódása magában

rejtje erejének, a tradíciótiszteletnek nagy értékét is. Kétségtelen, hogy a felnőtt ember a múlt és a jövő hordozója. Minden emberi élet részben a múlton épül; az alap, a gyökér tehát még akkor is tisztelettel kezelendő, ha újabb, erősebb átépítést vagy átültetést igényel is. A nemzeti arisztokrácia családi zártságában benne él a tradíciók tisztelete. Igaz ugyan, hogy szocialista doktrínerek ezt önzésnek és a jogtalanul birtokolt előnyös helyzet védelmének mondják; ennek dacára bizonyos az, hogy a tradicionális erők egyrészt az emberi élet *bázisának szilárdságát*, de másrészt a *szerves fejlődés lehetőségét* is szolgálják. A tradicionális erők nem nélkülözhetők; ha azonban a társadalmi rétegződés *megkövesedése* érdekében érvényesülnek, akkor a fejlődő élet ellenségeivé válnak.¹

A fentiekben jeleztem, hogy az élet, az ember, a munka, a megélhetésbiztosítás elvi megítélésében nagyon gyakori a teljesen szabados és az isteni élettervvel ellentétes beállítottság. Ha ez gyakorlati módon jelentkezik, akkor az egyéni és társadalmi *erkölcsöt* is érintheti. Az evangéliumi elgondolás ugyanis az embertestvérség tételének meghirdetése és az „*unicuique suum*” alapfelfogás érvényesítése. *Aki ezekkel szemben áll, az nem jól cselekszik, az tagadja a krisztusi erkölcsöt!* Itt nem segít különböző közgazdasági elméletekre való hivatkozás, sem pedig a jótékonyság primitív vagy dilettáns gyakorlása. Ezért kell tehát ezt igen komoly megfontolás tárgyává tenniök éppen azoknak, akik a vagyoni felesleg felett rendelkeznek.

Ugyancsak meg kell említenünk eme felső tár-

¹ „Az uralkodó osztályok örök tragédiája az, hogy nem ismerik föl idejekorán kötelességeiket s görcsösen ragaszkodnak olyan előnyökhöz, amelyek rájuknézve is előbb-utóbb a hanyatlás vagy a pusztulás következményeit jelentik.” (Milotay István: Az ismeretlen Magyarország. Bpest, 1930. 94. 1.)

sadalmi réteget illetően azt a nagy veszélyt, amely az erkölcs más területén, a vagyon felhasználásának vagy a szexuális ösztön kielésének területén érvényesül. A céltalan tékozlás, könnyelmű szerencsejáték, a családi élet szentségével való visszaélés olyan lehetőségek, amelyek fekélyként nehezednek azokra, akik könnyen találnak pénzügyi alapot bűnös szenvedélyeik kielégítésére. A történelem is igazolja, hogy a földi javak túlzott bősége nincs mindig arányban az erkölcsi élet tisztaságával. Fejedelmi vagyonok, trónok omlottak össze, mert fékevesztett szenvedélyek irányították a koronás főket tetteikre. Ez a tény egyúttal megvilágítja azt a szomorú valóságot is, hogy a külső, díszes és aranyos bársonyok mögött gyakran milyen sötét és felzsúfolt szenvedélyű élet húzódik meg. A társadalom legfelsőbb rétege tehát éppen vagyoni és születési helyzeténél fogva a szép és tökéletes élet lehetőségeit hordozza magában; de gyakran az erkölcs és tartalom nélküli és szellemtelen, az igazi felsőbbrendűségtől teljesen távol álló életet valósítja meg.

2. A középosztály.

Ebbe az osztályba azok tartoznak, akik intellektuális képzettség, ipari, kereskedelmi szaktudás vagy kézügyesség útján jutnak magasabb életnívóhoz. Ide sorozzuk az orvosokat, mérnököket, ügyvédek, tanárokat, művészeket, tisztviselőket, önálló iparosokat, kereskedőket, stb. és a kisebb vagyonból élőket is.

Ezen az életnívón — nagy általánosságban — a mindennapi kenyér, az anyagi életfeltételek *biztosítvák*. A „múlt” munkája (tanulás, ipari-kereskedelmi szakismeretek megszerzése, az átvett vagyon) így termi meg kisebb-nagyobb mennyiségű

gyümölcsseit. A legtávolabbról sem jelenti ez azt a szélsőséges álláspontot, hogy a társadalomnak ez az igen értékes rétege „munkánélküli jövedelemből élő burzsoázia”. A munka itt sem hiányzik; csak a különbség a teljesen napi keresetere utalt munkás és a középosztályú egyén között az, hogy itt *előre számításba vehető*, aránylag biztos jövedelemmel lehet számolni és éppen ezért tervszerűbb életet lehet megélni. E szabályos, rendezett ritmusú élet hatása a lélek síkján is megjelenik.

a) *A középosztály férfitársadalma* a szellemi intelligenciának magas fokán áll. A középiskolai, főiskolai illetve egyetemi végzettség legtöbb esetben az átlagember fölé emeli őket. *Egyéni értékeik* gyakran igen kidolgozott, cizellált formában nyilatkoznak meg.

Pontosság tekintetében kiemelendők azok, akik az életben precíz, nagy megfeszülést igénylő munkát végeznek. (Vasúti, távírdai, rendőr-, banktisztviselők, bírák, ügyészek.) Ezek belső életükben is eléggé kiegyensúlyozottak. Állandó koncentrált szellemi és lelkimunkát végeznek, következésképp lelkiösszeszedettségük is nagyobb. A gyakran túlszabályosan kidolgozott életprogramm egészen leköti és betölti egyéniségüket. Az élet gyengébb hullámverésében élnek; ritkább tehát a veszélyesebb kilengés. Ebből következik, hogy közöttük fejlődik ki leghamarabb a „nyugodt polgár” típusa, akire jellemző a csendes, szabályos ritmusú élet, mely kerüli az abnormális forrongásokat és az élet derűs, egyszerű örömeiben talál élvezetet. A belső nyugalom természetesen magával hozza, hogy elcsendesednek bennük a nagy megfeszülést felcsúfoló energiák s helyettük dekoratív örömeikkel felfrissített egyformaság kerül el. Az élethivatást lassan, szinte gépiességgel végző embercsoport ala-

kul ki belőlük. A *szellemi élet* értékeinek keresése elég erős ebben a rétegben. Tudomány, művészet, irodalom képezik szellemi táplálékukat, amelyből állandóan merítenek. Természetes, hogy az eltérő egyéni képességeknek, tehetségeknek megfelelően egyiket inkább a tudomány, a másikat pedig az irodalom vagy művészet — egymásik ága — érdekli. *Lelki* tekintetben is elég magas nívót ér el a középosztálybeli férfi. A magasabb szellemi életet élő magyar értelmiség érdeklődése egy-két évtizede — különösen *Prohászka* püspök ugartörése óta — annyira a vallás felé fordult, hogy ma már szinte természetesnek látszik, hogy a lelkiéletet szolgáló intézményekben ez a *szellemi arisztokrácia* is helyet követel magának.

Ebben a lelki törtetésben igen nagy szerepet tölt be *az ifjúság intenzívebb vallásos nevelése*, mely a lelkiértékek meglátását és szeretetét hangsúlyozza. Az intelligens elem — éppen az évtizedek óta mind aktívabb katolikus nevelés folytán — kevésnek találja a materiális, földi kötelékeket s éppen aktivált lelki életénél fogva követeli az örök kapcsolatokat s a kegyelmi élet kimeríthetetlen tartalmát.

A múlt tradícióiból erősen élő *iparostársadalom* felnőtt egyénei is a lélek felsőbbrendű igényeit meghirdető valláserkölcs irányzat mellé állottak. Ez a vonzódás olyan erős, hogy — nagyjából — ezt az egész társadalmi réteget is a magasabb orientációjú, értékesebb irányzathoz lehet számítani.

A *középosztálybeli felnőtt nők* nemzeti és általános szempontból is a legértékesebb, legkiegyensúlyozottabb táborot jelentik. Törekednek arra, hogy egyéni értékeiket nívósán kiépítsék, gyermekeiket helyesen neveljék és otthonuk harmonikus lelkületét megteremtsék. Ez a munka nem mindig

tudatosan kidolgozott program szerint történik, hanem gyakran a vitális megrezdülésnek természetes következménye. Minden felnőtt nő különböző, egyéni módon végzi ezt a munkát; de abban mégis megegyeznek, hogy az *Isten* élettervében helyet találó családi életnek áldozatos tagjai, munkáiéi, őrzői.

b) A középosztály férfi és női egyéneinek életét azonban *veszélyes és elkoptató erők* is befolyásolják. Talán szokatlanul hat ez a megállapítás: a nyugalom, a biztonság a lélek felfelétörését, az *invenciót* tompítja el. Ez pedig azért jelent veszélyt a középosztálybeli felnőtt egyénekre, mert a szellem és lélek előretörése és fejlődése csak *küzdelmen* keresztül érvényesülhet. Bár részben igaz az, hogy a szabályozott élet nyújtja a legbiztosabb lehetőséget a folytonos, nyugodt szellemi fejlődésre, de azért igaz az is, hogy a szellemi élet izmosodása éppen az ellenhatásokkal való küzdelem és szembehelyezkedés esetén észlelhető. Ezt, a küzdelemből születő koncentrált szellemi és lelki munkát a középosztály egy részének élete nem mindig revelálja, mert szabályosan lepergő életük szinte mesterségesen kerüli a rendkívüli és nehéz helyzeteket. Sokszor hiányzik bennük egy nagy és mély emócióból születő lendület az értékesebb életnívó, a nagyobb tudás, a mélyebb lelkiélet felé. A hétköznapi, szürke kötelességteljesítés mechanikussá teszi őket. Fáradtságukra enyhülést pedig kis baráti körökben, összejöveteleken próbálnak keresni.

Ezekkel a korlátokkal együtt jár az élethorizontnak lényeges beszűkülése is. A differenciáltabb tudás, a kutatás iránti érzék eltompul bennük és lassan elhal. A nagyobb és újabb tudományos eredmények kiesnek érdeklődésük köréből. Az új meglátások és az élet új irányai nehezen szívód-

nak fel életükbe. Egyszóval: egy retrogád, megcsontosodási folyamat indul meg a fejlődés helyett. Sőt ez olyan méretet is ölthet, hogy egyenesen szembeszállnak a csendes, megszokott életkezeteket zavaró és megváltoztatni akaró újítások gondolatával. „*Nolite turbare circulos meos!*” — ezt kiáltja az ilyen polgárember az életét nyugtalanító áramlatok felé.

Az állandó szürke élethorizont eredményezi a kicsinyes, az élet apró problémái között elvesző embertípust. Talán még az sem volna baj, hogy a nagy távlatok beszűkülnek, de az már súlyos hiba, hogy a messzeséghez teremtett emberi szem az élet távolságainak és mérhetetlenségeinek áttekintése helyett kicsinyes „elfoglaltságokra” állítja be magát. Az ilyen egyén mindig azzal „foglalkozik”, ami éppen jelentéktelenségénél fogva eltörpül a komoly ember előtt. Ezért van, hogy különösen a magát kevésbé elfoglaló felnőtt polgári nők elég nagy tömege siklik le leginkább erre a területre. Ez a kicsinyes „törpelelkűség” azután az egész életet leértékeli és a fenséges ívelésre, lendületre teremtett emberi lelket sekély, mocsárba futó vízérré posványosítja.

A kicsinyes polgári egyének azután törpe, lendületnélküli társadalommá tömörülnek. A kicsinyesség, az elaprózódás áthatja egész életüket, majd pedig az egész társadalmat. Az egyéni eltörpülés és elposványosodás kiárasztja a maga baktériumait és inficiálja az egész társadalmat. Ez pedig azért lehet mélyen tragikussá, mert történelmi szempontból a *legnagyobb átütőerőt mégis csak a középosztálynak kell képviselnie, hiszen a nemzet vezetése jórészt az ő kezében van.*

A középosztály nagy részének élete tehát elég csendes milieuban folyik le. A nagy viharoktól mentes, biztos rév a *létek* érvényesülésének nagy lehe-

tőségeit is megvalósíthatja és könnyen kitermelheti a szellemi és lelki szempontból kiegyensúlyozott embertípust. Éppen ezért óvnunk kell a felnőtt középosztályú nőt és férfit a „csendes örömkben gazdag” élettől, mert az ilyen együtemű folytonosságból igen gyakran kicsendül a malomkerék monoton egyformaságú zenéje. Ez a melódia pedig bántó és bénító muzsika. A figyelmet a mindennapi és leszűkített életre irányítja. *Amíg tehát egyrészt kitermeli a differenciált, nagykulturája s vezetésre elhivatott polgárember típusát, addig másrészt igen sokszor felszínre hozza a csak emésztő kisemberek egyhangú, szürke tömegét.*

3. A földműves-gazdaember.

A föld adja az emberi szervezet mindennap újból és újból igényelt életerőit; megművelése a földműves élethivatása. A magyar társadalom igen tekintélyes részét alkotja a földműves-gazdák és földmunkások tömege. Nyilvánvalóan ez a társadalmi réteg is egy a sok közül; ebben éli le életét az emberiség nagyobbik része. Minket most az érdekel, vajjon a falu népe, a földet birtokló és azt megdolgozó gazdaember és földmunkás életének varinak-e olyan jellegzetes vonásai, amelyek az átlagemberek közül kiemelik.

A fejlődő falusi ifjúság zöme. — éppen a gazdasági tendencia folytán — a földművesek közül adódik. Birtoka átlagban nem sok, legtöbbször elég arra, hogy megművelve a minimális életfeltételeket biztosítsa. A szellemi felkészültség rendszerint az elemi iskola nivóján mozog. Újabban mind nagyobb számban orientálódnak a polgári iskola, esetleg a középfokú, vagy felsőfokú gazdasági iskolák felé. Lelki képének kialakulásában a tradí-

cionális vallásos milieunek nagy szerepe van. Erkölcsi élete is általában ehhez az irányhoz vonzódik.

Ezekből, a körvonalakban megrajzolt folyamatokból azután a gyakorlati életben a következőket látjuk.

A falu gazdanépét sajátos kapcsolat fűzi a földhöz. *Övé pár hold, de ő is a földé.* Valami ősi, nagy szeretet vonzza a fekete rőghöz, melynek megművelésére szenteli élete javát. Úgy tekinti mint legértékesebb kincsét. Éppen ezért vágyainak csúcspontjában a *földszerzés és a föld megőrzése* áll. A kisgazda-ember lelkének tartalmához tartozik, hogy a földbarázdákból minél többet mondhasson sajátjának. Ez a birtokvágy és a birtokolt föld szeretete teszi lehetővé, hogy teljes odaadással álljon földje művelésének szolgálatába. A gazda munkaidejét nem elméleti elgondolások vagy szociálpolitikai törvények irányítják. Akkor és annyit dolgozik, amikor és amennyit a föld megkövetel tőle. Ez a gondoskodás második természetévé lesz és ebből a helyes életirányból senki és soha sem tudja kilendíteni.

De a munka elvégzése mellett ugyanilyen természetes benne a birtoklás vágya és a magántulajdon szeretete is. Az „enyém” nála csodálatosan vonzó erőközpont. *Ezért — mindent.* Előtte idegen a kollektív elgondolás, amelyben szolgájává lesz a köznek. A gazdaember lelkének jellemző vonása, hogy neki a birtoklás *függetlenséget, sőt ezen túl primitív lelki szabadságot jelent*; ezért ragaszkodik kérlelhetetlenül a tulajdonához.

A függetlenség, a „*saját porta*” büszke öntudatot fejleszt ki benne. Kemény akaratú, egyeneslelkű és büszke érzésű lesz. Világosan érzi, hogy „ő teremti elő az élet javait”; tudja, hogy munkájával minden saját szükségletét fedezi, következő-

leg nem köti semmi, független s nem alázkodik meg senki előtt.

A napi munkája a föld vagy a gyümölcsös művelése és a háziállatok gondozása. A munkaterület tehát elég szűkre szabott, mégis minden gondolatot majdnem ez a munka tölt be. Ebből azután természetesen következik, hogy az életigények szűk határok között mozognak. A társadalom *legigénytelenebb népe* a földműves. Lakás, élelem, kultúra szempontjából a legkevesebbet kíván.

Az igénytelenség folyamánya *az egyszerű kezekhez való ragaszkodás. Az elődök nyomdokain jár!* Amit az ősök jónak tartottak, azt ő is annak tartja. A föld művelése, az életmód egyszerűsége: tradicionálisan átvett forma, apák, nagyapák ráhagyott öröksége. Éppen ezért ropant nehéz a föld népét valamely új művelési irány vagy új életforma megkedvelésére ráhangolni. Még a földművelés fejlődő irányzatával szemben is bizalmatlan. A modern gazdasági gépek, a talaj kémiai vizsgálata, a magvak helyes csávázása, a permetezés és egyéb újabb termelési módszerek nehezen törnek utat lelkéhez és csak akkor, ha látja a nagy birtokokon ezeknek *előnyös* hatásait. Ennek okát nem a kislelkű tanulékonyágban, sem a kitartó tradicionális gondolkodásban, hanem inkább az elzárkózottságban kell keresni.

A *szellemi életnek* a gazdaember kevés időt szentelhet és épp így igénytelensége folytán keveset is szentel az elméleti tudás megszerzésére. Ismerete az írás, olvasás, számolás. Természetes esze azonban gyakran igen komoly és kiforrott ítéletekben nyilatkozik meg. A legtávolabbról sem szabad azt hinni, hogy a gazdaember a szellemi élet alacsony fokán áll. Ezt csak az állíthatná, aki a szellemi életfunkciót akadémikus ismeretre értené. Az bizonyos, hogy irodalmi, mű-

vészettörténeti, stb. ismerete minimális. De ez csak a szellemiség rezervoárja. Az igazi szellemi érettséget a *meglátások*, a helyes értékelések és helyes életirányok felismerése és *felhasználása* jellemzik. Ezt pedig csak az tagadná meg a gazdaembertől, aki nem ismeri lelki felépítését. A falu bölcseinek megfontoltsága és higgadt, valóban igazságos ítélete a szellemiség magas fokára enged következtetni. Ma már — a népművelés erős előretörésének idején — a gazdakörök előadásai, könyvtára is hasznos szellemi útmutatót jelentenek. Igen gyakran tapasztalhatjuk, hogyha ébresztgetjük eme szellemi erőket, a falu népében erős visszhangra találunk. Létezését pedig legpregnansabban bizonyítja az a tény, hogy a falu népéből a szellemi élet magas fokára feljutó, a középosztályba kerülő egyének a szellemiség és lelkiiség legértékesebb típusait képviselik.

Lelkiség tekintetében erősen kiverődik rajtuk a tradicionális tisztelet, hódolat és tekintélyszeretet. Az *Úristen* a legnagyobb tekintély. Tőle ered a termés, az „élet”, felé fordul tehát a lélek. „Ő gondoskodik a világról, előtte hódol tehát az élet.” „Az Ő áldó kezétől függ minden, hozzá fordul tehát imádkozó könyörgéssel az ember.” Lelkének eme alaptételeit nem tudja megingatni az áltudomány zavaros dialektikája; egyrészt el se jut hozzá, de másrészt a *lélek legősibb, legmélyebb rétegéből robban ki ez az istenhívő alapmotívum*.

A föld népének legszentebb helye tehát a templom, ahol az *Isten* közelségét érzi. Azért hallgatja áhítattal az evangéliumi oktatást, mert benne az isteni *Mester* gondolatait érzi meg. Ezek a gondolatok pedig az *élet értékéről, embertestvéréről, örök életről* beszélnek. Erre a hangra pedig ősi erővel rezonál a kemény munkában élő falusi ember.

A családi élet szentsége is tiszteletben áll a gaz-

daember előtt. Természetes élettrendje egészen egybe-
 vág a kinyilatkoztatott *tételes isteni törvénnyel*. Mindkettő *Istentől* van! Egyiket a természet tör-
 vényei irányítják, a másikat a kinyilatkoztatás
hozza közelebb az emberhez. *Ezt az egybecsendü-
 lést* hallja meg ősi lelki-rezonancia alapján a falu
 népe. Azért a *vallásos életet élő* falusi
 gazdacsaládok a *jövő élet szolgálatában is* egészen
 a gondviselő *Isten* terveire *bízzák* magukat. A gyer-
 mek: — áldás, a nevelés: — szent kötelesség. Ná-
 luk még egyiket sem deformálja az egyéni élvezet
 vagy önzés,

A gazdaember lelkiéletének egyensúlya éppen
 akkor szokott megbillenni, mikor kívülről jövő rossz
 hatások következtetésében elfordul a lelke az örök
 élet metafizikai vonalától. Ha az örök tájak felé
 törő ősi orientáció megcsökken benne, akkor a *föld-
 ből* árad felé az egyetlen vonzó erő. Nem vonzódik
 az éghez, tehát erősebben odafűződik a földhöz.
 Ez a lelki egyensúlyvesztés okozza azután azokat
 a mélyreható zavarokat, erkölcsi veszélyeket és ba-
 jokat, amelyek a föld népének lelkét a tragikum
 felé viszik. Az egyensúlytalanság egyik lényeges
 jegye a fékevesztett, még bűnös úton is szerzendő
anyagi haszon vagy „juss”, a földbirtoklás kap-
 zsisága. Megfigyelhető tény, hogy a nagyvárosok
 közelében lakó, a „Babilonok lelkéből” sokat fel-
 szívó falusi népréteg veszít éppen legtöbbet vallá-
 sos lelkületéből és ezzel párhuzamosan ilyenkor
 uralkodik el benne a kapzsiság. A nagyváros szel-
 leme — magasabb kultúrája dacára — az élet
 szennyének is hömpölygetője; miazmái pusztító ha-
 tásúak.

A nagyvárosok perifériáinak levegője, vallásos
 életet eltompító szelleme a *családi élet szentségét is
 bemocskolja*, melynek következtében kitermelődnek
 az emberi élet sötét mélységei és örvényei.

A *falusi asszonyok* életéről csak néhány mondatot akarok írni. A leglényegesebb az ő életükben az, hogy természetes odahajlással szolgálják a jövő életet. Ők az élet alázatos szolgálói. Ez pedig igen nagy jelentőségű, mert az életcéllal párhuzamos haladás a harmonikus élet megtalálását jelentheti. Munka a boldog élet egyik fontos tétele, a helyes életszolgálat pedig a boldogság megtalálásának varázskönyve. A falu asszonyainak kiegyensúlyozottsága ennek a kettős ténynek egybecsendüléséből magyarázható.

Hibák és gyarlóságok általános, egyetemes emberi vonásai a falu asszonyain is kiverődnek, de igazán sötét tónus csak akkor mutatkozik rajtuk, ha életüknek szent gravitációját, az *Isten* felé töretés erős vonzódását letörte vagy elfödte a föld túlzott szeretete vagy az ösztön kizárólagos uralma.¹

A földműves gazdaember az emberiség ősi típu-

¹ A vallási szerteesettségnek és erkölcsi fertőnek a nép soraiban pusztító hatása világlik ki éles kontúrokból a tisztazugi arzénmérgezések nem rég feltárult szörnyűséges eseményeiből, amelyeknek lelki vonatkozásairól az Orvos Szövetség, a Magyar Országos Orvos Szövetség tulajdona és hivatalos lapja és a MOOSz nyugdíj- és segélyező intézetének hivatalos közlönye c. szaklap 1934 január 15-i számában Orsós J. Imre dr., közkórházi főorvos, kir. törvényszéki orvos így ír: „A községek lakói református vallásúak és nagyon konzervatívak. Életerejük nagymértékben csökkent.

E két komponens (*az egyke és az alkoholizmus*) nagy erkölcsi süllyedésnek vált melegágyává, ami egyrészt családi perpatvarokban, hűtlenségekben nyilvánult, másrészt a vallási és emberszereteti érzésnek csaknem teljes kiveszését okozták.

(Az elvetemült tisztazugi szülész nő) terveinek kivihetőségére tág teret nyitott a vallástalanság és a faluban uralkodó erkölcstelenség. A templomba nem jártak az emberek, amint nem járnak ma sem. Vasárnap és ünnepnapokon két-három férfin, négy-öt vénasszonyon és a berendelt énekes gyerekeken kívül senki sem jár a templomba. ... *Nagyréven* már 1750 táján iskola volt és 1830 körül temploma épült. E két kultúrtényező hatását a faluban nem érezni. Hasonló a hely-

sának megszemélyesítője. Olyan típus, olyan társadalmi réteg, amelyről azt is mondhatjuk, hogy az emberi élet igazi televénye. Olyan televény, amely rejtett értékeivel várja a szellemiségre való felébresztés nagy harsonáját, de amely épp a tisztaság erejével szellemi és lelki érintetlenségével állandóan átömleszti eleven, ősi erőktől duzzadó vért a kultúréletben elernyed, kiélt, kifáradt, összeomlás előtt álló társadalom vérkeringésébe.

4. A munkás.

A munka mindenki számára fontos testi vagy szellemi erőfeszítés, de „*munkás*”-on most azokat értem, akik a napi kereset bizonytalansága mellett végzik a köteles fizikai munkát. Az élet szélesebb keretében olyan sötét színfoltot, olyan nagy kontingenst alkotnak, hogy külön is kell velük foglalkoznunk. S amint ipari, földműves vagy házkörüli szolgálatot végeznek, megkülönböztethetünk ipari munkást, földmunkást és cselédeket. Nagy vonásokban megegyeznek, közöttük mégis sok lényeges eltérést találunk. Alapvetésben egyformán jellemzi őket *az életfenntartás bizonytalansága és a mindennapi kenyérért végzett kemény fizikai munka.*

A *szellemi* életük nívója — általában — alacsony. A szellemi és lelki élet fokozására kevés a gond és

zet még hat tiszazugi községben; a két kivételes falu állapota is csak látszólagos.

(Elöljáróik összeomlott élete miatt) nem csodálható, hogy a gazdák nem tisztelték az elöljáróikat, azoktól jó példát és védelmet nem kaptak. Napirenden voltak a válások, a hűtlenségek. Ifjak és felnőttek erkölcstelensége nem ismert határt.

Érdekes a faluban, hogy a háziipar ott ismeretlen, az aszszonyok mezei munkában nem vesznek részt. Míg a férfiak a határban dolgoznak, az otthonmaradottak úgyszólván csak szomszédognak és legfeljebb csak főznek.” (Orsós J. Imre dr.: A tiszazugi arzénmérgezések orvosi vonatkozásai. 21—22. 1.)

alig kínálkozik idő. A munkás életerejé majdnem teljesen a kenyérért fogy el; tanulás, lelkiéletigény alig talál helyet ebben a küzködésben. Ez a korlátozottság azután a szellemi és lelki tehetségek lassú eltompulását eredményezi és a magasabb nívóra való felfejlődést meggátolja, *mert az anyagi életstandard esésével legtöbbször a lelkű az emberi élet-nívó is csökkenést mutat.*

a) *Az ipari munkás.*

Az önálló iparossal szemben társadalmilag nehezebb helyzetben van az egész életén át munkabérért dolgozó ipari munkás. Természetesen van bizonyos különbség a *szakmunkás* és *napszámos* között, de a könyv kereteiben csak azt a lényeges különbséget kell kihangsúlyoznunk, mely szerint a szakmunkás viszonylag magasabb életnívón él mint a teljes bizonytalanságban élő, küzködő napszámos.

Az ipari munkás lelkiéletét érdekesen alakítja a *végzett munka minősége és a társadalmi életet látó és az ellentéteket észreévő felfigyelése.* Az ipari munkás látja, hogy az ő szakmája a kultúrigények kielégítése szempontjából egyszerűen nélkülözhetetlen. Ezt nem kell neki magyarázni, még kevésbé kell izgató anyagként felvetni; a közvetlen tapasztalat felébreszti és tudatosítja benne mindezt; ami természetesen nem marad hatás nélkül. Ez a jogos és bizonyos fokig helyes tudat merev ellentétbe kerül azzal az ugyancsak elemi megfigyeléssel, mely szerint őt a társadalmi téren és emberi értékben kevesebb megbecsülésben részesítik mint a szellemi élet területén dolgozókat. Világos tehát, hogy ez elégedetlenséget és gyakran ellenszenvet vált ki belőle. Ez az alaphangulat pedig olyan lelki-atmoszférát teremt meg benne, amely a mostani társadalmi életkeretek lerombolására tör.

Sötéten festi alá ezt még a felnőtt munkás ama kontraszt-megfigyelése is, hogy az ő munkája révén vagyonhoz jutottak kényelmes életet élnek. Pedig — szerinte — az ő munkája termel csak, a másik csak ennek előnyeit élvezi. Ez a szomorú tapasztalat még erősebben kiélezi az ellentétet és felfokozza a gyűlöletet a munkaadók illetve a polgári osztállyal szemben. A nagyváros pedig — éppen az ellentétes életnívók bántó kihangsúlyozásával — még erőteljesebbé teszi ezt az ellentétet. A nehéz gazdasági helyzet, a vagyon aránytalan elosztódása, a vagyonosak tobzódó fényűzése rádöbentti arra, hogy amit tőle megtagadott az élet, azt szinte „*bőségsszavával ontja másoknak*”. Ez a leszűrt vigasztalan eredmény még erősebben szakítja fel a felnőtt munkás belső életét s készíti elő a súlypontját veszített lelket a szenvedélyes forradalmi kirobbanásokra. Ilyen lelkiállapotban azután nem is kell nagyon izgatni. A valóság maga kemény bizonyíték. Éppen ezért állandóan opponál és mindig erősebben szervezkedik eme igazságtalan s reménytelen perspektívájú helyzet ellen. Ezért van, hogy a forrongó kirobbanások legtöbbszörre éppen ebből a társadalomból erednek. Szerintük minden nyomornak alapja az igazságtalanság, mozgalmuk célja a szebb, jobb jövő és igazabb életforma kiépítése. Mindkettő olyan erőforrás, amelyből igen nagy energiák transzformálhatók s a társadalmat átformálni akaró forradalmi irányok innen kapják lendületes akcióikhoz, forradalmi megmozdulásaikhoz óriási energiájukat.

Mégpedig azért, mert a munkásságnak egy forradalomban kevés a vesztenivalója, de esetleg mindent megnyerhet. A munkásnak ugyanis — sajnos — vajmi csekély „vagyon” van. Földje, háza, gyakran még rendes lakása sincs. Pedig megnyugtató és kiegyensúlyozó érzés a birtoklásból is táp-

lálkozik. Csak új világot, igazságosabb jövedelemelosztást, jobb életnívót kell ígérni, máris követi azt, akitől ezt hallja. A társadalmi eltolódást radikális módon keresők erősen meg is érzik az ebben rejlő nagy lehetőségeket és a föld, gyár, ház köztulajdonával és a munkásuralom kecsegtető reményével gyűjtik maguk köré a forrongó elemeket. Jól ismerik, hogy a nincstelenség a legnagyobb negatívum, amelyen keresztül magukhoz láncolhatják a vágyakozókat. Érdekesen fejezte ki ezt egy háziszolga, akinek felesége házat építtetett neki: „Eddig szociáldemokrata voltam, mert nem volt semmim. Most már a templomba is járok és keresztényszocialista lettem, mert *nekem* is van házam.” Hiába, a legkisebb „vagyon” birtoklása is elég ahhoz, hogy az ember társadalmi ideálját átalakítsa.

A munkás lelkületének deformálásához hozzájárul az a tény is, hogy vallásos életének nívója alig mérhető. A munkásnép nem igen jut magasabb képzéshez és ezzel párhuzamosan a valláserkölcsei tanítás is csak primitív formában jut el hozzá, a templomból kiszorul; az Egyház tanítását *tervszerűen* távoltartják tőle. Lelkét egészen elszigetelik a metafizikum hatásától és állandóan ismétlik neki a hírhedt *Feuerbach-féle* mondást: „aki megszerzi az eget, az elveszti a földet”.¹ A munkás vallásos életigényét egészen leépítik és kizárólagosan a földi élet területére határolják.² Innét van az, hogy ellenséget lát abban az Egyházban, amely a testi jólét keresése helyett az élet örök és végtelen értékeire

¹ Ludwig Feuerbach: *Das Wesen des Christentums*. Stuttgart, 1903. — Pedig „ami minket — írja *Prohászka* — mint *modern katolikusokat, nézeteinkben s törekvéseinkben jellemez, az éppen a társadalmi fejlődésnek jobb s tüzetesebb megértése és alkalmazása.*” (*Prohászka Ottokár: Kultúra és terror*. Bpest, 1918. 86. 1.)

² *Prohászka O.: Kultúra és terror*. Bpest, 1918.

tereli a figyelmét. Az erkölcsi élet is úgy jelenik meg a maga normáival előtte, mint a „jogos (?) élvezetek megakadályozója”. Le akarja tehát rombolni a — szerinte — mesterségesen emelt morális gátakat és akadályokat.

A vallásos élet ellanyhulása olyan nagy mértékű, hogy ma már a munkásosztály *aposztáziájával* kell számolnunk. Ez a tény annyira komoly és általános, hogy a munkástömegek széles rétege még a vallásos élet külső formáitól is távolmarad. Az Egyház a „sötétséget” képviseli, a papság az „elmaradt”, „bigott” álláspontot hirdeti és a népet „kizsákmányolja”. Ezt az irányt tehát nemcsak hogy nem követi, hanem megtagadja és küzd, harcol ellene.

Nem lehet tagadni, hogy az ipari munkástömegek lelke a többi felnőtt emberével egyetemes ütemben keresi a felemelkedést. A lélek bennük is szárnyat keres; csak nagyobb terheléssel indul, mert az élet anyagi nehézségei következtében a társadalmi eltolódások erőszakos megmásítására irányuló munkája egészen leköti figyelmét és energiáit. Fokozza ezt a jelenséget még az a tény is, hogy a társadalmi és politikai doktrínák egyenesen kihasználják és saját irányuk szolgálatába állítják őket. Ez pedig még inkább eltolja őket a szellemi és lelki élet síkjának keresésétől.

Az ipari munkástömeg és — atomizáltan — a felnőtt ipari munkás életét az fogja tehát igazán megérteni, aki ezeket az alapvető, pszichés tényeket észreveszi, kompenzálja és számukra a vegetatív élet fölött messze uralkodó *isteni* törvényeket megvilágosítja és életüket feléjük irányítja.

b) *A földmunkás.*

A gazdaember saját földjének művelője. A földmunkás más napszámán dolgozik. Ő is „fizetett al-

kalmazott”, de az ipari munkás helyzetével szemben néhány előnnyel rendelkezik.

A földmunkás — legnagyobbbrészt — lakást, természetben való ellátást, *éves szerződést* kap. Életében tehát valamivel több a biztonság. Az alárendeltségi helyzet itt is megvan, de a hosszabb munkaidőre szóló szerződésből fakadó biztonság érzete nagyrészt kompenzálja ezt. Éppen ezért a családi élet megteremtésének is nagyobb lehetősége van. A nagybirtokokon alkalmazott mezőgazdasági cselédek *gyermek*ei is találnak valamelyes munkát és így „segítenek a mindennapi megszerzéséhez”. Ez pedig talán azért figyelembe veendő jelentőségű, mert a földmunkás materiális életének nyugodt, biztos alapjait még erősíti.

A dolgozó mezőgazdasági munkások egy részének csekélyke földje van. Még ha *konvencióba* kapja is, mégis csak az övé. Esetleg saját állatai is vannak. Van „valamije” tehát, amihez ragaszkodik.

A földmunkás *igénye* is erősen leszűkített. Vágyai nem terjednek messze. Nem zavarja meg életét a felesleges és túlzóan felfokozott igényesség. Békésebb birtoklója esetleg csekély vagyonának és igénytelen felhasználója a szerzett földi értékeknek. Talán itt helyes a megállapítás: „akinek kevés az igénye, annak boldog az élete”. Ezért van, hogy a legtöbb boldog ember nem a szellemi élet felsőbb régiójában él, hanem ellenkezőleg, az egyszerű munkásnép körében található.

Bár a földmunkás a társadalmi rétegződésben alacsony helyet foglal el és így erősen kifejlődik benne az alárendeltség érzése, mégis erősen érezhető a komoly, az önmagát, emberi mivoltát értékelő lelkület is. A földmunkás *eredetibb* és *öntudatosabb* *egyéniség* mint az ipari munkás, mert mélyebb és nagyobb közösségben van az őt körül-

vevő természettel — amely végtelen értékrezervoár — s azontúl az emberekkel.

A földmunkás *szellemi életét* tekintve, *sokat* nem lehet mondani; nem széles a szellemi horizontja, keveset lát az élet ezernyi síkjából. Nem nyílnak előtte az élet ellentétes távlatai, következőleg élete is egyszerűbb, szabályosabb és egyirányúbb, azonban gyakran még a gazdaember világánál is szűkebb körben mozog. Nagyon természetes, hogy majdnem minden ismeretét az elemi iskola, életfelfogását pedig nagyrészt a szülői ház, a falu társadalma s a munka; típusa határozza meg. Ő csak befogadó, elraktározó és a lélek csendjében feldolgozó. Mivel a fentiekből kap mindent, azért csak bennük bízik. *Új eszméket és új gondolatokat hozó idegeneket gyakran ellenségnek nézi és óvakodik tőlük.* Lelke csak ama eszmék, formák felé fordul és azoknak nyílik meg, amelyek apja vagy anyja életéből nyúlnak feléje.

Öntudatlanul is kiegyensúlyozott lelkű és ezt erősen alátámasztja a vallás-erkölcsi élet tradicionális követésével. A falu népe között megtaláljuk ugyan a kasztszerű elkülönülés nyomát, de abban mindenik megegyezik, hogy vásár- és ünnepnapon egyformán keresik az *Isten házát*. A családi életben is egybecsendül a közös lelkeség, mely szerint: „*az Istentől jött életet az Istenhez kell eljuttatni*”. Életfelfogásuk — ha primitív formában is — metafizikus jellegű. A föld átmeneti munkaterület, s az itt végzett munka a túlvilágon veszi el igazi jutalmát. Igaz, hogy eme elgondolásban sok a *szolgálat és jutalom* viszonyának kidolgozása, de alapcsengésben mégis csak azt hirdeti, hogy *az egyén a metafizikai síkon találja meg végső célját és boldogságát.*

Ezek a földmunkás emberek szinte gépszerű pon-

tossággal állanak munkájukba. Szívesen és szeretettel gondozzák a földet, mert szerelmesei a barázdának, a ringó kalásznak. Az ő munkájukban sok van a szeretetből és odaadásból. Életük eléggé kiegyensúlyozott s bár a kultúrélet finomságai távol esnek tőlük, helyettük az élet egyszerű, természetes örömeit élik meg. Friss, tiszta, egészséges életformájuk csak akkor bomlik fel, ha morális életük s ezzel párhuzamosan belső fegyelmük meglazult s lelkük valóban elvesztette a békét. Ez azonban ritka jelenség. Akiknél mégis fellép, azok — sajnos — egész állatemberré deformálódnak. Mégpedig azért, mert kulturális és valláserkölcsi erőik meggyengültek, *egyedül* az ösztön dübörög fel bennük; ősi, vad szenvedélyük pusztító orkánként tör elő belőlük. Ha ez a társadalmi réteg „*indul meg*”, akkor földindulást mutat az élet szeizmográfja. Az ő megindulásukban valóban a föld ősi ereje mozdul meg. Bennük nagy erő és sok szép erény lakozik, de gátítások híján az állati, durva erőszak is kirobbanhat.

c) *A cseléd.*

A női cselédekről akarok írni, mert a férfi, a napszámos vagy földműves lelkisége beilleszthető a fent rajzolt életkeretekbe. A női cseléd helyzete azonban sokban eltérő, azért külön kell vele foglalkozni.

Nem a szolgálók és mindeneslányok életére gondolok; ezek az ifjúság életszakaszához tartoznak. Itt azokról a felnőtt leányokról vagy asszonyokról lesz szó, akik életük nagy részét szolgálatban töltik el.

Leglényegesebb és legnehezebb probléma az ő életükben, hogy *élethivatásuk: a családalapítás lehetősége*, távolesik tőlük. Igaz ugyan, hogy a megélhetés primitív feltételei biztosítottak számukra és

így az anyagi gondjaik relatíve kisebbek mint más, hasonló társadalmi osztálybeli asszonyéi, de nagy baj az, hogy éppen az élet legfontosabb területe, a *család* megtalálása van tőlük a legtávolabb. Ők tehát egész életükben mások szolgálói, maguk életének feláldozói, de nem a természet által meghatározott életutak vonalain. Nagyon természetes, hogy ez az eltolódás nagy lelki elváltozásokat is hozhat létre. A céltalannak látott élet, a megfogyatkozott és mindig csökkenő életerő a lelkiéletnek is lefelé hajló irányt ad. Életöröm, boldogság, kielégülés mindig ott található, ahol az *Isten* szabta életcél megközelítésének lehetősége megvan. Ahol ez a kapu bezártnak látszik, ott a reménytelenség és a céltalanság érzése válik úrrá s a fizikai élet mároldolnapra való tengetésével a lelkiélet egyensúlytalansága és elsekélyesedése következik be. Bár a szociális érzékű embernél szolgáló cseléd a ház népéhez tartozónak érzi magát, mégis hiányzik belőle a kiegyensúlyozottságnak az az érzése, amely a teljes önállóság, önrendelkezés következménye. Ha pedig — ami most elég gyakori — egészen távolra izolálják a család lelkétől és egyszerű szolgálóvá alacsonyodik, akkor szomorú levertséggel kell gyakran éreznie, hogy ő nem más, mint eszköze mások kényelmének és szeszélyeinek.

Ez az erős leértékelés azután igen szomorú lelki-képet teremt meg. Aki magát alacsonyabbrendűnek tartja, az gyakran lelki értékeit elhanyagolja, szellemiségével nem törődik és egyszerű, szürke, mechanikus lesz az élete. *A szellemiség elhomályosodása gyakran a lelkiség igényeit is eltompítja.* A lélek szárnyalása csak ott képzelhető, ahol az önmagát felértékelt ember a teremtő *Isten* felé akar emelkedni. A felemelkedés vágya már bizonyos magasabb lelki igényt mutat. Aki azonban magát teljesen a földi kertekbe éli, az egészen elveszíti

egyéniségének előre törő erejét, lendületét és lelki-életének *örök* energiaforrásait.

Ez a letargia pedig az élet valóságos temetője, az akciók elmechanizálódása. A mechanika pedig lehet értékes, célszerű, csodálatos dolgokat létrehozó, de önmagában a lelket sohasem elégítheti ki. Az emberi életből a legnemesebb vész el, ha a lelkiség *Isten felé* törő energiái nem érvényesülnek. A cselédélet szürke egyformaságára kárhóztatott leány vagy asszony ebbe a szörnyű stádiumba jut. Ezért válik lehetségessé, hogy életének ősi megmozdulása, örömkeresése olyan területre téved, amely csak anyagi jólétet, vagy az élet ösztönös kielését ígéri. Amit nem tudott elérni tiszta életutakon, azt erőszakolja ki bűnös úton.

Az az ember érti meg a cseléd lelkét, cselekedeteinek irányát, életének megnyilatkozását, küzködéseit az értékeli helyesen, aki ilyen beállításban látja a cselédélet hullámzó vonalát és annak minden következményét.

II.

Az életértékek értékesítése

Az életpályán való elhelyezkedés az élet anyagi feltételeit biztosítja. Olyan alapot nyújt, amelyen lehetővé válik a testi és lelki kifejlődés. A felnőtt ember életének igazi értelme és tartalma nem lehet csupán a megélhetést biztosító munka. Az élet valószínűségi célja mélyebben keresendő. E fejezetben azzal foglalkozunk, hogy a felnőtt ember életének értékét, értelmét és törekvéseinek céljait, tartalmát, kiegyensúlyozottságának feltételeit megismerjük. Ezzel azt akarjuk elérni, hogy élete belső dinamikájának alapján lélekrajzának kontúrjai kiélesedjenek.

Ez a dinamika kettős irányt mutat. Először az egyéniség sokszorosítását, másodszor pedig az összehalmozott életerők sugárzó érvényesítését.

A) Az egyéniség sokszorosítása.

A felnőtt ember lelkében felhalmozódó életértékek találhatók. A gyermek életének alapirányát a kívülről jövő behatások befogadása jellemzi; az ifjú életsodrát az egyéniség tudatos szolgálata adja; a felnőtt ember életében pedig a felhalmozódó erők érvényre törése a domináló energia. Mivel pedig legnagyobb értéke a személyiség, azért elsősorban annak földi és metafizikai fenntartását és fejlesztését szorgalmazza; de ugyancsak ilyen erővel lendül arafelé is, hogy ezt másokban megsokszorosítsa.

Ennek a törekvésnek tárgyi tartalmát és dinamikáját ismertetjük a következő két részben.

a) A házasság élet keretében.

1. Előkészület a házasságra.

Az élet ritmusa tudatalatti megrezdülésekkel és tudatba jutott érzetekkel fejleszti, alakítja az embert, hogy a jövő generáció szolgája legyen. Durvább és materialista fogalmazásban így hangzik ez a tétel: *az egyed a faj életét szolgálja*. Aki azonban nemcsak a tények egymásutánját nézi, hanem

az események belső törvényszerűségét is kutatja és ebben végső, abszolút normákat keres, az észreveszi az emberi élet történéseiben az egyéni értékek földi és *metafizikai érvényesülését*.¹ Ebből azután az következik, hogy az élettartalmat nem a kívülről ható események vagy élmények alkotják, hanem a legmélyebben pihenő életerőknek állandó és lendítő evolúciós-munkája.

Ha a 24—26. évet az ifjúság életkorának határává és a felnőtt ember életének kezdő dátumává tesszük, akkor ezzel azt akarjuk jelezni, hogy ezután már az életvonal észrevétlenül egy, csak gyökerzetében azonos (életszolgálat!), *de valójában eltérő* (életsokszorosítás!) *irányt vesz*. A testi és lelki fejlődés az egyéniség teljes kibontakozása után érvényt akar szerezni a felhalmozódó energiáknak. Bár erre a feladatra — mint láttuk — az ifjúkortól kezdve történnek előkészületek, mégis a legerősebben és legtudatosabban a felnőtt ember életében lépnek előtérbe.

Ebben a korban lép előtérbe a 30-as évek leg súlyosabb problémája: az önálló existenciának megalapítása és azután — a *házasság*. Ezek a problémák olyan mélyen érintik az egész embert, hogy annak igen sok érzését, valamint értelmi életét és akaratát veszik igénybe.

¹ Az életértékek értékesítése tulajdonképpen belevág a *hívás* kérdésébe. Hogy hova helyeződött az ember, azt a belső erőhajlás dönti el, amely valamelyik életpálya felé hív. Ez a hajlam azután annál nagyobb érvényt tud biztosítani, minél több *talentummal* áldott meg bennünket a *Teremtő*. Amint a VII. kötetben részletezni fogjuk: az életben az oldja meg helyesen hivatását, aki szélesebb orientáció után *egyirányú elmélyedést* keres. (Ez azonban nemcsak a tudósokra, hanem mindenkire áll.) A felnőtt emberben nagy az ingás: merre volna az 5 mélységkutatási hivatása? Végül reátalál és innét hozza felszínre azokat a kincseket, amelyeket azután mások életében is értékesíteni tud.

Az anyagi függetlenséget elemi erővel keresi a felnőtt ember. Ez is megfeszülést, nagyobb erőfeszítést, próbálkozást, gyűjtést, bátrabb nekivágást és — sikeres esetben — önállósulást eredményez. Ez a munka aszerint változik, amint más és más az egyén *diszpozíciója*. A higgadtabb, precízebb, de kevés vállalkozási kedvvel bíró ember kicsi, de biztos egzisztencia felé tör. Inkább legyen filiszterszerű az élete, de ne kelljen a gazdasági élet napi ingadozásaitól félnie. A másik, a bátrabb, a rugalmasabb lelkű, szabad pályán akar érvényesülni, hogy a magaválasztotta területen szabadon fejthesse ki képességeit vagy tehetségeit. Az első: korlátok között, de biztos utat épít, a másik: szabadon szárnyal, de a bizonytalanság körében mozog. *Így a pályaválasztás már maga is sokszor jellemzi a felnőtt ember egyéni konstrukcióját.*

A könnyelmű ifjú — ha van — könnyedén szórja vagyonát és pénzét; a tékozlás és pénzszerzés beleillik életébe, mert inkább a *szórakozás*, mint a *jövő élet szolgálata* mozgatja. *A kifejlett egyéniségnek egyik jellemző jegye a céltudatos munka, a pénz vagy vagyon okos használata és takarékos kezelése.* Azért kell ezt leszögezni, mert a független élet vágya nem külső hatások révén alakul ki: az élet belső törvényszerűsége gyúrja és neveli közvetlenül erre az embert. Következőleg olyan ősi, elemi megrendüléssel állunk szemben, aminő a madárban jelentkezik intenzíven *fészekrakás vagy vándorlás idején*. A felnőtt ember akkor jár el helyes és emberhez méltó módon, ha *céltudatos és tervszerűvé teszi ezt az ősi életrendülést.*

Az anyagi életfeltételek kidolgozása és elérése előtt a szellemi és lelki *előkészület* is megtörténik a felnőtt emberben. A fiatalságot a gondnélküli jókedv és az örömkeresés lendíti erősen. Az élettartalom mélyebb értékelése nem tartozik még az ő

egyéniségük lényegéhez. Szerintük „meglátni és megízlelni az életörömöt annyi, mint az élet tartalmát megtalálni”. Az érett ember látása, ítélkezése és életiránya belső erők hatása alatt változik meg. A fiatalos kedélyt, a fékezetlen kedvet, a sekélyes szórakozást és az ösztönös életörömeiket valamilyen módon már leértékeli. Önmagát — még ha bűnös életet élt is — a kiforrott borhoz hasonlítja, amelyet érettség és nemesebb zamat jellemez. Ezt a kiforrott lelki állapotot az az átgondolás teremti, amely az életenergiák tobzódását felsőbbrendű élethivatásban érvényesíti.

Eme energiák helyes vonalon történő érvényesülése az élet egyik célja, az egyéniség *sokszorosítása* felé irányítja a felnőtt ember figyelmét. Már a fiatal ember vagy hajadon is érzi ennek impulzív jelentkezését. Ő is észreveszi az életnek errefelé lökő erejét, de ez az ősi hang igen gyakran elvész amellet a dübörgés mellett, amelyet a kiélés vad örömei idéznek elő benne. Az érettségnek éppen az a jele, hogy ez az utóbbi hang állandóan veszít erejéből és a másik, az igazi, *az élethivatást szolgáló, nyer intenzitásban*. Éppen azért diadalmas, mert nem emberi tanács vagy kívülről eredő befolyás eredménye. *Biztos, komoly, erőteljes és egyetemes*. Ez a hang csak akkor némul el, ha külső okok legyőzhetetlen gátakat emelnek; *különben győzelmesen és döntően mozgató*. Akinél azonban önként vetődik fel eme életszolgálat lehetősége, az tudatos felkészüléssel is törekszik arra, hogy magát erre a nagy hivatásra előkészítse. Ez a készüllet legtöbbször nagy szellemi és lelki átforgalmat eredményez. *A szellemi élet* terén úgy, hogy az egyén minden erőfeszítése céltudatosabb, organikusabb, nemesebb lesz. A tanulás, vagyis a szellemi horizont tágítása ilyen beállásban nem lesz kizárólag a kenyérkeresés eszköze, hanem egy magasabb rendű

kultúrélet kialakításához szükséges ismeretek tervszerű felszívása. Szívesen hoz áldozatot ezért, mert érzi, hogy az új családi tűzhely helyes megépítése szinte követeli a magasabb szellemi nívót. És ez nemcsak exkluzívén észlelhető, hanem fellelhető abban a tisztább, szebb életet kereső törekvésben, amely minden egyes érett embert jellemez, bármilyen társadalmi réteghez is tartozik.

Még világosabban emelkedik felszínre ez a jelenség a *lelkiélet* síkján. A felnőtt ember szinte megköveteli, hogy olyannak tekintsék, mint aki már kívüláll a lelkivezetés sematikus módszerén. És a vele való pasztorációs bánásmódban a *fajsúllyal* számításba jövő érett ember problémáinak megoldását akarja kapni. Ez pedig egyrészt bizonyos *befejezettséget* nyilatkoztat felénk, másrészt bizonyos tekintetben *energiasugárzást* is jelent. A felnőtt ember a problémáinak megoldása *után* azt akarja, hogy lelke vonzó, sugárzó erővel tudjon másokra hatni. Férfi, nő egyenlőképpen.¹ A férfi menyasznyát, a menyasszony a vőlegényét akarja részben magához hasonlóvá alakítani. Van abban valami főségesen szép és csodálatos, mikor ez a kisugárzás spontán és észrevétlenül történik és lassan *tudatos életszolgálat*tá nemesedik. Már a házasesetre

¹ „Dem individualpsychologischen kritischen Standpunkt erweist sich das Kriterium des Teiles als eine Denksicherung, die heute abgebaut werden kann zugunsten der Ganzheitsbeziehung, einer Betrachtung, welche es ermöglicht, den umfassenderen Begriff des Schöpfertums aufzustellen, um nachzuweisen, dass beidé Geschlechter irgendwie sich stets mit dem Schöpferischen auseinandersetzen mussten, um das Leben als tragende Qualität mitgestalten zu helfen. — Wir können mithin nicht mehr von einem Schöpfertum der Frau noch von einem solchen des Mannes sprechen, sondern nur noch von einem Schöpfertum des Menschen.” (Ada Beil: Schöpfertum der Frau. Individium und Gemeinschaft. Heft 5—6. München, 1926. 53. 1.)

való előkészületben is eltolódik az ember a saját életcélja felé vezető út vonaláról. Ilyenkor már *mást* is keres; más életének kiegyensúlyozására *is* vállalkozik.

Ugyancsak észrevétlenül erősödik meg az *áldozatosság* is, amellyel a házasságra készülők egymás életét alakítják és szolgálják.

A jegyességben az egyéniség egocentrikus ereje már veszít; a jövő házaselet, az új tűzhely életszolgálói lassan egymáshoz formálódnak, hogy együttes életben legyenek egymás erősítői és a jövő élet szolgálói. Ebben az újonnan kialakult gondolat- és érzésvilágban már az előkészület alatt is uralkodó motívum, hogy a férfi és nő az életben egymás terhét is viselik. Természetes, hogy a házasi életnek ilyen felfogásában sok lemondás is van. Tudatosan kezdik vállalni ezt az életelvet, amely nem csak örömökre, hanem nehézségekre, küzdelmekre is kötelezi az embert. A gyermekkorban apró önmegtagadásokkal nevelgetik az emberpalántát, a házasi élet kapujánál maga a legnagyobb mester szólal meg és kényszerít arra, hogy alázattal hallgassuk és kövessük őt. Az élet tehát engedelmes követésre, lemondást vállaló készségre, küzdelmes jövőre készít elő. De másrészt, arra is, hogy minden áldozatot friss energiával, megújuló kedvvel hozzanak meg. A szerelem és a szeretet köt egybe és ennek a belső erőnek csodálatos kisugárzásával könnyít meg minden terhet. Ezért a szerelem nem az ifjúkor játékának, sem az érett ember élvezetének, hanem az új életet szolgálni akaró, *reális és ideális* síkra vetített energiakomplexumnak tekinthető. Ezért van, hogy *átható ereje közvetlen, hatalmas és idealizáló*. A vőlegény a menyasszonyban a tökéletes embert, az eszményi nőt látja, a piederstálra emelt leány pedig vőlegényében az

ideális férfit találja meg.¹ Ugyancsak ezért van, hogy a *szerelmi tüzek örök* lánggal lobbannak fel, Mindenki érzi, hogy ezek az izzó lángoszlopok el is hamvaszthatják a kötelességteljesítésben, áldozatban, önfeláldozásban az egyént. Ez magyarázza a *szerelem önfeláldozásig lendítő erejét*. A szerelmes ember mindenről szívesen mond le a másik kedvéért. Szívesen hozza érte a legnagyobb áldozatokat. Szeretettel, adakozóan hozza mindenét a másik elé. íme, az érett, felnőtt ember életébe úgy lép be ez a csodálatos érzéskomplexum, mint mindent átizzító és átnemesítő, szinte örökké tartó, áldozatra képesítő energiátömeg. Valóságosan ható életkomponens, amely gyakran gondviselés szerűen jelenik meg a férfi vagy nő életében. Mélységből fakad, lelki mélységek feltárásához vezet és az életnehézségek enyhítését szolgálja.

Természetes, hogy a felnőtt férfinak és nőnek mindezt önmagában teljesen *tudatossá* tenni anynyi, *mint a házasesetre teljes felelősséggel előkészülni*. Ez a belső átalakulás minden egyes érett felnőtt emberben végbemege, csak hogy több-keve-

¹ Arról a keresztény jegyes- és édesanyái eszményről van szó, amelyről *Bougaud* ilyen himnuszos hangon ír: „A hitves: a nemes erény, a gyöngéd büszkeség, a kiváló gyöngédség, a szabad tisztaság, a törhetetlen odaadás magasztos példaképe; a legmagasabb áldások egyike, melyet megérdemelhet s megnyerhet az a férfi, ki szolgálja Istenét! Az anyáról mit mondhatna az ember egyebet, mint hogy saját anyjáról a hálás szív könnyeivel, elfogódva ismétli de Maistre szavait: Az én fölséges anyám!” (*Bougaud Emil: A kereszténység és korunk. Ford.: Szentannai (Spett) Gyula és Dobos Lajos. III. kötet. IV. kiadás. Pécs, 1912. 524. lap.*)

² Nagy Lajos: Az élő gondolat. Bpest, 1930. A személyiség bölcselete. A tárgy problémája. II. A személyiség mint konkrét terminus. 4. Személy és személyek. Férfi és nő. 258—289. 1. — Marczell—Koszterszitz: A kemény parancs. Bpest, 1928. II. A törvényhozó fáklyája mellett. C) Tiszta szerelem. D) Tiszta házaseslet. 231—324. 1.

sebb erősséggel és kisebb-nagyobb tervszerűséggel. Az egyszerű vagy lelkileg kevésbé tudatos ember nem képes magából mindezt felszínre hozni. Az értékesebb azonban megéri az első lendülésekben is eme erős érzelmi hatás gondviselészerű indítását és készséges lélekkel beléáll a munkába, amely őt egy új életszentély teremtése felé sodorja és *átépíti magát a jövő élet alázatos, tudatos szolgájává vagy szolgálójává.*

2. A házaselet lelki tartalma.

A házaselet egyszerű meghatározással: kristályosodási mag. Kikötés azon a parton, ahol az élet égi misztériuma érinti a földet, ahol az élet teremtése szent és titkosértelmű valóság.¹ Ez a nézőpont arra is figyelmeztet, hogy a házaselet nem valami alsórendű, a megélhetésnek újabb rendszerű kerete, hanem az a *gondviselő Isten* különös célját szolgáló életforma. Ebben egyrészt teljes bontakozást találhat az egyéni élet testi, szellemi és lelki kincs-halmazza, de másrészt mindezek több *új életben* lépnek az élet színterére. Ezt a tételt nemcsak elméleti igazságként akarjuk meghirdetni, hanem a felnőtt emberek konkrét életéből próbáljuk levonni.

A házaselet a felnőtt embernek reális életében *hármias formát mutat.* Az egyik az *anyagis életre épített* új megélhetési forma, a másik *ösztönkom-*

¹ „A szerelemben az ember mint metafizikum, mint ok találja meg a kiegészítő okot; itt fedezi fel saját vitális identitását. Férfi és nő: ketten alkotnak egész okot, melynek művelete a nemzésben nem egyszerű hatás, hanem okozás. Új ember, azaz új ok születik. Nem a Férfitől, nem a Nőtől: ez mechanikai indítás volna, mitől az Élet borzad. Hanem Mindkettőtől együtt: ez a vitális identitás, az Élet elragadtatása.” (Nagy Lajos: Az élő gondolat, i. m. 286. 1.)

plexum kielégítése, a harmadik a szerelem indítá-
sain egyesült és a *jövő életszolgálatban szent hiva-
tást nyert életközösség*.

a) A házaselet tartalmát az anyagi síkon tör-
ténő gyarapodásban keresők tulajdonképpen a va-
gyon és a jólét halmozását állítják be életcélnak.
Ilyen esetben a házasság olyan biztosítási szerző-
désféle, amelynek alapján a tőke tervszerű felhal-
mozása folyik. Ez az *érdekközösség* nem tételezi
fel az érzelmi kapcsolatokat, következőleg ki-
zárja a két lélek valódi harmóniáját. Az értéktelen,
anyagias gondolkodású emberek egybekerülése az
érzelmi élet szürkésége lehetetlenné teszi a házas
életet;¹ ha pedig egyenesen csak az üzleti érdek
hozza össze a házastársakat, akkor már szinte amo-
rális akcióval állunk szemben. Itt természetesen
nem találjuk, nem találhatjuk meg a kölcsönös sze-
retetet, amely nélkül pedig nem történhet meg a
házaselet nehézségeinek szeretettel teljes áthidalása.
Az életközösség akkor volna boldog, ha a házastár-
sak együttélése a gondolat, érzés, akarat és cél te-
kintetében teljesen harmonikus lenne. Az ilyen ke-
reskedelmi szerződészerű egyesülésben lehetséges
a közös vagyonszerzés, de *teljesen lehetetlen* a lelki
harmónia. Az ilyen házasság talán még a boldog-
ság pótlékát sem adhatja. Az élet számtalan pél-
dán mutatja, hogy amint meglazul a közös érdek-
kapocs, vagy amint fellép egyik vagy másik félben
valamelyes érzelmi folyamat, azonnal megbomlik

¹ „ . . . a katolikus tanítás ez — írja Schütz professzor —
A házasságnak főcélja igenis az emberi nem fönmaradásá-
nak törvényszerű biztosítása, de alapértelme... az, hogy
sajátos jellegű szeretetközösség.” (Schütz Antal: A házas-
ság. Tíz előadás, melyeket 1931 őszén a Pázmány-egyetem
valamennyi karának hallgatói számára tartott a szerző. Bu-
dapest, 1933. Szent István Könyvek. 109. sz. 81. 1.) —
„Négy gyökérszála van a házasság életfájának: *sexus, genus,*
erős, ethos — *nemiség, fajfönntartás, szerelem és erkölcsi-
ség.*” (U. o. 5. 1.)

az ilyen házaséletben várt nyugodt, biztosabb együttélés lehetősége. Az anyagi életre bázírozott házasélet annál kevésbbé „boldog”, minél kisebb a házastársak lelki hasonlósága. Ha pedig vagyoni összeomlás következik be, akkor a „boldogság” is eltűnik, mert minden az anyagi javakhoz fűződött. Az egyik széthullásával együtt jár a másik pusztulása is. Belső boldogságuk azonban *lelki feltételek hiánya* miatt is lehetetlen. A különbség csak az, hogy eme érdekházasságoknál az anyagi romlás következtében fellépő elhidegülés könnyen észlelhető, míg a belső hiány — épp rejtettsége folytán — kifelé nem mutatkozik. Minden esetben olyan kapcsolat ez, amelyről elmondhatjuk, hogy nem egy életre szóló szentség, hanem záros időre szóló kereskedelmi szerződés. Ez pedig minden, csak nem alap az életboldogság megtalálására.

b) A *házasélet* kötésének második indító oka sok esetben az ösztönös élet kielégítésének keresése. A felnőtt korban a szexualitás jelentkezése természetes. Ez azonban a társadalmi és valláserkölcsei élet helyes és szabályozó normái alapján csak a házaséletben nyerhet kielégülést. Ezért van, hogy a durvább ösztönösség fellépése esetén vagy a túlhevésen meginduló testi szerelem fellépésekor olyan házasság jön létre, amely majdnem kizárólagosan az ösztön kieléle miatt létesül. Ez a házasélet azután tulajdonképpen törvényesen „szankcionált” kerete annak az életnek, amelyben az ösztönös ember kiélheti magát.

De mit hoz az ilyen házasság? Rövidesen így felelhetünk: átmeneti kielégülést és ideig-óráig tartó boldogságnak látszó ködöt. Az ösztönnek ugyanis az a természete, hogy mind erősebben követeli a fokozott kielégülés jogait. Ebben a vad hajzában sok az animális és igen kevés az emberi vonás. Ezek a hiperszexuális, vad érzések azonban

hamarosan kiégetnek minden értéket az egyénben. S az ilyen elhamvadt értékű férfi vagy nő nem alkalmas már a házaselet állandó boldogságának a megteremtésére. Az az élettani tény, hogy a hiperszexualitás bizonyos fokon a szervezetnek korai előregedését hozza magával s hogy az ösztön állandóan újabb és fokozottabb ingereket keres, egészen világosan bizonyítja, hogy az ilyen ingatag alapra helyezett házasság már nélküli *az egész életre szóló kapcsolatok* energiáit.

Az életnek abszolút céljai mellett egészen felületes jellegű és mellékes jelentőségű az ösztönök vonalán jelentkező testi öröm. Annál is inkább, mert ehhez az életaktushoz fűződik a „*szent harmadik*” teremtésének ténye. Az *élet sokkal nagyobb és mélyebb valóság, semhogy átfutó idegizgalomban kapja meg igazi célját és lényegét.* Akik az alacsonyabb színvonalra ereszkedve próbálnak életkapcsolatokat keresni, azok szomorúan mondják, hogy „*házaseletükben* sok ellentét s végül összeomlás következett be.” Az ösztönös élet öröme csak rövid ideig tart s az ifjúkor forró, perspektíva nélküli idegéletében látszik egész életre kiható jelentőségűnek. Később — ha csak az ösztön kielégülése jelentette a kapcsot —, a kielégülés után tompa, sivár és nyomasztó légkör keletkezik. Nem lehet letagadni, hogy ezek az egyének valami *lelkiséghiány érzetével* küzdenek; és pedig azért, mert életükből hiányzik az egyéniség sokszorosításának szent hivatása és egyszerűen elszürkültek saját ösztönéletük rabszolgáivá. És ebben a reménytelennek látszó állapotban születnek meg az egyénben az ilyen mondatok: „*azt nem tagadom, hogy szégyenkező érzéssel tölt el az a tudat, hogy hitvesem nem több, mint mellémállított meretrix.*” Az életről pedig érezni kell, hogy az több a rabszolgasorsnál. Mindez a lelkiség hiányának a kö-

vetkezménye. A szerelem *kreáló* ereje itt valamiképpen deformálódott, idegen utakon céltalan, nar-kotikus örömkben elhasználódott. Ilyen viszonyok között a *szeretetté való transzponálása* majdnem lehetetlen. Boldogságról, harmóniáról itt egyáltalában nem lehet beszélni. Csak marionettek ezek, amelyeket sodor és iszapba merít az élet szexuális áradása. Ezt a szomorú belső képet takarja és stilizálja a külső élet, hogy legalább mások boldognak gondolják őket; azonban az élet szentebb perceiben könnyes szemmel döbbennek rá saját hitvány-ságukra. Ez a hang sokak lelkének jajszava és „De profundis”-t kiált felénk.

De nehéz és sok rejtett zátonnyal megszórt ama két ember élete is, akiket a természet foszt meg a jövő életbimbók fakasztásától. Az ilyen házasság valamiképpen szomorúbb, vágyakozóbb, borúsabb, sötétebb színekkel aláfestett, mint az életet fakasztó szent együttélés. Mivel itt az ösztönös élet tizedrendű, azért nem következik be a lelki összeomlás. Az ilyen házasság keretén belül annak igazi tartalmát azok a felnőtt egyének találják meg, akik a szeretet és nagyrabecsülés magaslatára tudják emelni életüket. A teljes átértékelés nagy felemelkedést jelenthet; ez pedig már a harmónia biztos alapja. S a természet ősi célját pedig, amely egyéniségünk sokszorosítását sürgeti, úgy lehet ennél a típusnál megvalósítani, hogy egymásba és más embertestvér életébe próbálják saját lelki kiválóságuk erőit transzponálni és új életre fakasztani. Ez a kettős életmunka tartalmat jelent és boldogságot fakaszt; még pedig azért, mert mindkettőben megsemmisül az ösztön brutalitása és *érvényt talál a lelkiség vitalitása*. Itt hullámszik felénk a visszatérő refrain: *az élet boldogságát csakis a testi és lelki erők vitális irányának megtalálása, megszeretése és alázatos, készséges szolgálata építi*.

c) A házaselet igazi értelmét, értékét, tartalmát azok találják meg, akik ráeszmélnek arra, hogy az élet érett szakaszában nemcsak a fejlődő egyén, hanem a megszületett új élet alkotja a központot.

Igaz ugyan, hogy ez az elgondolás két szempontból támadhatónak látszik. Az egyik a reális földi, a másik a metafizikai beállítás szemszögéből. A földi élet ugyanis az egyén boldogságát követeli; a vallási beállítottság pedig az élet örök érvényét hangsúlyozza. Mind a kettő *az alanyiség szuverén nitását hirdeti és az embert mindenekfelett személyiségnek követeli. A teremtő Istennel szemben nem úgy értelmezi az ember alárendeltségét, mint az eszköz és cél materializált viszonyát, hanem Istennek és embernek a személyes életvitalitás áramlásában való találkozásában leli fel e viszony lényegét. Ez a vitális egybefűződés teszi lehetővé azt, hogy az ember az egyéni erőfeszítésével kialakított felsőbbrendű élet síkján lesz igazán a Mindenható alázatos adorálójává. A házaselet magasabbrendű síkra való emelése pedig erősen kihangsúlyozza az ember egyéniségének eltűnését és jövőt szolgáló jellegét is. Ezért mondtam, hogy itt két, igen komoly nehézség áll utunkba.*

Ez az ellentét azonban csak látszólagos. A valóság ez: a fejlődő élet eredménye, befejezése az érettség, az egyéniség. Természetesen nem stabil, mozdulatlan, elanyagiasított befejezésével, hanem a felhalmozódó energiák *érvényesülési lehetőségével*. A vitalitás azt jelenti, hogy egyrészt koncentrálni (ez az ifjúság felkészülődése), másrészt érvényesülni (ez az érett ember életteremtése). így tehát nem arról van szó, hogy az egyéniség háttérbe szorul és pusztán eszközzé alakul, hanem arról, hogy teremtően ható erői révén a mindenható Isten munkájába kapcsolódik. *A gyűjtő alanyból teremtő, tehát felsőbbrendű, metafizikai perspektívát kapott*

személyiség lesz. A Teremtő csodás eszköze, mert általa ered az új élet.¹ Ez pedig nem veszteség, hanem értékgyarapodás; nem a személyiség elvesztése, hanem ellenkezőleg: *felfokozott érvényesülése*.

A születő új életben tehát lelki életének komponenseivel is hat a szülő. Ezért van az, hogy ilyenkor valóban testi és lelki vonatkozásban az élet sokszorosításával van dolgunk és a földi élet sem mutatja az élet elvesztését, hanem az egyéniségnek megsokszorosítását. Nem lesz tehát az ember egyszerű eszköz, hanem valóságos erősugárzó, életteremtő és egyéniségsokszorosító.

Metafizikai szempontból pedig azt kell leszögezünk, hogy az élet valóban az örök *Centrum* felé lendül. Az emberi érték nem elvesző és megsemmisülő kincs, hanem fennmaradó érték. Az élet egyik célja tehát csak annyiban lesz az egyéniség sokszorosítása, amennyiben az emberi életnek földi vonatkozásait tekintjük. A földi életben teremtő alany, az életérték szempontjából végnélkül élő központ: „én” marad. A valóságban *itt is a személyiség* szuverenitásával van dolgunk. Az ember tehát nem veszti el ezt a nagy kiválóságát még akkor sem,

¹ Gyönyörűen ír erről *Aisleitner* prof., midőn így szól: „Míg a vég majd mindenből a legkomolyabb gondolatokat váltja ki, addig a mai kor embere egyéni keletkezésének körülményeit nem ritkán cinizmussal tárgyalja, éles ellentétben az Ószövetséggel, *amelynek vallásos gondolkodóit a fogantatás, az embryonális lét és a születés csodás titkai mintegy térdre kényszerítették az Alkotó előtt.*” (*Aisleitner J.: Az ószövetségi „élet”-fogalom. Theologia. 1934. évf., I. sz. 21. l.*) — „Kezedben most egy örökéltű lény életfonalának első szálai vannak letéve. Fontos és komoly, de édes hivatás. Áldjon téged majd valamikor fiad, mint jólétének első gondozóját” — írja 1803. VI. 30-án Gausz matematikus barátjához, Bolyaihoz, annak fia születése alkalmából. (*Knelner S. J.: A kereszténység és természettudomány úttörői. Bpest, 1906. 62. l. Ford.: az Esztergomi Növendékpapság Magyar Egyháziroldalmi Iskolája.*)

ha az élettartalom lényeges jegyének mondjuk is az egyéniség sokszorosítását. *A földi életben ez a törekvés az élet dinamikáját jelzi.* Az örök életben pedig az erőgyűjtés és az erőérvényesítés diadalmas befejezését, *az örök érvényt biztosítja.*

Ha már most ilyen beállításban eltűntek a nehézségek, akkor fel kell vetni a kérdést a maga egészségében: *miben van a közös élet, a házasság igazi tartalma?* Röviden így feleltünk: *a jövő szolgálatában.*

E felelet részletes megvilágításban a következőt jelenti.

A házaselet megindítója a testi szerelem, amely az élet szolgálojává akar válni. A testi életközösségben valóság lesz ez a szent hivatás, de csak akkor valósítója az isteni gondolatnak, ha a természet útjárását és irányítását követi. így tehát a közös élet nem „kielégülés”, hanem az életteremtés szent eszköze. — Ez az ösztönből felfakadó szerelem továbbá nem marad ösztönös erő, hanem a *szeretet lelki* kapcsolatává finomodik. *Kell tehát lenni benne belső transzpozíciónak,* hogy a testi érzések a lélek szeretetének erejével nemesedjenek át. Ez pedig a házasság súlypontjának a lélekre való áthelyezkedését revelálja.¹ Ebből azután az is következik, hogy a házaselet közössége magában hordozza azt a kölcsönös lelkületet, amellyel egymás életét és a jövő élet terhét szent, áldozatos lélekkel elviselni és megszépíteni tudják. Ez ismét az átnemesedett lelkiiség eredménye. Ezért a házasság érett embereket kíván és nem lehet a gyermekemberek játékszere. A gyermek vagy ifjú játékot és örömet akar, az érett ember ezen túl a komoly, kemény kötelességet, terhet s az új élet születésével következe-

¹ „Legbensőbb egyesülésre csak lelkek képesek.” (Prohászka: Elmélkedések az Evangéliumról, i. m. Bpest, 1924. 408. 1.)

tesen megjelenő feladatokat is vállalja. Ezt, a metafizikumot érintő életcélt pedig csak akkor lehet megtalálni, ha az ösztönös örömet adó energiák lelkivé alakulnak, melynek következtében a jövő szolgálata és egymás életének átformálása kötelességszerűen és szívesen vállalt szent teher. Ezt a nagy és szép életfeladatot csak az látja meg, aki a házasság belső tartalmát állandóan keresi és a probléma megoldását eme *nehéz feladat teljesítésében találja*.

Tévedés volna azonban azt hinni, hogy ebben az elgondolásban a házasság örömtelen. Ellenkezőleg: az igazság az, hogy a lelkibbé tett együttélésben a szent harmadik testi-lelki fejlődésének látása sugározza vissza a szülőkre az életörömeiket. Az anyai tekintet annál melegebb, az édesapai gondoskodás annál intenzívebb, minél több jószág verődik vissza feléjük a gyermek lelkéből. Ez a megsokszorosított élet valamiképpen az alkotás tiszta, szent örömeit sugározza szét a szülők lelkében is. Ezen a vonalon is oda jutunk el, hogy az életszolgálat nem az örömeik hajszolása, hanem az egyéniség sokszorosításának szentebb, nemesebb formában való érvényesítése.

Az emberi élet kifejlődésre tör és a kifejlődés után az erők érvényét követeli. Erre az útra lép a házasságot kereső ember is. A természet az élet szolgálatát szorgalmazza; csak a *jövő életet* szolgáló házasság teljesíti ezt. A testi fejlődés folyamán a szervezet testi örömeiket, ösztönös ingereket és azoknak kielégülését keresi. Ezeket a tiszta életű felnőtt ember mellékörejekké teszi és az életörömeiknek azt a fajtáját kapja, amely a belőle sarjadó élet szépségéből árad felé. Cél és eszköz úgy vág itt egybe, hogy kialakul belőle a kiegyensúlyozott ember.

Az életet nem így élők maguk is érzik, hogy nem járnak helyes úton és életük hibáit és azoknak kö-

vetkezményeit különböző „elvek”-ből táplálkozó „érvekkel” vagy gazdasági-társadalmi „felfogásokkal” próbálják magyarázni. Akik pedig így élnek, azok a himnuszos lélek örömeivel és lendületével szólnak erről az életről. „Bennem elnémulnak az ösztönök, ha férjemet, a dolgozót, az engem szeretőt látom, Megnemesülve simogatom meg homlokát; szeretem a lelkét, amely áldozatos és odaadó. Életünk boldogságának alkotóeleme, hogy lelkünk egymásba fonódik. A testi élet perifériális életforma; lelkünk szeretete: életünk igazi boldogságának forrása.” — „A mi életünk nagy keresés. Kéz a kézben, szem a szemben és valami vakmerő nekivágás — a boldogság útjának. Világosan érezzük, hogy itt nem csekély-önmagunk a cél. Valami mélyebb életcél felé indít a szerelmünk. Világosan látjuk — és erről sokat beszélünk —, hogy égő tüzek vagyunk, kiknek szerelméből új életszikra pattan, mert nem a kettőnk szerelme a lényeg, hanem az új élet. Térdenállva imádkozunk azért, hogy ezt a szent elgondolást egész életünkön át valóságnak érezzük s ennek szolgálatába álljunk . . . Mikor pedig megjelent az Isten küldötte első gyermek, akkor és azóta azt érezzük, hogy kiválasztottak vagyunk, mert életünk az isten teremtette élet szolgájává lett.” — „A feleségem a legszentebb nevet kapta: *édesanya*, és szeretettel, lélekből jövő szeretettel csókolom meg a kezét ...” — „Minden boldogság eltűnő érzélem. Jön és megy. De a házasesetben állandóvá lett, mert az isteni munka részesévé tett . . . Az életben mindent Istentől vettem; ... az életem minden erejét Isten terve alá tettem; s mondhatom, hogy ezért állandósult bennem a boldogság teljessége.”

Ezek a szavak valóságos életadatok, amelyeket azok írtak le, akik eszményi magaslatról nézték és élik meg az életet.

A házaselet tehát nem lehet a „vagyonszerzés technikája”, sem az ösztönös kielégülés törvényesített formája, hanem az életszolgálat szent teljesítése. Ebben nyer kielégülést az egyéniség sokszorosításának vágyakozása, ebben kap *lelki értelmei* a szexuális ösztön, ebből fakad a lelki harmónia teljessége, ebben is nyer kifejezést az emberi élet isteni perspektívája. *Csakis* így lesz érték, erőforrás, teremtő erő a házaselet közössége; *csakis így lesz a házastársak élete megszentelt*. És éppen azért lehet csak a felnőttek megszentelt életformája, mert terhet, kötelességet, feladatvállalást is jelent *az egész élet tartamára*,

3. A házaselet etikája.

Isten rendelése alapvetésben szent és megszentelő. Mivel a lét központját és igazi tartalmát az élet adja,¹ azért az isteni tervek az élet sodrában nyilatkoznak meg és annak titkosértelmű áramlását szolgálják.² Ebből természetesen következik, hogy az anyagi élet alsóbbrendűsége mellett az élet súlypontja a szellemiség és lelkiesség síkján van; azért ennek a magasabbrendű életformának kibontakozását és győzelmét fogja támogatni és gyámolítani a *Teremtő* természetes és kegyelmi kiáradása. Ezért van, hogy az élet *perszonocentrikus*, a fejlődés *spiritualisztikus*, mindkettő célja pedig *teocentrikus*. *A személy a legnagyobb érték s éppen ezért a lelki értékek felszínre hozatala, kiépítése és az Istenhez jutás az élet célja*.

Ebben a nagy és örök világok felé tartó életáramlásban minden lelki fejlődés belső gravitációval törekszik a cél felé. Ez a törtetés nem konglomerátium szerű csoportosulás, hanem a *személynek*

¹ Nagy Lajos: Az élő gondolat, i. m.

² Kecskés Pál: A házasság etikája. Bpest, 1928.

készséges haladása a *Teremtő* szabta életúton. A különálló, individuálisan felépített ember tehát nem széthullás eredménye, hanem magasabb, tökéletesebb egység elérése céljából a kiegyensúlyozottságra törekvő ember sokszor természetes izoláltsága.

Az élet a *Teremtő* alkotta erkölcsi rend keretén belül folyik. Ennek a rendnek szilárd vázát a természetes és természetfeletti törvények adják, amelyeknek hatalmas és természetfeletti erejének forrása, hogy kötő jellegüket az *Isten* tervében bírják. Éppen ezért a házasesetben is ennek az isteni tervnek etikai felvázolása és törvényeinek kötelező megtartása az életboldogság feltételeihez tartozik.

a) A házaseset alapvető etikai tétele: *az egység*. Monogámia és monoandria.¹

A történelem több nép életében nem mutatja ezt a tisztaságot; a zsidó nép történelmében is kihangsúlyozódik még a többnejűség ténye. Bár ez sokhelyütt a feleség és szolgáló megkülönböztetésével szerepel, mégis történelmi tény, hogy a többnejűséget, ha burkoltan is, de megtaláljuk az Ószövetség népénél. Azonban az Ószövetség előkészületi jellege eléggé magyarázza azt az alsóbbrendű házassági formát. Az Újszövetség tisztult, győzelmes, abszolút princípiumokat magában hordozó életfelfogása kellett, hogy jöjjön, hogy mindezt átalakítsa.

A poligámia vagy poliandria csak abban az elgondolásban érthető, ahol a házasság nem életszolgálat, hanem élvezetkeresés. A házasság ilyen beállítása mellett feltétlenül alacsonyabb volna és erősen a testi élet pusztá kereteként szerepelne. Ebben a stilizált szexuális életkeretben pedig alig jut hely a léleknek és annak szeretetének; még kevesebb

¹A tisztulatlan forma, a poligámia illetőleg poliandria nem volt az ember szexuális kapcsolatának ősi formája. — Így: *Méhely* (egyet, előad.) és *Schütz* (A házasság, i. m.).

az életterhet vállalni akaró erős, önátadó áldozatoságnak. Már pedig a szellemiség és lelkiesség területén ezek dominálnak. Az erőt képviselő és gondos tervszerűséggel előkészített és felépített élet a lelkiesség készsége odahajlásából fakad.

Az emberi életben a személy a lényeges; még pedig eme személy szellemi és lelki kiválóságainak kifejlesztése. A test és szellem nem mindig áll a parallelizmus viszonyában, mert a testi tökéletesség szempontjából kitermelt tisztább fajállat mérhetetlenül alsóbb, mint a szellemi és lelki téren kiteljesedett *emberszemély*.¹

A házásélet alapvető etikai tételét, az egység gondolatát szolgálja továbbá a lelki egybetartozás, a közösség is. Igaz ugyan, hogy úgy a testi szerelem, mint a lelki szeretet bőségben áramló érzelem; de igaz az is, hogy a fokozatnak csúcspontján az az érzés állhat, amely a teljes testi-lelki átadásban jelentkezik. Ha tehát nincs összhangban, hanem hol ide, hol oda hullámszik, akkor a legteljesebb, a maradék nélküli önátadással ellentétbe kerül. Ez lehet játék, élvhajászat, de nem lehet komoly, értékes életszolgálat.

¹ Azt sohasem tagadtuk, hogy a tiszta, egészséges testű ember alkalmasabb a szellemi és lelki kifejlődésre. Épp azért helyet kínálunk a *mérsékeli* eugenetikus gondolatnak, amelyet a házasulandó vagy házasságban élő szubjektíve tett magáévá, annál is inkább, mert ez mindenki *Isten* rendelte *kötelessége*. Ez a munkánk egész vonalán kihangsúlyozott tételből következik, a *teljes* ember harmonikus egységéből: az isteni kegyelem vezérelte értelem mutatja, a kegyelem által segített akarat követi az utat s nem veszi át a kizárólagosság jegyében a vezetést az érzelem, és fordítva: nem válik rideg jogi formalitássá a házasság. (V. ö. Schütz: A házasság, i. művében az egyén fölötti felelősségekről és feladatokról írtakkal!). Ha azonban az emberi életszolgálat — *sit venia verbo!* — embertenyészetté akar silányulni, akkor a lelkiesség nevében kell kemény vétót kiáltani: „Oldd le lábaidról sarodat: mert a hely, amelyen állsz, szent föld.”

Hozzájárul ehhez az is, hogy az igazi egység alapján élő házastársak lelkiereje valóban úgy összefonódik, hogy azok gondolat, érzés, munka tekintetében is egybecsendülnek. Ha az egység nem volna természetszabta isteni törvény, akkor az élet ilyen kiforrása nem volna lehetséges. Az emberi elgondolások és rendelkezések jogi kötelekeket fonhatnak, de életegybefonódást, teljes lelki áthasonulást nem termelhetnek. Már *pedig az igazi házasságnak éppen ez az egyik jellegzetes tulajdonsága, amelyből azután a harmónia, a megértés, a fokozódó szeretet és a lelki béke fakad.* Még a hétköznapi élet is azt mutatja, hogy ahol a házastársak megszenteltnek érzik a hűséges kötelekeket, ott boldog, örömteljes és harmonikus a házaselet szentélye. Ez is arra vall, hogy a házasságban *az egység etikai követelmény, az életboldogság alapfeltétele.*

b) A második legjellegzetesebb etikai korlát: a *felbonthatatlanság.*

A házasságban erőteljes szerepet játszik a szerződéses jelleg, mert a tudatos és akarattal történő önátadás kölcsönössége az életszövetség természetével bír. De ez a szerződés távolesik a köznapi adásvételi szerződések világától. A lényeges különbség azon a ponton vonható meg: ott anyagi vagy legfeljebb szellemi értékek átruházásáról, itt pedig lélekkapcsolat felvételéről és az élő titokzatos szolgálatról van szó, A „matéria” és a „spiritus” itt diametriálisan ellentétet mutat. Aki ezt nem veszi észre, az sohasem fogja megérteni, hogy a házassági szerződés felbonthatatlansága a dolgok belső, isteni erejéből ered. Aki tárgynak nézi hitvesét és kielégülési keretnek a házaseletet, az állandó cserekereskedést fog űzni a legszentebbel is. A lelkiség alapján álló ember azonban finom rezonanciával felel arra az Egyház által hangsúlyozott tételre: a *há-*

*zasság lényeges vonása, szentségének isteni jegye: a felbonthatatlanság.*¹

Már a természetes vonzódás is arra irányít, hogy a sok ösztönös ingás mellett *egy* legyen a kiemelkedő, a döntő, az egész érzésvilágot átsugárzó. De ennek az *egynek* igazán átfogó szerelme úgy hangolja át az embert, hogy érzelmi, értelmi és akaratival életével valóban közös, mély és fejlődésre képes életet tudjanak megteremteni, amely tiszta kisugárzás is legyen az *Isten* országa felé. Ez az alaptónus uralkodjék a szerelemben, s akkor a szerelmes felnőtt egyén valóban érezni fogja, hogy itt életreszóló és felbonthatatlan szövetségről van szó. A házaseset a szó igazi értelmében megvalósíthatja a Szentírás szavát: „*erunt duo in carne una*”.¹

Ez a szent gondolat nemcsak a testi-lelki életkapcsolatra, hanem a családra is vonatkoztatható. A házastársak szent kötelessége az *új családi egység* megteremtése. Ez a *valóságos új életegység* a szülők életének is örök összefogását hirdeti és követeli. Hirdeti az apaság és anyaság szent karakterét és követeli a házasság felbonthatatlanságát. Mert az új élet, a gyermek igazi felnevelése és testi-lelki képességeinek és tehetségeinek valóságos, legtermészetesebb kifejlesztése csakis a felbonthatatlan egyseget sugárzó családi szentélyben képzelhető el.³

Ezt a természetjogi és a kinyilatkoztatás tételein alapuló felfogást valóságos igazságnak hirdeti az

¹ Lásd XI. Pius enciklikáját a házasságról. („*Casti connubii*” 1930.)

² Gen. 2, 24.

³ „A család a világtörténelem kulcsa. Ott készül a fejlődés, az emberi nem tökéletesedése. — A történelem nagyjai otthonukból indulnak el újtukra s magukkal viszik azokat a lelki értékeket vagy hiányokat, amelyeket családjuktól kaptak.” (Radványi Kálmán: A család. „Élet”, 1934. évf. 5. sz. 79. 1.)

élet is. Ahol a házastársak ezzel a gondolattal indulnak és így élnek, oly *egyvonalon, még pedig a boldogság vonalán mozoghat az élet.* „A megindulás csodálatos véletlenszerű volt. Egymást választottuk. A döntés testi és lelki szereteten alapult. Életünket felbonthatatlan örök kapcsokban egymásnak szenteltük és most, a házaseset hosszú évtizedei után mondom: megtaláltuk az élet boldogságát.” Szép gondolatok ezek, amelyek sok, ehhez hasonló levél mondatain keresztül szűrődnek felém, de nem az egyesek szubjektív ítéletéből, hanem az emberi élet egyetemes ritmusából is ezeket lehet kiérezni.

Azt nem tagadhatjuk, hogy az emberéleten át sok a nehézség és a küzdelem, de — amint azt a következő fejezetben látni fogjuk — mindez áthidalható, ha mindent átfogó szemszögből tekintjük az eseményeket.

c) A házaseset harmadik nagy irányító törvényszerűsége: *az életszolgálat készséges vállalása.*

Meg kell érteni, hogy itt valami mélységgel, szentséggel, isteni tervvel van dolgunk.

Már a serdülőkorban ébredszik, majd az ifjúkorban impulzív válik, míg az érett emberi szakaszban szent érvényt keres az élet kiáradásának hatalmas lendülete. Az életteremtés vágya, akarása, megvalósítása olyan centrális probléma, mely jelzi, hogy a *legősibb erők egyikével van dolgunk.*

Aki az emberi életet biokémiai folyamatoknak fogja fel, az csak az ösztönök beszédét hallja; aki azonban az *Isten* szent tervét veszi észre, az az egyéniség megsokszorosítását mint élethivatást sejti meg. Az ilyen édesanya a Makkabeusok anyjának szavát ismétli: „Nem tudom, mint lettetek alkotva testemben, nem én adtam nektek a lehelletet és az életet, nem én mértem ki mindegyiketek tagjait. A

világ teremtője alkotja az embert eredetében, hisz ő ad életet mindeneknek.”¹

Az életszövetség komoly testi-lelki kapcsolata a házaselet szentélyében történik. Ez az az életmeder, amely összefogja és irányt ad a szerelem és szeretet értékeinek és egységes áramlással lendíti a két egyént az élet végtelen távlata felé. Aki ezt a medret megtalálja, az annak határai között szent irányt kap. Ebben az életirányban lényeges minőség, hogy bizonyos határig lemondunk egyéniségünk túltengő igényeiről és a jövő nemzedék szolgálatába állunk.

A legegységesebb és legmélyebben pihenő erők az életenergiák. Ezeknek tudatalatti előretörése nem az ösztönök uralmát, hanem az életszolgálat teremtő munkáját sürgeti. Ezért fonódik egybe — a házasságban — a férfi és a nő, hogy az Isten és ember terveiben helyet találó új életkeretben az új élet születését és nevelését és kiteljesedését szolgálja.

Az emberi élet felhalmozódó életenergiáinak értelme csakis az lehet, hogy belőlük kisarjad az új ember. A „vita praecedens” szülője lesz a „vita subsequens”-nek. Az egyéni értékek kialakítása más szóval: egyéniségfejlesztés; a jövő élet teremtése más kifejezéssel: az egyéniség sokszorosítása.

Bármilyen szempontból vizsgáljuk a házaselet jelentőségét, mindig ehhez a gondolathoz jutunk vissza: a házasság nem lehet öncél, hanem áldozatos szolgálat. Az ember maga sem öncél; az emberek összességét sem lehet ilyen alacsony síkra lehatárolni. Az élet etikája azért tűzi ki a Teremtő munkájával egybecsendülő hivatást, hogy ezáltal megszentelődjék az érett ember munkája. A természet csak *tudattalan* erővel vesz részt ebben az áramlásban, az embert azonban a tudatos akarás és törekvés állítja be ebbe a szolgálatba.

¹2. Macc. 7, 22.

Az isteni törvény a természetben és az Evangéliumban hirdeti meg az élet szentségét; az ember akaratai tudatos cselekedetei etikai magaslatra emelik ennek szolgálatát. Lehet érvekkel és nehézségek felsorakoztatásával ezt az álláspontot támadni, de csakis úgy, hogy az emberi életet és életközösséget leszorítjuk a szentség magaslatáról. Minél több ilyen „argumentum” hangzik el, annál nyilvánvalóbbá válik a vitázónak az a meggyőződése, hogy az ember sem különb, mint a föld többi állatgyede. Ezt az álláspontot pedig csak a XIX. század materialista világnézete szülte. De végül is az élet győzelmet és mély értelmet hirdető ritmusa azoknak ad igazat, akik gyermekeik életében keresik és találják meg a házaselet teljes tartalmát. Az élet akkor találja meg igazán belső kiegyensúlyozottságát, ha a gyermeknek életében jelenik meg az édesapa és édesanya testi-lelki kiválósága.¹ A szülők élete — földi tekintetben — lefelé hajlik. A fölfelé ívelést csak a gyermekben látja. Azért van az, hogy a nevelő munkában is erősugárzás jelentkezik, amely gazdagít és gyarapít. *A boldogság diagramját pedig soha sem lehet lefelé zuhanó vonallal szimbolizálni.*

d) Végül logikus következményként áll elénk a házaselet *negyedik* nagy etikai köteléke, hogy *szentségi jellegű legyen*. Látszólag ez a kifejezés erősen hangsúlyozza a katolikus álláspontot, valójában pedig logikus következtetése annak, hogy a házaselet a legfelségesebb élethorizontot jelenti. *Életek kapcsolata az élet szolgálatáért.* Ez az ért-

¹ Erről emlékezik meg XI. Pius pápa „*Divini illius magistri*” kezdetű enciklikájában, midőn XIII. Leó pápát idézve ezeket mondja: „A gyermek egy darab az atyából és az atya személyének mintegy folytatása”. (18. lap.). — Ugyanezt fejtegeti tudományosan F. Thomas: *L'éducation des sentiments*. Paris, 1910.

hetetlen eredetű, még homályosabb célokra törő és teljesen megfoghatatlan valóságot teremtő életkapcsolat nem a fizika, kémia s biológia síkjára redukált jelenség, hanem az *Isten* teremtő aktusában való részesezés. Már ez a tény is arra utal, hogy ez a természetes életvonalon is tisztább életformát jelent, a kinyilatkoztatott pozitív vallásban pedig: *magnum sacramentum*.¹

De mit akar ez kifejezni? Egyrészt, hogy ezt a lélek szentségével, nem pedig a test brutalitásával kezeld, másrészt pedig azt, hogy ehhez a közös,

¹ „A „szexualitás” olyan hatalom, mely mögött szuverén szent misztérium lappang, mely lelkiséggel asszimilálható. — A kétérzet az ideális értékek testi tükörképe, mintegy materiális igazolása. De épp a kétérzet abba a veszélybe hozza az embert, hogy a személyi motívumok háttérbe szorulnak s a felek egymás előtt mint biológiai apparátusok jönnek számításba s ezzel az egész viszony lesüllyed az állati nivóra. E veszélyt akarja elkerülni a házasság intézménye”, hol „a testi kapcsolat: szimbóluma az életsors kapcsolatának, az egész életre szóló átadásnak és bírásnak”. Mert „a szerelem elvezet a küszöbüg, de a küszöböt a vallás lépi át. A házasság vallási felavatása nem dekoratív, hanem lelki tekintetben konstruktív elemét jelzi a szerelmi életnek. A káosz és kozmosz határán inogva. *Isten* az, aki jobbra billenti a mérleget. A fának növekednie kell, zöldelni és virulni, száz viharral dacolva: épp ezért a gyökeret le kell bocsájtani a legmélyebb és legtermékenyebb talajba, az *Istenbe* és állandóan innen táplálkozni. *Matrimonium est sacramentum*.” (Nagy Lajos: Az élő gondolat, i. m. 258. s kk. 1.)

„Hogy a házasság bele ne füljön se az érzékiség mocsarába, se a kölcsönös önimádás örvényébe, arra szükséges és elégséges biztosíték, ha a házastársak mindenestül, tehát érzéki és érzelmi életükkel csakúgy, mint személyes igényeikkel, gyökeresen és alapvetően bele vannak kapcsolva Jézus Krisztusba. *A Jézus Krisztusba való bekapcsolódás* azonban nem merül ki a jelzett erkölcsi és lelki mozzanatokban, hanem az erkölcsi krisztusi elkötelezettségben és a lelki Krisztus felé-tájékozódáson túl belegyökerезik az a metafizikába, a Krisztussal való *misztikái létegyiségbe*, S ez... a házasságot is egészen új erők és értékek forrásává és új méltóság hordozójává teszi.” (Schütz: A házasság, i. m. 54—55. 1.)

szent formához az *Isten* különös kegyelemáradásával közelíts! Az elsöben benne rejtözik, hogy szent legyen előtted a házastársad teste; szent legyen benned a házasesetre indító ösztön szava; szent legyen a házaseslet minden perce. Szent legyen az érzelmi komplexum, melyet ne szentségtelenítsen a jövő élet vagy hűség ellen vétkezés büne. A másik pedig azt rejti magában, hogy az emberi élet nagy és isteni feladatához az egek áldása és kegyelme szükséges. *Kell* kegyelmi erő a hűséghez, *kell* kegyelmi kiáradás a szerelemnek a szeretetté való átfinomításához, *kell* kegyelem a házaseslet terhének és feladatainak hűséges viseléséhez.¹ *Kell* az Isten szent kegyelme, hogy világos legyen előttünk a házaseslet tartalma, *kell* a szeretet kegyelmi ajándéka, hogy *lelket tudjunk szeretni*. Ezek nem teológiai elgondolások, hanem olyan valóságok, amelyek teológiai alakban jelennek meg előttünk.

Ha figyelmen kívül akarnók is hagyni vagy leértékelni ezt a szempontot, ez semmiképpen sem fog sikerülni. Az élet eme nagy problémája meg nem oldható az élet *Urának* közvetlen kegyelmi hatása nélkül. Akik nélküle akarnak élni, azok szomorúan tapasztalják, hogy kötöttek ugyan házassági szerződést, de nem élnek valóban elhivatott emberi életet. A házaseslet szentségi eredetét azok tagadják, akik izoláltká magukat a kegyelmi élet áramlásától. *Homályos a szemük, üres a lelkük és gyenge az akaratuk*. Ezeket a gyarlóságokat azután úgy próbálják eltakarni, hogy a házasság, mint életforma

¹ „Áldozat s önmegtagadás mindenütt kell s ahol a legjobb szeretet jár, ott bizonyára nemcsak virág, hanem tövis is fakad; a teljes odaadás tűrni, küzdeni s kitartani is tud. Szeretet és áldozat két kiadása a nagyot akaró lelkületnek. Legyen az áldozat is isteni, szentségi; legyen szent misztérium, akkor elbírjuk.” (Prohászka Ottokár: Elmékedések az Evangéliumról. IV. kiad. Bpest., 1924. 409. 1.)

ellen emelik fel dadogó szavukat. Az élet dübörgeése azonban sokkal erősebb és elnyomja ezt az emberi beszédet; az isteni terv szerint élők élet-himnuszának mély akkordjai veszik át a vezető szólamot és hittel és győzelmesen éneklük a kétkedők sorai felé: „*Sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth.*”

Azt mondhatjuk, hogy majdnem minden emberi életben a Tannhauser-nyitány akkordjai csengenek, amelyben az ösztönös életet marasztaló Vénus-motívumokból diadalmasan tör elő a zarándokok karának fenséges melódiája. Az ember megindulhat Vénusz útjain, de az élet immanens realitása rákényszeríti az *Isten* országútjára.

4. A házaselet nehézségei.

Minél nagyobb a feladat, minél magasabbrendű a házaselet helyes megvalósítása, annál nagyobb erőfeszítést igényel a végrehajtás. A házaselet érett emberek munkája; a kifejlett ember pedig nehéz feladatokra képesítette a *Teremtő*. A házaselet kat. szemszögből szentségi magaslat, az isteni kegyelem áramlásába való bekapcsolódás. Nagyon természetes, hogy ennek *etika szerinti megvalósítása* ropant sok nehézségbe ütközik. Fel kell tehát vetni a kérdést: melyek ezek a nehézségek?

a) Az első maga a *választás*. Kit és hogyan vesz élettársul az ember? ... Az élet néha váratlanul hozza közelségbe a jövő élettársakat. A pillanatnyi hatások alatt fellobbanó szerelem mellett meggyengül az ítékezés; eltűnnek vagy háttérbe húzódnak a sötétebb lelki tónusok, következőleg nem látható világosan, ki az, akit az egyén házastársul választ. Gyakori jelenség: *error in persona morali*, tévedés a személy erkölcsi értékelésében. Ez *azután* természetesen magával hozza a zavaros ellentétek kö-

zött hullámmzó házaseletet. *A házaselet lelki rezonanciát tételez fel!* A közös életre vállalkozóknak lelki egybecsendülést kell mutatniok. Ez pedig első-sorban *világnézeti* s azután érzelmi, akarati és szellemi *hasonlóságon* épül. Ahol ilyen normák szerinti lemérés nem *előzte* meg a házaseletet, ott feltétlenül megbontja a harmóniát *az ellentétek ütközése*.

Az *Egyház* erősen kihangsúlyozza a jegyességet, hogy időt és módot nyújtson a leendő élettársaknak egymás megismerésére. A házaselet érett emberek élete; következöleg a választás is komoly emberek *tudatos* döntése legyen. Aki nem ezt vallja, az a reparációk lehetőségével próbálja az első nehézséget leküzdeni. A javítgatást pedig úgy kellene megvalósítani, hogy a házassági kötelék erejét kellene meglazítani. A jogilag érvényes házasságkötésnél erre az alapra is helyezkednek, midön a házasság felbontásával új és új kötésii lehetőséget nyitnak. Ennek szélsőséges formáját látjuk a szovjetnél, amelyben a házasságkötés és annak felbontása a felek, esetleg csak az egyik fél, egyszerű kijelentése alapján történik.

Látszólag kézenfekvő az első nehézség megoldása. Nem volt jó a választás, íme a lehetőség, hogy újabb választás történjék. Valójában azonban ez csak látszat. Az élet sokkal komolyabb következményeket hord a mélyén, semhogy ez a gordiusi csomóvágás megoldaná a nehézséget. A családi szentély feloszlása egyrészt kiégetett lelkeket prezentál, másrészt — határozottan rá kell mutatni arra, hogy — ez a próbálkozás gyökérzetében támadja meg az életszolgálat etikai szentségét. Ha az ember érett korában is csak a könnyűséget keresi és a teherviselésre képtelen, akkor az élet erős áramlatában sohasem fogja megállni és megtalálni a helyét. Az élet nem játék, ahol az történik, ami könnyű és jóleső; az élet kemény munkára és teherviselésre

kényszerít. Aki a házaselet kérdésében, a választás felületességével vétett, az olyan utakon keresse annak viselési lehetőségét, amelyeket az élet erre kínál. Idetartozik *az önlegyőzés, önfegyelmzés, türelem, a kitartó szeretet.*

Ha pedig ez sem elég, akkor még mindig fennáll — kivételes esetben — a házassági kötelék megmaradása mellett, a különélési lehetőség.¹ Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a házasság etikája ezen a ponton is sérthetetlenül kemény, mert a legnagyobb és legszentebb, az élet sodra áramlik medrében.

b) A második nehézség az emberi természet *ingatagságából* ered. Ki tudok-e tartani egész életemen át házastársam mellett? Ha jó is volt a választás, még mindig előállhat az a helyzet, hogy az élet folyamán más fél felé fordul az ösztönös érdeklődés. A házassági hűség gyakran kísértést szenved; még pedig azért, mert az ösztönös élet, a testi szerelem nem állandó, hanem mulékony és fluktuáló erő.

Mi volna itt a segítség? Ha arra az álláspontra helyezkedünk, hogy a házaselet pusztá szexualitás, akkor a szabadszerelem területére jutunk. Akit szeretünk, ahhoz jogunk van. Különösen akkor, ha ez a kapcsolat kölcsönös. Ennek az állapotnak erkölcsi inferioritását nem kell bővebben ecsetelnünk. Az érzelem hullámvására bazírozott élet nem lehet az életszolgálat szentsége.

Éppen ezért nem segít más, mint a *kemény etikai álláspont.* Az ember önmagának nevelője és megfőkezője. A házaseletet megelőző 25—30 év a nevelés és önnevelés időszak. A nagy szintézist

¹ Az egyház is elismeri az ágy- és asztaltól való különválást!

csak az *nem* tudja végrehajtani, aki az ifjúság életszakaszát *nem* fordította önmagának megerősítésére. Az élet olyan nagy egység, hogy feltételezi az előző életszakaszok szerves bekapcsolódását az egész áramlásába. Nem lehet egy-egy fejlődési szakaszt külön megérteni; sőt nem is lehet kiszakított formájában, anorganikusan bemutatni. Aki önmagát helyesen építette ki, az az egyéni etika erejével izmos és győzelmes tud lenni a házaseset küzdelmeiben is. Aki pedig ezt elmulasztotta, az a felnőtt élet korszakában is új elméleti megoldásokat keres, hogy *gyengeségét és gyarlóságát fedezni tudja.*

A végleges bukások parányi komponensekből erednek. Pl.: a látszólagosan jelentőség nélküli *flirt* olyan kezdet, amelynek vége a legmélyebb szakadékba vezethet. Az első *érzelmi* megrezdülésnek figyelmen kívül hagyása vagy táplálása gyakran megerősödve az egyén pusztulását készíti elő. Nincs más kivezető út, mint az önfegyelmzés etikai erőfeszítése; az etikai törvények azért csengenek bennünk és kívülünk, hogy állandóan figyelmeztessenek minket a helyes életmódra. A *kegyelmi erők* pedig azért áramlanak széles folyamban, hogy eleven sodrukba belekerülve, mi is lélekben megerősödve, izmosan tudjuk megállni helyünket. Szent Ágoston gondolata kapcsolható ide: „*Si potuerunt hic et hac, cur non tu?* — Ha megálltak férfiak és nők, te miért nem!” Az isteni kegyelem ereje mindenre képes. Számtalan példa bizonyítja, hogy a kegyelmi életet élők győzedelmeskednek a hűség ellen felzúfolódó nehézségek felett is.

c) *A legvégső és legnagyobb probléma: a belső szentély szentségének megőrzése.* Ez a nehézség az Isten terve szerinti élet szolgálata. *Ugy pereg-e, amint Isten elgondolta, vagy elanyagiasított és elösztönösített formát ölt-e a házaseset?*

Ez a nehézség nem a külső, látható, szembeszökő

problémából fakad, hanem a lélekben végbemenő belső harcból, vereségből vagy összeomlásból. Ez csak azok előtt revelálódik igazán, akik az igazi mélységkutatás útjain a lélek legrejtettebb jelenségeit is megismerik. „Jól tudjuk — *szóaltathatjuk meg az emberek nagy táborát egyetlen szövegben* —, hogy a házasság szentség; ihletett lélekkel is léptünk az oltár elé. De azt is érezzük, hogy a materiális feltételeket *nélkülöző* gyermekek fejlődésének szomorú defektusai vannak. Itt olyan belső probléma elé kerülünk, amelyet nem tudunk megoldani. Vagy megmaradunk a házasság szentségi magaslátán és akkor gyermekeink kerülnek nehéz helyzetbe, vagy áldozatul dobjuk ezt a tiszta fogalmat és a szeretetről, eszményiségről való elgondolásunkat és akkor lecsúsztunk az ösztönök örvényébe. Mi a házasságunkat közös összefogásnak terveztük, amelyben nyugodt, egészséges és áldott légkörben én, a férfi, kiharcoltam azt a *biztos* kenyeret, amelyet nyugodtan oszthatok meg a „szent harmadik”-kal. Az én drága feleségem könnyesen mosolygó szemmel néz rám, mikor erről beszélünk . . .

. . . Mikor megdöbbenünk a szegénységünk szörnyűségétől, akkor mi nem a kötelesség, s szent terhek elhárítására gondolunk. Énbennem és feleségemben égő seb ez a kérdés, de felvetem, mert lelkünk nyugalma függ a felelettől. Nem kishitűség ez nálunk? Nem bizalmatlanság *a gondviselő Isten-nel* szemben? Mit tegyek? Én és a feleségem szívesen dolgozunk és vállaljuk az élet terhét, de azt érezzük, hogy neki, a szent jövőnek nem szabadna ezt a kint éreznie. Csak egy iránymutató szót küldjön. Ha azt hinném, hogy ember szólal meg, akkor nem merném szavát hallgatni ilyen felelősségteljes kérdésben; de mégis kérem, mert a döntő szót nem ember fogja megadni, hanem az Isten helyett szóló

pap.” Azt hiszem, igazat mondok, mikor azt állítom, hogy ezek a mondatok áldozatos és nemes emberek felkiáltásai. Az élet nyomorultjai sohasem fogják megérteni ezt a mélységet. Őket valamiképpen ez a szöveg jobban jellemzi: „Bevallom őszintén, hogy nem akarok gyermeket. Nekem a szépség, a szórakozás, az élet (?) kell. Senki sem kívánhatja tőlem, hogy ezt feláldozzam. Az élet az enyém és ezt senkivel sem kívánom megosztani,” Hasonló, de nem ennyire felületes ez a hang: „Szegények vagyunk. Se jó lakásunk, se jó ellátásunk. Vagyunk is kettőnkhez méretezett; mi tehát úgy rendezkedünk be, ahogyan a földi életben lehetséges. Rosszak nem leszünk, de a magunk ügyét a magunk belátása szerint intézzük. Az élet már ilyen; mi a földi élethez méretezzük életünket.”

Egymás mellé állítva e három szöveget, égbekiáltó ellentétként hat az a különbség, amelyet felüntetnek. A legfelületesebb a sivár, hétköznapi örömeket élvező földi ember; szent utódlás után vágyakozik az *Istenbe* kapaszkodni akaró ember. Érdekes megfigyelnünk azt, hogy a legnyugodtabbnak látszik a legfelületesebb; tompának, megtörtén járónak a sivár, anyagiasán gondolkodó ember és *legzavartabb, legszenvedőbb — az igaz utat kereső lélek*. Itt is revelálódik felénk az igazság, hogy az érzések legintenzívebben azokban hullámszámokban, akik a szellemi és lelki élet legmélyebb területére jutottak. A felébredt, a tudatos és transzcendentális életre hangolt lelkek élete a legküzdelmesebb.¹

¹ *Kehrer* szavai szerint: „... boldogok-e azok, kik az életet a maga szent komolyságában veszik, s akiket egy váltságtól sem kímélt meg az élet? Tragikus lelkek, de nem boldogtalanok; az igazi nagyságra hivatott, diadalmas lelkek, kik hősi küzdelemmel száz más lelket mentenek meg; oszlopok, akikről a Szentlélek is megemlékezik a kinyilatkoztatásban.” (*Kehrer* X. Fer.: *Adjakatok nagy gondolatokat*, i. m. Esztergom, 1909. 5. 1.)

Erre azért kell rámutatnunk, mert ez is bizonyítja, hogy a lélek tudatos magaslatához immanszen hozzátartozik a küzdelem, a harc, a felelősség. Aki ezeken a harcokon keresztülment, aki ezeket a harcokat megharcolta és ezekben a harcokban hitét nem veszítette el, az fogja megtalálni az élet helyes irányát.

Az ember erőfeszítései emberi meglátások, tervezések, kipontozások útján történnek; akinek életét csak ezek töltik ki, az lehet tudományosan vagy szakszerűen képzett ember, de az még nem lelki-életet élő életművész. Erre a magaslatra csak az emelkedik, aki *teljes* testi és lelki erejével kapcsolódik az *élet Centrumába* és szervesen megéli, hogy *Istenből* ered, *Benne* él és *Hozzá* siet. Akkor lesz a természetfeletti vitalitás embere, ha az életprogramot a lélek belső hangjából akarja kihallani; még pedig azért, mert minden gondolat mélyén *Isten* szava csendül. Ez az ember az élet küzdelmeiben is keresni fogja és megtalálja az isteni *Mestert*, megtalálja programját ebben a szent mondatban: „*Aki utánam akar jönni, tagadja meg önmagát, vegye föl keresztjét és kövessen engem.*”¹

Aki így gondolkodik, nem veszti el hitét, nem válik aggályossá, *Krisztus* segítségével bízva megtalálja dinamikus lelke egyensúlyát is. Az ilyen felnőttek előtt a feleség és férj élete, teste szent, amelyet pusztán kielégülésre nem aláz le, hanem belső fegyelem alapján átépíti szerelmét a lélek ideális szeretetére.

A házásélet harmadik nagy nehézségének felénk meredő problémájára a fentiekben meg is feleltünk. Vagy anyagelvűek vagyunk és akkor emberi beavatkozással szabályozzuk életünket és a jövő élet

¹ Máté 8, 34.

fejlődését, vagy természetfeletti életsíkon mozgunk és akkor erőfeszítést vállaló életünket a *Mindenható* gondviselő keze irányítja. Az élet eredete csak látszólag függ az embertől. Igazság, hogy a szülők az életfeltétel megindítói. Az igazi erők mégis más kezekben pihennek. Annak a kezében, akiről azt írják: „*in ipso enim vivimus, et movemur et sumus*”.¹ *Istennek kezében*. Nincs tehát más megoldás, mint az élet nehézségeinek viselésében a *Gondviselésre bízni* magunkat. Aki a mezők liliomairól és az ég madarairól is gondoskodik, az még inkább gondoskodik az emberekről. „Nézzétek meg a mezők liliomait, mint növekednek, nem dolgoznak és nem fonnak; pedig mondom nektek, hogy Salamon minden dicsőségében sem volt úgy öltözve, mint egy ezek közül.”² Az emberről azt tanítja az isteni *Mester*, hogy *ezerszer értékesebbek* vagyunk a világ minden kincsénél, mert *Isten* fiai vagyunk.³ *Isten* fiai higgyenek, bízzanak *Atyjukban* és éljék az *Isten* fiaihoz *méltó nehéz, de szent* életet.

Bármilyen szempontból is vizsgáljuk a házaselet problémáit, azt tapasztaljuk, hogy a házaselet nehézségei komoly, súlyos feladatok megoldását teszi szükségessé. Mellettük elhaladni csak az tud, aki könnyelmű lélekkel jár az életben. *Megoldási lehetőségeket kell tehát keresni*. De azok a próbálkozások, amelyek a *könnyítés* vonalán mozognak, azok nem adhatnak megoldást. Az az ember jár helyes úton, aki a *megfontoltság etikai erejét*, a *ki-tartás komolyságát* és a *teherviselést vállaló készség mellett Istenben bizakodó lelkiületet* hordoz magában.

A házasság szentség; s ez a titkosértelmű szent-

¹ Ap. csel. 17, 28.

² Máté 6, 28—29.

³ Szent Pál Róm. 8, 16.

ség az etikum és religiosum magaslatain pihen; megértéséi és szent átélését a valláserkölcsei erők kidolgozása és érvényesítése teszi egyedül lehetővé.

5. A házassélet tragédiái és győzelmei.

A házassélet nem nyugalmi állapot. Az egész élet — gyermekkortól kezdve — a fejlődés ütemét diktálja, lehetetlennek látszik tehát, hogy a kifejlett ember letérhessen az aktivitás területéről. Az energiák nem tudnak nyugalmi állapotba jutni. Az ember is azért gyűjti és halmozza szellemi és lelki értékeit, hogy azok érvényesüljenek. Ebben a beállításban a házasság is azt jelenti, hogy a két felnőtt egyén ismét új célokkal, meglátásokkal indul neki az élet új területének. Sokszor hangsúlyoztuk: gyermek- és ifjúkorban magunknak gyűjtöttünk, felnőtt korban ezen túl fejlődünk és értékeink kisugárzásával másokban is értékeket transzponálunk.

Felmerül a kérdés ezzel párhuzamosan: milyen tragédiák és milyen győzelmek kísérhetik eme *új feladatokra vállalkozó* embereket?

a) A tragédia, túl a forma pátoszában, mindig összeomlást, elbukást jelent. Olyan életet, amelyben lefelé hajlanak az élet ívei és összeroppannak a belső életet tartó oszlopok. A tragédia ilyen megfogalmazásban rávetítve a házassélet sík-jára, azt jelenti, hogy az élet és az egyének vagy a két házastárs között diszharmónia keletkezik, amelynek következménye a hűtlenség.

A polgári házasságkötés útján lehetséges új tűzhelygyújtás, de a korlátok nélküli ösztönös élet a hiperszexualitás örvényébe ragad. Nem akarom ezeket részletezni, mert a mindennapi élet állandóan felveti és kitérte ezeket a fekélyeket. Enélkül is tudja mindenki, hogy ezek mennyire valóságok, hiszen lépten-nyomon találkozunk velük az ember.

Itt nem is annyira a már bekövetkezett szomorú tények feltárására kell helyezni a súlyt, hanem azoknak az *okoknak* leleplezésére, amelyekből ezek fakadnak. A feltárást elvégzi a napi sajtó, amely belegázol a családi élet szennyébe; a nevelő ember nem azért közelíti meg ezeket a feneketlen mélységeket, hogy az erkölcsi rothadás bomlástermékeit az olvasóval éreztesse, hanem azért, hogy az *okok* feltárásával az események, a tragédiát létrehozó, előkészítő tényezők eredetét megmutassa.

Az *akarati életmeggyengülés* az *első* stáció a tragikus kifejlődés felé. Valójában azok az emberek jutnak el eddig, akik a házasélet érettséget és komolyságot feltételező erőit fokozatosan elfecsérelik. Az erős embert az akarat egysége és uralma, a kitartás, a küzdelem, a győzelmes harc jellemzi.

A házasélet irányt jelöl; ebben kitartani valóban „férfimunka”. A házasélet érzelmhullámmal jár; ezzel megküzdeni: a lélek teherpróbája. A házasélet kemény testi-lelki elhívás: ennek teljesítése permanens és győzelmes küzdelemmel jár. Aki leveti a kötelességek belső összeszedettséget igénylő etikai kötelékeit, az fellazítja önmagát és meggyöngíti lelkének erőit. *Íme*, így teszi meg az első lépést és így közelíti meg az első állomást: az akarati életmeggyengülésnek stációját.

A *második* állomás: *testi-lelki enerválódás*, A házasélet az érzelmek erősebb fellobbanása útján indul meg. Sőt benne állandóan égnek azok a tüzek, amelyek szinte az érzelmek melegítői. Az érzelmek azonban csak akkor összefogó és etikai erők, ha *céltudatos és felsőbbrendű irányban haladnak*. Az értelem helyes meglátása és a jónak ítélt cselekedet akarása fogják korlátok közé a fellobbanó érzelmeket. Ha azonban ezek a korlátok már nem elég erősek arra, hogy az érzelmi és ösztönös életet helyes irányba tereljék, akkor az emberi élet a ma-

gasabbrendű szellemi síkról az ösztönös síkra tolódik át. Ez a fokozati különbség: távolodás az erős életeszménytől és közeledés a tragikumot jelentő enerváltság felé.

A *harmadik* visszafejlődési fokozat: az *ösztönöség uralma*. A fokozott érzelmi élet elnyomja lassan az *értelem és akarat döntő szerepét* és megerősíti az egyénben az ösztönök *korlátlan* uralmát. Az ilyen tragikus helyzetben lévő egyének nem ismernek el sem izlésbeli, sem etikai korlátokat és a szabad kielézt keresik a házasságon belül és gyakrabban a házasságon kívül. Ez az igazi szellemi „hatalom-vesztés”. Az értelem által irányított akarat elveszti döntő jelentőségét és az ösztönök kielégítése lesz az irányító hatalom. Az ösztönösség ereje mindenkiben megszólal; a testi vágy az emberek összességében felébred, de egészen ösztönössé az az ember lesz, aki a szellemiség kikapcsolásával adja át magát a testi kielégülésnek. Végül is teljes *elanyagiasodást* eredményez.

Az ember addig él szellemi életet, míg látóterülete széles, horizontja messzeterjedő, szándékai felfelé török, tervei magasságbanyúlók. Az ember szellemiségét a nagy vonalak, az ormok, az egekbe nyúló ívek revelálják. Ez mind elhomályosodik abban az emberben, aki az ösztönök kielésében keresi életének tartalmát. Nem szabad csodálkozni, hogy ilyenkor a magasabbrendű élet vágya elpihen. Aki kizárólagosan a földből táplálkozik, az a föld embere marad. Anyagias és durva; igényeiben is a földhöz, a testhez kötött.

A házaselet „megkönnyítései” ilyen mélységekhez vezetnek, amelyekbe való lezuhanás az élet legnagyobb tragédiája. Még pedig azért, mert a veszteség akkor a legnagyobb, mikor az élet szellemisége omlik össze. El lehet veszíteni kincset és vagyont, de ennél sokkal nagyobb veszteség, ha az

élethorizont veszít nagyságából. Itt az *emberi érték* ereje csökken és az állat *szűk korlátai* közé szorul az élet.

Nagyon természetes, hogy ez a tragédia kis részletekben is bekövetkezhet. A házaselet „megkönnyítés”-ének formái fokozatos következetességgel visznek a végső összeomlás felé, de a jelzett állomásokon belül igen sok kisebb nivóesés tapasztalható. A valóságos életben ennek eredményei a válások, a magzatelhajtások, az erkölcstelen élet s végül az öngyilkosságok. Szomorú lineáris sora ez az összeomlásoknak, amelyben kaleidoszkópszerű változtatban lép elő az egyik vagy másik szomorú életjelenség. A gyökérzet egy: a házasság belső összeomlása, az *Isten* által kitervezett élettartalomtól való eltávolodás.

b) A házaselet teljes életközösséget, testi-lelki életszövetséget ott jelent, ahol az élet kettős irányban mozog. Lassú átalakulással a lélekszeretet nem es érzésévé finomul a testi szerelem és az életszolgálat szentségévé magasztosul a házaselet.

A szerelem nem csupán ösztönös megmozdulás, hanem lélekáramlás is. Kettős dinamizmus ez, amely a *Teremtő* világtervéből táplálkozik,¹ A két ember között fellépő érzéseknek, lelki kapcsolatoknak állandóan mélyülniök kell. A megállás egyszersmind visszafejlődés is. A *fejlődés* pedig felfokozást, állandó tökéletesedést jelent. A felnőtt egyének akkor járnák ezt az utat, ha a *testi életszolgálatra helyezkedve* — a *szerelmet szeretetté finomítják*.

Ez a munka ismét kettős vonalon mozog. Egyrészt a házastársak egymás *lelkiségének*, másrészt a szent harmadiknak *szolgálatában állanak*. Az *Is-*

¹ „Erős (lelki szeretet) és szexuális funkció bizonyos konzubsztanciális folyamat, mégpedig úgy, hogy a szexualitás mint kaotikum a matéria, az erős pedig a forma.” (Nagy Lajos: Az élő gondolat. Bpest, 1930. 283. 1.)

ten terve szerinti feleség lélek- és életsugárzó erőt revelál. Már a jegyesség alatt is észlelhető, hogy a szeretett leány élete erkölcsi magaslatra buzdító, indító, serkentő erő. A női lélek belső lényege abban is kulminál, hogy egyrészt észrevétlenül vonzza magához, de másrészt kisugárzó erővel belső erőfeszítésre kényszeríti a felé közeledő, vele egybehangzó férfilelket. Az élet igazolja ezt az elgondolást. A jegyesség is életet nemesít, a házasság még inkább érvényesíti ezt a hatást. A férfiember eszményt lát jegyesének lelkében, amelyhez neki közelednie kell. Az egyik férfi ezt írja nekem: „Jegyeseemben eszményt látok. Lelkének tisztasága felém sugárzó erő, amely bennem is életet fakaszt. A felé való közeledése nem a testhez való közeledés, hanem a szent életforrásnál való megjelenés, amely tisztaságával átnemesíti az én életemet is. Bevallom, hogy világnézetem törött volt, mikor őt megismertem. Lelkének sugárzása egybefogta az égnek meredő pillérromokat és én az ő világnézetében, a szeretetben, Krisztusban találtam meg életem boldogságát. Az én drága feleségem finom lelkiisége egészen átnemesített. Benne Isten követét érzem és szeretem, aki azért jött, hogy nekem meghirdesse a szent evangéliumot; azóta ezen az úton járok és győzelmes embernek érzem magam. *Győzött a lélek; az ő lelke győzött rajtam.*”

Ez a lelki felébredés mutatja, hogy az életzűrzavar, az erkölcsi szétesettség megszűnt és így az élet felsőbbrendű kibontakozása vette kezdetét. A házaseset tehát a házastársak lelkiségének szolgálatába szegődik; nem célhozérés és megállás, *hanem állandóan felfokozott intenzív életmozgás.*

A gyermekük életében is hasonló mozgást indítanak el a szülők. A testi élet a bevezetés, a lélek, a lelki értékek kifejlesztése pedig állandó munkát igénylő feladat. Itt sincs megállás. Az új élet meg-

születése nem hirdet befejezést; a *Teremtő* gondolatát, további nagy munkát követelő tervét hirdeti az a tény, hogy az újszülött a legtehetősebb teremtmények egyike. A testi élet szolgálata, a lélek ébresztgetésének, telítésének, fejlesztésének gondja reánehazódik a szülőkre.

Azt is megállapíthatjuk, hogy itt is eltolódás van; a testi élet területéről — a lelkeség vonalára. Vagyis a házasság az élet állandó szolgálatában nem marad meg a testi élet területén, hanem *kivirágzást követel a lelkeség oldalán*. Itt is látjuk tehát, hogy a lelkeség szolgálata veszi át az erősebb ütemet; ez pedig azt jelenti, hogy a házaseslet a maga felsőbbrendű és átnemesedett formájában a *lelkeség vitalitásának lesz szent apoteózisa*.

De — felmerül a kérdés! — győzelmet jelent-e ez az irányzat a házaseslet vonalán?

Győzelmet akkor, ha a felsőbbrendű erők érvényesülésével a házaseslet boldogságát is megteremti. Ez az élet pedig valóban azt teszi. Az élet *mulandó örömeit a lélek végnélküli érvényű életörömévé változtatja*. Az anyagias életkapcsolatot szellemivé teszi; az ösztönök melézkörejét a szereiei szentségévé finomítja, a csak örömet habzsolva gyűjteni akaró embert sugárzó lelki központtá változtatja és a sugárzó egyéniség szentségét a végnélküli boldogság soha meg nem fogyatkozó részesévé teszi. Ilyen meglátás mellett valóban győzelmes a házaseslet. Győzött az ösztön felett és érvényre juttatta a lélek minden tehetségét. Nemcsak a szülőkből, hanem a gyermekben is. A szülők élete tehát nem csupán, utódok nemzését célozza, hanem a léleképítés *szent munkájává finomul*. Ez pedig valóban győzelem az anyag felett és az élet szent valósága.

Az életet szemlélők és megfigyelők sokszor látják, hogy *tragédiák vagy harmonikus boldog-*

ság kísérik a házaseletet. Vagy egyszerően regisztrálják az eseményeket és szignálják az omlások sorozatát vagy megoldást keresnek s akkor a „könnyítések” felé hajolnak. A dolgok lényegét vizsgálva azonban az élet *alaphangjait* kell meghallanunk; ez a hang pedig a teremtő *Isten* hangja. Ez nem könnyítést hirdet, hanem az állandó fejlődés vonalán a lelkiség diadalát követeli. Az első — életle-fokozást, a másik — magasabbrendű életet, valóban *emberi életet* hirdet. Az első megállást és sztatikai kielégülést, a másik fokozatos fejlődést és dinamikai erősugárzást követel. Ez az alaphang reá-vezet minket arra a helyes életútra, amelyet így lehet megjelölni: *beállítás az élet magasabbrendű és állandó szolgálatába.*

A tragédiák azért következnek be, mert rossz úton járunk; ezen nem érünk el a keresett boldogság igazi forrásához, a boldogság forrásához, mely az *Isten terve szerinti élet!* A házaselet boldog harmóniáját *az az ember találja tehát meg, aki az élet eleven, állandó kifejlődést, munkát, erőfeszítést igénylő szolgálatát teszi életének tengelyévé.*

b) „Egyedül.”

1. A házaselet keretén kívül élők lelki tartalma.

Az élet ezernyi változatot teremt. Nemcsak lényegtelen kérdésekben, hanem a leglényegesebb életformákban is. A jövő élet szolgálatát egyetemes törvénynek mondottuk. Eme szolgálatot előkészítő testi és lelki átalakulást részletesen ismertettük,¹ tényleges és aktuálisan indító erőit lépten-nyomon érezzük; mégis le kell szögeznünk, hogy — bár természetes életforma — mégsem valósulhat meg

¹ III. kötet IV. része (189. 1.-tól) és a IV. kötet 111. része (141. 1.-tól).

minden esetben. Olyan egyének is kitermelődnek, akik testi fogyatékoság vagy aberráció miatt alkalmatlanok a jövő generáció szolgálatára;¹ felmutat az élet olyanokat is, akik lelki berendezettségüknel fogva esnek távol a házasesétől; mások erkölcsi életük hiánya, bomlása miatt kerülnek el azt;² végül vannak olyanok, akikben elhivatottságuk — minden más jelenséget elnyomva — teljes lelki uralomra jut és a lelkiség generációját hangsúlyozva húzódnak vissza a házasesétől.⁴ Ez utóbbiak életét a szüzek életének mondhatjuk.⁵

Ez, a házaseset szempontjából ténylegesen fennálló megosztódás felveti a kérdést: vájjon a házassági kötelekek nélkül élő felnőtt férfiaknak és nőknek, miben található az *élettartalmuk*?

Két nagy csoportra osztjuk a házasság keretein kívül élőket. Azokra, akiknek élete, bár más vonalon, de mégis *az élet szolgálatában* áll és azokra, akik teljesen a *saját „én”-jüket* helyezik előtérbe.

¹ Beteges szexuális berendezettségük, mirigyrendszer hibák, hermafroditizmus, stb.

A természetes élet eleven sodra ragadja az embert a faj szolgálatára. Azonban vannak egyének, akikben annyira erős a szellemi és lelki áthangelódás, hogy az elnyomja a természetes ösztön szavát.

³ Durva, szexuális lények, akik csak az ösztönök kielésében keresik az élet örömeit.

⁴ Papok, szerzetesek, szerzetesnek, aszkéták.

⁵ „A katolikus szüzességi eszmény nem az a vénlányos vagy agglégényi lelkület, amely húzódik a házaseset és hitvesi szeretet áldozataitól, és elkényeztetett énjébe burkolódva elhárit magától minden komoly erőfeszítést Isten országáért; sem az a gyengeség, a természetnek az a szegénysége, melynek nem áldozat és épp azért nem is áldás a teljes önmegtagadás; hanem az a hősi lelkület, amely egy egészséges férfiu vagy női egyéniség minden kincsét és veszedelmét, minden feszülését és nehézségét magában hordja, és mintegy maradék nélkül odaadja Krisztusnak — propter regnum caelorum.” (Schütz A. dr.: *Eszmék és eszmények*. Bpest, 1933. 15. 1.)

Az első csoport benne van az élet eleven sodrában, a másik megállást jelent a fejlődés ütemében. Az első csoport élettartalma a *szolgálat*, a másodiké a *kiélés*. Ez az éles eltérés azután magyarázza azt a nagy belső és külső különbséget is, amely a házasságon kívül élők eme két csoportjának életében tapasztalható.

a) A *szolgálat* itt is azt jelenti, hogy munka folyik az *Isten* nagy tervei szerint. Az ember — akarva, nem akarva — rá van szorítva erre és csak tudatos és bűnös elfordulással állhat szembe ezzel a nagy élettervvel. Tagadhatatlan tény, hogy az ifjúkor felső határán nagyrészt befejeződik az önkialakítás folyamata. Ezen túl mind erősebben az értékvisugárzás, az életteremtés vágya lesz a felnőtt ember lelkének vezérmotívuma.

A *házasságon* kívül élők teremtő élete akkor találja igazi tartalmát, ha az áttolódik a *szellemi és lelki életszolgálat területére*. Szellemi szolgálatot végez, aki a tudás, az esztétika, a szociálisabb élet áldozatos munkása, a lelkiekben pedig az, aki a felsőbbrendű élet kialakítására áldozza önmagát. Az azonban feltétlen követelmény, hogy *az egyéni élet a mások életének altruisztikus szolgálata legyen*.

A szellemi élet területén általában a teljes anyagi függetlenséggel rendelkező, önfeláldozó tudósok, művészek mozognak, akik sajátos módon kivonják magukat az élet testi üteme alól, hogy annál inkább odaadhassák életüket az emberiség egyetemének szolgálatára. Nem lehet letagadni, hogy ez lehetséges, de nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy rendkívül veszélyes. Megvalósítható ez az életforma, mert az életerők transzponálása elvileg lehetséges, de bizonyos, hogy erre a szellemi munkára vállalkozók igen sok erkölcsi nehézséggel kerülnek szembe. Csak az bírja energiával, aki *teljes lélekkel és természetfeletti erők segítségével* vívja

e nehéz harcokat. Ez magyarázza meg azt a paradox jelenséget is, hogy igen gyakran látunk látszólagos önfeláldozás mögött meghúzódó hedonista életet.

Aki életét a tudás, az esztétika, a szociális élet emelésére vagy a lelki életszolgálat fenséges munkájára áldozza, az benne marad az élet valóságos ütemében és az önmagában felhalmozott életkinccsek értékesítőjévé lesz. Így tehát *nem határolja le magát önző gyűjtővé, hanem átnemesül felemelkedett adakozóvá*. Ez pedig élettartalom,¹ még pedig olyan, aminőt a felnőtt élete követel. Az ilyen lélek ugyanis a köznapi élet áldozatossága helyett felsőbbrendű élet szolgájaként, a szellemi, lelki élet fejlesztőjévé nemesedett.

Azt azonban le kell szögeznünk, hogy akár a tudás, akár az esztétika, akár a jobb szociális élet fejlesztésére irányul az ember erőfeszítése, akkor az legtöbb esetben csak a földi életre redukálja a hangsúlyt. A magasabb nivójú kulturális élet, a művészet, munka a helyesebb jövedelemelosztásért, küzdelem a szociálpolitikai reformok megvalósításáért: csak a föld viszonylatát érinti. Ez az egyén életének és metafizikai orientációjának csak annyiban szolgálja, hogy küzdelmének célja: a feljavított élet-nívó könnyebbé teszi a *lelki értékek* befogadását, megértését és megélését. Így tehát gyakran végeredményben a föld felé ívelő életszolgálat is annak a pillérnek alapozása, amelyről merész íveléssel szökik fel az életvitalitás a végnélküli távlatok felé.

A *lelki életet* azok szolgálják, akik az erkölcsi és vallási élet tiszta magaslataira akarják juttatni az embereket. Nem szabad azt hinnünk, hogy csak

¹ Az élet tartalma lehet tehetségek, élmények, stb. sztatikai felhalmozása, de itt a felhalmozott értékek *tevékenységéről* van szó, amely a maga *dinamikájában* adja az élet aktív tartalmát. *Ez az igazi élettartalom!*

azoknak erőfeszítése értékes, akik a teljes függetlenség erejével állnak bele ebbe a lelki munkába. Csak *intenzitásbeli különbség* tapasztalható a függő és független életet élők között. Az életkeretek és életkötelékek szűkebb vagy szélesebb területre visznek. Minél kevesebb a kötelék és meghatározó életkeret, annál szélesebb és elevebb a lelki expanzitás ütőereje.

A lelkiek szolgálata — mint mondtuk — az *erkölcs és vallás* területén jelentkezik. A belső harmónia megteremtését szolgálja az első, és az *Isten* felé való orientációt akarja megteremteni a második, amely nélkül az első meg nem valósítható.¹ Végeredményben mindkettő a lélek belső életének, értékeinek kibontakozását, a harmonikus élet problémájának megoldását és az élet végnélküli értékeinek felismerését akarja szorgalmazni. Ez az igazi lelki munka, mert felemel az anyag, a föld kötelékei fölé. Győzelmet akar biztosítani a geocentrikus vonzóerőkkel szemben és diadalmas erőt akar kölcsönözni az ég felé ívelő lelki lendületnek.

Ez a munka minden ember lelkében többé-kevésbé felszínre kerülő életfeladat. A lélek ősi, immanens ereje erre tör; ez az *emberré ébredés* valósága; az *isteni-emberré levés* első megszentelt etappja. Tehát a magunk életének alapforrása, motívuma ebben a lelki ébredésben keresendő. Ezért fáradunk, ezért dolgozunk; *életünknek tehát itt van a belső értéke. Ha arra a hivatásra vállalkozunk, hogy a magunk kidolgozása után mások életének ilyen vonalon legyünk szolgálói, akkor érett életünk — a lelkiség vonalán valóságos tartalmat talált,*

¹ „Ne kívánjunk Istennek azért szolgálni, hogy erkölcsileg jók legyünk, hanem az erkölcsi erényeket úgy kell művelnünk, hogy általuk Istennek önzetlen szeretetére emelkedjünk.” (Mercier bíboros: Papjaimhoz. Bpest, 1912. 217. 1. Ford.: a Bpesti Növ.-papság Magyar Egyh.-irodalmi Isk.)

Az igazi élettartalom tehát abban áll, hogy saját életünknek belső értéke és erőfeleslege mások életében dinamikus teremtőként érvényesüljön. Ahol az áldozatos lelkiség más emberek életének átnevezésében, lelki asszimilációjában találja meg értelmét, ott a természet törvénye értelmében erőérvényesítés és érvényesülés folyik. S az élettartalom túl ez építő munka is és pedig azért, mert az energia kiáradás nem elvesztegetés, hanem teremtés. Az üresség érzése csak az értelmetlenül elfecsérelt idő és munka esetén észlelhető, a boldogság pedig a hozzánk hasonló embertestvérek megsokszorozódásában található. Ezt az a tapasztalat is erősíti, amely szerint a szellemi és lelki életteremtés ténylegesen boldogságot ad. Archimedes „*heuréka*”-ja a lélek boldogságának kirobbanása volt és egyúttal az első lejegyzett örömet kiárasztó szava azok életének, akik tudománynak, felfedezésnek, a szociális életnívó emelésének szentelték életüket.

Az erkölcsi és vallási élet terén pedig gyakran a *szerelem hangtalan öröme* jelzi azt a boldogságot, amely az emberiség életének lelki szolgálatáért lett osztályrészük. A keresztény hősök és mártírok önfeláldozása csak így érthető meg; vagyis megértjük azt a szent boldogságot, amely akkor születik meg bennük, mikor mások lelki életéért és *Krisztusért* földi életüket is áldozatul dobják. A lélek örök élete és az utána való vágyakozás *boldogan* adja oda a földi életet áldozatul. Ez nem fanatizmus — hanem készséges önátadás, igazi, szent élettartalom. *Isten országáért való szolgálat az élet vonalán.*

b) Az élet azonban olyan formát is mutat, amelyben a házasságtól való távolmaradást az *önzés*, a *kielés* diktálja. Itt valami centrális eltolódást tapasztalhatunk. Az érdeklődési terület különbségében van a lényeges eltérés. Az előbbi életformában

a lelkimunka iránya — *mások szellemi, lelki fejlesztése volt*; ebben az életformában pedig *az én maradt továbbra is a középpont*. Ez a különbség azt jelenti, hogy az első irány az élet alapmotívumát az erők érvényesülésének vonalán tovább vezette, míg a másik a pubertásban dominálóan jelentkező szexuális érdeklődés körén belül határolta le magát. Az első a végtelen horizont felé halad, a másik pedig szűk korlátok között éli le életét. Az első állandó mozgást, a másik — lelkileg — elpetyhűdő nyugalmat jelent.

Ez az éles differencia ráutal arra is, hogy az első életforma a *természettel egyező munkát jelent*, a másik pedig *egyenesen szembekerül a dinamikus fejlődéssel*. Ebből pedig következik, hogy az első az emberi élet helyes tartalmát találja meg, a másik pedig — előbb-utóbb — üres formalizmusba merevedik.

S ha ezzel párhuzamosan felvetjük a kérdést, hogy a reális élet mennyiben ad igazat ennek az elvi és logikai megállapításnak, akkor a feleletet a reális élet adja meg; mert az élet mindig *tartalmat* keres; még azoknál is, akik maguk akarják megszabni és önző céljaik alá rendelni az életet.

A kizárólagosan önző célokat szolgáló ember akkor kerül az alsóbbrendű életsíkra, ha a *földi javak* felhalmozásának, vagy teljesen az *ösztönös életnek*, vagy a *hatalomnak* szenteli életét. Az élet tartalma ezekben az egyéneknél a kincs, a testi *élvezetek* szinte maximális kiélése, a hatalom birtoklása.

A *kapzsi* és *zsugori* ember nem tudja a boldogságot még körvonalakban sem megélni. Hiába akarja életét, boldogságát a pénzgyűjtés örömeire határolni; ez nem sikerül. Az élet haladást sürgető üteme meg nem semmisíthető. S ez benne nem kiélégülést, hanem bántó, kízó ösztönzést jelent, hogy mindig több és több pénzt, vagyont szerez-

zen. „*Non est pax impiis.* — Nincs békességük a gonoszoknak.” Á folytonos erőfeszítés mellett még a birtoklás csendes öröme sem töltheti be naiv és színtelen életüket, mert állandóan zavarja őket a félelem vagy egy újabb pénzszerzési lehetőség elmulasztása miatt való aggodás. Az ilyen ember élete sajátos szenvedéssel van tele. Annál is inkább, mert számára még az anyagi javak felhasználási módzatai is olyan szükreszabottak, hogy az élet elemi igényei sem találnak kielégülést.

Az az életforma, amelynek központi problémája és legintenzívebb kiélési lehetősége a *szexuális élet, óriási energiaszóródással jár* anélkül, hogy a nagy energiavesztés önmagának vagy másoknak a legcsekélyebb értéket jelentené. Aki életét a kéjézés játékvá teszi, az *elfecsérli* azt az önmagában felhalmozott erőquantumot, amelynek hivatása az *érvényesülés volna*. Hogy ez nem a boldogságszerzés helyes útja, azt a brutálissá, alacsonnyá, anyagiassá vált emberek példája mutatja. Az ösztön átfutólag nyújt örömet, később pedig *testi és lelki kimerültséget* eredményez. Igényei nem csillapulnak a kielégülés után, hanem folyton *erősödnek*. Végül olyan testi és lelki állapot következik be, amely ennek az életmódnak *állandó folytatását követeli*. Ez az állandó mohó kapkodás pedig idegörlő munkájával *elpusztítja az ember boldogságát és olyan területekre sodor, amelyen a testileg legalacsonyabb, lelkileg egészen felbomló emberek találhatóak*. Ez az életmód több-kevesebb bizonyossággal a testi betegségek egész raját hurcolja magával, éppen ezért nemcsak nem szolgálja, hanem *egyenesen pusztítja az élet értékeit*. Az a sok beteg, ideges és összeomlott ember, a lues szörnyű élő-halott példányai szomorú bizonyítékok, hogy a természet súlyos bosszút áll azokon, akik az élet törvényei ellen vétkeznek.

A szexuális élet nem öncél, hanem misztériumból

eredő erős áramlás, amelyben teljes érvénnyel mutatkozik be az az egyéniség, amelyik szolgálja akar lenni a jövő életnek; még akkor is, ha nem a gyermeknemzés Isten tervezte útját járjuk; az élet egyetemes törvénye mindenkit kötelez. Csak abban van eltérés, hogy az egyik a testi és szellemi, a második a szellemi és lelkiéletet szolgálja.

Az élettartalmat és boldogságot a *hatalombirtoklásban* kereső ember élete sem nevezhető igazán megelégedettnek, mert az alárendeltek tömege kifejlesztheti a *deszpotikus érzés keménységét* és szülhet *szadisztikus eldurvulást*, de nem adhatja meg az élet *igazi tartalmát*. Ezek csak akkor lehetnének *valóban boldogok*, ha „*alattvalóik*” *boldogságát látnák*. Ha ez *néha* meg is történik, akkor már a hatalomvágyat, a deszpotikus hajlamot finomabb lelki motívumok oldják fel s ez már az életcél *revideátása*, mert ez már odahajlás arra a tiszta *lelki vonalra*, amelyet éppen az előbb próbáltunk meg-rajzolni.

Aki azonban egyedül csaA: a *hatalombirtoklás tényében* keresi a boldogságát, az sivár és lélektelen területen fog mozogni. Ez lehet „nagy” feladat, munka, erőfeszítés, de nem lesz *lelkinyugalom* jelentő érzéskomplexum. Annál kevésbbé, mert a hatalommal együtt a bukás lehetősége és veszélye mindig kísért. A mindenki és minden felett álló hatalmat elérni nem lehet. A hatalom *nem* permanens állapot. A föld és az embertestvérek külső élete felett uralkodhatunk, de *az élet Istenből sugárzó ősi törvényei mégis felettünk állanak*. A „vita naturális” és a „mors” kérlelhetetlen hatalmasságai mindig szolgának hirdetnek bennünket. Csak az állhat ezek felett, aki *az istenfiúság szent tudatában* uralkodik a föld hatalmai felett.

Ha már most a házasságon kívül élők lelkitartalmát egységbefoglalva akarnók meghatározni, ak-

kor a tétel itt is így hangzik: a *jövő élet szolgá-
lata*.

Ebben a meghatározásban a *szellemiség és lelki-
ség kapja a vezetőszólamot*; a jövő szellemi és lelki
kincseit kell szolgálni a házaselet keretén kívül élő
embernek is. Ebben a munkában az egyéniség ér-
téke átplántálódik a jövőbe; a földi értelemben vett
elmúlása után pedig a végtelen, *örök élet szent
misztériumában* kapja meg az egyén erőfeszítésé-
nek *abszolút* értelmét.

2. A papság.

Az élet lelki vonalának legeszményibb szolgálói
a papok. Ők azok, akik hivatásuk kivételességénél
fogva a társadalmi rétegek különálló közületét al-
kotják. Hivatásuk a lélek *Isten* utáni vágyának éb-
resztgetése és az emberi életnek *Isten* felé való irá-
nyítása. Egész életük teocentrikus, mert világnéze-
tük, életük, gravitációjuk középpontjában a min-
denható *Isten* áll,¹ továbbá metafizikus, mert az élet
legősibb eredetét, legbelsőbb vitalitását és legtávo-
labbi, végnélküli kifejlődését kutatják és szolgálják.
Egész működésük tehát a *lélek* és *Isten* szolgálá-
lata.

A lélek érdekében végzett munkának — amint
mondottuk — nem nélkülözhetetlen kerete a házase-
lettől való tartózkodás;² de az emberi lélek eme-
lésének intenzitása nyer, ha teljes önátadással álla-
nak a lelkiek szolgálatába. A katolikus papság cö-
libátusát abból a szempontból kell megítélni, hogy

¹ „Apostola az lehet Krisztusnak, aki fölértette s viszo-
nozza szeretetét!” (Prohászka O.: Elm. az Evangéliumról,
i. m. 216. 1.) — „*Deus meus et omnia!*”

² Lásd II. rész. Az életértékek értékesítése. A) *Az egyé-
niség sokszorosítása*, a) *A házaselet keretében*. 74. laptól.

mit és mennyit ad ez az életforma a lelkiesség fel-fokozására.³

A cölebszek egyedüli hivatása a lelkiélet fejlesztése. A tanítás, az oktatás, a lelki értékek ébresztgetése és kiépítése. A pap az *Evangélium* hirdetője. Égi követ, *aki a tisztult erkölcsi élet végtelen és örök, emberhez méltó értékét akarja meghirdetni.* Életének ez a teljesítménye az élettartalom első összetevője. Ez is szolgálat, erősugárzás; egyrészt az embertestvérnek a felsőbbrendűség tudatára való ébresztése, másrészt az isteni kegyelemmel megerősített lelkiességnek kisugárzása. Már ez a teljesítmény is ráutal arra, hogy ez az élettartalom boldogító tudatot ébreszt, mert az *Isten* felé való irányításnak boldogságot adó szent élményét hozza.

A tanítás — természetesen — nem marad száraz elmélet, hanem cselekvésekben, áldozatbemutatásban, szentségkiszolgáltatásban kegyelemközlővé is finomodik. A pap nemcsak *Evangélium-hirdető*, hanem *áldozatbemutató* és *szentségeket kiszolgáltató*; ez pedig valóságos életszolgalat, mert belekapcsolódást hoz létre a természetfeletti isteni életáramlásba. Az embernek ég felé való törekvése az áldozat, az égnek az ember felé való hajlása a kegye-

¹ Fenségesen ír erről *Watter* J. prépost, amidőn a pap önmagát áldozatul hozó életét így jellemzi: „De vájjon hogyan tegye meg a pap, hogy mindarról, amit a világ az ő embereinek nyújt, a maga részéről örökre lemondjon? ... A pap ugyan odahagy valamit és pedig olyasmit, ami a világ szemében tán rendkívüli nagy is; de jól szemügyre véve a dolgot, nem sokat ér magában véve sem, amit elhagy, sőt semmit sem ér ahhoz képest, amit helyébe nyer. *Valósággal éppen a pap az a boldog ember, aki megtalálta a szántóföldbe rejtett nagy kincset aki ráakadt arra az igazi gyöngyre és szívesen feláldoz mindent, csakhogy e kincsnek, e gyöngynek birtokába juthasson.*” (Dr. Walter József: A katolikus pap. Brixen, 1913. Ford.: Horváth Gy. dr. Kalocsa, 1924. 7—8 l.)

lem. Ebben a felfelé törő lélekvitalításban és lefelé hajló isteni kegyelemben a közvetítő a pap, aki az embert az *Isten* felé emeli, és az ég kegyelmét az emberrel közli. Az erőátvitel szent művében segítkezik, hogy az alsóbbrendű földi ember *istenivé* finomodjék. Itt már nem egyszerű tételek elfogadásáról van szó, hanem teljes *belső* átformálódásról. Itt már az *erkölcsi és természetfölötti „é n” bontakozik*; ebben a szent bontakozásban nyújt segítő kezet a pap. Aki pedig ezt végzi, annak saját élete is nemesedik, megtágul.¹

A kegyelemközlésnek megható következménye, hogy mintegy nyáj ként veszi körül a papot a hívek serege. A tanító pap nem marad meg egyszerű hangszórónak, hanem emberlelkeket átalakító, szebb és tökéletesebb életet teremtő *lelkiatya* lesz, aki lelkigyermekait belülről újraépíti. A tanítás és nevelés maga is átalakító energiakomplexumot jelent, a vele párhuzamosan történő kegyelemközléssel *összefonódva* pedig új élet teremtője lesz. Az *Evangélium* szava szerint: újjá születik az ember *vízből és Szentlélekből*. Ennek a lelki újjászületésnek megindítója a *pap*. Nagyon természetes, hogy először *önmaga* lelkiéletét kell kidolgoznia. *Ezért kell az elhivatottság?* Azután mások lelkéhez kell jutnia.

¹ „Az Úr halálát hirdetitek, ti misebemutatók, hogy ráképesítsétek magatokat hasonló áldozatra. Az ő emlékezete lelket éleszt; életét, érzelmeit folytatni késztet. A misében Jézusban elmerülünk és szeretetét s kegyelmét magunkkal visszük haza; kell, hogy megérezzék rajtunk a tömjén- s a mirrha-illatot napközben.” (Prohászka O.: Elm. az Evangéliumról, i. m. 480. 1.)

² „.Emberek halászaivá teszlek', de nektek is szívvel-lélekkel, egész étellel kell e munkába beleállnotok. Hatalmat adok; e hatalmat éltetökké kell változtatnotok. Küldetést adok; e küldetésben folyton kell járnotok. Magamhoz emellek; ez istenközelséget át kell élnetek; nem mechanikus eszközeim vagytok, hanem apostolok. Oltáriszentséget bízok rátok; éltetek az itt rejlő erőnek kommentárja legyen; evan-

*Ezért kell az egyházi rend külön szentsége.*¹ Igaz ugyan, hogy a lélekátformálás alapján *Isten kegyelmének műve*, de ennek a kiáradásnak szenzibilizálója, emberi erővel való támogatója és szolgálója a pap. Tehát az új életre születés valójában *Isten kegyelmének erejében*, de a pap atyai szolgálatának segítségével megy végbe.

Az *Isten* felé irányított és újjáteremtett lélek *gyermeknek* érzi magát, aki a pap közvetítő munkája révén *lelki atyjának* látja az őt új útra elindító lelkipásztort. Ez a csodás átalakulás lassan az atya és fiú viszonyát hozza létre. A lelkiatya a szó igazi értelmében *atyja* lesz a gondjaira bízott hívőnek.

És ez nem analógia, hanem *komoly, szent valóság*, mert a lelkiatya benső értékei mintegy kiáradnak a lelkigyermekre. Ilyenkor is életsokszorosítás történik; ez is valamiképpen az apa és fiú kapcsolata, csakhogy a fizikai élet helyett a *lelkiség vonalát*. És ebben az egyedüli helyes beállításban a papi életnek olyan felsőbbrendű célját találtuk meg, amely az isteni élettervvel a *jövő szent szolgálatának generatív útján teljesen találkozik*. Amíg a felnőtt emberek a természet törvényei szerint az új élet megindítói, addig a papság a lelki újjászületésnek és kifejlődésnek megindítója és szolgálója. Az

géliumot adok, mélységeiben kell laknotok. Szóval: én teszlek, de nektek is egész élteteket kell belefektetnetek.” (Prohászka O.: Elm. az Evangéliumról, i. m. 205. 1.)

¹.....kérdézi a népek öntudata: Mit mégysz föl a szószékre, mit mégysz az oltárhoz? A szószéken prófétának s az oltárnál a szeretet áldozatának kellene állania. Mily programra papok számára! Senki sem bírja el e hivatást egymagában, *csak az Úrral együtt*. „Isten kegyelme velem. *Istenben kell elmerülnie s Illés lelkével töltekeznie* annak, aki maga is égni köteles, hogy másokat gyűjtsen I „Fons vivus, ignis, caritas!” Prohászka O.: Elmélkedések az Evangéliumról, i. m. 53. 1.)

egyik generáció a „vita naturalis”-t, a másik a „vita spirituális”-t eredményezi.

Ha azonban a pap életének ezt az átformáló, újjáteremtő erejét nézzük, akkor azt is meg kell látnunk, hogy ebben az életszolgálatban egy titokzatos *erőtranszformálás* történik. Amint mondtuk: fizikai erők — emberi úton — sem nem teremthetők, sem meg nem semmisíthetők. Azok sem, amelyeket *Isten* a testi élet szolgálatára teremtett és helyezett el az emberben. Ezek a cölebsz papban is megmozdulnak. De éppen az a kivételesen nagyszerű és értékes lélektani törvény, hogy ezek az erők a *lélek felsőbbrendű életet teremtő papi munkában transzformálódnak*. A lelki erőfeszítés innét is kap energiát. Az élet generális ténye a lelkek szolgálatában oldódik fel, az életboldogság pedig a sokszorozódva megjelenő lelkigyermek százaiiban és ezreiben jelenik meg. Az egyik az élet egyetemesen lüktető sodrában mozog, a másik pedig a felsőbbrendű lelkiség sokszorosításában talál ki-elégülést.

A papi élet, még pedig cölebsz papi élet ilyenformán benne él az *Isten* terve szerinti áramlatban; nincs abban semmi rendkívüli, hogy szembehelyezkedik a természetes renddel; ellenben spontán nyilatkozik meg benne a kegyelmi, mikor minden élet-erő transzponálását végzi — a *lelkiek érdekében*. Ezért, aki ezt a *hivatást* felfogja és ezt a munkát valóban elvégzi, az *megtalálta élettartalmát és ezzel együtt boldogságát is*.

Az *Isten* kegyelméből sikeresen végzett munka lelki kiegyensúlyozottságot teremt. Egyik paptestvérem írja nekem: „Sokszor hallom ezt a mondatot: hogyha újra születnék, máshol kezdeném az életemet. A pályámat egészen másképpen szabnám meg ... Én pedig hosszú, 30 éves papi múltam után is azt mondom; ha újra születnék, akkor is aláza-

tos imával kérném a mindenható *Istent*, hogy *ismét* pap lehessen. Anyagiakban szegény vagyok; amim van, vagy volt: azt is az elesettek segélyezésére fordítottam. Lelkiekben azonban nagyon-nagyon gazdagnak és boldognak érzem magam. Belső világom kiegyensúlyozott; ösztöneim transzponálva szolgálják a lelkiséget; minden kereső ember az én testvérem, akit lelkemből — *Isten* szent kegyelmének erejével — próbálok helyes útra terelni. Lelki gyermekeim ezrében látom életem sokszorosítását és boldogan nézek rájuk, mert *Isten* országának gyarapodását mutatják.” Mikor azt kérdeztem tőle, vajjon nem volt-e *nehéz* a cöbelsz élet terhe, akkor azt felelte: „*Ha a test erői a lélek érdekében feszülnek meg, akkor kielégülnek a lélek újjászületésében.*”

A papság életének *igazi tartalma és boldogsága* tehát *az az élet, amelyben a lelkiség szolgálatára áldozza önmagát.*

Egészen sötét és szomorú azonban annak, a lelkiség ütemétől távolálló papnak a képe, aki csak szóval hirdeti, de összetört életével nem valósíthatja meg a krisztusi ideált.¹ Abból az életből, amely csak

¹ „A világot nem menti meg az Evangéliumnak könyvbe zárt, holt betűje, sem az elvont tanítás, mely képtelen a lélek mélységeit megmozgatni, hanem az Evangélium, mely életre kel egy emberi életben, egy keresztény életben, főleg azok életében, kik állásuknál fogva Krisztust, a Megváltót képviselik.” (Mercier bíboros, malinesi érsek: Papjaimhoz. Bpest, 1912. 222. 1. Ford.: a Bpesti Növ.-papság Magy. Egyházirodalmi Iskolája.)

A pap vértanúi lelkülete *Krisztus* vértanúi lelkületéből, véréből nyer erőt: „Aki vérrel dolgozik, az erős kötelékeket szakít, ha gyilkos s erős kötelékeket fűz, ha szeret, erős kötelékekkel fűzi magát az Úrhoz ‚in sanguine‘. Mi is minden nap reggel vérben szerződünk. — Mit ne tennék Krisztusért, ó édes, ó véres, vérből való, véredben leköttő, véreddel éltető Jézusom!” (Prohászka O.: Elm. az Evangéliumról, i. m. 127—128. 1.)

szóval beszél, de mögötte nem húzódik meg az alá-
zatos, tiszta, *tettekben* gazdag élet, hiányzik a su-
gárzó és teremtő erő. Következőleg a kegyelmi ki-
áradásnak életet teremtő ereje is megroppan. Aki
lélekben fáradt és maga is lelkileg összeomlott, az
nem tudhat életet újjáépíteni.

Szomóúan kell megállapítani, hogy ilyen „holtan
vegetáló” emberek is „képviselik”¹ *Krisztus* papsá-
ságát. Bennük szomorú átváltozás megy végbe.
Vagy meginog eleven hitük és a fényt hordozók-
ból sötétségben tapogatózók lesznek, vagy pedig
kiég a kegyelmi élet tüze s a „melegítők” hideg or-
kánt kavarnak, vagy pedig összeroppan egész „er-
kölcsei én”-jük, aminek tragikus következménye *az is*,
hogy nincs lendítő erejük. Az égi orientációt hang-
súlyozni hivatott papi ember a „föld” szűk korlátai
közé szorítja önmagát és esetleg közvetve híveit is.²

Ez az életforma természetesen nem lehet tartal-
mas és boldog. Az életcél homályos, az eszközök
megcsorbultak, az életfolyam szennyes, az életöröm
pedig sekélyes és ösztönös. Ha igaz az a mondás:

¹ Sajnos, hogy az élet monotonitása sokat öröl és koptat.
Még a papból is kivész a kegyelmi erő, ha helyet ad a világ
külszínes befolyásának. A „gépmember” és „mesterember” tech-
nikai életét csak az a pap kerülheti el, aki *Krisztusból él és*
a Krisztus megváltotta lelkeért dolgozik. A leszürkült, földies
horizontú pap csak azért marad az egyháziak rendjében,
mert a „character indelebilis” ide fűzi. A hangja Jákobé, de a
kéz Ézsaué!

² „Boldogult *Cartuyvels*, kinek apostoli buzgóságát mind-
nyájan ismerjük, a hívek vallásosságát lelkipásztoraik ére-
nyessége szerint szokta osztályozni. Adjatok nekem egy szent
lelkipásztort — mondogatta —, s annak buzgók lesznek a ju-
hai; ha csak erényes lesz, a juhái jók lesznek; ha pedig jó
lesz ő maga, hívei középszerűek lesznek; s hogyha végre
maga a lelkipásztor is csak középszerű, hívei, kiket a szent-
ségre kellett volna megtanítania, a legnagyobb részben lany-
hák vagy a vallás iránt közömbösek lesznek.” (Mercier bíbo-
ros i. műve, 250. 1.)

„*corruptio optimi pessima*”, akkor az ilyen lelkiemóció nélkül vegetáló pap élete a legszomorúbb.

Ezek a papok vagy *belső összeomlásban* pusztulnak el, vagy pedig *az aposztázia* sötét vermeiben keresnek menedéket. Az első esetben igen gyakran a kártya, a bor és a tiltott szexuális élet, a másodikban pedig az újra, de már erős lelkitöréssel kezdett házaselet révében próbálják keresni a boldogságot. Akik azonban a két próbálkozás bármelyikének útján is járnak, azok mind azt vallják, hogy a lelkiélet örömeit a föld „minden boldogsága” sem tudja pótolni.

A papság életével együtt *vázolom a szerzetesek életét is*, mert alapvetésben egy területen, a lélek-szolgálat területén dolgoznak. Igaz ugyan, hogy van különbség a két tábor között; a szerzeteseknek a világtól való szinte teljes visszahúzódásuk következtében több és nagyobb lehetőségük van az *öntökéletesítésre*.

A szerzetesek egy része a *kontemplatív* életre, a másik csoportja a *szellemi és lelki élet aktív szolgálatára* van beállítva. Az első *náluk sem* kizárólagos öncél. Sőt éppen az ellenkezője; hiszen *a legmagasabb lelkinívó* elérésével: a *példa* erejével hat a többi embertestvérré.¹ Ezek az emberek szinte élő áldozatok, amelyek a nagy világ oltárán égnek el — embertársaik érdekében.

Azok pedig, akik a zárda falain belül és kívül a tudomány vagy lelkipásztorkodás munkájával foglalkoznak, azok olyan életszolgálatot végeznek, mint

¹ „Ez a szigorúbb életmód minden időben bevált, legalább a katolikus kereszténységben és ma épúgy, mint akár ezer év előtt, szívesen vállalkoznak rá komoly lelkek. Az *élő példa*, melyet ők nyújtanak, sokban hozzájárult, hogy a katolikus világ az aszkézist mindig megbecsülte.” (Savicki Ferenc dr.: *Az élet értelme*. Bpest, 1920. Ford.: a Bpesti Növ. papság Magyar Egyházirod. Iskolája. 121. 1.)

Krisztus egyéb papsága. Munkájuk nagyobb erejét talán az a *tökéletesebb önfeláldozás* revelálja, amellyel teljesen lemondanak a földi javokról¹ és így a lelki intenzitás nagyobb lendületével adhatják magukat a lelkiek szolgálatára.

A pap és különösen a cölebsz pap, akkor találja meg életének igazi tartalmát, ha életét *valóban a lelkiség* szolgálatában áldozza fel. Ezt pedig úgy tudja elérni, hogy testi és lelki energiáinak *minden megnyilvánulását a lélek szerinti generáció* szolgálatába állítja. *Így lesz a pap élete a legszentebb feladat kiteljesítése.* Az *Evangéliumból* erősödő lelkében pedig olyan boldogságot fakasztanak az általa újjáépített lelkek, amelyet csak egyetlen analógiával lehet megközelíteni: *az apa és fiú élettel telített, meleg, vitális szeretetével.*

3. A szerzetesnők.

A szerzetes rendek másik ágát a *szerzetesnők, az apácák* alkotják. Ez a közösség ugyancsak az evangéliumi *tanácsok* alapján (teljes szegénység, tökéletes engedelmesség, örökös szüzesség) áll és ugyancsak a *kontemplatív* és *aktív* (tanítás, nevelés, betegápolás, stb.) területen kíván magasabbrendű lelkimunkát tagjaitól. Bár a közös életet az evangéliumi tanácsok vállalása hozza össze, mégis meg kell állapítani, hogy ez csak *eszköz jellegével bír; a valódi élettartalmat a kontempláció vagy aktív szeretetmunka jelenti.* Éppen azért életük leglényegesebb jellemzője ama lelki iránynak vállalása, amely azután egész életüket kitölti.

a) A szerzetesnői élet tartalma — amint mondtuk — a kontempláció vagy aktív szeretetmunka.

¹ Engedelmesség, szegénység és szüzesség fogadalma.

A *kontemplatív* életre vállalkozók¹ a legteljesebb visszahúzódásra, a világgal való tökéletes szakításra határozzák el magukat, midőn a rendbe kérik felvételüket. A rendbe való végleges „beöltözés”, az örök fogadalomtétel — mélyértelmű mementóval — a temetésszerű és esküvőszerű szertartások együtteséhez hasonlít. Az örök fogadalmas mintegy meghal a világ számára, hogy új életet kezdjen az *égi Jegyes* eszményi kapcsolatában. Ez a megindulás egészen új *lelki berendezettséget* inaugurál. A szerzetesnők élete teljes *belső átalakulást* mutat. A *külső élettel szemben minden vonalon a belső, a tökéletesebb, a lelkibb élet kerül előtérbe. így tehát az élet lelki-egocentrikus és teljesen teocentrikus lesz.*

Nagyon természetes, hogy ennek a nagyvonalú, az egyetemes élettől eltérő beállítottságnak igen sok gyakorlati következménye van.

A *befelé néző, elmélyülő lélek* világosabban látja igazi „én”-jét, szigorúbban mérlegeli gyarlóságait és értékeit is. Az emberi gyarlóságok és hibák sokkal kiemeltebben jelennek meg s ezzel párhuzamosan a segítő *isteni kegyelem ereje* is nagyobb intenzitással revelálódik. A *belső átfinomodási vágy* is elementárisabb. Az életfeladatok közül tehát *nem a megélhetés*, hanem a *lelki tökéletesedés* kerül előtérbe. Ez pedig azért fontos, mert így az anyagi élettől teljesen függetlenül az egyéniség kiegyensúlyozottsága és az *örök területre való átkapcsolódása* könnyebben lehetséges.

A belső szemlélet ugyanis — amint mondottuk — erősen megvilágítja az igazi értékeket. Ennek pedig az lesz a következménye, hogy nemcsak a *tettek*, hanem a *szándékok*, a *készségek* tisztaságát is vizsgálat tárgyává teszi az apáca. A teljes önis-

¹ Idetartoznak elsősorban a *karmeliták*, továbbá az *örökimádás apácák* (Reparatrix), az *orsolyiták egyik ágazata* stb.

meret szinte automatikusan bekövetkezik, ebből pedig ugyancsak közvetlenül folyik az a folytonosan tisztuló, állandóan formált élet, amely fejleszti, fel-fokozza, értékesíti a lélek nemes talentumait. Végeredményben pedig ez a *teljesebb élet; az egész élet-tartalom megélése*. Itt nem marad talentum használatlanul. Ahol ugyanis — a helyzeti energiák következtében — könnyebben és közvetlenebbül érvényesül a lélek teljessége, az a *tökéletesebb élet-forma*.

A gyakorlatban úgy történik mindez, hogy a jelölt egy-két évet tölt olyan magányban, ahol a felesleges beszéd, a külvilág felé való orientáció kizárt és a lélek belső értékének felismerésén, kifejlesztésén és *Isten* felé való irányításán dolgozik. De önmaga tökéletesítése is csak egyszerű eszköz, a tökéletes cél: az *Istenhez* kapcsolódás; a szerzetesnő az élet legősibb vitális megindulását: *Isten* felé való vonzódását akarja érvényre juttatni. Ez ugyan mindenkiben megtalálható, mégis teljesen tudatossá a *kontemplatív* lelkek teszik. Róluk áll igazán, hogy az *Istenben* vannak, cselekednek és élnek.

A *jelöltnek* egyik hivatása — mint mondtam —, hogy a lélek értékeit kifejlessze, emberi gyarlóságait letörje és a *kegyelmi élet szentségének* magaslatát elérje. Az emberi gyarlóságok (hiúság, hatalomvágy, önzés, harag, indulatok, ösztönök jelentkezése) pedig egyrészt a *lelkivonalon* átnemesednek, másrészt pedig az isteni kegyelem bő áramlása a lélek perifériális részeire sodorja őket.

Az így átformálódott, átnemesedett lélek lép azután az örök fogadalmak szent sorába, ahol életét *áldozatos odaadással* az Úr dicséretére, a bűnös emberek megtérésére, *Isten* kegyelmének leesésére fordítja. A belső tökéletesedés örök mozgást is jelent, tehát a szerzetesnő egy fejlődési sza-

kaszban sem áll meg. Az életben sehol sincs megállás, *csak esetleg megpihenés*. A haladás végén ott van a teljes lelki átkapcsolódás a vallás szent sikkjára, ahol már érzéken felüli jelenségek, *Istentől* kiáramló titkosértelmű érintések szent részese lehet. *Isten* kegyelmének eme *rendkívüli* bősége az élet egyszerűbb formáját élők között is jelentkezik.¹ És ez érthető is, mert ez az életkeret közvetlenebbül és fokozottan finomítja erre a lelkeket.² *A receptivitás nagyobb*, hogy a legfinomabb lelkiérintés is rezonanciát tudjon kiváltani.

¹ Lásd: Bernadetté (Lourdes). Neumann Teréz (Konnersreut), s mások.

² E levélrészletekből kicseng az a lelki alaphang, amely megmutatja, hogy *milyen lélekkel lehet vállalni az apácai hivatást*: „ ... közölnöm kell, hogy október 6-án d. e. 10 órakor a templomban beöltöztetnek a Boldogasszony Sarutlan Karmelita rendjébe. A jó Isten irgalmas szeretetének csodájaképpen megkapom a szent habitust. Úgy látszik, a jó Isten elfogadja a neki visszaajánlott életet. Vállalva megárnýékoz engem az Úr és az Ő szárnya alatt biztos vagyok. -----Ő hadd kérdezzem meg, tett-e már valaha fáradságos utat tanítványa kedvéért? Talán esküvő, talán temetés alkalmával. — A karmelita beöltöztetése a közép-kori istenetikett szerint esküvő is, menyasszonyi fátyollal, mirtussal, — de temetés is, annak megkapó szertartásaival. De akár ez, akár az — ... én tudom, hogy a jó Isten különös kegyelmeképpen bármerre jár, örömet visz magával, hisz oly sokan vannak, akik rajongva szeretik, — mégis azt hiszem, sok időnek, igen sok időnek kell eltelnie, míg valakinek bármilyen módon oly végtelen örömet szerezhet, mint nekem, ha még egyszer láthatom. — Jó Atyám, oly mélyen beletartoznék ebbe az én ünnepembe, mint a magvető az aratásba.-----De hisz, ha így írok, kénytelen lesz engem szerénytelennek ítélni. Az igaz, hogy ez a szeretet és öröm szerénytelensége lenne, ez pedig mindkettő föloldó indulat, alkalmas arra, hogy megszüntessenek minden gátló képzetet, mely egyébként talán szerénységre intene. (Persze, ezt nem mentségül, legfeljebb magyarázatul írhatom.) — És most el kell búcsúznom, szeretett jó Atyám. Ha már nem láthatom, ezúton kérem alázatos lélekkel papi szent áldását és egy imádságos megemlékezését arra a szándékra, hogy

Az *aktív életet élő* szerzetesnőket¹ kettős szolgálat jellemez. Az egyik: a *lelki tökéletesség transzcendentális kidolgozása*, a másik: a *tökéletes életnek* karitatív, tanító, szociális *értékesítése*. Az első megindulás és előkészület, a másik megvalósítás és állandósítás. Ha a kontemplatív rendekben élő szerzetesnők az élet *Máriái*, akkor az aktív életre hivattak az élet *Mártái*,

A munkaterületek szerint vannak *betegápolók*, *szegény gondozók*, *tanítók*, *nevelők*. Bármelyik területen dolgoznak is, mindenesetre saját életüket feláldozva akarják a *tisztultabb*, a krisztusi lelkiiséget szorgalmazni. *Ébresztgetők*, *akik az elpihenő lelkiség felkeltésén fáradoznak*.

A *betegápoló* szerzetesnők szeretetük javát adják a szenvedőknek. Emberbaráti önfeláldozásuk arra céloz, hogy segítve a testet *Istenhez* vezessék a lelket. *Per materialia ad spiritualia*. Ők is az emberi lélek teljes érvényesülését szolgálják. A testi életerő és egészség nem lehet az egyén egyetlen értéke; a lélek tisztult kifejlődése és *Isten* felé szárnyalása integráns része az élettartalomnak. Ezt a tételt az áldozatos betegápoló szerzetesnővérek nem szóval és nem előadásokkal, hanem gyakran *életük imponáló, hősieles feláldozásával hirdetik*.

A betegápolók áldozatos seregét kiegészítik azok,

méltó viselője legyek a szent ruháknak. Én pedig azzal fejezem be, amivel valamikor az első levelemben kezdtem — és ezzel a hála és szeretet egységébe akarom foglalni azt az egész időt, amely alatt módomban állott szeretett jó Atyámhoz szólni — s ha eljön, újra csak ezt ismételném: áldja meg az édes Jézus, amint engem megáldott azzal, hogy tanítványa lehettem. Minden hálaival és minden szeretettel, mégis csak a viszontlátás reményében.”

¹ Szent Vince leányai, Angolkisasszonyok, Notre Dame de Sión, Sacré Coeur, Isteni szeretet leányai, Isteni Megváltó leányai, Orsolyiták egyik ága, Jó Pásztor apácák, stb., Dominikának, Franciskának, Benediktinák, stb.

akik a *szociális munka* területén dolgoznak. A szegénygondozás, az elaggottak istápolása, az elhagyott gyermekek felkarolása, a nyomorékok és gyógyíthatatlan betegek kezelése (San Marco-intézet!) olyan szociális és karitatív munka, amelyet nem lehet eléggé magasztalni. Ezt csak azok tudják így elvégezni, akik életüket a földi jócselekedetek végzésével töltik, hogy *az örök életet megszerezzék*. Az ilyen áldozatos lelkek előtt állandóan ott lebeg az evangéliumi *Mester* szava, mikor az örök élet mércéjét adva így szól: „*Jöjjetek, Atyám áldottai, vegyétek birtokba a világ kezdetétől nektek készített országot. Mert éheztem és ennem adtatok . .*”¹

A *tanítói és nevelői munkával* foglalkozók élet-tartalma jobban megvilágítja azt a gondolatot amely szerint az életérték az egyéniség sokszorosításában található. A tanítással foglalkozó szerzetesnők élete egyenesen erre az anyai hivatásra tör. *A testi élet szolgálata helyett a lelkiség vonalán akarják a leányseregben megsokszorosítani finomabb lelkiségüket*. Az élet — mint már mondtuk — követeli az életcsoportosítást. Ők a természetes és természetfeletti erők törvénye szerint a transzformálás útján tudják ezt a célt elérni. *A lelkiség is valóság*, sőt a véges és durva anyaggal szemben a végnélküliség szférájában mozog. Aki azt olyanná tudja átalakítani, hogy saját átfinomult lelkiségéhez hasonlóvá teszi a gondozottakat, az az élet eleven sodrába állva fejt ki életerőit. A szerzetesnők tanító munkájának centruma: a *lelkiség kifejtése*. A tudás, a szellemi kifejlődés alap a felsőbbrendű lelkiség megközelítéséhez. Ez az alaptónus kiverődik tanítói és nevelői munkájukon. A tanításban itt-ott talán kevesebbet mutatnak fel, de

¹ Máté 25, 34—35.

a *lelki életben* a legtökéletesebbet akarják adni. Az a törekvés is, amely szerint a nevelői irányítást *teljesen* maguknak tartják fenn (amit igen gyakran nehezményeznek a világi tanerők), abból a lelkületből táplálkozik, hogy a rendnek belső szelleméhez, a felsőbbrendű életet sugárzó egyéniséghez akarják mérni a gyermek és serdülő leányok életét. *Meg kell érteni azt a belső lelkületet, amely a természetes életerőkből sarjadozva, az isteni kegyelem bőségéből táplálkozva elemi erővel tör a lelki értelemben vett léletsokszorosításra.*

A szerzetesnő életéről sem állítható, hogy a helyes élettartalom megtalálása mellett mindig tökéletesen kiegyensúlyozott. Emberi mivoltuk megmarad, tehát a küzdelmek bennük sem lanyhulnak el. Gyarlóságuk állandó kemény harcot igényel. Éppen azért az állandó lelkivezetés, irányítás az ő életükben is nélkülözhetetlen. De az emberi gyarlóság megértése, a hibákkal szemben vívott belső harcnak értékelése és az élet metafizikai irányban való építésének hangsúlyozása rá fog vezetni arra, hogy ez az élet a *teljesebb életnek szépséges kivirágzása*.¹

b) Ez az élettartalom azonban csak akkor lesz elérhető, értékelhető és boldogító, ha a hivatás mellé szent eszközül szegődik a *hármass fogadalom kegyelmi kiáramlása*.

¹ Csak csillag alatt közlöm azokat a közszájon forgó és tudományos megalapozást kereső „álláspontok”-at, amelyek szerint a zárdai élet a le nem vezetett szexualitás, a ki nem elégitett erők *beteges, traumákkal telített, hisztériás egyéniségeit termeli*. — A feleletet és megoldást azon a vonalon kell keresni, amely megengedi, hogy a hivatástalan és teljes lelki transzformálás nélkül élő szerzetesnőket elérheti ez a veszedelem; de aki *élettartalmat talál megszentelt hivatásában és okos nevelői transzformálással erőt a felsőbbrendű élet szolgálatára állítja be*, az elkerüli az életnek eme Scylla-Charýbdis veszélyeit.

A *tökéletes szegénység felszabadulást* jelent. A föld és annak kincsei erős kötelékek, amelyek anyagi igényeket ébresztenek. Erős motorok, melyek a „*több és több szerzésére*” kényszerítenek; sőt a szenvedélyességig izzító erők, amelyek gyakran a bűnös eszközök alkalmazásától (uzsora, rablás, lopás, gyilkosság) sem riadnak vissza. Az *önkéntesen vállalt szegénység* egycsapásra gátat vet ezeknek a szenvedélyes orientációknak. A szerzetesnő *csak* annyit akar, amennyi az élet fenntartását biztosítja. Ez pedig kizárja az anyagi javak felhalmozását; következőleg kizárja a birtoklási vágy feszülő erejét.

Valójában azonban itt is *transzponálással* van dolgunk. A birtoklás földi, anyagias szolgálata *szellemi-lelki értelemben nyer eltolódást*. Tehát nem *erőpazarlással*, hanem *erőátneveléssel* van dolgunk.

A *szűzi tisztaság* is az eszközök jellegével bír. Biológiai tekintetben önmegtartóztatást, pszichés értelemben pedig a lelkiélet szolgálatát jelenti. Mondottuk sokszor, hogy az életerők meg nem semmisíthetők és ezek — akár a tudatban, akár a tudat alatt — mégis csak érvényesülést keresnek. A szűzi tisztaságnak sem lehet egyszerű *negatív jellege*, mert az ellent mondana a lelki erők érvényesüléséről szóló lélektani törvénynek. A szűzi élet *pozitív erőt, pozitív munkát* is jelent, mégpedig azt, hogy az egyén *a lelki élet szolgálatában érvényesítse az életfejlesztő, új életet teremtő erejét*. Az életfejlesztés pozitívum. A lélek vonalán való érvényesítés pedig szintén pozitívum és a transzponálás eredménye. A lelkiséget szolgáló, az ösztönt a lelkiség érdekében *alárendelő* és a jövő életet is a lelkiség vonalán építő alázatosság a szűzi élet immanens alapja. Azt is jelenti a transzpozíció, hogy a viszonylag szűkebb családi keret határai az

embercsalád nagy méreteihez tolódnak szét. A *sze-relem* vonzása és sugárzása a jegyesre és később a gyermekre árad; a *szeretet ereje* pedig az *emberi-ség egyetemére*.

Azt is tartalmazza ez az életforma, hogy a testi értékek végessége helyett a *lelki tökéletesség vég-telensége kerül az élet centrumába*. Ezen a vonalon oly mély és értékes pozitívumig jutottunk el, amelyen keresztül valóban nagynak és magasrendűnek láthatjuk a szüziesség fogadalmának értékét.

A szerzetesi élet *teljes engedelmissége* pedig nem a rabszolgaság vagy kemény katonai fegyelem vállalásában, hanem *az isteni élet irányvonalának* az előljáró szaván keresztül való megsejtésében áll. A feljebbvaló szavain keresztül valóban az Úr vezet: „*Én véletek vagyok a világ végezetéig.*” „*Nem hagylak benneteket árván.*”¹ Ezek az evangéliumi ígék csendülnek fel azok lelkében is, akik a szerzetesi élet előljárójában az Úr helyettesét látják. Másrészt ez az alárendeltség *a felelősség nagy súlyától is mentesít és az egyéni kikezdések sok tragédiát okozó bajaitól is távoltart.*²

Ez azonban nem jelent szolgai alárendeltséget, mert a *részletekben való kidolgozás, a munkavégzés egyes területe szabad érvényesülést biztosít az egyénnek*. Sőt, inkább lehetővé teszi, hogy a *részletek finomsága és egyéni kidolgozása* minél tökéletesebb legyen. A szerzetesi fogadalomnak tökéletes engedelmisségre vonatkozó törvénye lehetőségessé teszi az egységes életre hivatottak és vállalkozók *hasonló életmódját*. Ez a fogadalom akkor lesz *Isten* előtt szent lélekszolgálat, ha a zárdák falain belül egységes csengést ad a sok léleknek életmelódiája és főnöki irányítás mellett *egy irányt*:

¹ Máté 28, 20. — Ján. 14, 18.

² Anatole Francé a „*Thais*” című regényében briliáns formai tudással, de megrázó módon ábrázolja a *maga útját járó, eltévelyedett szerzetes tragédiáját*.

az evangéliumi irányt követi a szerzetesnők százainak élete. Az engedelmesség tehát olyan szent eszköz, amely magasabbrendűvé építi és egységessé alakítja a szerzetesek életét.

Ez az élet azonban nem érthető meg, ha csak pszichológiai szempontból vizsgáljuk. Ebben az esetben mindig ott van háttérben az a gondolat, hogy itt valamiképpen mégis csak a természetes élet ellentétes formájával van dolgunk; sőt kísértenek azok a gondolatok is, hogy sok közöttük a csalódott, összeomlás után békét kereső hajótörött. Ugyancsak felmerül az a kérdés: vájjon nemcsak látszólagos-e ez a nyugalom és nem takarja-e a zárda fala a lelkiviharok fájdalmas pusztításait?

Aki azt hiszi, hogy a szerzetesi és szerzetesnői élet egyszerű emberválasztotta életforma, az soha sem tudja azt helyesen értékelni. A szerzetesi élet *hivatás* (szinte majdnem azt mondom: biotípus) kérdése. A belépést és ezt az életet is a *különös* elhivatás tudatának kell áthatnia. Ha kerülni akarjuk a metafizikai elnevezést, akkor nem találó elnevezéssel *tehetségnek* mondhatjuk. Egyik ember a reális élet kötőője és munkása, a másik a szellemi területen dolgozik, a harmadik *a lelki elhivatottság végtelenbe ívelő útján halad*. Ez utóbbiak között kivételes helyet foglal el a szerzetesi élet, mely a tiszta élet érintetlenségének megőrzésével vagy áldozatos lelki erőfeszítésekkel a lélekszolgálat magasztos munkájának áldozza magát.

Ezek a lelkek *Isten* oltárán égő élő mécsesek, szent élő turibulumok, akik imponáló módon tárják elénk *az emberi élet fenséges, kibontható szépségeit*. Itt az *áldozat*, a *lemondás*, az *önfeláldozás* nem lesz nyomasztó teher, mert az *Isten* szeretete és a belőle áradó — örök életet ígérő — kegyelmi erők *boldoggá* avatják a szerzetesi életet.

4. Az agglegények és a pártában maradt leányok.

Az elhívás és az isteni kegyelem közös munkája a legmagasabb lelkinívóra emelhet, az élet eleven hullámozása azonban a természetes vagy természetfeletti irányból gyakran elsodorja az embereket. A házaseletet *Isten* tervéből a lélekszolgálat magaslatára lehet emelni, de sokszor azok a leányok és férfiak, akiknek talán ez az életforma felelne meg legjobban, hogy értékeiket érvényre juttassák, gazdasági helyzet miatt vagy más okból¹ nem jutnak a házasság keretébe. Kell tehát, hogy foglalkozzunk *ezek lelkiéletével* is. Velük kapcsolatban a kérdés így áll elénk: *okoz-e káros eltolódásokat az agglegénység vagy -leánység és milyen tartalommal tölthető ki ez a sivárnak látszó életkeret?*

a) Az élet természetes iránya, hogy a felnőtt ember a jövő élet szolgálatába álljon. A kiforrott egyéniség szolgálja tehát a jövő nemzedéket is. Ez jelentkezik az ösztönök útján és ezt szorgalmazza a gyermek-nemesítésre törő életlendület. A házaselet keretén kívül maradó férfi vagy nő kiesik ebből az életáramlásból. A boldogság-vágy, a sokszorozott életben való boldogságkeresés nem hiányzik ezekből sem; sőt — éppen kielégíthetetlen vágy következtében néha *erősebben* is jelentkezik.

Ebből azután önként következik, hogy az első káros lelkimozzanat: *az állandó kielégületlenség érzése*. Ezt azonban nem szabad teljesen a szexuális életre korlátozni. Az emberi élet lendületében csak részleges szerepet tölt be az ösztönélet; az *egész* lényünk akkor érvényesül valóban *emberi* módon, ha szellemi és lelki értékeink dominálnak. Az agglegény és a pártában maradt leány szinte ál-

¹ Pierre L'Ermite: A vén leány. Bpest.

landóan érzi, hogy testi és lelki erőinek jelentkezése felhasználatlanul marad. Ez pedig sajátos terhet jelent; a kielégületlen élet szomorúságot, levertséget, kiegyensúlyozatlanságot teremt. Az ilyen életet élők — különösen a férfiak — igen gyakran a bohémság naiv póza mögé menekülnek, hogy lényegében szomorú életüket a külvilág számára derűs köntösben mutassák be. Valójában legnagyobb részük fokozottan érzi: „*kielégületlen, üres, tartalmatlan az élet.*”

A másik igen súlyos következmény, hogy ez a vágykomplexum gyakran tévutakon keres új élet-tartalmat és kielégülést. *Az élet* ugyanis *tartalom nélkül értéktelen.* Különösképpen leggyakoribb, hogy az ilyen emberek kielégítetlenségi érzésüket nem felfelé: a szellemi-lelkisíkra transzformálják, hanem lefelé, az animális, ösztönös területre devalválják. *Az agglégény* élete gyakran lecsúszik a szexuális élet örvényeibe. Az ösztön megjelenik és kielégülést keres. A városi élet egyenesen kínálja a lehetőségeket és módokat, tehát gyakori a lecsuszamlás; annál is inkább, mert a közfelfogásban a megtartóztatásra kikiáltott „*non possumus*” erős visszhangra talál náluk, s végül az élet a *szellemtelen anyagiasságba* vagy a *lelketlen ösztönösségbe* taszít.

A pártában maradt leányok élete nem zuhan ilyen veszedelmes pont felé, mert nagyobb részükben mélyebb a morális érzék; a bűn pedig nagyobb felelősséggel jár számukra, s ez a gátlásokat megerősíti bennük. De aki ezeket a korlátokat ledönti, az még mélyebbre zuhan. *Corruptio optimi pessima.* A finomabb lélek romlása a legszörnyűbb! Sajnos, hogy ez a súlyos veszély mégis fenyegető a házasságon kívül élő nők számára.

De ha nem is következik be ez a tragikus elzuhanás, mindenesetre fellép egy sajátos passzivitá-

son keresztül megnyilatkozó bomlási folyamat: az *érdeklődés hiánya és rendezetlenség kialakulása*. A magára maradt leány a vágyaknak kielégületlensége következtében, a kölcsönös szeretet, a szerelmi érzés szeretetté finomodásának hiányában egyedülálló, *érdeklődés nélküli*, rendezetlen és elhagyott lesz. De ez nemcsak a vegetatív és szellemi élet zülaltségára vonatkozik, hanem lassan áttolódik a lelki területre is. Olyan „*lézengő Ritter*”-féle lesz, aki életének tartalmát sehol sem találja meg és vegetáló életének magasabb cél szerinti összefogására súlyt sem helyez.¹ Pedig, amint az élet biológiai értelemben is összefogást, energikus egységet jelent, úgy szellemi és *lelki* vonatkozásban is *szintézis*. Aki elveszti ezeket az összefogó értékeket, annak élete kuszált, zavart és értéktelen lesz.

A végső és talán legsúlyosabb veszteség az, hogy ez a sajátos blazírt lelkihangulat alaptónussá szélesedik, egészen apátiáig vagy — sokszor — a gyűlölködő irigységig fokozódik. *Les extrêmes se touchent!* Vagy semmivel és senkivel nem törődő, érdektelen emberré válik az egyén, vagy pedig minden boldogabb embert irigy szemmel néző, benne ellenséget látó, ellene harcias érzésekkel fellépő ember alakul ki belőle. Bármelyik is a végső állapot, mindkettő egyformán *az egyéni élet összeomlását* vonja maga után.

b) Ezzel szemben megállapítható, hogy a házasságon kívül élők is megtalálhatják hivatásukat, ha *az energiák transzponálásával* a szeretetszolgálat vonalára lépnek. Azzal számolni kell, hogy az élet nem maradhat meg az egyéniség kiépítésénél, túl kell menni ezen a fejlődési perióduson, mert a felhalmozódott energiák érvényesülni akarnak. *Azt*

¹ Marcell—Koszterszitz: A kemény parancs. Bpest 1928. 136. 1.

kell tehát elérni, hogy az ilyen egyének a természetes életerőket a szellemi vagy lelki értékek szolgálatába tudlak beállítani.

Mit jelent ez? *A szellemiség* vonalán annyit, hogy a tudást, esztétizist vagy a szociális érzéket a közösség *szolgálatába* állítsuk és minden munkát az emberiség *jobb* életének javára fordítsunk. Ez a szellemi altruizmus magában hordja az emberszeretetet is, mert a testvéri érzés igazi közösségbe kapcsol. Olyan területen való aktivitás ez, amely új és felemelő élettartalom megtalálásához vezet.

Tudósok, igazi művészek, áldozatos próféta-emberek igen sokszor azért nem osztják meg magukat kicsi családi kör számára, hogy idejük és módjuk maradjon a szélesebb keretű, nagyobb sugarú egyetemes emberi ideálok szolgálatára.

A lelkiség vonalán pedig röviden így fogható össze: a *szerelemnek szeretetté való átfinomítása*. Amint a szerzetesi életnél mondtuk, az élet akkor lesz értékes, ha *minden* energia érvényesül, még pedig vagy a természetes életvonalon, vagy transzponált életsíkon. Egyszerű formában ez azt jelenti, hogy a *szerelemnek generatív erejét a szeretet kreatív hatalmává kell átváltoztatni*.

Amelyik pártában maradt leány *tudatosan* formálja így át érzelmi *életét*, az hamarosan tapasztalni fogja, hogy jótékony, szeretet sugallta cselekedetei nem szurrogátum jellegével fognak bírni, hanem *harmonikus lelkiéletet, boldogságot* alapoznak meg benne. Akik az ilyen egyén köré sereglenek, és akik életének, lelki javainak, lelki kincseinek bőségéből nyertek, azok tiszta, szinte gyermeki lélekkel fognak hozzáfűződni. *Családot* fog maga körül érezni; olyan családot, amelyet nem a testnek és vérnek kapcsai, hanem a lélekkirradás sugárzása fűz hozzá. Ha volt benne elégületlenség, akkor ez ilyenkor a *boldog kielégültségbe* megy át, „a pót-

lás” helyett igazi örömet nyújt a *mások boldogsága*, az apátia vagy gyűlölködés helyébe lép az *aktív szeretet!*

Hogy hol és miképpen valósíthatják meg ezt az emberek, az az élet *ezernyi* változata szerint különbözik. A karitatív szolgálat legideálisabb katonái azok, akik ilyen lelkülettel állnak ebbe a munkába. Akármilyen területen figyeljük is őket, mindig tapasztalhatjuk, hogy csak azok képesek az élet nehéz útjait győzelmesen megjárni, akikben ez az erőátfinomítás valósággá lett. Bizonyos, hogy ezek gyakran a legtisztább magasságokban élnek. De az is bizonyos, hogy minél inkább megközelíti a házasságon kívül élők bármelyike ezt az eszményi életirányt, annál elevenebb, lendületesebb és boldogabb életet élhet.

Az élet sokszor minden különösebb ok nélkül egyeseket a házasságon kívüli életre szorít. Ha ez így van, akkor már elméletileg sem lehetséges, hogy az ilyen férfi vagy nő ne találhassa meg életének boldogságát és tartalmát; a *gyakorlati élet* pedig egyenesen bizonyítja számos példán keresztül, hogy igenis fellelhető és elérhető ebben az életkeretben is a boldogság; csak hogy nem alsóbbrendű életformák hangsúlyozásával, hanem a *lélek belső értékeinek felfokozásával és kiáradásával*.

B) Az egyéniség kisugárzása.

A felnőtt élet egyik legfontosabb célja az egyéniség sokszorosítása. A lélek dinamikája azonban az emberközösség szolgálatában és erkölcsi ellentétek kiegyenlítésében is érvényesülést keres.¹

A következőkben arról lesz szó, hogyan és miképpen sugározza a felnőtt ember lelki energiáit a

¹ Figyelemre kell ugyanis méltatni, hogy az ember nem egyedül álló, elszigetelt lény, hanem a társadalmi kötelékben él; így tehát *másoknak is ad!*

másik egyén vagy a közösség életébe, hogy azoknak lelkinívóját vagy általános életszínvonalát emelni tudja. Az emberiség egyetemére, gyermekekre, ifjúra, felnőttre egyaránt áll az életértékek érvényesítésének kötelme, de kiváltképpen a felnőtt emberre várakozik ez a munka, mert ő már nem *gyűjtő*, hanem *értékesítő és bizonyos [okig alkotó is]*.

1. Az erősugárzás mibenléte és területe.

Az ember — a gyermekkortól kezdve — úgy áll az életben, mint *várakozó*. A természet törvényénél fogva a nagyvilág, az embertestvér és *Isten* felé fordul és tőlük kéri az életét telítő életkincseket. Maga a veleszületett tehetség is vett adomány; a kifejlesztésüket szolgáló ébresztő benyomások pedig életet fejlesztő és felfokozó beáramlások.

Amikor azután — nagy általánosságban szólva — az egyéniség kifejlesztésének korszakához jutottunk, akkor — bár a felvétel sohasem szűnik meg, csak kevesbedik — az élet erőteljesebb ütemét így jelezhetjük: *adakozás*. A lélektartalom ugyanis nem marad passzív beraktározás; a gyűjtött kincsek aktív erőkké lesznek, amelyek egyrészt saját életünkre, de legfőképpen mások életére is éreztetik hatásukat.

Amikor mi a felnőtt ember életmunkáján át a lélek belülről induló, de kifelé ható lendületét keressük, akkor tulajdonképpen a felnőttek életének *dinamikai* tartalmát és értékét vizsgáljuk. Ebben a vizsgálatban kérdéssé kell tenni, hogy miben áll és milyen irányokban érvényesül ez a kiható erősugárzás.¹

¹ Figyelni kell arra, hogy az erősugárzás fogalma magába zárja az emberi lélek *dinamikai kihatását világra, embertestvérré egyaránt*. Ugyancsak tartamazza a *tudatos és tudatlan erőérvényesülést* is. A kihatás *irányát, tervszerű tuda-*

a) Erősen ki kell éreznünk, hogy az ember *személyiség*. Olyan erőközpont, amelynek tudatos és tudattalan hatókörzete van. Ez a sugárzó kihatás egyenesen teremtő erő.¹ Sokszor a tervszerű beállítás céltudatosságával (szülők, nevelők, tanítók, tanárok, kultúrmunkások, politikai és vallási útmutatók), igen gyakran pedig az önkéntelen erőszugárzás győzedelmes lendületével.² Megfigyelve az embereket megállapíthatjuk, hogy egyeseknek kisebb, másoknak nagyobb vonzókörzetük és szuverénül derítő egyéniségük van. Találunk olyanokat is, akiknek fölényes és szuggesztív hatása szinte rabzolgává tesz másokat. Ez a sugárzó fölényesség megdöbrent és a nagyság előtti megalázkodás nyomán magával ragad.

A *személyiség ereje* annál nagyobb, minél *tudatosabb* és *tartalmasabb* az ember. A gyermek sem tárgy; ő is több, mint a túlsók anyagiasságát magába foglaló „*individuum*”;³ belőle is kicseng az a személyiség, amely egy külön kikerekített egyéniséget képvisel. Ezért van az, hogy az ártatlan

tosságát illetve *tudatalatti sugárzását*, továbbá *intenzitásának nagyságát* mindenütt kiemeljük. — Erre a kifelé törő munkára mondja *Prohászka*: „A lelki erőnek jellege, hogy tesz, szolgál, érvényesül, de nem sokat disputál.” (*Prohászka*: El-mélgések az Evangéliumról, i. m. 53. 1.)

¹ P. Plánt: *Die Psychologie der produktiven Persönlichkeit*. Stuttgart, 1924.

² Bár *Klages* hangsúlyozza a „tuista” és „egoista” típus különféleségét, mégis az az igazság, hogy minden ember sugárzó központ, akiből kiáramlanak egyéni értékei vagy lelki egyoldalúságai. A különbség az (és ezt *Klages* is kiemeli), hogy az egyik *tudatosan másokért él*, a másik pedig *visszahúzódva és elszigetelve éli életét*. *De ez az utóbbi sem tudja kivonni magát a sugárzó hatás egyetemes törvénye alól*. Amit nem akar tudatosan, az végbemegy tudattalanul. (*Ludwig Klages*: *Zur Ausdruckslehre und Charakterkunde*. Gesammelte Abhandlungen. Heidelberg, 1926. 8—9. 1.)

³ L. a II. kötet 31. 1.

gyermek körében angyali hangulat szállja meg az embert. *A személyiség varázsának döntő ereje van!*

Nagyon természetes, hogy ez a hatás nagyobb és erőteljesebb a felnőtt életében. Az ő világukban több a tartalom, következésképp nagyobb a sugárzás lehetősége. Ez a felfokozódás a legegyszerűbb ember élettalentumától kezdve felfelé a zseniig változó.¹ A hatás annál nagyobb, minél nagyobb feszültségű tartalmat hordoz magában az ember. Akinek lélektartalmát a tudás vagy művészet kincsei teszik gazdaggá, annak hatása ebben az irányban is érezhető; aki azonban a metafizikai tájakra is kitekintéssel bír, az a lelki területeken is érvényesíti erejét.

A felnőtt ember belső értéke adottságának mennyiségétől, gyűjtött erőinek nagyságától, szellemi és lelki tehetségeinek kifejlésétől függ. Ezeknek fokozati eltérése szerint lépnek kisebb potenciájú vagy zsenialitással telt emberek az élet színterére. *Kretschmer* elgondolásával szemben² állítom, hogy

¹ „Wir schliessen daraus, dass auch die höchsten praktischen Leistungen genialer Menschen nur auf einer Steigerung jener Fähigkeit beruhen, die jedem Menschenherzen innewohnt, nur in verschiedenem Grade, der Fähigkeit nämlich, sich objektiv, selbstlos seinem eigenen Tun gegenüber zu verhalten derart, dass man an der Arbeit, an dem Werke als solchem Vergnügen findet, auch abgesehen von dem persönlichen Vorteil, dem Nutzen oder Schaden für die eigene Person.” (Hermann Türck: *Der geniale Mensch.* 8. Aufl. Berlin, 1917, 42. 1.)

² *Kretschmer* éles elmével vizsgálja a zsenik lelkikiválóságait. A *szenteket* azért mellőzi, mert a személyüket körülövező legendás köd (?) nem enged igazi betekintést személyiségük erejébe. Különben is — szerinte — az ő kiválóságuk nem annyira a személyiség erejében, mint inkább a természetfeletti tényekben revelálódik. „Die legendare, archaisch-mithologische Forum der Berühmtheit, wie sie noch in den mittelalterlichen *Heiligen-* und *Heldentradition* die beherrschende Rolle spielt, ist dagegen für grundsätzliche Untersuchungen über den *Geniebegriff* wenig brauchbar. Sie überliefert keine

a zsenik igazi megtestesítői nemcsak a szellemi élet óriásai, hanem a *lelki élet heroikus képviselői*. Az első csoportba az élet élő fénycsóvái, a másikba az élet harmonikus megélőit tartoznak. Az elsők sokszor kialvó vulkánrobbanások, a másik csoporthoz tartozók örökké élő szent tüzek. A szellemség területén hódolnak a zseniknek, de az élet magaslatain a *szentek előtt* hajlunk meg; ezeknek sugárzó ereje vitálisán mozgató, felpeszditő és *Isten* felé lendítő. Igaza van *Schütz-nek*, aki bennük a *zseniális életkialakítókat* látja.¹ *belső értékükben pedig a lángelmét* csodálja.² Azt is le kell szögeznünk, hogy nincs *teljesen* egyirányú hatás. Az élő ember tevékeny-

greifbaren Werke und individuellen Züge, sie interessiert sich überhaupt grundsätzlich nicht für die reale Persönlichkeit selbst, sondern nur für die starke äussere Wirkung, hinter der sie direkt das Übersinnliche unter dem Symbol eines Namen oder Typus verehrt, und zwar desto mehr verehrt, je weniger die Wirkung aus der Psychologie der Persönlichkeit reál ableitbar erscheint.” (E. Kretschmer: *Geniale Menschen*. Berlin, 1929. 2. 1.) — A kiemelkedő, *az emberi lélek teljességét kielégítő* életmunkában benne van a zseninek átütő jegye; ebben szerepe van az isteni kegyként jelentkező kegyelemnek is!

¹ „A szentek nagysága... abban áll, hogy amire mint katolikus keresztények mindnyájan kötelezve vagyunk, azt ők nagy stílusban és zseniális eredetiséggel viszik keresztül. Igaz, hogy Isten kegyelme erre hívja és segíti őket — hisz minden embert hív és segít. De *ők egész életük és minden erejük megfeszítésével igyekeztek megfelelni a hívásnak és e g y ü t t m ű k ö d n i a segítségével.*” (Schütz: *Szentek élete*. Az év minden napjára. írták: *Balanyi, Schütz, Sebes, Szarnék és Tomek*. Bpest, 1932. I. kötet, 4—5. 1.)

² „A szentek *az evangéliumi élet lángelméi*. Ők tehetségüket és erejüket nem arra fordították, hogy kiváló költeményeket, szobrokat vagy képeket alkossanak, nem arra, hogy találmányokkal vagy hadi tettekkel tündököljenek, hanem arra használták, ami szükségesebb és nehezebb: hogyan lehet a lelket az Úr Krisztus szerint alakítani és hogyan lehet az ő evangéliuma számára meghódítani az életnek új meg új területeit.” (Schütz i. m. 7. 1.)

ségében lehetséges egy *fővonal*, de részletes hatások más területeken is észlelhetők. Az *élő személyiség* ugyanis sokoldalúan revelálódó valaki¹ lélektartalmának gazdagsága is sugárzó ereje szerteszóródásának irányában jelentkezik.

Az *ember*, de különösen a *felnőtt ember* olyan erőközpont, amely a fénysugár szerteszóródásának törvénye szerint vetíti erőit embertestvéreire. Akkor járunk valójában a modern lélektan útján,² ha az emberi élet kihatásait az élő emberből kiáradó sugárzásban akarjuk megtalálni.

Ebben a munkában azután teljesen egyforma a férfi és a nő. Ezért a következőkben igen ritkán vonunk különbséget a férfi és nő sugárzó munkája között. Csak az adja a különbséget, hogy milyen tartalmat sugároz az egyik és minőt a másik. A lélek egyforma; a teremtő erők működése is azonos.³

¹ Dékány I. szerint „a valóság a komplex típusok *hazája*”. Ez végül úgy is értelmezhető, hogy az ember életenergiái nem egyirányú, hanem többvonalú kihatást gyakorolnak. A tudás értékei mellett sugárzó hatást gyakorolhat esztétikai és erkölcsi tartalma is. (Dékány István: Az emberi jellem alapformái. Filozófiai értekezések. 4. sz. Bpest, 1932.) — Ugyanezt az álláspontot erősíti Schütz A. is, amikor arról ír, hogy az egyén a különféle ellentétek élő forrása és központi irányítója. (Schütz A.: Charakteriologie und arisztotelészi metafizika. Bpest, 1927. 16. 1.)

² „A modern lélektan már nem fizikai ingerek és érzetek vizsgálatába süllyed el, mint inkább az *egész embert*, a gondolkodó, érző, cselekvő — *élő* — embert akarja megismerni és megérteni.” (Bognár C: Kornis Gy. Az államférfi c. munkájának ismertetése. Magyar Középiskola. 1933., 9—10. sz., 136. 1.)

³ „Und sd unverstandlich mir früher oft die Seele des Mannes erschien — so unbegreiflich Du oft weibliches Tun fandest, heute sehe ich, dass das Marchen von der unbekanntem Frauenseele, von dem Rätsel Weib und von der unbekanntem Mannerseele, die Frauen niemals sollten erfassen können, überwunden ist, weil wir um Gesetze wissen, die uns früher verborgen waren. Gesetze, die uns zeigen, dass es nur *eine*,

Valóságban tehát azt jelenti az erők kisugárzása, hogy a meglévő erők teremtő érvényt találnak a világ és emberiség életében.

Az egyéni hatás, a *személyiség sugárzása* mellett nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a tömegben egyesült embereknek sajátos hatása van. A tömegben elveszíti személyes erejét az egyén (mégpedig minél kevésbé karakter, annál inkább) és valami betegesen faszcináló, ragályszerű hatást gyakorol a tömegpsziché.¹ Jó és rossz alakban érvényesülhet ez, de biztosan és döntően mutatja erejét. Az ugyan itt is kiemelendő, hogy a tömegek lelkét az események vagy *egyések fanatizáló hatalma mozgatja.*²

b) De második kérdésként áll elénk, hogyan érvényesülnek ezek?

Az embert a nagy világ övezi és a társadalom kis világa környezi. Ezek segítik — a fejlődésben, ezekre vetíti ki sugárzó erejét — *teremtőleg.*

A nagy világ az ember munkáján át lesz otthonná; ez a civilizáció szolgálata! Az értelmetlen világ a szellem munkája útján lesz értelmes; ez a kultúra emelése. A külső szép a természetben revelálódik, de a harmónia megérzése, boldogító birtoklása és te-

nor *eine bekannte Menschenseele gibt, die gleichen Gesetzmäßigkeiten bei Mann und Frau unterliegt.*” (Ada Beil: Die unbekannte Menschenseele. Leipzig, 1927. 158. 1.)

¹ Le Bon: A tömegek lélektana. Bpest, 1920. Ford.: Dékány István dr.

² „Az egyéniségnek, mint a történet egyik sorsdöntő súlyú tényezőjének szerepét és jelentőségét a modern társadalmi pszichológia, főképp ennek egyik ága, a tömegpszichológia fényesen igazolta. Kutatásaiból ugyanis kitűnt, hogy a tömeg, általában a kollektív lélek, mint ilyen, magából nem tud sem terveket kigondolni, célokat kitűzni, sem elhatározásra jutni. Az utolsó mozgó egység, tevékenységi centrum itt is az egyén.” (Kornis Gyula: Az államférfi. II. köt. Bpest, 1933. 10. 1.)

remtése az emberi lélek hivatása. Az erkölcs az isteni törvénnyel való egybecsendülés, de ennek igényeltetése és felértékelése az erkölcsi ember hivatása. A társadalmi élet az *Isten* rendelte közösség követelménye; ennek helyes rendezése az ember feladata. A vallás *Isten* és ember szent dinamikája; ennek ütemesítése az ember legszentebb hivatása.¹

Íme az élettelen és élő világ úgy áll az ember köré, mint kérő és váró. Az ember tehát ezekre a területekre kerül, hogy itt a *nagy szolgálatot teljesítő szerepét* betöltse.²

A terület széles; a munkatér beláthatatlan. Tudatos és tervszerű átfogással a zseni sem tudná az egészet megmozgatni. A feladat az emberek egyetemességének kötelessége; a végrehajtás részleteit az egyes személyiségek erőáramlásai végzik. Egynek bírhatatlan teher; az egész előtt nehéz, de nem teljesíthetetlen feladat. Minden pillanatban, minden életrezgés életváltoztatást eredményez. Észrevehetetlen hatás észrevehetetlen eredményt hoz; de a

¹ Ez az erősugárzás olyan módon történik, hogy mindenki a maga tehetsége és élettartalma szerint adja át értékeit másoknak. A tudós tudományát, a művész lelkének finomságát, az erkölcsi ember belső harmóniáját, a vallásos lélek pedig — a legnagyobbak! — metafizikai tartalmát. Innét van az, hogy nagy gondolkodók, művészek, szentek reá nyomják bélyegüket a következő korokra. Lásd: Aster: Grosse Denker. Leipzig. I—II. Bánd. — Mereskovszkij: Örök útitársak.

² „Sobald... die rein schöpferische in Betracht kommt, da gilt die Persönlichkeit allein. Die Geschichte der Kunst und der Philosophie ist die Geschichte einzelner Manner, nämlich der wirklich schöpferischen Genies.” (H. S. Chamberlain: Die Grundlagen des XIX-ten Jahrhunderts. I. XIII. Aufl. München, 1919. 28—29. 1.)

Ugyanezt erősíti *Prohászka*, midőn így ír: „Minden léleknek és életnek szülnie kell tettet, sok tettet. A tett az édes, a szó a mostoha gyermek.” *Prohászka*: Elm. az Evangéliumról, i. m. 98. 1.)

sok parányi hatás az életszintáj emelését hozza és a földi életet virágosabbá, az örök tájakat igénylővé teszi.

A felnőtt ember élete céljainak akkor találtuk meg egész tartalmát, ha ezirányú hivatását is felismerjük. Ez nem lesz ellentétben a *személyiség teljességének igénylésével*, mert a sugárzó erő nem szerteszörödás, erőpazarlás, hanem *teremtő tevékenység*.¹

A teremtő személyiség pedig tartalmasabb és gazdagabb a passzív zárkózottságában begubózottnál.

2. A civilizáció szolgálata.

A *Teremtő* terve szerint a föld az emberi élet lehetőségét adja, de életünk szolgája csak akkor lesz, ha emberi munkánk hozzájárul megnemesüléséhez. Földünk szinte végtelen lehetőséget hordoz, az emberi munka pedig mindezt kifejlesztheti, kialakíthatja és életünk célszerű szolgálatába állíthatja. A „nagy otthon” nincs befejezve, hanem emberi munkánkat várja, hogy felépítsük. Az erőfeszítés lényeges része a tevékeny embernek; csak abban lehet különbség, hogy arcunk verejtékével vagy lelkünk készséges odahajlásával dolgozunk-e a „nagy otthon” kialakításán.

Ez pedig a szellemi értékekkel megáldott *lakónak* erőérvényesítése. Van ebben valami az erőből. Birtokba veszi a földet. Van ebben valami a hatalomból. Átalakítja a föld javait. Van ebben valami a teremtő munkából, mert szellemének parancsára a kemény szikla, a durva tönk házzá vagy

¹ Azt soha sem szabad elfeledni, hogy az emberi élet tartalmát nemcsak *sztatikai értékekben*, hanem *dinamikai munkában* is kell keresni. Az ember ugyanis nemcsak *felhalmozó*, hanem *folytonos tevékenységben* él. De még azt is figyelemre kell méltatni, hogy *belső, tartalmi értékben gyarapodik az, aki mások életét lelkiileg átnemesítette.*

templommá alakul. Ez az emberi munka pedig emberhez méltó kultúrát, majd civilizációt teremt maga körül. Ebben a munkában azután teljes teljesítő a férfi és a nő. Az erő és *finomság* együttese kell ahhoz, hogy a világ, „az otthon” szép legyen és a nagy történelem vonalhúzása felelősségbíróvá váljék.¹

Ez a munka hármas irányban nyer kifejezést.

a) Az első a legelemibb, *mikor az ember az anyagot állítja szolgálatába és munkájával értékben fel-emeli.*

A föld olyan életterület, amelyen kemény sziklák, laza humusgrétegek, vizek, pázsitok, Szaharák váltakoznak. Olyan változatos otthon, amelyben helyet talál az ásványok ezernyi változatos formája, a növény- és állatvilág csodás életkaleidoszkópja. *Mindenikük megtalálja hivatását.* Egyik a másik szolgálja.

Az ember olyan lény az ásványok, növények és állatok között, aki természetnek, testi erejének aránylagos kicsinysége mellett átfogó szellemi erejével felismeri ezek értékét és *tudatosan* teszi életének szolgájjává. A szikla keménysége szükséges neki! A fák hasogatására bárdokat készít belőle; már a kőkorszak embere tüzet csíhol, mert a lobogó láng oxidációs folyamatában felfedezi a meleget, majd később a hő ércet is olvadásba hozó tulajdonságát; ezért felszínre hozza az érceket, kitermeli a rezet, a vasat, majd a nemes fémeket. Kevés neki a föld által önként termett gyümölcs, gabona: ekéssel hasogatja a föld hátát, mesterségesen teszi ter-

¹ „Seit fäst vier Jahrtausenden führt die Frau den Kampf um ihren Beruf, und erst in unseren Jahrzenten scheint er endgültig beendet zu sein. Sie hofft damit gemeinsam mit dem Mann die Welt zu gestalten und die Verantwortung für ihre Geschichte zu tragen.” (Dr. Emil Lénk: Frauentypen. Berlin, 1928. 290. 1.)

mékenyebbé a földet, hogy több és jobb termést hozzon számára.

De ha elhagyjuk ezeknek a momentumoknak felsorolását, ami az emberiség kultúrtörténelméhez tartozik, akkor is a mai köznapi élet bármely munkáján igazolhatjuk, hogy az emberi lélek sugárzó erőfeszítése minden percben újat teremt és adhat a föld terméseihez. Ha a favágó kidönti a szilfát és a bognár kocsioldalt készít belőle, akkor ez a kicsiszolt fadarab, alakban, célszerűségben és értékben gazdagodott. Ha a bányász kibányássza az ércet, a kohász kiválasztja a tiszta fémeket, az öntőmunkás formába önti, az ötvösművész kikalapácsolja, akkor ékszerré finomodott a durva kődarab.

Ez a kis példa is mutatja, hogy bármely úton elindulva, mindenütt észre kell vennünk, hogy két eredő hozza létre a tárgyakat: a *teremtő Isten* örök ereje és az *ember* véges erőfeszítése. De ez a sok példa arra is figyelmeztet, hogy ezt a földet színező, alakító munkát az *emberek egyetemessége végzi*. Az emberben a nevelés folyamán felhalmozódnak a helyzeti energiák, amelyek a testi erők, mesterségek, szellemi ismeretek, művészi készségek alakjában és a föld felé törő feszülő megindulásukkal keresnek érvényesülést. Az emberi erő *nem a mennyiség tehetetlenségi nyomatókával hat*; az emberi erőfelhalmozás *a dinamikai megfeszülésben* érezteti hatását. Egyik testi erővel görgeti a sziklát, a másik a tudás fényével világítja meg az élet rejtélyeit, a harmadik a *teremtő Géniusz* hatalmával alkotja meg műveit. Mindenki dolgozik, minden erőfeszülés a föld javainak érvényét emeli és ez értékelés munkájának — különböző síkon — nélkülözhetetlen része.

Aki nem felületesen szemléli a paloták, városok épülését, a kohók izzását, a gyárak munkáját, az ember erőfeszítését, a tudós elmélyedését, a művész

cizelláló vésőjét vagy ecsetjét, hanem keresi ennek a nyüzsgő emberbolynak centrális mozgató erejét, az nem fog megelégedni azzal a sivár és földre szorító gondolattal, hogy mindez kizárólag a kenyérért van. A kenyérkérdés mellett rá fog ismerni a magát *az anyag fölé emelni, civilizálódni akaró, hivatást teljesítő, energiát sugárzó emberre*. Látjuk, mert látunk kell, hogy ahová sugarat vet az emberi szellem, ott színében megváltozik és értékben gyarapodik a föld. Ahol az *Isten* jár, ott életbe borul a természet, ahol az ember jár, ott értékben emelkedni kell és szolgálatra kell hajolnia a természetnek.

b) A természet átnemesítése azonban nem marad a világ nagy múzeumába beállított merev emlék; az emberi élet szolgáljává alázkodik minden, tehát az emelkedettebb, emberibb élet lépcsős talapatává lesz. Rajta emelkedik felfelé a jobb és szebb élet-síkok felé.

Ez pedig *gyakorlatban* azt jelenti, hogy az emberi szellem kitervezi (ez kultúra!), az emberi erő megvalósítja (ez civilizáció!) a technika eszközeit, hogy az is segítsen a magasabbrendű élet felé. A helyváltoztatás eszköze a láb, módja a járás. Előbb, ló, kocsis lett a segítő eszköz; most vasút, hajó, motor mellett a repülőgép szállít bennünket. Az emberi érintkezés eszköze a hang. Erőhatása néhány négyzetméter. Ma a rádió útján kikapcsolom a tér korlátait és mindenkivel érintkezem. A gondolatközlés útja a szó. Elröppenő levegőrezgés. Ma a könyv, a hanglemezzel útján megörökítve bármikor életre kelthető.

Végig vihetjük ezt is épp úgy, mint az előzőt az anyagi világ minden részletén. Mindig jobban és jobban kiviláglanék, hogy az ember azért dolgozik, hogy a természet erőinek hatalomba hajtásával életét *kényelmesebbé* tegye. S a maga életén túl egyetemesebb értékeket is revelál ez; másoknak, *minden-*

kinek a „*nagy otthon*”-ban való tartózkodást. Ezt az otthont mindenki teremti. Kicsinyített képe ennek a család. Sugárzó erők alakítják kedvesebbé, melegebbé. Nagy érvényterülete az egész világ, amelyben az embertestvérek jobblétéért, a civilizáció kincseiért dolgozik minden egyén. A „*nagy otthon*” mindnyájunk tűzhelye. Ezen kivétel nélkül mindenki dolgozik. Nem azért halmozzuk a felnőttkorig életerőinket, hogy azokat magunk feléljük. Ez a nagy quantum alkalmatlan és túlsók is erre. Az erősugárzás készségében életünk szélesebb feladatot is talál és az erősugárzást valósító *munkában* élettartalmat is lel. Ez azonban nem vész el az egyén számára, hanem ismét visszaáramlik feléje. A magasabb nivóra emelt emberi élet atmoszférájában élünk mi is, tehát mi is a teljesebb és embe-ribb élet részesei leszünk.

c) A civilizált életnek vannak azonban hátrányai is, a *vita naturalis*-sal szemben. A hátrányt az érzi leginkább, aki az *anyagias életsíkra* határolja le magát. Az erdő vademberében több az állati és igen sok az alvó emberi érték; lehetséges, hogy nivótlan élete a durva keretek között zavartalanabb. De azt mégsem lehet állítani, hogy a természetes állatember-állapot a szellemibbé ébredt ember kultúréleténél nemesebb és magasabbrendű. Ez az állítás egyenlő lenne azzal, hogy értékesebb a téli álmát alvó rügy, mint a termésbe szökött almafa. Az első csak lehetőség, a másik valóság és *kibontakozás*. Sőt az analógia megvilágító képét elhagyva arra is rá kell jutnunk, hogy az emberiség életében azért több az úgynevezett újjászületés, mert ez *fokozatosan újabb igények revelációja*. Az emberi szellemnek az a csodálatos ereje, hogy nem elégíti ki a birtoklás egyszerű ténye. A birtoklás alapja a boldogságnak, de a boldogság teljessége mindig új és új tárgyformát követel. Ez pedig földi vonatkozásban

sohasem végződik be. Az ember vágykomplexuma nem lezárt, hanem a felsőbbrendű igények ébresztgetése után a végnélküliség felé fordul. Ez a tény annyira beleágyazott minden ember életébe, hogy mindenütt megtalálhatjuk. Éppen ez sejteni ösi, isteni eredetét. De viszont ugyancsak ez mutatja feltétlenül teleologikusan a *Teremtő* élettervében elhelyezett *kötelező érvényét is*. Az ember mindig arra törekszik, hogy több erősugárással otthonát, az átmeneti „nagy otthon”-t, a földet, a magasabbrendű élet biztos bázisává tegye; de ez a felemelkedés fokozatosan arra kényszerít, hogy újabb és újabb igények ébredésével az élet végnélküliségét és felsőbbrendű tartalmát követeljük.

Az ember tehát a föld civilizációjának munkása. Nem szolgálja, hanem *teremtője* és *használó* ura. Erről pedig csak a pesszimista vagy naturalista *Rousseau* mondhatja, hogy nem kívánatos. Ha tartalmilag mérjük le a földi életet, akkor ezt a gazdagabb, színesebb, változatosabb, életheletőség természetben pompázóbb életet és a nagyobb igényt, a végnélküli vágyak feszülését fokozatosabban követelő életet magasabbnak, nagyobbak, felsőbbrendűnek kell találnunk. Sőt annál is inkább, mert ebben a munkában talál érvényt a felnőtt ember sugárzó energiájának egy része. Ez pedig nem lehet véletlen és tervszerűtlen kiáramlás, hanem isteni elgondolás; még pedig azért, mert élettermelő. Az élet ugyanis az örök *Élettel* egy vonalban halad.

3. A kultúra emelése.

A földi életben mi, emberek vagyunk kétségtelesen a legnagyobb értékek. Bár a föld felé fordulunk, hogy belőle éljünk és neki adjunk, mégis mi vagyunk azok, akik e földi életben *fejlődő* szellemi és általában kulturális irányt diktálunk. Az emberi

élet nem merevedhet bele megszokott kertekbe; a szellem egyéni differenciáltságának megfelelően¹ állandóan új és újabb megvilágításokat ad. Értelmünknek tehát megismerő és életet irányító ereje van. A megismerés a földet és nagyvilágot szemlélendő tárgynak tekinti, a másik pedig az ember élet-szintjének, horizontjának emelését illetőleg szélesbítését szolgálja.

Bár az is értékes és fontos, hogy *hogyan és miképpen* világít rá az ész e föld és világegyetem jelenségeire, mégis ez a hatás jórészt elméleti értékű. Mivel azonban mi most a lélek sugárzó erejét vizsgálva inkább az emberi életre való közvetlen hatással foglalkozunk, azért az a kérdésünk: *milyen módon hat a mi szellemi és lelki energiánk más ember-testvéreink életére?*

a) Az első és legközvetlenebb hatás a *magunk élete mint példa*.² Olyan általános adottság ez, mely mindenkiből kiárad és állandóan érezteti hatását. A legegyszerűbb ember és a legnagyobb tudós, a vergődő ember és a diadalmas szent egyaránt sugárzó erőt reveláló. Az emberi élet fényközpont, amely másokat fénybe von és mások életének irányt mutathat.

Az egyéni kultúra abban áll, hogy a szellemi erők kibontakozásának és érvényesülésének lehetőségét biztosítjuk és megvalósítjuk. Az emberi szellem szárnybontása a szellemi ébredés következménye. Utána jön egyéni kultúráltságunk fokozása és an-

¹ „Az anyagelvű személyében rejtély a szellem: pedig az anyag sokkal ismeretlenebb, mint a szellem. Az anyag ugyanis csak értelemalkotta fogalom, amely minden érzékelhető dologra alkalmazható. — — — A szellem ellenben nemcsak fogalom, hanem valóság. Ahány ember, annyi a különféle szellemi megtestesülés. Annyi különféle szellem!” (Trikál József: Az új ember. Nova creatura. Bpest, 1932. 20. l.)

² Íme egy *tudattalan hatás*, amely — akarva-nem akarva — kiárad az élő személyből.

nak következménye, a magasabbrendű élet igénylése. Ez alapvetésben több tudást jelent, de valójában a nagyot, a jótakarást is magában foglalja. A szellemi kultúra nem egyszerű felhalmozás és igazságbirtoklás; ebben helyet talál a tett mellett a lélek vágyainak nemesedése is. Kell a tudás, de nélkülözhetetlen a kegyelmi élet!¹ Az egyszerű példánk tehát nemcsak úgy hat más életére, hogy a két ellentétnek kiemelése maga nevelő erő, hanem olyan *formalitás*, hogy az ember beszédje, tervszerű és tervszerűtlen tanítása is indítja a másik embert. A falu egyszerű népe igazi tanító, amikor a maga életbölcselete alapján mást emelni próbál. Ez az erő a múltból táplálkozik. A nép a tradíciók őrzője; ebben van ugyan sok konzervativizmus, de igen sok benne a konstruktív erő. Ezt belelehelni az ifjú generációba annyit jelent, mint a szellemi életnívót megemelni.

Minden felnőtt ember különálló, szellemi tartalommal életbelépő jelenség. Az a lelki érték, amelyet magával hoz, érvényt sűrget. A felnőtt ember belépése is valamiképpen az *ajándékozó ember* megjelenése. Ő is hoz és szétoz. Még pedig olyan életkincseket, amelyek szellemi életének irányítói. Aki a geocentrikus felfogással szemben teocentrikusban él és egész életét a szellemi és lelki kincsek szerzésére fordítja, az olyan milieut teremt maga körül, amely ezt a lelkeséget megteremti másokban is.

Az emberek társadalmában igen sok a tömegember. Ez az átlagos réteg azokból halmozódik, akik saját egyéniségük értékét nem ismerik fel és akikben a felsőbbrendű élet igényeit fel sem ébresztet-

¹ „A kultúra nem ház, nem fórum, nem cimbalom, nem váza, nem elegancia és színház; a kultúra mindenekelőtt a lélek műveltsége!” (Prohászka: Elmélkedések az Evangéliumról, i. m. 107. 1.)

ték. Ezeknek tehát külső hatásokra van szükségük. A szellemi élet utáni vágy rendszerint mások példája után lép fel, mert a tömeg legtöbbször a *példa* vonzó hatása alapján cselekszik.

Különleges hatást pedig azok gyakorolnak, akik a „tömeg”-embernél *nagyobb* szellemi felkészültséggel bírnak. Az egyszerű ember élete inkább az életirány megvonásában jelenthet fontos tényezőt, a magasabb szellemi nívót képviselők azonban a *tanítás útján* is hathatnak. Amit a családi körön kívül élők élet-értékéről, a *generatio vitae spiritualis*-ről mondtunk, az a szellemiség vonalán ide is vonatkoztatható. Ez a belső tartalom, a *világosabb látás* kincse úgy akar érvényesülni, hogy mások tanításában keres kielégülést. Ilyen kultúrmunka például a falu tanítójának önfeláldozóan áldozatos élete, a pap, a jegyző, cserkész, levente és mindenféle leányegyesületek munkája. Mindezekben azonban az a *személy* a fontos, aki dolgozik és irányít. Az a „lelke” mindennek, az a sugárzó erőközpont. Belőle árad ki a kulturális élet kincse, belőle merít a rábizottak serege és így alakul ki fokozatosan az új ember. *Ez a hatás szinte kiszámíthatatlan.* Már magának az életenergiával telített személy hatóerejének, továbbá a felfogó alany receptivitásának különfélesége más és más eredményt produkál. A sok eltérő ütemű átalakító munka végül is újjáalakult emberi életet teremt. Csak a nagy eredményt látjuk, amely az együttes munka után a társadalom kultúréletét emeli. Értelmesebb és céltudatosabb lesz az egyszerű ember munkája, higiénikusabb az élete, igényesebb a szellemisége, magasabbrendű az erkölcsi nívója, általánosabb a szociális szeretete, mélyebb a vallásos orientációja. Ezek egyrészt az egyén életnívójának emelői, de másrészt az egész társadalmi rétegre kiható nívóemelés fokozói is. A mai ember felfigyel

a komoly hangra és szívesen gyűjti a maga számára értékesnek tartott szellemi kincseket.¹

b) Az ember szellemi kincsei között helyet foglal a *kutató készség* is, amelynek kivételes képviselői a *tudósok*. Az emberi szellem legnagyobb megnyilvánulása az igazságok, a törvényszerűségek leleplezése és a magasabbrendű kulturális élet szolgálataiba állítása.

Aki erre a nagy munkára szenteli életét, az a szellemi életnek a legnagyobb szolgálatot teljesíti. A tudós tehát nemcsak azért kerül az emberiség elit rétegébe, mert magasabb szellemi színvonalával kiemelkedik az átlagos emberek közül, hanem azért is, mert kutató munkája révén olyan értékek birtokába jut, amelynek kisugárzása az egyetemes kultúrélet emelését jelenti. Így azután elmosódik szemünk előtt az a groteszknak festett tudós típus, amelyik poros és dohos, elsárgult pergamentek vagy kisebb-nagyobb lombikok mellett éli szürke életét. A tudós elmélyedő gyűjtő és a gyakorlati élet számára gazdag kézzel szellemi és lelki kincset osztó.²

¹ Megjegyzésre érdemes, hogy a Magyar Psychologiai Társaság *Közérdekű előadássorozatának*, az 1933—34. isk. évben a következő előadásokat hirdeti: *dr. Komis*: A költő és a lélekbúvár, *dr. Focher*: A „modern” nevelés túlzásai, *dr. Weszely*: A tudatalatti lelki élet és a nevelés, *dr. Vár* konyi*: A jellem és külső megnyilvánulásai, *dr. W. Kául' man*: Az emlékezés egészségtana, *dr. Németh*: A fiatalkorú bűnöző lélektana, *dr. DOROS*: Sportélmény és nézőélmény, *dr. Nyíró*: Szélhámos-alkat és társadalmi siker, *dr. Mester*: Az önuralom lélektana, *dr. Tankó*: A nemtudatos jelenségek, *dr. Csörsz*: Öröklés a lelki jelenségek területén. — Ez a tény arra is vall, hogy a lelki élet mélységei után való érdeklődés szélesebb gyűrűződést mutat.

² „Nagy kérdés azonban, melyek az igazi, életet irányító okmányok, milyenek a hatásos könyvek? Az észhez, vagy a képzelet útján a szívhez szólók? Ha a közvetlen hatást vesszük szemügyre, akkor bizonyára azok, amelyek kielé-

Már most az a kérdés, hogyan hat a tudós szellemi és lelki értéke a gyakorlati életben?

A tudományos leleplezések hosszabb időn át elméleti tételek maradnak. Az elméleti igazságok — még a gyakorlati élet kérdéseit érintők is — csak akkor tudnak érvényre jutni, *ha fokozatosan*, az irodalom, sajtó, előadások útján belejutnak az emberek lelkébe és őket aktivitásra, további invencióra serkentik. A kémianak felfedezései akkor lesznek a gyakorlatban is észlelhető kultúrértékek, ha az orvostudomány, ipar, mezőgazdaság felszívja és az élet céljaira kamatoztatja. A tudós felfedezése nemcsak önmagában érték, hanem az emberi szellemre megtermékenyítőleg hat. A gyakorlati alkalmazás rendszerint több ember szellemének produktuma. Észrevehetjük, hogy az elindulás a kutató szellemé, a megvalósítás a felébresztett lelkek erőfeszítésének eredménye. Van tehát ebben sok a generáció elemi munkájából, de ugyancsak fellelhető benne az egész kultúréletet átító nemesítés. A szellemi élet gyökérzetét a tudós adja, az élet kivirágzását a többi ember életsugárzása mozdítja elő.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy az igazi „generatio spirituális” annak a tudós-nak életéből sarjad, aki tudását harmonikus világ-

gítik a kíváncsiságot, felcsigázzák a képzelő erőt, mint a mozgóképekben megszemélyesített, a regényekben felhígított gondolatok. De tulajdonképpen mégis csak ezek a kölcsönkért *gondolatok kormányozzák a világot*. Egyetlen regényíró vagy költő se dicsekedhetik oly döntő befolyással a XIX. század szellemi életére, mint Kant, Darwin vagy Marx Károly. Újságok és regények az ő gondolataikat váltják aprópénzre.

Végeredményben tehát mégis a bölcselek az emberiség jótévői vagy gonosztevői, akár öntudatosan, akár öntudatlanul. A nagy emberek gondolatai nem szürke elméletek, mint az epigonok füstfaragása, hanem életet adó, nemzetet alkotó hatalmasságok.” (Dr. Mester János: Kelet nagy gondolkodói. Bpest, 1927.)

nézet teremtésére fordítva *életében* is példát ad más embereknek. A tudás ugyanis nem lehet cél, hanem *eszköz: az élet felfokozásának eszköze. Teljesen* tehát az birtokolja, aki saját életének harmonikussá teremtésében is eszközzé teszi. A legmagasabb kultúra a *lélekkultúra*, amelynek képviselője a harmonikus életművész, a *szent ember*; A kiegyensúlyozatlan, zavaros, sötétségben járó ember lehet kutató, de nem lehet világnézeti irányt mutató vezér. Az élet pedig nemcsak fényt keres, amely a részek analizált különállását mutatja, hanem a sok parálynak és az élet egyetemének *nagy szintézisét* is megsejti. A szellemi élet nagy inventorai azok közé tartoznak, akik az emberiség számára a lelkeség és örök élet nagy szintézisét vallják és hirdetik.¹

Az ember azonban — akár egyszerű munkás, akár tudós kutató — minden esetben a szellemiség valamelyes mennyiségének képviselője. Mindenki világító gócpont. Egyikük kicsiny mécses, a másik a fáklya vagy ég felé törő tűzoszlop. A különbség a *szellemi' és lelkimunka* intenzitásában és a ható *távolságban* van. *A lelki fény jelenléte és a kisugárzás ténye egyetemes valóság.* Az egész emberiség kultú-

¹ Az idealista, sőt pozitív hitéletet élő természettudósok egész ármádiája sorakozik fel Kneller: *A kereszténység és a modern tudományok úttörői* című könyvében; a többiek sorában: Davy, R. Mayer, Joule, Thomson, Helmholtz, Cantor, Euler, Gauss, Cauchy, Laplace, Secchi, ifj. Herschel, Leverrier, Gautier, Mádlér, Volta, Ampere, Faraday, Franklin, Galvani, Ohm, Maxwell, Siemens, Fresnel, Fizeau, Foucault, Ketteler, Biot, Babinet, Regnault, Becquerel, Lavoisier, Dalton, Berzelius, Klaproth, Bauquelint, Thenard, Dumas, Pelletier, Liebig, Chevreul, Schönbein, Wurtz, Ritter, Haüy, Beudant, Hausmann, Curvier, Barrande és így tovább. (Kneller S. J.: *A kereszténység és a modern természettudományok úttörői.* Adatok a XIX. izárad művelődéstörténetéhez. A német eredetinek 2., jav. és bőv. kiadása után ford. és kiadta a Budapesti Papnövendékek Magy. Egyházirod. Iskolája. Bpest, 1908.)

ralis emelkedése tehát állandó folyamat, amelyet a lelkekből kiáramló sugárzások okoznak.¹ Az emberi életkincsek nem tűnhetnek el. Sem nem tudja felhasználni az ember csak önmagáért. Értékük is abban áll, hogy kisugározva az egész emberiség élet-nívóját emelik. Épp ez a sugárzó és emelő erő ejti sokszor tévedésbe az embereket, amidőn arra a helytelen tételre következtetnek, melyszerint az élet értéke és végnélkülisége abban áll, hogy az emberi szellem az örök emberiség állandó szolgája. A szellemi erők érvényesítése tény, *de az egyéniség feladása és szolgaszerepe tévedés.* Az emberi személyiség szuverenitása nem szenvedhet csorbát azzal, hogy az erők kisugárzásával a kultúra emelkedik, hanem inkább emelkedést mutat, mert az egyesek erősugárzása folytán a *többi személyiség* is értéke-
sebb lesz.²

A kulturális élet emelése mellett — *harmóniában az isteni élettervvel* — *szuverén* marad, sőt *gazdagabb* lesz az ember *személyes lélektartalma.*

¹ Ezért mondja *Eucken*, hogy igazi kultúrát csakis a lélek teremthet. „Eine unpersönliche, vom Menschen völlig abgelöste Kultur wäre ein Gespenst ohne Fleisch und Blut; soweit die in unseren Vorstellungen eine Wirklichkeit erlangte, würde es uns ins irre locken, unbekanntem Zielen uns aufzuopfern heißen, das Leben einer Seele berauben.” (Rudolf Eucken: Geistige Strömungen der Gegenwart. Der Grundbegriffe der Gegenwart. 4. umgearb. Aufl. Leipzig, 1909. 242. 1.)

² A kultúra fejlődése nem hozhatja meg a Madác/i-féle falansztert, hanem a magasabbrendű életet. Ezért szép és *igaz Trikál* optimista elgondolása: „És én vallom, hogy az ember nem torzul eszkimóvá; nem butul géppé; és nem aljasodik vakonddá a földben. Az ember halad előre ... a magasságok felé ... az egyre zengőbb felhangolás útján.” (Trikál József: Új élet a régi romjain. Bpest, 1934. Kézirat.)

4. A szépség lelkihatása.

Az emberi lélek magában hordozza az esztétikai érzéket is, keresi és felhalmozza magában és maga körül a szépet különböző formákban. Vannak közöttünk sokan, kik a *művészi Génusz* ihlettségével *teremtik* számunkra a szépet; de vagyunk mi, a nagy tömeg, kik — bár hiányzik belőlünk a művész alkotóképessége — lelkünk tartalmának megfelelően magunkba szívjuk a szépet. A művész teremti, a többi ember észreveszi, élvezi és életének faktorává teszi a szépet. Mind a kétféle lelki típus azonban azon fáradozik, hogy a szép útján az *örök szép felé* lendítse életét.

a) Az élet mélységein az *igazság* lakik, külső és belső kapcsolatain pedig a *szépség* vibrál. A természet nagy és kis megnyilatkozásai, színei, hangjai, akkordjai és az élet ezernyi változata a szépséget tükrözik. Olyan tükör a világ, amelynek csodálatosan gazdag formáin a *Teremtő örök szépsége* verődik vissza. A jéghegyek ormóttan tömbje, a hópehely csillagos kristálya, a gondolat logikus rendje, a beszéd zenéje, a kifaragott kő, a dalba foglalt gondolat, minden szép, amit az *Úr* alkotott és amit az emberi génusz az örök: *minta szerint utána* teremt.

Az igazi művész egész közel esik a *Teremtő lelkéhez*.¹ Mélyebben látó és valamiképpen szen-

¹ „A művész szükségképpen vallásos természetű lélek. Lehetséges, hogy a hajlama nem tud öntudatos és teljes vallásossággá, vagyis konkrét alakot öltő vallásos meggyőződéssé érlelőim. Leggyakoribb oka ennek az, hogy a művész világnézete értelmi okokból más irányba terelődik . . . Ha azonban a művész gondolatvilága is a vallási eszmekör felé fejlődik, a legmélyebb és legrajongóbb vallásos léleknek kell kialakulnia. A transzcendens kitekintés, a teljes, az érzéki világban nem valósítható örök élet után való szüntelen vágyódás pedig, ha reflektív hajlammal párosul, elkerülhetetlenül a böl-

zibilisebb, mint a művészi-lelkület isteni adományától megfosztott ember. Észreveszi a dolgok rejtett harmóniáját és lelkének feszülésével felszínre hozza és formába építi azt. A természet szépsége, az élet rejtett ritmusa örök téma és inspiráció számára. Azt is mondhatnám: *indítója Isten közvetve és közvetlenül.*¹ *Tízért* tud nagyot és időfelettit alkotni. De itt, *az isteni inspiráció intenzív vagy kevésbé tudatos megérzésén* dől el a művész *nagysága* is. A művészek abban különböznek, hogy mit és hogyan öltöztetnek a szép formáiba. Michelangelo Carrara márványában megálátja az angyalarcot és kiformalja azt belőle; megálmodja a Szent Péter bazilika fenséges és monumentális vonalait, a sixtusi kápolna csodálatos freskóit. Mozart, Beethoven, Wagner, Liszt, Kodály a zene hangjain keresztül tárja elénk a gondolatok és érzések szinte végtelen skáláját. Vörösmarty, Arany, Ady, Babits, Sík műveiben újjászületik a magyar nyelv, amelynek felfedezett szépségében gyönyörködhetünk. Kő és érc, festék és ecset, szó és ritmus engedelmes szolgája lesz az alkotó művész lelkének, hogy valóságba alkossa lelkének szép elgondolását. A teremtő lélek a világ felé fordul s ihletett munkájának hatására készségesen finom lesz minden, hogy arcára vegye, állandóan hordozza a művész alakító lelkét. Valamiképpen hasonlatos ez a teremtéshez. A kemény kőből, az anorganikus festékanyagból olyan imponá-

cselkedés felé tereli a művészt. Ilyenkor minden előfeltétele megvan annak, hogy a művész mély bölcselővé váljon.” (Pauler Ákos: Liszt Ferenc gondolatvilága. Bpest, 1922. 18. 1.)

¹ „Az emberi alkotások is akkor szépek és fenségesek, ha a dolgok isteni perspektíváját tükröztetik formájukkal és eszmei tartalmukkal.” (Anka János: Az örök ember. Bpest, 1931., 177. 1.)

lóan ható kompozíció létrehozása, mely szinte átalakítja önmagát Pietává, Mózes szoborrá.

A művész lelkének tartalmi túltelítettsége: a szépnek látása, igénylése és teremtő készsége. Ezek a nagy értékek — épp úgy, mint minden bőséges lelki kincs — érvényesülni akarnak. Törvény, hogy a helyzeti energiák aktuálásra törekednek. A fizika elemi igazságnak tanítja, a lélektan mint valóságot fedezte fel, a neveléstan minden pillanatban számol vele. A művészi lélek tartalma is helyzeti energiák felhalmozódása; de nem a lassú gyűjtés hangyaszorgalmú munkája árán, hanem *az isteni adomány legbőségesebb előrobbanása útján*. „Poéta nascitur, orator fit”, mondja a közmondás. „A költő születik.” Minden művész gazdagabban indított lélek, aki az expandáló túltelítettség levezetésével teremti a szépség remekait. A technikát elsajátíthatjuk, de a művészi lelket *Istenből* kell hoznunk. Azért nem válnak soha alkotó művészekké a finomkezű mesteremberek.

A művészi lélek az alkotásból árad ki az ember felé és a szebbé teremtett kő, vászon, ritmus lép az emberek lelkébe, hogy ott élő valóság legyen. De itt sem állapodnak meg, hanem tanításuk oda tendál, hogy *az emberi lelket emeljék, hogy a szép igazi élvezetével a magasabbrendű életet vele megismertessék és megszerettségük*. Tehát a lelkiélet szolgálatában állanak, hogy azt igazán nemesítsék.¹ így lesz a műremek *tényező*, lelket nemesítve *nevelő*, akit az *Isten* küldötte művészi Génusz indít az emberek lelkébe. Ebben a lelket szolgáló

¹ „... a művész egy-egy szép vonalának gesztusa felölölő is — vele rajongó társak felé. S a közös műélvezésben egyúttal közös erővel építjük ki az eszményt s növeljük erőnket arra, hogy majd javítsuk is az életet az eszmény felé: *minél többek számára minél szebb legyen az élet.*” (Köszegi László: A műélvezés művészete. Bpest, 1919. 10. 1.)

munkában a művész *belső élete* a sugárzó központ és *az ő életének tartalma áramlik*, kapcsolódik bele a többi ember lelki életébe.

b) Épp ebben a pontban lesz közös a művész nagyvonalú szolgálata az emberek egyetemességének esztétikai irányú munkájával.

A fejlődés útján ugyanis felhalmozódik mindenkiben a *szépnek* valamelyes megszeretése és megszerettetési vágya. Maga a nagy természet a szépnek annyi benyomását hozza, hogy az ember nem vonhatja ki magát hatása alól. A falu népe ott él állandó kontaktusban a természettel. A nép sokszor meglepően finom művű munkákba önti bele szép-érzékét. A népművészet külön stúdiumot érdemel. Házai stílusosak, berendezései, cserepei díszesek. Kiverődik rajtuk mindannak a szépnek a hatása, amely őt körülveszi, lelkében felhalmozódik és az életben formát keres. Ugyanilyen értékes és jellemző megnyilatkozás a népköltészet és a népdalköltészet, mely a népnek nemcsak a szép iránti nosztalgiaját, hanem ezen a téren hatalmas alkotóképességét is bizonyítja.

Íme, így halmozódik és így áramlik a művészi szép a felnőtt ember lelkébe és lelkéből. Mindez azért történik, hogy a szép élvezése ne csak a művészeké, hanem *mindenkié* legyen, de mindenképpen azért is, hogy *az embertestvéreket a szép útján a magasabbrendű életre felhangolja*.

Látjuk, hogy a külső szép igénylése, élvezése, *a lelki élet belső rendjét, harmóniáját, szépszeretetét is magával hozza. A szépnek szerelmese nem lehet a rútnak rabszolgája.* Ha tehát a szép önmagunkat is átalakító tényezővé válik, akkor nem ültethető más lélekbe azért, hogy ott csak élvezetet jelentsen. A szépség *élményként* hatol be a lélek mélyére és *állandóan* ható erővé lesz a *belső har-*

mónia megteremtésében. Sőt azt látjuk, hogy nemcsak képesíti, hanem indítja is ilyen irányú erőfeszítésekre. Először talán csak örömet, kielégülést hirdet, de később a belső világ rendezetlenségére is figyelmeztet; majd ennek harmonikus átalakítására késztet. Ezért van, hogy a szép otthon, általában az embert körülvevő szép még a kicsiségekben is a lélek rendjét kialakító tényezők lesznek.

Amikor tehát a felnőtt ember — családapa vagy családanya — a családban és azon kívül a szépnek szeretetét tanítja, akkor részben hozzájárul ahhoz a teremtéshez, amely végül is *a lelkeség [elemelkedéséhez]* vezet. Az élet materiális alapja az anyagi javak; első lépcsőzete a szellemi sík kibontakozása; a második a szépség felé forduló vágykomplexum. Ezen keresztül jutunk az élet *igazi csúcspontja* felé. Az élet útját az dolgozza ki, aki az *Ég* felé emelkedő lépcsőzet kiépítésén munkálkodik. Ezért „a szép örök igénylője és támogatója az egyház, mert rajta keresztül nemesedik az ember. De csakis a változatlan lényegű örök szépséget igényli, mert az ő esztétikája mindig összefügg az ő etikájával.”¹

Ha már most egységbe szeretnők összefogni a szépség szolgálatáról írott gondolatokat, akkor azt kellene mondanunk, hogy *valamiképpen minden ember a szépség művésze, a különbség csak az intenzitásban és a teremtő erő ütemében van. Egyetemleges mindez akkor lesz, amikor a felnőtt emberek tudatos és tervszerű belső munkával az isteni arcot: az örök vonásokban revelálódó, megnemeseedett emberi arcot próbálják magukban harmonikusan kiépíteni.*

¹ Décei Géza: Korunk új egyházművészete. Katolikus Szemle. 1934. évf. 1. szám. 28. 1.

5. Az erkölcsi színvonal emelése.

Az ember lelki arcát kívülről jövő hatások is változtathatják, de az egész belső élet alaptónusát az *Isten* és ember belső harmóniája vagy diszharmóniája adja. Az élet két sarkpontja — amint már többször hangsúlyoztuk¹ —: *Isten* és az *ember*. *Két személy. A Végtelen és a véges*. Ez a két életpólus összefügg, az első a második teremtője, fenntartója, ereje, célja, boldogsága, értelme, tehát a legszűkebb értelemben vett függvénye. Ez az egybetartozandóság az „én” és „Én-ben” nyer formai kifejezést; az életben pedig a *Teremtő* alkotta törvényekben mutat konkrét egységet.²

¹ Nagy Lajos: Az élő gondolat. Bpest, 1930.

² Ezért van, hogy komoly tartalom és igazi kötelező szankció nélküli az a beállítás, amely az *erkölcsi életet függetleníteni akarja Istentől*. A „természetes erkölcs” tulajdonképpen azoknak a kötelekeknek a vállalása, amelyeket a természetünkbe oltott a *Teremtő*. Ez sem független és korok, egyének kénye-kedve szerint változó. Amint az élettani törvények kemény sínparók, amelyeken haladva lehet csak helyes utakon járni, épp úgy az erkölcsi élettörvények is kiszabott utak, amelyek a *fejtődés felé* vezetnek. Itt nem érintjük azt a kérdést, vajjon a természetfeletti erők tudatos elutasítása mellett lehet-e valaki — társadalmi értelemben véve — *becsületes, erkölcsös ember*; csak azt akarjuk leszögezni, hogy az *Isten* és ember kapcsolatát legfeljebb elméletben lehet tagadni, de gyakorlatban nem lehet megsemmisíteni. De azt is leszögezhetjük, hogy *minden* lelki igényt kielégítő életet *csakis a természetfeletti Isten és ember vitális kapcsolatát fellelő ember élhet*.

„Eddig az emberi haladás legfőbb tanújelét a technika szinte páratlan fejlettségében láttuk, de most már kezdem megérteni, hogy a kultúra és haladás fokmérője a jellem és hogy a legnagyobb egyéni kényelem, a közlekedési eszközök fejlettsége s a gépek szinte végtelenségig fokozott igénybevételel előállított piaci termények sem képesek többé segíteni az emberen, kinek jelleme romlott, mint ahogy a pompás ruha is eltakarja a rákbetegséget, de meg nem gyógyítja. Eddig a bolondok paradicsomában éltünk s a dolgokat egészen hamis mértékkel mértük. Nekünk nem az anyagiasság-

Azt azonban tudnunk kell, hogy az embert az isteni adomány nem determinálja, de igenis faktort képvisel szellemi fejlődésében és munkájában.

Az emberi élet értékeinek egyike a *szabadság*, mely a választás és döntés lehetőségét biztosítja. Az ember *lehet* az *Isten* törvényeinek hűséges megtartója, megvalósítója. Ebben a kapcsolatban és a szabad választási lehetőségben rejtőzik az emberi élet erkölcsi felsőbbisége. Megismerni az isteni törvényt, megsejteni a jót és *követni* az égi irányítást annyi, mint erkölcsi életszínvonalra emelkedni.

Ez a felemelkedés az egyéniség teljes szolgálatát követeli. Mindenkinek erre kell törekednie és ezt kell elérnie. A felnőtt ember ebben a szent életfejlődésben önkéntelenül a hivatott tanító szerepét is betölti. Az egyéni élet belső kiegyensúlyozottsága, az *Isten* törvényeivel való harmóniája elemi erővel váltja ki belőle a vágyat, hogy *mások életét is* erre a *magaslatra emelje*.

Ebben a szent erősugárzásban — az intenzitást tekintve — eltérések vannak. A legkisebb körben, de legnagyobb intenzitással érvényesül a családon belül a szülők, szélesebb körben gyűrűződik, de kisebb intenzitású a hivatott tanító, tanár munkája, egyetemesen ható, de gyakran átütőbb jellegű¹ az írók, művészek befolyása.²

ban való haladásra volt szükségünk, hanem a lelki fejlődésre.” (I. L. Stoddard: Vissza Krisztushoz. Bpest, 1926., 45. 1. Ford.: Pálffy Erzsébet grófnő.)

¹ Félreértések elkerülése végett meg kell jegyezni, hogy ez a megállapítás nem azt jelenti, hogy az irodalom, művészet hatását lebecsüljük. Ellenkezőleg, mi azt hirdetjük, hogy a szellemi kultúra képviselői *a népek egyetemének tanítói*. Azt azonban állítjuk, hogy *az állandó és egyirányú ráhatás* (egyirányú írók, folyóiratok, újságok olvasása) *egész átnevelő hatást fejt ki*.

² „A legfőbb erkölcsi tekintélynek, Rómának és püspökeinek, e fenyegető új barbársággal szemben megint csak a tollforgatók és íghirdetők immateriális befolyásában van az

a) A társadalom egy-egy sejtjében, a családban olyan belső vitalitás jelentkezik, amely a közvetlen érintkezés *erejével* gyakorol mély benyomást a családtagokra. Az erkölcsi atmoszférát valóban macába szívja a gyermek; a szülők szellemi és erkölcsi élettökéje a gyermek életében kamatozik ezerszeresen.¹

A szülők erkölcsi élete hosszú küzkdések és sokszor szenvedések útján egészült teljessé. Az érett férfi vagy nő saját életén és mások példáján látja az erkölcsös élet előnyeit és szépségét. A gyermek olyan érték előtte, amelyet *minden áron* emelni és gazdagítani kell; neki akarja átadni mindazt a tapasztalatot, azt a sok értéket, amelyet ő nagy fáradságok árán szerzett. A jó szülő természetes ösztönével megérzi, hogy a „*generatio vitae naturalis*” csak *alap* arra, hogy végbemenjen a „*generatio vitae spirituális*” is.

Ez annyira hozzátartozik az ember teljességéhez, mint a gyümölcsérés a rügyfakadáshoz. A testi, szellemi ráhatás csak a *praeludium*. A lelki értékek szolgálatában az erkölcsi érzék felébresztése, fejlesztése és *tudatos felfokozása* a jó szülőnek természetes hivatásképpen tűnik elő.

Ezzel pэрhuzamosan felvetődik a kérdés: *hogyan és miképpen megy ez végbe?*

ereje, akik a tiszteletnek és engedelmességnek is legnagyobb apologetái, de egyben az erkölcsi jogcímek prófétái, s azért csak *tőlük remélhető, hogy a különböző akciók és reakciók fürgetegében örökérvényű elveik világánál irányt mutatni s az emberiséget felsőbb rendeltetésére ráeszméltetni képesek lesznek.*” (Dr. Glattfelder Gyula: A katolikus magyar írók állócsillaga. Ünnepi beszéd, melyet a Magyar írók és Újságírók Országos Pázmány Péter Egyesületében 1934 jan. 25-én tartott. Megjelent: a Nemzeti Újság következő napi számában.)¹ A „Magyar Szülők Szövetségé”-ben nem ok nélkül beszélt gr. Keglevich Gyula, Máday Gy. és Tóth Tihamér arról, hogy a nemzetnevelés a *szülők kezébe* van letéve és hogy elsősorban a *szülők* nevelésével kellene foglalkozni.

A legfontosabb és legszentebb feladat — mint annyiszor, *vagy talán mindig* — most is az édesanyának jut. Ő van együtt a gyermekkel, ő foglalkozik vele legtöbbet. Tőle kapja a lelki ébresztgetés első melódiáit. „*Amilyen az édesanya, olyan lesz a gyermek.*” Legalább is — általános értelemben — ezt bizonyítja az élet. A jó édesanya a legkisebb kortól kezdve figyeli, figyelmezteti, inti, óvja, tanítja gyermekét. Bele nevelgeti, hogy mi szép, mi nem; mi helyes, mi nem. És a gyermek figyel, hallgat és követ. *Nem ok nélküli rendje az a természetnek, hogy a gyermek előtt legdrágább és legeszményibb lény az édesanya.* A fejlődő kor mindig világosabbá teszi, hogy az édesanya szeretettől áthátolt szava követésre méltó. Mindez olyan belső vitális kapcsolat eredménye, amelyet csak látunk; tisztelettel tudomásul vesszük, de logikus egybefonódását nem igazolhatjuk. Bizonyos, hogy édesanya és gyermek egybefonódása a logikumon túl az élet vitalitásán épül. Biztos és következetes; erősen ható és mélyre szálló; de éppen, mert elemi és természetes, *részleteiben* nehezen ismerhető fel és nehezen mutatható ki.

Az édesanya szerepében nagyobb a *példa* ereje, mint a tanítva nevelés hatása. A kisgyermek előtt — amint többször hangsúlyoztuk — az édesanya a *legnagyobb tekintély.* Az ő szava igaz; az ő ítélete helyes; az ő élete követésre méltó. Ha tehát az édesapa *válóban* az erkölcsös, fegyelmezett, kiegyensúlyozott élet képviselője, akkor lelkének bőrsége úgy sugárzik a gyermekbe, mint az éltető nap a zsendülő rétekre. Ez a sugárzás azonban nem az eszmény fényvetése csupán, hanem a fokozódó életkedv, munkakészség, önfegyelmező, felsőbbrendű erkölcsi érzés kifejlesztője lesz. *Amint aktív ő maga, úgy aktivitást teremt a gyermekben is.* Az erők megmaradásának törvénye érvényesül itt is valami-

képpen, de a szellemiek, a *lelkiek* területén. Nagyon természetes, hogy ennek *helyes* nevelő értéke akkor lesz, ha az édesanya *valóban birtokolja* azokat az erőket, melyek az erkölcsi élet szolgálatában szükségesek, amit a növekedő gyermek mindinkább megítél. Ellenkező esetben — mint később látni fogjuk — nem életteremtés, hanem *élettemetés* következik.

Ez az erkölcsi életteremtés a család életében olyan munka, amely *hivatásszerű* kötelességteljesítés a szülők részéről. Mikor azonban mi nem a kötelességre utalunk, hanem a *lélekkisugárzásra*, akkor azt azért tesszük, mert a *kötelesség csak kötelem*, amelyet teherből, kényszerből és esetleg külső-ségesen teljesít az ember, míg ellenben a léleksugárzás: az a szeretet melegének kiáradása és a *vitalitás* erejének biztos érvénye.

b) Az emberiség erkölcsi életének emelését hivatásszerűen szolgálják a *tanítók, tanárok és nevelők*. A szülők munkája a hivatottságból ered, a tanítóké hivatásból. Éppen ezért fontos a tanító erkölcsi fölényessége és kiegyensúlyozottsága.¹ A gyermek úgy néz tanítójára, mint a szülő helyettesére. A tanítói hivatás pedig épp azért szebb és magasabb minden másnál, mert a legdrágábbal, a fejlődő gyermekkel foglalkozik. Az ő vizsgálati és kezelendő „tárgya” *élő személy*, munkájának „eredménye” pedig a *lélek* megmozdulása, a minden lélekben lappangó készségek, képességek ébredése, a szép és erkölcsi jó kifejlődése.

¹ Az „Orsz. Erkölcsvédelmi Tanács” olyan javaslata fekszik a kultuszminiszter előtt, amely a legdrágább kincs, a gyermeklélek védelme érdekében a tanszemélyzet erkölcsi életének ellenőrzését kérelmezi. Ennek a beadványnak ez a fő argumentuma, hogy csak olyan tanító nevelhet erkölcsi életre, aki *maga* is erkölcsös életet él.

Itt is felmerül a kérdés: *hogyan és miképpen megy végbe ez az erkölcsnemesítő, nevelői munka?*

A tanító-mesterember eljárása nem lehet példa; a gyermekekkel való foglalkozása elméleti előadásokban és oktató ismertetésekben merül ki. Ez nem jelent *vitális* indítást. Az igazi nevelő-tanító *saját* életéből, lelkének rezgéséből, szeretetéből *ad*. Már a megindulásnál látjuk a különbséget: a *lélek bőségéből indul ki a másik lélek szolgálata*. Ez egyúttal a felelet is az előbb feltett kérdésre: a tanítói hivatás energiája nem annyira a pusztán tanításban, mint inkább *az erkölcsös egyéniségek kitermelésében* kell, hogy érvényesüljön.

A további különbséget a közlés módjában találjuk. Van ebben sok a tanításból, a magyarázatból, de a legfőbb és legnagyobb érték a sok tudományosan előadott igazság, elmélet *összehangolása*. A tanítás ugyanis sok látszólagos ellentétet vet fel. Az igazságok igen gyakran *látszólag* szembenállnak egymással. Ezek azután ha világnézetet érintenek, akkor szkepszisre vezethetnek; sőt — nem ritkán — látszólag az erkölcs alaptételeit is támadják. *Aki helyes utat tud mutatni az elméletek és parciális igazságok között úgy, hogy azok a magasabbrendű erkölcsi élet segítői lesznek, az lesz a hivatott nevelő-tanító*. Nagyon természetes, hogy ez csak olyan lélekből fakadhat, amelyik *maga is életté teszi magában az erkölcs törvényeit*.

A befogadás ezekután elég könnyen elérhető; általában nem is ezen a ponton van a baj. Az elméleti tételeket *gyakorlati életnek* kell követnie. *Ez a feladatok feladata!* Ez azonban könnyen fog menni akkor, ha a tanítás túl a didaktikán felsőbbrendű életirány meghirdetése is! A gyermek lelkében azután a tiszta látás képességét erősíti, mely az erkölcsi jót mindenképp fölé emeli. Ez a látás vágykomplexumot hoz felszínre, amely a *tettnek* szü-

lője lesz. A lélek magasabbrendűt komponáló készsége győzelmes lesz a dekomponáló ösztönös élettel szemben; a sok oldalról jövő omlasztó és amorális befolyásokkal szemben a *lélek* lesz győzelmes és ebből fejlődik azután ki az erkölcsileg megne-mesedett felnőtt ember.

Ha pedig a gyermekeklélek fejlődését elemezzük, akkor mindig reá fogunk bukkanni azokra a nevelő-tanárokra, akiknek lelke, erőt sugárzó élete megindítója volt tiszta életet kívánó vágykomplexum kialakulásának.¹

c) Erős hatást gyakorolnak az írók és művészek is az egyén erkölcsi életének fejlődésére. Belőlük nem annyira a közvetlen kapcsolat útján születnek meg a formáló hatások, hanem műveiken keresztül lépnek be a felnőtt emberek életébe.

Hatásuk kettős irányú. Egyrészt az egyes emberek lelkét telítik saját gondolataikkal, *másrészt* a közfelfogást; sőt egyes esetekben hatásuk olyan nagy, hogy az állam struktúrájára is marandandó hatást gyakorolnak.

Az elsők szerepe azért jelentős, mert az *állandó és több oldalról jövő kisebb reáhatások* kö-

¹ „A csendes vízre én is rábocsájtom
A drága szép emlékeket.
Tudom, hogy hívni még gyakorta fognak,
Hogy sokszor utánuk megyek.
Erőt meríték, hogy ha fáj az élet
S a nyughatatlan éjszakán
A régi, régi, szinte elfelejtett
Tanárom arca néz reám.

... Megyünk. A csendben nyílik már az ajtó,
Elvész a lábaink nyoma.
Fiúk! Barátok! Ilyen édes-búsan
Nem lépünk rajta át soha.”

(Meskó Zoltán verse: Búcsú az iskolától. Megjelent a *Zászlónk* XXV. évf. 1927. júniusi számában. 319. l.)

vetkeztében lassan átalakulnak a lelkek. A szépirodalom, a művészet annyi variációban hozhatja az erkölcsi kérdések parciális megoldását, hogy a *biztos és egyetlen helyes irány* elveszhet a sok útvesztőben. A színház, mozi, regény, napi sajtó szinte mindennapos tápláléka a legtöbb embernek. Ha ezeknek elvi állásfoglalása a bűnt „*jelentéktelen kicsiség*”-nek mondja, az erkölcsi igazságszolgáltatás valóságát tagadja, mind alkalom arra, hogy felszívja az ember azokat az „elveket”, amelyek az írók lelkéből kiáradnak. Ha pedig az erkölcsi meglazulás a „*bon ton*”-hoz is tartozik és a „*társaságbeli ember*” is sajátjává teheti, akkor érthető, hogy az irodalomnak egy része, amely már nem is irodalom, igen könnyen kerítője lehet az embereknek.

Az irodalom és művészet azonban akkor érezteti leginkább hatását, amikor — bizonyos fokig — közhangulatot teremt, melynek révén a hivatalos hatalom képviselőit is befolyásolni tudja. Ez pedig azért fontos, mert — napjainkban is megtörténik — a tömegek preparált, „hisztériás” jelenségei magukkal sodornak olyanokat is, akiket *egyéni*leg nehéz volna megingatni. Leginkább látható ez a divat vagy irodalmi, művészi és — last not least — politikai irányok előtt való behódolásnál.

Természetes, hogy az irodalomnak és művészetnek *jó* irányban is érezhető a hatása. Még pedig a *valóban tiszta* irodalomnak és művészetnek. A szellemi és lelki élet helyes és *céltudatosan felsőbbrendűséget* szolgáló irányítása nem marad hatás nélkül. Hiába emelnek szót a szépirodalom tendenciamentessége mellett a *l'art pour l'art* vallói: a ma emberének, a ma szédülő, iránytkereső, történelmi, erkölcsi, politikai, gazdasági káoszról menekülő emberének irány kell; *életirány az író meg-nemesedett életlátásból fakad, amely másoknak is*

a szépség, az igazság, a jóság abszolút létezését hangsúlyozza, amelyen keresztül minden ember új életet építhet ki magának. A betűk során keresztül a lélek sugárzik az olvasó felé és a sugárzó lélek ereje lesz az „új élet”-re emelő dinamika. A költői alakok élökké, aktivakká válnak, ha elég erősek, az olvasót új, mélyebb, igazabb, tisztább élet megélésére lelkesítik.

Az igazi írók és művészek is tehát a hivatásszerű nevelők közé tartoznak, akik a lélek értékeinek kiárasztásával az erkölcsi élet szolgálatában állnak.¹ Közvetlen lélekátformáló hatalmuk állandó lehet és mindig erősödő tanításuk — a szép formáin keresztül — irányító erővel bírhat.

Akár egyéni életünk, akár a társadalom egyetemének erkölcsi nivójáról elmélkedünk, el kell jutnunk addig, hogy a szülők, a nevelők, a papok, az írók és művészek vezetik az erkölcs felé az embereket. A szülői befolyás a legerősebb, a többinek szerepe inkább csak iránytmutató: a felfelé törő ember érzi a magasabb életszféra vonzó erejét, de igényli az elmélyedő, kiegyensúlyozott felnőttek segítő támogatását. Kifelé tekint magából, hogy a fáradságos úthoz energiákat szívhasson fel. A szülői otthon, az iskola, a szellemi élet végtelen sok értéke tárja feléje lelke tartalmát, hogy belőlük merítsen a fáradt vándor. Olyan igény ez, mint a virágé, mikor a nap felé fordul. Kell a nap-

¹ Az írók és Újságírók Országos Pázmány Péter Egyesülete is felvetette egyik vitaestjén azt a kérdést, vajjon mit és hogyan írjon a konstruktív, katolikus író. A vitát Sigrid *Undset* regénye indította meg; vezető előadója *Alszeghy Zsolt*, az „Élet” c. szépirodalmi és társadalmi folyóirat akkori szerkesztője volt. Hozzászóltak: *Tóth László*, *Várdai Béla*, *Gáspár Jenő*, *Kállay Miklós*, *Brisits Frigyes*, *Sík Sándor*, *Ballá Borisz*, *Aradi Zsolt* és *Kühnel-Leddin Erik*. Az volt a végkövetkeztetés, hogy eszményi cél érdekében finom hangszerezéssel a realitás világa nem rombol, hanem épít.

sugár kívülről ható energiája, hogy színes köntösbe öltözködhessenek. Az ember is éhező lélekkel fordul a gazdag tartalmú életek felé, hogy belőlük merítve, energiáikban szinte megfürödve az erkölcsös élet díszes köntösét magára ölthesse. A köztöltés, iránymutatás, tanítás, lelkisimogatás, nem elvesztegetett erő, hanem a felvevő lelkében tevékenyen ható, életet teremtő, aktív tényezővé válik. A gazdag lélek kiáradása integrálódva a társadalom erkölcsi színvonalának emelője is lesz.¹ Igen nagy ebben az akcióban éppen a *teremtő komponens*, mert a lélek nivójának megemelése újabb és szebb életforma teremtésével egyenértékű. És a szellemi és lelkiáramlás hullámszerűségéből tisztultabban, erkölcsiben megnemesedve emelkedik ki az *új ember*.

6. A társadalmi élet szabályozása.

Az ember a család szűk körén kívül a társadalom szélesebb milieujében is él. A nagy emberi közösség legkisebb sejtje: a *család*, a legszélesebben egybefogó gyűrűje: az *emberiség*. Körzetek szerint szűkebb keretek: a nemzet, a nemzetiség, a faj. Mindegyik olyan szent kapcsolat, amely területet kínál szellemi és lelki értékeink sugározására.

Az élet keretei (család, faj, nemzetiség, nemzet, emberiség) nem csak — sőt legkevésbé — helyrajzi vagy élettani kapcsolatok. E kereteken belül *élő személyiségek* mozognak; az ő életük szolgálja

¹ „Az erős természet e felsőbb értékekbe akar kivirágozni; szenvedélye az, hogy fölfelé akar folytatást. Értsük meg e vágyát, s ne törjük le kúszó indáit. *Rosszul tesz, aki elszigeteli magát tőle, mert megadja az árát; de ugyancsak rosszul tesz, aki a természet tovanövekedését megakadályozza s felsőbb aspirációit ösztönökbe s vérbe fojtja.* Abból is abnormitás s perverzitás támad.” (Prohászka O. összegyűjtött munkái, VIII. köt. Magasságok felé. Bpest, 1928. 162. 1.)

lata a legszentebb, mert a keret csak összefoglalás, amelyet a verség, a történelem, a közös élet, a kultúra termel ki az emberek számára. Az életértékeket *minden* ember igényli; anyagi javak, szellemi kincsek, lelkiértékek a föld és ember kincstárának inventáriumába tartoznak, de bizonyos, hogy ezeknek az értékeknek megszerzési módja, birtoklása és arányos elosztása terén nagyon sok mulasztás súlyosodik az emberek egyetemére. Természetes, hogy a feladat megoldást kíván, ez pedig a felnőtt ember lélektartalmának kiáramlásával történik meg. Szépen összecsendül az *igény és a bőségesen felhalmozódott energia kiáramlása*.¹ Az emberek kisebb-nagyobb közössége igényli a gazdasági, kulturális és politikai segítségeket; a szellemi és lelki értékek bőségét hordozók pedig kötelességszerűen kell, hogy álljanak a szerényebb embertestvérek segítségére.

a) Az élet első és legelemibb igénye a kenyér, a *megélhetés*. A föld emberi munka útján megtermi a kenyeret, a kenyér megadja a megélhetés alapját, a több munka biztosítja a ruházatot, a lakást; de mindig ott lappang a kérdés, vájjon meg

¹ „Ezek a *nagyok mindig a történelem titokzatos méhében születnek*. Tagadhatatlan, hogy vannak meddő és vannak termékeny korok. Sokszor nesztelenül suhannak el hosszú századok, egész kultúrák és népek ledolgozzák történelmi napszámukat, és hasztalan vártak azokra, kik létükre és munkájukra ráütnék a monumentalitásnak, a történelmi nagyságnak lángjegyét. Viszont máskor, mint Jason sárkányfogaiból, szinte a földből nő ki a nagyoknak egész hosszú sora. De az is bizonyos, hogy *valami titokzatos kölcsönös összefüggés van nagy idők és nagy emberek között*; mintha a sok névtelen nagy akarás és eszmélés végre is nagy egyéneken csattanna ki; mintha sok léleknek áhítatos nagy vágyakozása végre is megszülne azt, amire minden nagyságra készülő kornak anynyira szüksége van: den rechten Mann am rechten Ort!” (Schütz Antal: A hittudomány jelen fázisa és földadatai. Theologia, 1934. évf., 1. sz. 10. 1.)

van-e a mód arra, hogy *mindenki* arányosan keresessen és élvezhesse az anyagi javakat?

A társadalom gazdasági megosztódásában a „felső tízezer”-től lefelé az utolsó utcai koldusig számtalan variáció található. Lehet ennek a vagyoni „eltolódásnak” elméleti vagy gazdaságpolitikai háttere; a lényeges, hogy ezt az abnormális helyzetet megoldani, ezen feltétlenül segíteni: *erkölcsi kötelesség!* Az emberiség jóléte és fejlődése parancsolólag követeli, hogy az életfenntartáshoz szükséges javak hozzáférhetőek legyenek! Ez a kérdés mélyen belevág az államok életébe és *szörnyű felelősséggel* nehezedik az egész társadalomra. A föld és minden kincse ugyanis passzív tényezője az emberi jólétnek s az emberek munkájának eredménye, hogy egyeseknek a bőség szaruját, a másoknak az üres tarisznyát kínálja fel. Azt is le kell szögeznünk, hogy a *krisztusi elgondolás* a földi kincsek *fölé* emeli a lelkieket és örök értékek kihangsúlyozásával háttérbe szorítja az anyagiakat. Ezzel azonban csak az *elsőség* kérdését akarja eldönteni; de semmiképpen sem tagadja az anyagiak helyes elosztásának és használatának szükségességét. *Krisztus* földi helytartója, *XIII. Leó és XI. Pius* konkrétan meg is jelölték a módot, ahogyan az anyagiak *rendezett* felhasználása mellett a társadalmi élet helyes berendezést nyerhet.¹

Aki tehát a *krisztusi gondolatok alapján áll*, annak felétlenül arra kell törekednie, hogy ez az álláspont *gyakorlatilag* is diadalt arasson!

Lehet ezzel szemben egyénien gyakorlati és lehet elméleti meggyőződést célzó gazdasági programot hirdetni. Az elsőt az követi, aki maga elvet minden gazdasági ellentét szülte kasztszerű

¹ *Rerum novarum, Quadragesimo anno.*

megosztást és *az embert emberi mivolta szerint értékeli*. Ugyancsak ide tartozik az is, aki saját kisebb körében a munkást becsületes bérrel honorálva a szó igazi értelmében vett embertestvérenek tekinti. A második utat az járja, aki ezt az álláspontot hivatásának területén *elvileg és gyakorlatilag követeli*, megtartja és másokkal is megtartatja.

Az elméleti megoldás új hívei gazdasági rendszerek kiépítésén fáradoznak. Szocializmus, kommunizmus, fascizmus egymásután születő új rendszerek, amelyeknek egyik legfőbb problémájuk a gazdasági helyzet javítása. Azt mindig helyeselni kell, ha a koldusmocsár lecsapolásán fáradoznak. *Ebben egyetemesen kell dolgoznunk*. A módszerek csak ott térnek el, ahol az anyagi életfeltételek javítását a szellemi és lelki értékek *rovására* akarják megvalósítani.

Az anyagi lerongyolódással gyakran együtt jár *az erkölcsi összeroppanás* is. „*Paupertas maxima meretrix*.” Természetesen abban az értelemben, hogy a szegénység elproletarizálódáshoz vezet. Aki tehát az igaz és tisztességes megélhetést szorgalmazza és az anyagi javakban való részesedésnek viszonylagos arányosságát vallja és hirdeti, annak a szellemi és lelkiélet alapjait is erősíteni kell.

A történelem igen változatos gazdasági életformákat termelt; nem célunk, hogy elítélő vagy magasztaló szót emeljünk egyik ellen vagy másik mellett; de viszont papi kötelességünk, hogy rámutassunk a felnöttek egyetemének arra az *isteni parancsból* sarjadzó hivatására, hogy a gazdasági ellentétek eltüntetésén kis otthonuk vagy szélesebb körű hivatásuk területén fáradozni *kötelesség*.

b) És *Krisztustól* kapott kötelességünk az emberrétegek között a gazdasági élet vagy más tényező szülte *kasztellentéteket* is letompítani. Ek-

kor találja meg az ember életének igazi értelmét, értékét, ha az istenfiúságának tudatára ébred. A gazdagság, a tudás, a magasabb erkölcsiség, az egyik vagy másik fajhoz vagy nemzethez való tartozás lehet igen nagy és kegyelettel őrizendő érték, mégis *minden embert Isten atyaságában testvérnek érezni* — a legszentebb elgondolás.¹

Az a szolgálat, amelyet a családon, nemzetén át az egész emberiség számára végzünk, a közelség viszonyával egyenes arányban áll. A legközvetlenebb és legnagyobb az egyéni hatásunk a családra, azután a nagyobb körzetű nemzetünkre és végül az egészen szélesen gyűrűződő emberiségre. Az ember tehát családtag, egy fajnak vérségi alapon atomja, egy nemzetnek gyermeke és az emberiség közös egységének *isteni életterv szerint egyenlő* tagja. Ezt a többirányú kapcsolatot úgy kell szolgálni, hogy a legkisebb társadalmi sejtnek és a legszélesebb keretű emberiségnek is szolgálói legyünk. Az egyén a családot és az *isteni hivatottsággal ellátott* nemzetet szolgálja, a nemzet pedig *az egész emberiség egyetemét* segíti. Lehetnek ellentétek és küzdelmek az egyes érdekek között, de az embereknek mindenben arra kellene törienők, hogy ezeket a lelkitestvériség fölényes erejével kiküszöböljék.

Az út, amelyen ezt elérhetjük, *kettős*. Az első a természetes fejlődéssel egyirányú, *helyes politikai vonalvezetés*, a másik, a ritkább: *forradalmi megmozdulás*.

Az első, a politika irányítása a hivatott állam-

¹ Ennek *az erősítését* szolgálja az Egyház és ezért mondja róla *Ruville*: „A katolikus egyház . . . szeretet által összetartott, szeretettől áthatott társaság, melynek egész külső és belső hatalmi állása a szereteten alapszik.” (*Ruville A.: Vissza az egyházba. Gyulafehérvár, 1910., 140. 1. Ford.: Péter A. theol. tanár.*)

férfiú kötelessége.¹ Itt is a „talentumok” érvényesüljenek.² Ezek között az elsők az előrelátás, a gyakorlati érzék, az adott viszonyok közötti lehetőségek objektív mérlegelése, a „*tantum-quantum*” bölcs mérséklete és a szívós kitartás. A cél csak egy lehet: „*Salus rei publicae suprema lex esto!*”³ Természetes, hogy ez nem lehet egysíkú. Az anyagi, gazdasági és szellemi kultúra mellett a *lelki* igényeket is szolgálnia kell. Egyszerűen azért, mert az emberi élet *teljességéhez* hozzátartozik a lelki élet is. Ez a vezetés azonban felelősségteljes munka.⁴

¹ Ennek alakját pregnánsan és bölcs ítélettel rajzolja meg *Komis Gyula*: Az államférfi (Bpest, 1933.) c. kétkötetes munkája.

² Jól jellemzi a talentumot érvényesítő életet *Kovnis*, midőn pregnánsan kiemeli, hogy milyen kevés a nagy elvhatású ember és milyen ritkák a magukat a történelembe beépítők. „Millió és millió ember él ugyanis ugyanabban a társas közösségben, ugyanazon történeti feltételek között, mégis csak néhány válik ki közülök, akik belenyúlnak a közösség életébe, merész ugrással koruk és környezetük fölé emelkednek a fejlődésben új korszakot nyitnak, *minőségileg* újat alkotnak és építenek bele a történetbe.” (*Komis Gy.*: Az államférfi, i. m. I. 8. 1.)

³ „Á kereszténység az államot nem tartja fizikai gépezetnek, nem merev és változhatlan formának, hanem élő organizmusnak, amelyben minden szervnek megvan a maga fontos hivatása, joga és kötelessége a közcél, az állam polgárainak közjóléte érdekében. Az élő szervezet az idők folyamán éppen a közjó érdekében átmehet bizonyos változásokon, de ezeknek a változásoknak az élet törvényei szerint lassan és fokozatosan és mindig a *nagyobb jó irányába* kell történniök. Hogy a fejlődés higgadtan és megfontoltan menjen végbe, azért a kereszténység az állam szerveinek jogait és kötelességeit minden egyes embernek a lelkébe írja a vallásnak erejével. Mivel az Isten alkotta az embert úgy, hogy a rendezett államban találja meg földi boldogulását s abban munkálja örök üdvét is, az állampolgári kötelességek az Isten akaratán alapulnak s így vallási szankciót is nyernek.” (*Dr. Csernoch János*: Katholikus kérdések. Beszédék a Szent István Társulat közgyűlésein, 1911—1924. Bpest, 1924. 75. 1.)

⁴ *Spengler* ítéletében igaz, hogy „*der geborene Staatsmann ist vor allem Kenner, Kenner der Menschen, Lagen, Dinge*”,

Akit azután nem áldott meg a vezetés kiválóságával az *Úr*, az *komoly kötelességteljesítéssel* állhat a nemzeti élet gépezete mellé. A hűség, a hazaszeretet *kötelességek teljesítéséből is áll. Áldozni:* anyagi, szellemi javakat, sőt, ha kell, életet is. Adó, tisztos munka, helyes polgári joggyakorlás, emberi életnívó egyformán kötelessége és *joga* is a hazafias polgárnak. Ezek a szolgálatok magukban hordozzák bizonyos fokig az alárendeltség elismerését és a *közös érdekekért végzett közös kötelességteljesítést.*

A forradalmi megmozdulást a hatalmi elnyomás nyüge váltja ki. Ezzel együtt halad az a lelki elfordulás, amely a törvényes rend felforgatásával a maga „*joga és ereje*” alapján követeli az új formák érvényesítését. Lehet gazdasági (kommunizmus), politikai (királyság-köztársaság) vagy kulturális (új szellemi áramlat). A cél valamiképpen mindig ugyanaz, hogy a megmozdulás újat, jobbat: feltámadást hozzon. Látjuk, hogy a forradalmak megindítói rendszeren idealisták. De a folyamat sodrában felszínre kerülőkről ez nem mindig mondható. A forradalom természeténél fogva felveti a selejtes elemeket is. Ezért van az, hogy az idealisták mozgalmat elindító tábort előzönlük a profitot kereső realisták. A kibontakozás rendszeren kompromisszumon alapuló megegyezés. A végleteket nem tűri az élet. Amint a teljes megcsontosodást is áttöri, éppen úgy az ugrásszerű fejlődés ingoványos talaja sem megfelelő bázis számára. A forradalmár hozhat új értéket, de a forradalom sa-

de szörnyűen kemény, sőt teljesen hibás *Goethével* alátámasztott állítása: „Der Handelnde ist immer gewissenlos; es hat niemand Gewissen, als der Betrachtende.” (Oswald Spengler: *Der Untergang des Abendlandes. Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte.* II. Bd.: *Welthistorische Perspektiven.* München, 1922. 16—30. Aufl. 552. 1.)

lakja eltemeti a múlt értékeit és mindig óriási áldozatokat követel.

Csak az lehet a nagy megmozdulások hivatott vezére, aki egészen *önzetlenül*, a tényleges politikai, gazdasági vagy kulturális elnyomás ellen intéz támadást. A régi világ eltemetése után fel kell tudni támasztani az újat, a szebbet, a jobbat. Ez a munka hivatásszerű áldozat lehet!

A föld széles kerete az emberiség egyetemének „nagy otthona”. Ebben az isteni hazában otthon kell találnia mindenkinek.

Ha valaki nagyobb vagyonú vagy magasabb társadalmi pozíciójú család tagjaként születik, az nem egyéni érdem, de a nagyobb hatalom *nagyobb kötelességeket* ró rá és nagyobb felelősséggel terheli. Éppen így, ha valaki nagyobb szellemi, lelki képességgel születik, az *Evangelium* szerint is, több talentum után több kamatot köteles az *Úrnak* szolgáltatni! Aki egyéni kiválóságait és kidolgozott értékeit a gazdasági, kulturális és politikai vezetésben érvényesíti, az olyan munkát is végez, mellyel az egész társadalmi élet átalakításán dolgozik. Ha ezek az erőfeszítések *egyetemese*k lesznek, akkor hatásuk alatt *színében megváltozik a világ!*

7. A lelkiélet kivirágoztatása.

A *Teremtő* kezéből kikerült világ az állandó fejlődés útján halad. Az *Úr* gondolata, hogy ebben résztvegyen az ember is. Amikor tehát azt mondjuk, hogy az élet teljessége a *Teremtő* és teremtmény vagyis az ember harmóniájának elérése, akkor nem elpihenő nyugalmat, hanem további *dinamikát* hangsúlyozunk. A *Teremtővel* ugyanis akkor kerül összhangba az ember, ha a *Végtelen* tervének megfelelően a *végnélküli életet illetően is állandóan tevékenykedő, fejlődő* tud lenni. Ez

az egyéniség *teljessége*, amelyet a személyiség nehez és céltudatos munkájával kell és lehet kivívni.

Az emberi élet azonban természetfeletti beállítottságánál fogva akkor éri el lelkeségének legteljesebb kivirágzását, ha jóakarató törekvése mellett *az isteni kegyelem* is betölti lelkét. Éppen azért árad szét bőségesen az *Ég* kegyelme, hogy magához, a *Teremtőhöz* vonzza, alakítsa a földön élő ember lelkét.

A természetes jósággal és természetfeletti kegyelemmel telített lélek nem tudja magába zárni nagy értékeit. Nem is akarhatja, mert a *generatio vitae spirituális* elemi lendülete reakényszeríti, hogy *másokban* is megcsillogtassa a tökéletes, természetfeletti élet gyönyörűségét. Ebben a munkában *három* fokozat különböztethető meg.

Az első — *az örök életre hivatottság megsejtése*; a második — *a szent élet élésére való nekilendülés*; a harmadik pedig — *a kegyelem erőivel való megszentelődés*. Ennek a fokozatos kiteljesülésnek szolgálói az emberek; még pedig hivatásuknak és lelki tartalmuknak megfelelően. Az elsőt a *homo spiritualiter generans*, a másodikat a *homo inspirans*, a harmadik munkát a *homo sanctificans* közvetíti. A *homo generans* a természetfeletti igényeket ébresztő ember; elsősorban a szülő, tanító, nevelő, lelkiatya. A *homo inspirans* a tehetségével, vagy szellemi felkészültségével, lelkeségével kiemelkedő, új életre lendítő lélek. Lehet szülő, rokon, író, költő, művész, olyan egyéniség, kinek lelkét megragadó szelleme az örök tájak felé lendít. A *homo sanctificans* az *Úr* földre küldött krizmás kezű követe. *A pap*. Az a férfiú, akinek azért adták kezébe a szamaritánus olajos korsóját, hogy sebeket gyógyítson, lelkeket királlyá kenjen és a kegyelem égi kenetével megszenteljen.

a) A *homo generans* az ébresztő ember. A testi

élet anyagi kötelékei olyan erősek, hogy szellemi erőinknek az igaz, szép és jó keresésére való ébresztgetése is az otthon, a tanító és nevelő feladata. A lelkiesség, az örök hivatottság az *istenfiúság tudata* azonban annyira magasabbrendű és szentebb a többinél, hogy ennek felkeltéséhez különleges hivatás kell. *A földön nem lehet nagyobb örömet hirdetni, mint a lélek végnélküli életét és az istenfiúság kiváltságát* Ennek az örömhírnék első meghirdetője *Krisztus* volt; az isteni *Mester* lelkének hordozói tudnak csak ezzel a hírral lelkeket ébresztgetni. A szellemi élet követésére a föld embere is vezetheti társait, de a *természetfeletti* után való vágyakozást a *kegyelmi életet élő ember* tudja leghatározottabban felkelteni. Mindenki csak abból adhat, amivel rendelkezik. Vágyakozást örök élet után csak az ébreszthet, akinek lelkében mélyen él az *Istenhez* való közeledés vágya. Az élet is azt mutatja, hogy szülők, nevelők, tanítók felkelthetik a kulturális, esztétikai, sőt természetes erkölcs utáni vágyakozást, de a vallásos élet szépségét nem eléggé vagy egyáltalán nem hangsúlyozzák. Maguk sem érzik, másokban, gyermekeikben, növényeikben sem igénylik.

Az édesanya lelke és vallásos élete szinte nélkülözhetetlen ebben a munkában. Olyan áldott szem kell ehhez, amely a kis gyermekben nem egyszerű „biokémiai csodá”-t, hanem „isteni követ”-et lát. Olyan lélek kell ehhez, amely szeretetével szinte követ tör az életútra lépő gyermek előtt, hogy biztosan és könnyen zarándokoljon az örök célok felé. Olyan kéz kell ide, amely védőpajzsot tart a támadások elé és szinte végtelenbe nyúló karral állandóan túlmutat a véges horizonton és szétzúzza az örök életet fedő függönyöket. Minderre képesítő *isteni adományok* anyai vagy lelki atya-nevelői életkincsek. Olyan csodálatos érté-

kek, amelyek működésükben, hivatásukban le sem mérhetők. Ezek azok a titkos lélekmegmozdulások, amelyeknek jelentkezése az élet legsúlyosabb perceiben döntő fontosságú lehet. *Istenből* indul az áramlás; a szülők és nevelő-lelkiatyák veszik át; ez a küldetés ereje. A gyermeklélek befogadja; ez az isteni életre való felébredés nagy kegyelme. Ez pedig a lélek gazdagodása — azért, mert a kivetített lélektartalom *valóságos lelki életet, isteni személyiségeket generált*. Megtörtént tehát az élet vágya: a *generatio vitae spirituális*.

b) A *homo inspirans* az ihletett és ihlető ember. A *Szentlélekről* azt tanítja a dogmatika, hogy megihleti a lelket és erőteljes cselekvésre indítja. Földi vonatkozásban gyakran halljuk, hogy a költő, a művész lelkét ihleti a természet s az élet ezernyi szépsége. Az ihletettben hivatottság van; a hivatottsággal megáldott ember a köznapi mesterségek felett áll, ezeknél értékesebb szolgálatot teljesít. Az az ember, akit a kegyelem ihlettsége száll meg, az különös követségben jár a földön. Életét kivételesen alakítja az *Úr* és önmaga. Munkájában nagyobb az ütem. Felhalmozott kincseiben nagyobb a bőség. *Nem indulhat prófétai útra, akinek üres a lélektarisznyája*. Igaz ugyan, hogy nem annyira emberi munkával megszerezhető kincsekre, mint inkább *isteni ajándékokra* van szükség. De ezzel élve és dolgozva felhalmozódik az igaznak, a szépnek, a jónak szeretete. Aki azután bőségesen felhalmozta értékeit, az indulhat inspiráló útra.

Az ilyen embert nem a külső, nem a „szaktudás”, hanem a lélektartalom nagysága, az élet fölényes vezetése emeli ki a többi fölé. Lehet szürke egyszerűségben élő ember, lehet művész, lehet költő, lehet halász vagy orvos, mindegy: minden esetben a szó szent és tág értelmében *próféta*. Olyan valaki, akinek szava mögött ott rezeg az

ihlettség varázsa, a kegyelem csodás energiája és szépsége. Az elhangzott szó nem a logika meggyőző erejével, hanem az igazság közvetlenségének megéreztetésével hat. Ez az, amit vitális kapcsolatnak mondunk. Az ember érzi, hogy nem ember, hanem *isteni követ* szól hozzá; az ember odahajlik, mert nem az értelem kizárólagos meggyőzése megy végbe, hanem az *egész lélek* érzi, hogy *Isten* hív, vezet, magával ragad.

Ezt a belső megrezdülést követi az elindulás a természetfeletti élet útja felé. Roppant csodás és átformálódó ez a hatás. Néha a nagy bűnöst ragadja meg és hatása a porba sújtja. A megtorpanó ember „*mea culpá*”-val veri mellét és a tisztulás biztos örömeivel kel fel. Más esetben az ingadozóból szilárd meggyőződésű hívő lesz. Az evangéliumi hang úgy csendült lelkében, hogy megerősítette a helyes életúton. Majd az *Istennel* és *Istenből* élőket tölti be, hogy vágyódjanak az örök élet után. „*Várom az Urat, kit évek során hűségesen szolgáltam*” — mondotta egy beteg a lelkét gondozó atyának. A szentek átizzott lelke igen gyakran prófétai szavak nyomán jut arra az útra, amelyen az Urat és *egyedül az Urat keresik*.

Az inspiráció hatása is életet teremtve megnövekedő. Az ihletett és megindított lélek örömet és boldogságot visz annak a lelkébe, aki átsugározta lelkének javait.

c) *A homo sanctificans* helyzete és munkája mindezeknél szentebb, de ezeken az előkészítő munkákon keresztül a legkönnyebb. Nem készületlen a talaj, nem magából kell adnia mindent.

A lélek *megszentelését* a pap végzi. Az az ember, akit kivételes égi kegyelem telít, hogy *Ég* és föld között a közvetítést *Krisztus* erejében végezze. Az a magasabbrendű lélek, amelyik a szent elhivatottság részese, az *Úr* kezében eszközzé alázko-

dik, egyénisége csaknem megsemmisül, egyéniségének uralkodó vonása a *tudatos szolgálat*. „*Ecce servus Domini!*” „*Ecce servus filiorum Dei!*” Ez az a két pólus, amelyek között a pap élete ível. Felemeli tekintetét, lelkét az Úr felé és alázatosan várja, veszi és hordozza körül az égi kegyelem csodás kenetét.

A megszentelés művét pedig még csodásabban végzi. Sokszor „*per materialia ad spiritualia*” nyúl a lelkekhez. Olajos korsójából a próféta lelkével a szareptai csodát végzi. *Lelki sebeket gyógyít*; a vakok látókká lesznek, a süketek hallanak, a tévelygők helyes útra jutnak, az éhezők az Úr *szent testét* véve, örökre megelégednek. Élethorizontjuk kitágul és az örök távlatokban látják az *Istenatyát*. Ez a regeneráció valóságos újjászületés — a *Szentlélekből*.

Nagyon természetes, hogy az újjászületett ember *új életet* is kezd. Kéri, követeli, vágyakozza az Úr *kegyelmét*. A szentségekben üdítő forrást talál és odahajló lélekkel keresi a homo sanctificans vezető kezét, közvetítő imáját és áldását, s kegyelmet közlő lelkét. Azért van az, hogy a kegyelemosztás helye: az oltár, a gyóntatószék, azoknak szent temploma, akik az Úr kegyelmét közvetítve a lélek megszentelésének munkáját végzik.

Mit teremt a homo sanctificans? Felelet: *megszentelt embert*, aki az idő és tér felett jár gondolatban, munkában és vágyva vágyódik az után a világ után, mely valóban legyőzi a mulandó időt és kiemelkedik a térből;^a *homo sanctificatust*, akit

¹ *Berdjajew* beszél erről emelkedett hangon, amidőn szinte perszonalifikálja az időt és úgy állítja be, mint a mulandóság, a halál hordozóját; felette uralkodik a végnélküliség, amelynek szuverén igénylője a megszentelt ember. (Nikolaus Berdjajew: *Der Sinn der Geschichte. Versuch einer Philosophie des Men-*

az Úr kegyelmével telített. Még pedig nemcsak a kegyelem indító, mozdító erejével, hanem az istenfiúságot biztosító, megszentelő kegyelem életet átne-
mesítő szent ajándékával. Az első is a lélek szent gazdagítása, de a második a krisztusi élet gyökér-
zete. „*Vivo ego, iam non ego vivit enim in me
Christus!*”¹

schengeschiedes. Mit einer Einleitung des Grafen Herman Keyserling. Übersetzt von Ottó Freiherr v. Táube. Darmstadt, 1925. 108. 1.)

„Nagy, kitűnő férfiak hajlott korú alakjai előtt álltam, kiknek, mikor elhalt testük, ragyogóbban felvillant lelkük: kik csodás gondolatokat mondtak tollba fakó ajkakkal, s halavány arcukhoz kellett illeszteniük fülünket, hogy meghalljuk, amit gondoltak. Haldokolva kerestek s találtak több világosságot, s én mégsem ismertem fel az elhaló testben a halhatatlan lelket. De midőn a húszéves édesanyának, Zinkának haldokló tekintetébe merült szemem, tekintetébe, mely megtörve bár, de teljes öntudattal pihent kétéves gyermekén és azt súgta neki és nekem: Isten veletek! — leesett szemeimről a fátyol, s megutáltam azt a balhitet, hogy egy lélek, mely szeretetre van teremtve, ép mikor a legöntudatosabban és legforróbban szeret, — mikor kedveseitől hülő ajkakkal búcsúzik, amely ajkak már dermednek, neki pedig hajlékonyság és élet kell: hogy — mondom — egy lélek ép azon pillanatban szűnjék meg lenni, mikor legédesebben s legforróbban szeret; ez ugyancsak barbár s állatias felfogás.” (Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái VIII. köt. Magasságok felé. Bpest, 1928. 7. 1.)

Ezért így ír *Schneider*: „Aus der intellektuellen und moralischen Niveausenkung einerseits und der Summation der Affekte anderseits erklart sich, dass der einzelne in der Masse nicht selten an Handlungen und Beschlüssen teimehme, zu denen er als isoliertes Individuum gar nicht gekommen ware.” (Dr. Friedrich Schneider: Schulpraktische Psychologie. Eine Einführung in die experimentellen und statistischen Arbeitsweisen der differentiellen Psychologie. Paderborn, 1922., 197. 1.)

¹ Gal. 2, 20.

III.

Az életértékek elvesztegetése
és visszaszerzése.

*Az eddigiek azt igazolták, hogy a felnőttek belső életértékei a külső életviszonylatokban is érvényt találnak. A további kérdés az: vajjon mivé süllyedhet le a felnőtt, akinek szellemi értékei elkallódnak és lelki élete összeomlik? Ennek a tragikumnak a feltárása alapján maga az élet utal arra, hogy a legértékesebb, a valóságos mozgató erők a szellemi és lelki világban lappanganak. Velük fejlődik, vagy rajtuk keresztül pusztul az élet. Ez az életfolyamat pedig átváltoztatja az ember lélek*arcát; ennek kontúrozása más és más lélek r a j z o t eredményez.*

A) Az élet küzdőterén.

1. Világnézeti megrendülés.

Az emberi élet irányvonalát a *világnézet* adja. Lehet ez föld felé húzó szellemi gravitáció vagy *éget kereső törtetés*.¹ Az ember föltétlenül irányt vesz, még pedig olyant, amelyet hosszasan ingatnak az életbehatások, de nehezen tudnak más irányba eltolni. A természet, a nevelés és legfőként a kegyelmi behatás együttes eredője a világnézet, amely eleven lendülettel mozgatja az egész életet. Az emberi méltóságot az a világnézet fejezi és elégíti ki teljesen, amely az *ég felé való gravitációban* találja

¹ „In der geistigen Erfahrung erschliesst sich die Sehnsucht des Menschen nach Gott. Die Seele des Menschen sucht nach höchstem Sein, sucht nach Rückkehr zur Quelle des Lebens in die geistige Heimat. Das Furchtbarste ist, wenn es nichts Höheres gibt als den Menschen, wenn es kein göttliches Mysterium und keine göttliche Unendlichkeit gibt. Dann beginnt das Grauen vor dem Nichtsein. Das Bild des Menschen zersetzt sich, wenn das Urbild in der Seele des Menschen verschwindet, wenn Gott nicht in der Seele ist. DaS Suchen Gottes durch den Menschen ist zugleich ein Suchen seiner selbst, ein Suchen nach der eignen Menschlichkeit.” (Nikolaj Berdiajew: Die Phylosophie des freien Geistes. Problematik u. Apologie des Christentums. Deutsch von Reinhold von Walter. Tübingen, 1930. 231. 1.)

életirányát.¹ Ez a beállás felfelé lendítő, biztató, bátorító, mert *minden* tehetségünk és vágyunk *végérvényét* igéri számunkra. Értéke pedig abban áll, hogy a véges időt és az átfutónak látszó cselekedeteket ennek keretében *végnélküli érték*ké tudjuk kövacsolni.²

Ha ez a világnézet meginog, akkor az életirány szakadékba vész; következménye pedig az, hogy az élet pillanatnyi örömet keresővé és tartalmatlanná silányul. Az emberek élete épp azért mutat olyan sok omlást és szerteesettséget, mert megingó világszemlélettel és bizalmatlanul indulnak neki a küzdelmeknek.

Ez a bomlási folyamat három irányú: kétkedés az *Isten létének*, továbbá az *isteni gondviselésnek* és végül az *Isten és ember viszonyának* kérdésében.

a) Az *Isten léte* teljes világszemléletünk alapja. Benne a *személyes lét* áll a kezdet kezdetén, aki teremtő erejével alkot és fenntart étellel, élőt egyaránt. Az embert tekintve is ősök; de éppen *személyes* volta miatt eléje tervszerű célokat tűző és vele az Atya és fiú *személyes kapcsolatában* egybefonódó. Ez az igazság a természetes ész segítségével is elérhető; az *elégséges alap elve* és az okság törvénye rákényszerítik az embert, hogy az *életértéket és élettartalmat adó Istent* megismerje.

¹ Ez a gravitáció pedig — *Werfel* szerint — akkor lesz erős, ha saját lelkünket hittel telítjük és a világot is azzal itatjuk. „Unsere Aufgabe jedoch ist es, jenseits aller Eitelkeiten, auf die Gefahr hin, als reaktionar verschrien zu werden, die Welt mit Geistesgesinnung zu durchdringen. Um sie aber durchdringen zu können, müssen wir selbst vorerst von unserem Glauben völlig durchdrungen sein.” (Franz Werfel: Realismus und Innerlichkeit, i. m. Berlin, Wien, Leipzig, 1931. 35. 1.)

² Nagyon természetes, hogy az igazi életérték akkor nyer végnélküli érvényt, ha a cselekedeteket a *kegyelem sugárzásában* hajtja végre az ember. Az örök élet ugyanis a *mejszenieit ember* égi otthona.

Kant szerint a felnőtt ember szellemi életfunkciója a *kritika*. Ez azonban csak azt jelenti, hogy a benyomások, belső élmények és életreztetések lemérésével keresi, hogy mi a tárgyi igazság. Még az ösök, az *Isten* létének kérdésében is joga az embernek a vizsgálat.¹ A kutatások eredménye az, hogy az elmélyedő tudósok legnagyobb része rátalál, felé hajlik, mert nélküle nincs alapja és célja az életnek.²

¹ Csak arra kell vigyázni, hogy tévútra ne kerüljünk és ideális vágyainkat elvileg fel ne adjuk! „... aki az agytekervények tömkelegébe téved, annak nincs ideálja, nincs szerelmes Ariadnéja, az csak a szkepszis medúza-fejével találkozhatik... Aki szilogizmusokkal akar inspirációkat kritizálni vagy éppen helyettesítem, abban nincs meg az ethikai temperamentum érzéke; az meg van fertőzve a küfárság bacillusaitól...” (Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái. X. köt. Korunk lelke, 247. 1. — Ugyanerről szól szépen Bangha: Istenhit és istentagadás c. művében. Bpest, 1923.

² P. Kneller S. J.: A kereszténység és a modern természettudományok úttörői. Adatok a XIX. század művelődéstörténetéhez. Bpest, 1908. A 2. jav. és bőv. kiad. után ford. a Budapesti Papnövendékek Magyar Egyházirodalmi Iskolája.

A hivatással járó veszélyt emeli ki *Kehrer*, midőn így ír: „Hány százan veszítették el már hitüket, kik a tudomány különféle ágaival, különösen a természettudományokkal foglalkoztak. El is vesznek a tudományok útvesztőiben, hacsak vissza nem térnek a nagy, tiszta gondolatokhoz. Minden természettudós elsősorban alapos filozófus legyen, mert csak így fogja kikerülni a hivatása körében reája váró veszélyes válságokat.

A mai munkások milliói bizonyítják legjobban, hogy a sárral, az anyaggal való foglalkozás a test és a lélek veszedelme, melyből csak egy szabadít meg: a nagy gondolatok folytonos szemmeltartása. E nagy gondolatokat pedig a vallás tanítja s ugyancsak az őrzi meg méltóságukat az anyaggal való foglalkozás közben.” (Kehrer X. Ferenc: Adatok nagy gondolatokat! Segédkönyv az élet nagy válságaiban. Esztergom, 1909. 13—14. 1. Ford. az Esztergomi Növendékpapság Magyar. Egyházirod. Iskolája.) — *Schleich*, *Vicchow* asszisztense, így ír: „Es hat niemals ein Genie gegében welches nicht an die Unsterblichkeit geglaubt hatte. Man be-

A megingás azonban mégis lehetséges; de vég-eredményben a hitetlenség mindig súlyos bűntéher. Az ész világító ereje néha *elgyengül*; ezért nem látnak egyesek tisztán. Másoknál a túlzásba hajlott *kritikus*, nem szintetizáló lélek vagy bizonytalanul *ingó* lelkület az akadály. Ismét másokban a rossz *nevelés* és az *állandóan hitetlenségre hangoló környezet* a romboló erő. A legtöbb embert azonban *a gyakorlati következmények súlya ingat meg*. Az *Isten léte ugyanis tevékeny életet* követel. Az elméleti elfogadás nem elégséges. A gyakorlati élet pedig *nehéz követelményekkel jár*.

Mit eredményez az Isten létének megtagadása?
— kérdezhetjük tovább.

Elsőnek ingó *szkepszist*, kétséget és bizonytalanságot. Ez a lelki zavar olyan szellemi talaj rezgés, mely az életben való előhaladást és felfejlődést lehetetlenné teszi. Ez az ingás néha időleges, máskor azonban egyetemleges nemtörődömségig juttat. De nem ritka eredmény az a forradalmi hangulat sem, mely egyenes szembefordulást hirdet az *Istennel* és az emberi életet függetleníteni akarja az örök *Atyától* való felelősség és felsőbbrendűség alól.

findet sich mit dem Glauben an die Ewigkeit des Ichs wahrlich in der allerbesten Gesellschaft.

Allé Sehnsuchten der Menschheit, die wahr und echt und in Sinne des Guten sind, werden erfüllt. Wir habén den Luftkahn bestiegen und die Meerestiefe überfahren, wir gelangen zu den Sternen und werden des Geheimnis schauen von Angesicht zu Angesicht. Unser Wissen wird Religion." (Carl Ludwig Schleich: Bewusstsein und Unsterblichkeit. Berlin, 1925. 156. 1.)

¹ A francia forradalom, a magyar kommün és az orosz bolsevizmus erre tört. Az orosz terveket igen plasztikusan festi Renée Fülöp Miller: Geist und Geschichte des Bolschewismus. Zürich, 1926., P. Schaffer: 7 Jahre Sowjet Union Leipzig, 1930., F. Werfel: Realismus und Innerlichkeit, Berlin—Wien—Leipzig, 1931. Ugyanezt szolgálja a *Stalin* választ tönkretenni akaró *5 éves terve*. — Jól jegyzi meg erről

Az elméleti szkepszist a *gyakorlati élet zűrzavara és elsekélyesedése* követi, amely a föld felé való gravitációban nyer formát. Ha nincs személyes létet bíró *örök Szellem*, akkor a legnagyobb érték a *személytelen anyag*. Belőle vagyunk, benne élünk és hozzá húzunk. így tehát az értékek értéke a földi élet és a földadta kincsek halmaza volna. A boldogság teljességét az az ember érte volna el, aki a földi élet örömeit a legerősebben kiélvezi.

Ha vizsgálat alá vetjük az élet hajótöröttéinek múltját, akkor igen gyakran arra akadunk, hogy a lerongyolódás alapja az *Istenben* való hit megingásában van. Az élet küzdelme ugyanis erőt, támaszt igényel. A természetesnek hirdetett életben az *illő és nem illő* adja a cselekvés mércéjét. Ez a „szankció” nagyon gyöngye a küzdelmek idején. A szenvedélyes előretörés, a fékevesztettségig felfokozott ösztönösség letöri ezt a gyenge korlátot és vak esztelenséggel követeli „jogainak érvényét”. Az élet eleven sodrában csak az *Isten* lehet az a biztos támpont, akihez menekülhet és akitől *erőt nyerhet* az ember. A hánykódó, vergődő, küzködő embert csak az *Atya* kezének megérezése teheti győzedelmessé. Valóságos életomladékok ott vannak, ahol elsötétedett az örök tájak felé nyíló horizont és kihalt az *Isten jóságába* vetett erős bizakodás.

b) A világnézeti megingás második botránnyköve az *isteni gondviselés* kérdése.

Az *Isten létének* belátása bölcséleti úton is megszereshető, de a *gondviselő Atyának* életünket gondozó kezét igen sokan nem látják.

Trikál: „A bolsevizmusnak épúgy van vallása, erkölcsé, társadalmi és jogrendje, irodalma, művészete, mint a kereszténységnek.

A bolsevizmus hite a hitetlenség, Krisztusa az Antikrisztus, Istene az istentelenség, reménye a reménytelenség, kilátása az enyészet és nem a végtelenség.” (Trikál: Az új ember, i. m. 34. l.)

Az atyai gondviselés alapján azt jelenti, hogy minden életrezdületünk az *Isten* tudtával történik és így az életteleológia széles vonalához tartozik. „*Ne aggódjatok éltetekről... És a ruházatról mit aggódtok? Nézzétek meg a mezők liliomait...*”¹ Ezt a nagyvonalú, de a részletekre is kiterjedő elgondolást ködszerűvé teszi a felületes életszemlélet. A betegségek, a bajok, a szenvedések, igazságtalanságok, gazdasági aránytalanságok, bűnök, erkölcsi összeomlások kiáltó ellentétekként lépnek elénk. Hol itt a *gondviselő Atya*? Mennyivel erősebb azután ez a feljajdulás, ha a *saját életünkben*, önmagunkon érezzük ezeket a fájdalmas nyomásokat? Ha azonban — elmélyedő lélekkel — az anyagi élet vonalát a lelki élet síkjára tudnók felvetíteni, ha a pillanatnyi rossznak vagy különösen a szenvedésnek megváltó jellegét is kiértelmeznők, akkor színváltozásban tűnének elénk a ránk mért ostorcsapások. Ezt az átértékelést csak az *átfinomult lelkek* tudják elvégezni.²

Azok, akik a lélek belső lendületével keresik és megtalálják a vallás igazi tartalmát. Ha azonban a vallás erejében megtalálják életük kiegyensúlyozottságát, akkor ráléptek arra az útra, amelyen biztos eredményt érhetnek el. Sok minden segítheti a belső

¹ Máté 6, 25—28

² „Már most mi az új világosság, mely a hívő lélek reakciója az észbontó kegyetlenséggel, az észszerűtlen erőszakkal, a brutális kegyetlenséggel szemben? Mi az az új fény, melyet belőle a brutalitás kivált; mi az az új meglátás, mely öntudatára jut, még pedig akkor, mikor az ember esze megállt és az ösztöne mégis látni és megnyugodni kíván?

Ez az új fény és új meglátás az erkölcsi világrendbe való bekapcsolódás, melynél fogva hisszük, hogy ott is, ahol számánkra — tudniillik értelmünk számára — gondolat nincs, egy felsőbb gondolat érvényesül, s ahol jóság nincs, hanem csak erőszak és vadság, ott is egy felsőbb jóság vezet, mely végleg is győzni fog.” (Prohászka O. összegyűjtött munkái. X. k. Korunk lelke. Bpest, 1928., 191. 1.)

kiegyensúlyozottságot, de *csak* a vallás oldhatja fel a szenvedés és öröm egybeforrásának nagy problémáját.¹ Lehetnek ezek egyszerű, tanulatlan emberek, de *sohasem* összetört, zilált, erkölcstelen életet élő romok.

Ennek a belső megingásnak azután *igen súlyos* lelki következményei vannak.

Az első és legfontosabb az a *merev elzárkózottság*, amelyben a *Gondviselés kezét* nem érző ember életét tölti. Saját erejét túlozza; erőfeszítéseit felfokozza. Mindent magából akar kiküzdeni. Ameddig eredményes ez a munka, addig boldog és megelégedett, mikor azonban sikertelenség követi, akkor összeroppan az emberi építmény.

Ez az erőfeszítés azután kiterjed *az anyagi és szellemi terület teljességére*. Nagyon természetes, mert hiszen ezen a területen bizonytalanság és ingadozás tapasztalható. A lelkiértékek keresése vajmi sekély sodrú törtetés annál is inkább, mert ez az *igény* nem követeli túlságosan jogait. Az anyagi és szellemi értékek birtoklása azonban nem ad teljes élettartalmat. Először is azért, mert igényelt fokban meg sem szerezhetők, másodsor pedig azért, mert igen könnyen elveszthetők. Az egyik a kielégítetlenség érzetét, a másik a veszteség fájdalmát hozza; következőleg mindkettő a *lelki törődöttség, a belső elégedetlenség* alapja.

Ugyanez a helyzet *erkölcsi* vonatkozásban is. Ameddig az ösztönök természetes útján kell és lehet mozogni, addig könnyű az élet; mikor azonban a túlzó igények és a felfokozott bűnös kívánságok ellen kell küzdeni, akkor *teljesen emberi erővel szinte lehetetlen* ez a szembefordulás. Innét van az,

¹ „Eine Religion, die nicht das Leiden als erlösende und genugtuende Kraft anerkennt, entspricht durchaus nicht dem Leben und der Erfahrung.” (R. H. Belső: Christus in der Kirche. Regensburg, 1913., 114. 1.)

hogy *lelki összetöröttség és erkölcsi lezuhanás* azoknál következik be elsősorban, akik *elengedik a gondviselő Isten kezét.*

A fokozódó elfordulás eredménye azután a *teljes lelki meghasonlás.* Alapjában lelki kettéhasadás és életzuhanás ez; a valóságban olyan élet, amelyet a boldogságtól kifosztottnak, üresnek találunk. Az erőfeszítések ugyanis lendületüket veszítik, a szerzett javak értéktelennek tűnnek fel, az erkölcsi kötelek meglazulnak és így az élet belsőleg értéktelenedik. De még akkor sincs megállás. Az élet további és állandó tevékenységet igényel. Az anyagi élet vonalán alig emelkedhet az ember élete magasabb színvonalra, mint a változó és újabb idegizgalmakat kereső ösztönösségig. Ez pedig az az út, amelynek vége a feneketlen életszakadék.

Ez a lelki összeroppanás nem mindenkinél következik be. Igen sokan vannak azok, akik kisebb-nagyobb ingásokon mennek át és jobbra-balra hajolva ingó kétségek között járnak az életben. A tapasztalat azt mutatja, hogy a lelkiélet megfogyatkozása a legtöbb esetben az *isteni gondviselésben* való kételkedésben gyökerezik. A felnőtt ember igazságérzete nagy, az élet sodorta ellentétek óriásiak; a dolgok mélyét az emberi értelem nem látja át; a „*nagy misztérium*” előtti meghajlás sokszor naivnak tűnik fel és így igen könnyen meginog a *Gondviselésbe* vetett hit. A diadalmas optimizmus nem egyetemes életérték; *enelkül pedig nem tud az ember a transzcendens világba kapaszkodni.*¹

¹ Ennek a diadalmas optimizmusnak csak az lehet lantosa, aki az életben folytonosan emelkedést igényel. A kereszténységben meg kell látni az *evangéliumi jó hír* jelleget és nem szabad sötétnek festeni a komoly kontúrokat. iCotfalewski tévesen ítél, midőn a pesszimizmus mérlegelésében a kereszténység egyes vonásaiból a sötétebb tónusra következtet. (Dr. A. Kowalewski: Studien zur Psychologie des Pessimismus. Wiesbaden, 1904.)

c) A felnőtt ember lélekingása harmadsorban e kérdés körül mozog: *milyen az Isten és ember dinamikája?*

Az élet igazi valósága két személyes pólus: *Isten és az ember*; a kettőnek dinamikája adja az élet *tartalmát*.¹ Ennek a kölcsönös oda fordulásnak gyakorlati formája a *vallás*. A vallás alapja ugyanis kettős megmozdulás: az *Ég* leereszkedik és az ember fölemelkedik.² Történelmi formája pedig az *Ég* részéről a kinyilatkoztatás, az ember részéről pedig az áldozatbemutatás és imádság. Ebben a kölcsönös kapcsolatban az *Ég* ajándéka a kegyelem, az ember felmelkedése pedig imádkozó kegyelmi élete.³

Miért lazul meg ez a szent kapcsolat olyan sok felnőtt ember lelkében?

¹ Nagy Lajos: Az élő gondolat, i. m. Bpest, 1930.

² Erről a hitről nyilatkozik elragadóan *Chesterton*, midőn így ír: „Wir nehmen ihn an, und der Boden unter unseren Füßen wird fest, und der Weg liegt offen vor uns. Er kerkert uns nicht ein in einen Traum von Verhangnis oder in ein Bewusstsein der universellen Tauschung. Er öffnet uns nicht nur unvorstellbare Himmel, sondern erschliesst uns auch, was manchen eine gleicherweise unglaubliche Erde zu sein scheint, und macht sie uns glaubhaft. Dies ist die Art Wahrheit, die schwer ist zu erklären, weil sie eine Tatsache ist; aber sie ist eine Tatsache, für die wir Zeugen aufrufen können.” (G. K. Chesterton: Der unsterbliche Mensch. Bremen, 1930., 336. 1.)

³ „Íme a hatalmas filozófia, melyet vallásnak hívnak, mely ráér villámok közt beszélni a haragvó Istennel, s mely hiszi, hogy olvasója csilingelőse s ajkainak halk suttogása áthatol a vihar bömbölésén. S miután nemcsak hiszi, hanem látja, hogy a végtelen Isten fensége, ki a viharban járja át a természetet csak úgy, mint ahogy a délutáni szellő fuvalmában „sétál” az írás szavai szerint a világos és illatos berek fái közt, a szegény embertől hódolatot kíván; látja, hogy a semmiség örvénye fölött lelkünk csak lebeg, mint a gőzhajó kéményéből kipattant szikra a tenger árjai felett; kell neki egy meleg isteni szív, mely azt a szikra-lelket fölfogadja s boldogítsa, s azért hozzá vágyik s feléje törekszik, s e vágyát az imában kifejezi.” (Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái. VIII. köt. Magasságok felé. Bpest, 1928. 29. 1.)

A felelet elég egyszerű. Maga a vallások eltérése, a gyakorlatok különfélesége, a felfogások és tanítások elhajlása, a különböző vallásokban élők élet-szintájának differenciáltsága olyan zavaró tény, amelytől nehezen tudja magát elszigetelni az ember. Ha pedig hozzávesszük még azt a szomorú valóságot is, hogy a vallásos életformák alatt igen sokszor megbúvik a bűn, továbbá ha meglátjuk, hogy a vallás hirdetőinek élete néha szembenáll az elvi igazsággal, akkor megértjük, hogy a kevésbbé felkészülteket megbotránkoztatja és megingatja ez a zord ellentét.

Hogy mi ezeknek életeredménye, arról az a szomorú tapasztalat számol be, amelyet a hitben ingók életében látunk. A vallás ereje abban áll, hogy az életet hittel, reménnyel, bizalommal, vagyis értelemmel és tartalommal telíti. Az egyéniség a vallás keretén belül erős érvényt talál még akkor is, ha egyirányú és túlzóan anyagiás törekvéseit lefékezni akarja. Az egyéniség érvénye azt jelenti, hogy a legtökéletesebb és legharmonikusabb emberkép alakuljon ki.¹ A vallásnak sokszor külsőségesnek látszó tilalmai ennek fejlődését szolgálják. Aki ezt elveti, az — még a zseniális *Wilde* élete sem kivétel! — az emberiség lazzarónijává silányul.

A köznapi élet azt igazolja, hogy a vallástalan ember lelke a *magasabb aspirációktól* távol esik. Némelyek életét a tudomány és művészet gazdagítja, de az értelmileg kevésbbé kulturált ember az anya-

¹ Ez pedig olyan valaki, aki meghallja az égi *Atya* szavát, de nemcsak hallja, hanem *aszerint rendezi is be életét*. „Gott erwartet vom Menschen eine freie Antwort auf seinen Ruf, er wartet auf seine beegnende Liebe und auf sein schöpferisches Mitwirken bei der Ueberwindung der Finsternis des Nichtseins.” Ez az ember tehát nem csendesesen visszahúzódó, hanem *tevékeny, de Isten tervében dolgozó* égi követ. (N. Berdiajew: Die Philosophie des freien Geistes. Tübingen, i. m. 1930. 245. 1.)

gias javakban és az ösztönös élvezetekben találja meg örömét. Alapjában mindegyikök élete nehéz, bizonytalan és ködös marad. „Le ciel est toujours bleu”, — mondja *Claudel*¹ — *megtérése után*. Ebből visszakövetkeztethetünk, hogy az élet komor, borongós, számkivetés — *a megtérés előtt*.

A szürke élettájak olyan súlyosan nehezednek a lelkekre, hogy egész éjtszakába vonják. A *reménytelen élet* feszülés nélküli életet teremt. Mehet minden a maga útján. Csak az a fontos, hogy külsőleg bele ne ütközzék a törvényekbe vagy a „társadalmi felfogás”-ba. Az egyéni élet *belső* tisztasága, a házaselet szentségi megbecsülése, a nőnek és a gyermeknek tisztelete, a vagyonnak tiszta úton való szerzése, az élvezeteknek magasabb törvények szerint való élvezése, csak az *Istenben* gyökerező emberietek kiváltsága. De ha nem is borul fel az emberekben az egész erkölcsi világ, mégis egymásutánban és fokozatos bukásokban erre a lejtőre jutnak.

A szegény vagy gazdag egyaránt rájut erre a szomorú ösvényre. A *vallás kegyelmi erőáramlása* nélkül feltétlenül beleszédül az ösztönös erők tüzes forrongásába. Ez pedig a nehézkedési erő lendületével beletaszít abba a lelki mélységbe, amelynek állomásai: börtön, lelkifurdalás és teljes összeroppanás. Az élettragédiák gyökérezete azt mutatja, hogy a lélek elszakadt *az élet élő, igazi szőlőtőkéjétől, Akiből kegyelmi erő áradhatott volna át a lelkébe*.

Végső eredményként leszögezhetjük, hogy a világnézet *életszemlélet* vagy életbe való *beállás*. Életszemlélet, ha csak a maga passzivitásában tekintjük, de életbe való beállás, ha a belőle áradó munkát vizsgáljuk. Aki metafizikai világnézet szerint él, az nem marad egyszerű távlatokat látó, ha-

¹ Claudel: L'exile.

nem ennek megfelelően örök értékeket gyűjtő, természetfeletti életet élő is lesz. *Az életszemlélet ki-
hat az egész élet folyamára.* Akiben azonban meg-
inog a természetfeletti világnézet, annak életében
is észlelhető a földies, véges gondolkodás és igen
könnyen bekövetkezhetik az erkölcsi összeomlás.
Az emberi életet természetfeletti kötelékek kötik
egybe. *Ennek elvesztése az élet legnagyobb veszte-
sége.*² Nélküle szerteesik az élet és felborul a lelki
egyensúly. Velük élünk és nélkülük elbukunk. Ez
mutatja legjobban, hogy hozzátartoznak életünk lé-
nyegéhez. Hogy természetfölöttinek mondjuk őket,
ez csak eredetük, lényegük és céljuk értékét jelzi;
de valóban *hozzánk* simulnak, mert *eredetben, lé-
nyegben és célban mi is természetfölöttiek*³ va-
gyunk. *Istenatyánk* gyermekei és a végnélküli élet
birtokosai.

2. Erkölcsi összeomlások.

Móricz Zsigmond Misi diákja azért vágyódik a
felnőttkor után, mert eszményi lelke azt hiszi, hogy
a felnőttek mindig jók ... A felnőttek okosak —

¹ *Utitz* kissé kesernyésen beszél a *vallásos világnézet*
alapuló jellemről, midőn így ír: „Die Klare, ruhige Weltan-
schauung kann letzte Zuflucht eines gehetzten, chaotischen
Lebens sein, das in ihre weiten Hallen eintritt, wie der müde,
arme Pilger in den gotischen Dom.” (Emil Utitz: Charakte-
rologie. Charlottenburg, 1925. 334. 1.) Pedig, ha jobban
utána gondolunk, akkor azt is lehetne mondani, hogy itt a
kereső, törtető, kutató ember céléréséről van szó. Nem
a koldus jut a dómba, hanem a királyi öntudatú ember kerül
örök atyai otthonába l

² Cathrein V. S. J.: Katolikus világnézet. Bpest, 1911.
Ford. a Budapesti Növ.-papság Magyar Egyházirodalmi
Iskolája.

³ A világosság kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy a */e-
len életrendben* akkor lesz *teljes az ember élete*, ha hozzájárul
a *kegyelem* égi ajándéka.

gondolja magában,¹ ezek tehát nem is *tudnak* rosszat cselekedni. Ez a gyönyörű romantika a gyermekember lelkének való; fájdalmas is, hogy nem valóság, de a *Teremtő* elgondolásában szabadnak teremtett ember lényegéhez tartozik a botlás *lehetősége*. Az emberi értelem véges; megvilágító ereje nem tökéletes. A választandó jó tehát relatív alakban tűnhet szeme elé. A kiszíneződésben, a döntő szerepet játszó *nagy jó* beállításában pedig erősen érdekelt az ösztön, a szenvedély csábító szava. Az akarat gyengesége — sajnos — nemcsak a gyermeklélek terhe, hanem az emberiség egyetemének életnehezéke. Anyagi a testünk, korlátolt a tisztánlátásunk, és így az erkölcsi botlás — még felnőttkorban is — közös *lehetőségünk*.

a) Az emberek életének alapmotorja az *egyéniiség szolgálata*. Erre tör minden parány, erre irányul a lélek minden megrezdülése. Emberek akarunk lenni, kik tehetségünk szerint akarjuk harmonikussá fejleszteni önmagunkat. *A földi élet folyamán dolgozók és boldogságot keresők vagyunk; de a teljes ember, a szent ember igénylésével akarjuk a végnélküli életet.* Ez a belső erő, egyetemes lelkület a gyermekkortól él bennünk. Jóság és erény, gyengülés és botlás, bánat és felemelkedés, a földi erő és égi kegyelem összetevői annak a folyamatnak, amelyet az egyéniség kialakulásának mondunk. A teremtés első pillanata a megindulás, az örök *Bíró* ítélete a befejezés. Nincs olyan időpont, amelyen azt mondhatnók: az egyéniség kifejlődése befejeződött. Emelkedés és hanyatlás annyira egybefolyanak, hogy majdnem minden pillanat *új embert* állít az életbe.² Ez az új ember pedig — sajnos — nem mindig a *tökéletes ember*.

¹ Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig.

² Amikor *Trikál* József dr. „Az új ember” címmel a kultúra változatai alapján mesterien rajzolja az új ember képét, ak-

Az egyéniség szolgálatának vonala törést szenvedhet igen sok okból. Elsők közé számíthatjuk itt is az *élettani*¹ és *öröklött*² terheket, melyeket nem sikerült a gyermek-, serdülő- és ifjúkorban leküzdenünk. Gondolhatunk itt faji, egyéni, patológiai életterhekre, amelyeket az öröklés sodra magával hömpölyögtet és bennünk életté forraszt. Gondolhatunk továbbá olyan adottságokra, amelyek a *gazdasági élet, környezet*³ nyomán nyomják ránk bé-

kor alapvetésben arra gondol, hogy az új és új, mélyebb és mélyebb, ősi és újabb benyomások, kegyelmi indítások szinte nap-nap után termelik ki az *új embert*. (Triká J.: Az új ember. Nova creatura. Bpest, 1933.)

¹ Fritz Laquer: Hormoné und innere Sekretion. Dresden u. Leipzig, 1928. — Weil: Innere Sekretion. Berlin, 1922. — Kretschmer: Körperbau und Charakter. 6. Aufl. Berlin, 1926. — Kretschmer: Medizinische Psychologie. 3. Aufl. Leipzig, 1926.

² Schaffer: Az elmebetegségek és a kapcsolatos idegbetegségek kórtana. Bpest, 1927. (115—121. l.) — Baur—Fischer—Lenz: Menschliche Erblichkeitslehre. München, 1927. — Jákob Gráf: Vererbungslehre und Erbgesundheitspflege. München, 1930. — Dr. H. W. Siemens: Grundzüge der Vererbungslehre, der Rassenhygiene und der Bevölkerungspolitik. München, 1926. — Ribot: L'hérédité. Paris, 1894. — Gockler: Átöröklés és nevelés. Bpest, 1928. — Dr. E. Kahn: Schizoid und Schizophrenie im Erbgang (Studien über Vererbung u. Entstehung geistiger Störungen. Herausgeb. von E. Rudin, München.) Berlin, 1923. — Dr. H. Hoffmann: Die Nachkommenschaft bei endogenen Psychosen (Studien über Vererb. u. Entstehung geistiger Störungen. Herausgeb. von Rudin, München), Berlin, 1921. — Bremer Arch. f. Psych. Bd. 73. Zur Vererbung der Selbstmordneigung. 1925.

De erre vigyáznunk kell! Az öröklés terheinek hangsúlyozása ellen keményen szót emel és állítását klasszikus példákkal (Helmholtz, Menzel, Spinoza, Schiller, Guyau, Jacobsen, Descartes, Kant, Darwin, Milton, Euler, Zola, V. Hugó) igazolja Bergmann. (Bergmann: Selbstbefreiung aus nervösen Leiden. Freiburg im Breisgau, 1922., 219—220. l.)

³ XI. Pius pápa apostoli körlevele figyelemmel a család és társadalom mai helyzetére, szükségleteire, tévedéseire és bűneire. — Ricardo: Levelek Malthushoz. Bpest, 1913. Ford.: Jónás J. és Esterházy M. gr. — Kiss Albin: A magyar tár-

lyegüket. A felnőtt ember annál nehezebben tudja ezt megtagadni, minél kisebb erőfeszítéssel állt szemben a gyermek-, serdülő- és ifjúkor. Az erkölcsi törés okai közé számíthatjuk azután a *múlt életszakasz élményterheit*. Az élet nagy *rezervoár*; életbetűkkel írt *memoár*: Felhalmoz vagy feljegyez. Csak hasonlatban van eltérés; a valóságban olyan erőgyűjtés folyik, amely a jövő életre állandóan észlelteti hatását.² A rendezett gyermek-, serdülő- és ifjú-

sadalmi élet története. Bpest, 1925. — Horváth O. P.: Eigentumsrecht nach dem hl. Thomas v. Aquin. Graz, 1929. — Werner Sombart: Socialismus und sociale Bewegung. 3. Aufl. Jena, 1920. — Giesswein S.: Társadalmi problémák és a keresztény világnézet. Bpest, 1907. — Mihelics Vid dr.: Az új szociális állam. (Szent István Könyvek, 93. sz.) Bpest, 1931. — R. Stammer: Socialismus und Christentum. Leipzig, 1920. Biederlack József: A társadalmi kérdés mibenléte és megoldása. Szeged, 1903. Ford.: Kiss János. — Jehlicska F.: Erkölcsi és társadalmi jólét. Társadalmi etika. Bpest, 1916. — Perez: L'éducation intellectuelle dès le berceau. 4. éd. Paris, 1901. — Cramaussel: Le premier éveil intellectuelle de l'enfant. 2. éd. Paris, 1911.

¹ P. Janet: L'automatisme psychologique. Paris, 1889. — S. Freud: Három értekezés a sex. elm. Ford. 1915. — S. Freud: Über den Traum. München u. Wiesbaden, 1921. — Mester János: Pierre Janet és Freud lélektani eredményei. Psych. tanúim. Bpest, 1929. — Jung: Der Inhalt der Psychose. Leipzig u. Wien, 1908. — Alfréd Adler: Menschenkenntnis. Leipzig, 1927. — Alfréd Adler: Die Technik der Individualpsychologie. München, 1928. — Alfréd Adler: Über den nervösen Charakter. Wiesbaden. — C. Haeblerlin: Grundlagen der Psychoanalyse. München, 1925. — Nyirő Gyula: Psychoanalízis. Bpest 1931. (Magyar Szemle Kincsestára.) — P. Haberiin: Wege und Irrwege der Erziehung. Basel, 1920. — Lierz: Erziehung und Seelsorge. München, 1927. — Bumke: Das Unbewusstsein. Berlin, 1924. — Nachmansohn: Die wissenschaftlichen Grundlagen der Psychoanalyse Freuds. Berlin, 1928. — Schmidt Ferenc dr.: Pszichoanalízis és pedagógia. (A Szent István Akadémiában tartott székfoglaló. 1934. Kézirat.)

² Ezt az elgondolást fejezi ki szomorú tételében *Krafft-Ebing* R. midőn így ír: „Az egyén viszonyai három tényezőjének rabszolgája és pedig: szervezete alapjának, nevelé-

kor komoly férfi- és asszonyélet szakaszra enged következtetni. A sok zavarban és küzdésben vezetett élet ugyanilyen változatos hullámvonalat jövendöl. Aki pedig bűnös és ösztönös életben él, az ne csodálkozzék, hogy múltjának hordalékai nem teremnek liliomot. Hiába hirdeti a „modern morál”, hogy a „kiforrás után” fejlődik ki a tisztult élet.¹ A pénzsóvár, az ösztönös, a szenvedélyes ifjúból olyan felnőtt ember lesz, akit a szokás reflexhatalma egyenesen rákényszerít a bűnös életre.

Nem utolsó ok az *irodalmi, művészeti, társadalmi szabadosság*, amelynek fergetege eleven erővel ragadja magával az embert. A felnőttek könnyelműen elfogadják azt a tételt, hogy „nekik semmi sem árthat, őket semmi sem befolyásolhatja”. Ezért kri-

sének, külső viszonyainak és életsorsának (végzetének)”. (Br. Krafft-Ebing: A törvényszéki elmekórtan tankönyve. Bpest, 1871., 3. 1. Ford.: Babarcsi Schwartz Ö.)

¹ „E gyászos dekadens morállal szemben áll az erős, természetes érzéseknek s az ősi, isteni akaratnak parancsa: Én vagyok a te Urad Istened, mindened; ne ölj, vért ne onts; ne paráználkodjál, vért ne ronts; ne orozs, másnak vérét, verejtékét el ne vedd; még gondolataidat, fantáziádat se piszkítsd be, mert e piszok a vérbe szivárog. Tiszta vért akarok, vérben van a lélek, alakítsd ki életedet isteni gondolataim szerint. A fegyelemben éred el a természet tisztulását s kialakítod s élvezed magadban az erkölcsi szépséget. Ezt a fegyelmezett, tisztult erőt állítod bele intézményeidbe, ezt a férfi és nő viszonyába, nevezetesen a házasságba. Tiszta legyen a leány, mint a virág, mondja a világ is, *de tiszta legyen az ifjú is, mint a villamos napsugár; mondja az isteni gondolat.* E morális nem szexualitás, hanem az öntudatos, értelmes egyéniség kialakulásának törvénye. Benne óvja meg a maga számára az élet erejét, a tevékenységet, hajlékonyságot, a mély bensőség és lelkesülés titkát; benne van gyökere a nemzedékek; s a népek erejének s ráképesítésének erényre, tiszteletre, szeretetre, odaadásra, szenvedésre, hűségre s boldogságra. Ez a régi, ez az örök erkölcsi alapja az emberi életnek.” (Prohászka Ottokár: Úri és női divatmorál. Beszéd, amelyet a VI. Kath. Nagygyűlésen mondott. Bpest, 1906, 10—12. 1.)

tika nélkül forgatják a könyveket, olvassák a lapokat, élvezik a művészek reklámozott műveket. Ez a sok parányi, leheletszerű ráhatás azonban az *imponderabile* finomságával alakít. A legtisztábban gondolkodó leányból is olyan asszonyt nevelhet a szellemesnek mondott szellemtelen civilizáció, hogy rá sem ismer önmagára. A „társaság-beli” álláspont ritkán egybevágó a helyesen értelmezett „életművészettel”, a kiegyensúlyozott, szent ember életével. Az élet malomkereke fokozatosan őröl, koptat; a gyermekkori üdeségből több és több lekopik, és az ember élete beleszürkül a környezet nehéz ködébe. A tisztult egyéniség helyett az erkölcsileg görnyedt ember kerül az élet porondjára.

Végül a fejlődés kialakulásának utolsó gátló oka lehet maga *a nehéz gazdasági helyzet, a megélhetés küzdelme*, amely ólomsúlyként terheli a szárnyra törő ember lelkét. A kenyérért vívott küzdelem szent hivatás, de *csak* a mindennapi kenyérért való harc kiölheti a magasabb életeszményekért lobbanó élettüzeket. Az élet lehet terhes, de a teherviselés kizárólagossága nem lehet szellemi életfakadás. A felnőtteket pedig — különösen a mai napokban — rászorítja az élet a munka küzdőterére. A cseléd, a munkás, a gazdaember, a középosztálybeli férfi és nő túlfeszített erővel keresi kenyerét. Innét van az, hogy az igazi irodalom, művészi szép, kulturális továbbképzés igénye, sőt az igényelt testi erőregeneráció is kielégítetlen marad, mert ezekre sem idő, sem pénz nem juthat. Pedig az bizonyos, hogy *szellemi táplálék nélkül nincs felsőbbrendű élet*. A szellemi fejlődésben pedig felnőttkorban sem szabad állomást állítani.

b) Az élet második nagy mozgatója: *az egyéniség sokszorosításának üteme*. Ez az energia a vitalitás elevenségével hat és egyetemleges érvényt

keres. Amint mondtuk, két irányt követ: *az éleli sokszorosítását a testi élet vonalán és az élet sokszorosítását a lelkek belső szentélyében.*¹ Az első az új nemzedékben állítja be saját életmását, a második az emberi lelkekben teremti meg saját életképét. Az elsőt a házasság szentségének áldozatos szentélye, a másodikat az *Istennek* szentelt lelkek életoltára termeli.

Van-e ezekben a vonalhúzásokban is szakadozottság, elhajlás vagy kontúrnélküli összevisszaság?

A *házaséletben élők* zárt, szent, az élet természetének megfelelő elvonatkoztatott életet élnek. A belső élet szentségéhez tartozik, hogy nem kívánczik a piac nyilvánosságára. Azt azonban le kell szögeznünk, hogy a kifelé revelálódó élet néha igen sötét, feneketlen mélységekre enged következtetni.

A házasélet lényeges tényezője a hűséges szeretet, a meleg együttélés, az egymás segítése, a közös munka, a tűzhely gondozása, az örökké tartó kötelék tisztelete és a „szent harmadik” szeretete. Tárolja-e ezt az életet a házasságok nagy százaléka? Szomorúan kell megállapítanunk, hogy ezeken a pontokon igen sokan futottak zátonyra. A felnőtt férfi keresi élete párját, a hajadon az életerős férfit. Rá is lépnek az élet nagy hídjára, de nem mindig a boldogság partja az, ahová jutnak.

A kölcsönös szeretetet, a lelki nagyrabecsülést a vagyoni helyzet vagy társadalmi rang helyettesíti. Csoda-e, hogy ez a „kötelék” nem elég erős az életboldogság megteremtésére? Ez az egybetartozandóság formailag lehet házasság, de boldog együttlétté, egymást segítő áldozatossággá soha sem magasztosul. A kereskedelmi szerződészerű „ügyletek” lehetnek szerencsések vagy szerencsét-

¹ Lásd e kötet II. részét: Az életértékek értékesítése.
A) Az egyéniség sokszorosítása, a) A házasélet keretében.
b) „Egyedül.”

lenek, de ezekben az új „családokban” nem épül fel az örök hűség és áldozatos kitartás életoltára.¹

Sohasem szabad ugyanis felejtetni, hogy az „új család” *szentély*; olyan szent hely, hol nemcsak a *tisztelet és hódolat* oltára emelkedik, hanem az *áldozat* tüze is lobban. Csak az a család lesz az életfakadás temploma, amelyben a kölcsönös szeretet tüzében égnek a házastársak.

Az áldozat nélküli házaseslet magában hordja a *válás lehetőségét*. A házasság szentségi volta a „holtomiglan-holtodiglan”-t kifejező esküvel indul. „Amit tehát *Isten* egybekötött, ember el ne válaszsa” — mondja az Úr.² Ez a szoros egybefonódás azonban csak *a szeretetté magasztosult* szerelemben él és a *kölcsönös megbecsülésben* erősödik. A házasesletet ösztönös, érzéki és kizárólag szerelmi találkozásá tenni annyi, mint az örök hűség szent kötelékét meglazítani. Azért van az, hogy az ilyen alapon élők házasesletét egyik vagy másik fél hűtlensége kíséri.

Sajnos, nem ritka eset az sem, hogy tervszerűen szabadítják fel egymást a házastársak a modern poligámiára vagy poliandriára. Sőt azt is meghirdetik, hogy a „pajtás-házasság” vagy „próbaházasság” címén éljenek együtt azok, akik magukat az élet legszentebb feladatának teljesítésére alkalmatlannak találják. Csoda-e, ha ilyen vagy ehhez hasonló házasságok hamarosan felborulnak és így

¹ A család lelkének széteséséről és annak okairól ír *Trikál* dr. nyomás alatt lévő könyvében és a következő okokat hozza fel: Az ipar, gyáripár, gépipár. — Az önálló nő. — A nő családfenntartó keresőmunkáját igénylő szegénység, ill. a nő henyélését kiváltó gazdagság. — Az igények felfokozása. — A zárt családi élet felbomlása: a „modern” nevelés. — A férfi szegénysége. — A nő elfajzása. — A nő érdekből, ideiglenesen kötött házassága. (Trikál József dr.: Új élet a régi romjain. Bpest, 1934. Kézirat.) Máté 19, 6.

a házastársak, továbbá az esetleg született gyermekek élete erkölcsi omladékká válik. Az ilyen házaseletről hiányzik a *belső tartalom*; következésképpen összeomlik a várt *boldogság* is. Hová vezet mindez? A modernnek menszvárához, a váláshoz, amely a gyakorlati élet szerint nem igen zárul le ott, ahol háttartolni akarták. A válást új válás követi és az egész életre kötött életkötelékek lazák, foszladozók lettek.¹ A modern élet a válások olyan tömegét tárja elénk, hogy szomorúan kell megállapítani a házaselet silány, zilált, zavart, romladoszó tartalmát. Aki az igazi boldogságra tör, annak számítania kell arra, hogy a házaselet örömei az egész életre vállalt gondokkal kapcsolódnak. A hűség, az áldozatos kitartás, a kölcsönös megbecsülés és szeretet olyan lelki értékek, amelyek nélkül nem épülhet fel, még kevésbé szentelődik meg a boldogság otthona.

A házaselet boldogtalanságának alapoka a „*szent harmadik*” *kikapcsolása*. Az emberi élet második nagy erőmegnyilvánulása: az *egyéniesség sokszorosítása*. Ezt a legegységibb életlendületet nem lehet kihagyni a házaseletből. Túlzó hedonista az, aki azt hiszi, hogy a házaselet az ösztönös erők levezetése és kiélése. Az igazság az, hogy a házasság *az élet-szolgálat nagy szentsége*. Lehet itt nehézségekre, mentőkörülményekre hivatkozni, lehet itt felemlíteni a „*neomalthusianizmus*” címén tudományos elméleteket is. Ezek felett azonban dinamikusan követelődik az élet *igazi* törvénye. Még pedig abban a formában, hogy az élet teljes boldogságát megtagadja azoktól, akik ezt a nagy célt tudatos és vakmerő önkénnyel meggátolják. *Még azok a gyermekek után vágyakozó házastársak is érzik az életük nem egészen tartalmas voltát, akiktől a jószágos Ég*

VIII. Henrik angol király példája elrettentő előrevetítése ennek az igazságnak.

megtagadta a gyermekáldás melegségét. Az ő életükben csak akkor fog helyet találni a boldogság, ha más gyermekének lelki szolgálatával próbálják ezt a hiányt pótolni.

A gyermekáldás ellen való védekezés súlyos fekélyként és lelki teherként nehezedik a házastársakra. Ha egyszerű *védekezésben* élnek, akkor a gazdasági helyzet nehézségeire hivatkoznak a lelki ismeret megnyugtatóására. Ha látszólag — külsőleg — sikerül is ez, valóságban égető marad a mardosó vád, amely a belső, a lelki, az isteni élet harmóniáját fölforgatja. Ha pedig az *abortusz* emberöléséig megy ez a szembefordulás, akkor olyan állandó lelki furdalás üt tanyát a családban, hogy a kiegyensúlyozott, boldog életet lehetetlenné teszi.

A házaseset keretén kívül élők vagy külön választott hivatásból, vagy az élet hozta körülmények kényszere folytán maradnak a pártás állapotban. Ez az életirány is a természet törvénye szerinti, mert vonalvezetésében a szellemi és lelki értékek megsokszorosítását kell szolgálniok. Az egyházi rend és férfi-női szerzetesrendek tagjaira a hivatás szentsége bizta ezt a feladatot, — a világban élők-től pedig az élet elevensége követeli ezt a szolgálatot. Az élet második nagy vonalhúzása, iránymutatása az egyéniség megsokszorosítása; ez pedig — a helyes életszolgálat és boldogság vonalán — csak akkor lehetséges, ha *az erők transzpozíciója* útján érvényesül a természet törvénye.

Ha *hivatásbeli* cölibátusban élők elhagyják ezt a lelki magaslatot, akkor számolniok kell azzal, hogy lelkiéletük elhomályosul, belső és külső aktív erejük elernyed. *A hivatás magaslata egyenesen feltételezi az alázatos, fegyelmezett, lemondásban is boldogságot találó életet.* Ugyancsak igényli azt az áldozatos szeretetet, amely kizárólagosan a lelkek életére vonatkozik. Akiben akár az egyik, akár a

másik kihül, az mesterembere, gépmestere, de nem teremtője lesz a lelki regenerációnak. A „zelus domus tuae comedit me” annyit jelent szabad fordításban, hogy „az *Isten* országáért, az emberek lelki-üdvéért életemet is odaadom”. Ennek a buzgalomnak elkorhadása természetes következmény az ösztönös kielégülést kereső papok életében. Ha él is bennük a „character indelebilis” ereje, mégsem hevíti őket a „charitas supernaturalis” mozgó kegyelme. Belső életük és az ellentétek között mozgó, kifelé való munkájuk pedig értéktelen és eredménytelen.

De még azzal a romboló hatással is számolniok kell, amely a rossz példa nyomában támad környezetükben. A hivatott pásztor élete a vezetésre bízottakat is súlyosan érinti. Ha a pásztor botrányköve a községnek, akkor nem lehet csodálkozni azon, ha a lelki életben erős visszahanyatlás következik. Az ilyen pásztor végül is vagy a teljes belső kiszáradás tragikumába vész, vagy pedig az aposztázia Szaharájába kerül. Nemcsak azért mondom Szaharának ezt az új világot, mert a természetfeletti élet vívmányaitól való elszakadás, hanem azért is, mert — igaza van Erdős Renének! — „Örök papok” maradnak és mindig az Isten igájában élnek azok, akik az *Úr* szolgálatára adták magukat. A lélek a vitalitás erejével húz oda, ahol az élet legdrágább és legszentebb élményeit szerezte.

Az agglegények és páriában maradt leányok élete is akkor pusztul el, ha felsőbbrendű hivatásuk¹ meg nem értésével az ösztönös életnek, a „szabad szerelem”-nek lesznek áldozatai. A préda természetete, hogy felélik; az élethivatás elpocsékolása is az életerők felörlődésével végződhet. Szomorúan kell megállapítani, hogy ezen a téren súlyos bűnök

¹ Lásd: 147. 1.

húzódnak meg, de sokszor förtelmes aljasságok terpeszkednek. Ebben a szörnyű örvényben kavarog a prostituált nőknek ezre és ezre. Sötét, feneketlen örvény, amelyben nincs az elit-életnek semmiféle eszménye. Elhomályosult a tisztaság eszménye, az erkölcs szépsége, az édesanya képe, a tiszta szerelem, a jövőendő család, a születendő gyermek képe. Ebben az éjszakában még az egyéniség kétes világa is pislákoló mécses; itt egy fénycsóva világít: a *szenvedélyek* tüze. Később ez is elalszik s borzasztó *sötétség* borul erre a szerencsétlen, letarolt életre.

De milyen is ezeknek a nőknek lelki élete? Itt is azt mondom: könnyű kimondani a szörnyű ítéletet! De hány ember akad, aki szerető kezet nyújt felénk, s viszont hány hitvány, ki szenvedélyei tobzódásakor áldozatul kívánja életüket?

Csak hat ilyennel hozott össze hivatásom. Az egyik megtört, zokogástól fuldokló hangon emelt panaszt édesanyja (!) ellen, ki 10 éves korában eladta őt! A másik kettő elég cinikusan mondotta: „Most jól megy a sorsunk és majd később, ha tönkremegyünk — valahogy csak megleszünk. Legrosszabb esetben a Dunának megyünk.” A negyedik súlyos betegsége alkalmával sirva ígért javulást, de később újra élte régi életét. Ismételten kérdeztem tőle, hogy mért nem szakít ezzel a szörnyű élettel. Erre ő így felelt: „Én már *kitaszított* vagyok, *kitaszított* maradok, mert csak ez a *kitaszított* társadalom tart sajátjának és magához tartozónak.” — Az járt az eszemben: lám, még ennek a szerencsétlennek is kell emberi társaság, melyhez odaláncolja magát; még ez is keres magához hasonlókat, kiket barátnőinek nevez, akiket — ha kisebb fokban is — mégis felsőbbrendű szeretettel szeret . . . Az járt az eszemben, hogy még ezt a szerencsétlent sem hagyta el a felsőbbrendű érzület: ott pihen a lélek

mélyén, csakhogy — sajnos — nem akadt senki, aki keltegette volna vagy keltegetné ezeket a neme-sebb, emberibb, sőt istenibb készségeket.

Ilyenformán beszélt mind, kiket magam ismertem. Hasonló lelkületről tanúskodnak azok, kiket hivatásuk közelebb hoz ehhez a szomorú társadalmi réteghez. *A próféta egekig érő hangja kellene ide, hogy vérző sebeket vágó ostorral sújtson azokra, akik ezt az „életigényt” ajánlják és istápolják.* Az élet szörnyű nagy kórháza igazolja milyen alsórendűvé silányulnak azok, akik nem tudnak parancsolni szenvedélyüknek.

Maga az *érdeklődés, a lelkiélet alapja* rendül meg bennük. Nem látnak és nem hallanak mást, mint Vénusz arcát és dalát. *Igényük* is ilyen silány. A női test vagy férficsók az egyetlen „érték”, ami izgalmába és mámorba ejt. Nem tudom megtagadni magamtól, hogy ide ne írjam: a tékozló fiú példabeszéde jár az eszemben, aki elhagyta atyjának szerető otthonát és végül a *sértések eledeléből sem kapott eleget.* Mert ugyancsak igaz az is, hogy a Vénusz mámorát kereső sohasem talál teljes kielégülést. Új és új izgalmakat igényel és végül is olyan területre téved, amely már a perverzitás és a patológiás eldurvulások közé tartozik. így kerül végül is a szellemi világ hordalékai közé, ahol a legalsóbbrendű eledellel töltekeznek a diadalmas életre hivatott lélek . . .

A belső összeomlás nem lehet az igazi boldogság alapja. Az ösztönös élet csak átfutó izgalom. Mivel pedig lélekzuhanást hoz, azért *egyenesen a boldog és kiegyensúlyozott élet megőője.*

Ebből azután az következik, hogy az életük boldogtalanságát és kiszáradtságát sirató Máriuszok csak akkor kelhetnek fel a lelki letargia romjai mellől, *ha siránkozásuk helyett az életgeneráció ne-héz munkájára vállalkoznak.* De azt tudniok kell,

hogy az élet olyan kemény valóság, amely kizárólagosan a *Teremtő* vágta mederben hömpölyögve árad bele a boldogság tengerébe. Egyébként gátakat törve kiterpeszkedik, és mocsárrá poshad a kiáradt víztömeg.

c) Az emberi élet harmadik hivatása az *erők kisugárzása*. Az élet termel, az élet felhalmoz, az élet gyűjt. Az ember olyan szent amfora, amely magában hordja a kapott és szerzett élettartalom drága kenetét. Nem azért, hogy zártan körülhordozza, hanem azért, hogy tárolva kiillatoztassa. A fizika úgy mondaná, hogy a *helyzeti erők érvényt követelnek*. A lélek embere így fogalmazná: a *létek erői kisugározva életet teremtenek*. Ez pedig azt jelenti, hogy az élettartalom érvényt keres, mert az ember boldogságának lényegéhez tartozik, hogy örömet, derűt és boldogságot teremtson maga körül. Úgy is lehetne mondani, hogy a sugárzó kiáramlás a teremtés csodás munkája után visszatér és a lélektartalom új gazdagodását adja.

Ez a belülről kiáradó és a lélek tartályába visszaömlő áramlás különleges hivatása a felnőtt embernek. A gyermek és ifjú inkább gyűjt, a felnőtt értékcsít.

Miben jelenik meg ez a kisugárzó életértékesítés?¹

Az első a szellemi kincsek kisugárzása. Az ember azért tanul, hogy egyrészt maga orientálódjék, de másrészt azért, hogy másokat is irányítani tudjon. Az egyszerű ember tapasztalataival hat. Az ő tankönyve az élet, az ő megírt könyve: példaadó tanítása. A tudós mások tudományát elsajátítja, saját felfedezésével vagy egyéni meglátásával gazdagítja

¹ Részletesen lásd a 151—199. lapig. Itt csak rövid reflexióval visszautalunk a mondottakra és azokra a *káros következményekre matatunk reá*, amelyek emberéletből emberéletre áradnak és amelyeknek *terhe visszaháramlik az egyénre*.

és papíroslapokon vagy a nyelv hatalmával továbbítja. A művész a természet szépségéből tanul. Lelkének bőségéből teremt és a szépirodalmi művek, az akkordok, a képek, a szobrok, az épületek harmóniájával nevel. Minden teremtés olyan produkció, amely tanító tógát ölt és emberlelkek ajtaján kopogtat. A bebocsátott vendég teremtőjének követeként jelentkezik. Gondolatait, terveit meséli és simogató hangjával a házigazda lelkét rabjává teszi; mert az az igazság, hogy a gondolatok terjedése életet alakít olyanná, aminő a kibocsátott életgondolat. Az átalakított élet napraforgóként hajlik oda, ahonnan az életerőnek vélt napsugarat kapta. A küldő pedig valamely csodás szenzóriummal megérzi, hogy sokakat fűz magához. Érzi szellemi sugárzásának varázsát és átalakító erejét. A hozzátartozók lelke visszaszáll, nála lakoznak és lélektartalma gazdagságát gyarapítják. Így lesz a kiáradás gyarapodás, nem pedig feleslegvezetés vagy értékvesztegetés.

De lehet-e boldog az az ember, akihez a visszatérők életük összeomlásáról beszélnek. *Bourget* szerint a tanítvány tragédiája a mester életterhe. *Somló Bódog* öngyilkosságba kényszerített élete állítja azt a boldogtalanságot, amelyet a tanításból eredő életomladékok látása okozott.

Az emberek pedig nem igen gondolnak arra és így nem nagyon értékelik a belőlük sugárzó erők értékét és felelősségét.

A köznapi életben elhangzó szó alig jön mérlegelésre. Pedig ez is lelkitartalomkiömlés és mások életét érintő behatás. Hogy mennyi ember életét keseríti és pusztítja a rágalmazó, pletykázó beszéd, azt nem lehetne felmérni. Mindenki önmaga tudja, hogy a róla hallott gonosz ítékezés mennyi ürmöt öntött élete serlegébe. Ami pedig magunknak fájdalmas, az ugyanilyen módon kínos másoknak is! Ha pedig azt halljuk, hogy a rágalmazó beszédek

nyomán tragédiák következtek be, akkor a saját lelkiismeretünk is megérzi a felelősség súlyát és boldogtalan, zavart lesz életünk.

A tudományos életben azonban még világosabb a helyzet. A tudomány fény, amely az élet megértésében segít; de másrészt csóvavetés, amely az élet útjait teszi járhatóvá. Aki azonban bizonytalan tapogatódzást pozitív tudománynak, a hipotézist igazságnak hirdeti és ezekből a gyakorlati élet területére olyan következtetéseket von, amely szerint a felsőbbrendű szellemi élet értéktelen, az életgyilkos — a lelkiség vonatkozásában. Az ember törekvései magasra török. Az életboldogság lényeges kelléke ezeknek érvénye. Aki tehát vakmerően belegázol ezekbe a szentélyekbe, az *felelős más embertestvérték lelki haláláért*. A tudományos könyv erős fegyver; hivatása a tudatlanság megtörése és az igazság meghirdetése. De ez a törés és támadás nem mehet a lelkek kárára. Tudomásul kell venni, hogy nincs független, az élet láncolatától különálló, mereven egekbe magasló ormóttan és élettelen igazság-szikla. Az élet egyetemes sodrába minden bekapcsolódik. A tudós, az író tanító még akkor is, ha egyenesen le akarja tépni magáról a tanító tógát. Még az újságíró sem lehet a közönséget kiszolgáló segéd. Az íróasztal életszószer. Mellőle életelveket hirdet a hivatott, a lélekben gazdagon telített ember. Természetes tehát, hogyha olyan hangot pendít meg, amely életet ölő, akkor a pusztuló élet jajkiáltása az író lelkében csendül vissza. Ez pedig nem lélek-gazdagítás, hanem életfelelőségek súlyát nagyobbitó erő.

Ugyanígy vagyunk a szépírók és művészek erő-sugárzásával is. Itt még a szó értelme is könnyebb, mert a szép és hangulat világában járunk. — A szép kielégítő, boldogító érzelmeket vált ki; így tehát az élet lendületének megindítója. Az életdiadal

öröme visszatér a művész lelkébe. Kicsordul belőle az öröm túlbősége, mert a felsőbb élet teremtette szent ténye a földi örömök és boldogságok teljessége. Ha azonban ifjak és öregek saját életösszeroppanásukban mint sötét vádlók jelennek meg előtte, akkor elpusztul és besötétedik lelkének fényes szentélye. A „l'art pour l'art” lehet megnyugtatót kereső elmélet, de nem életigazság. A földön egy igazi érték van, a *személyiség*; az emberi élet, aki a *végtelen Személy* felé húz. Akarva, nem akarva, ez a központ. Ez az úr. Minden más alázkodó szolgálatteltevő. A művész és művészet egy a díszesebb gárdából!

A szellemi lélektartalom kisugárzása a szellemibb életstandardon kívül szürkébb, köznapibb, anyagiasabb területen is érezteti hatását. A társadalmi berendezkedés, a politikai irány jelzése, a gazdasági vonalhúzás, az egyházi útmutatás öszinte lélektevékenység, amely az emberek egyetemének befolyásolása. Hogy ennek milyen szerepe és hatása van, azt e kötet előző részében tárgyaltuk.¹ Itt csak arra kell még rámutatni, hogy aki arra irányítja lelki erejének feleslegét, az számoljon az azzal járó *felelősséggel* is. A nagyvonalú életirányítás, *széles horizontális tekintetet és a mélységek meglátását* tétellezi fel. A szűk látókörű és felületes ember csak zavart és bajokat okoz. A felelősség annál nagyobb, minél kihatóbb módon nyúlhat bele az ember mások életének irányításába. Ebből azután arra a következtetésre kell jutni, hogy nagyobb szabású munkára csak az vállalkozzék, akinek erőt erre méretezte a *Mindenható. A megélhetés alapja a munka, a munka területe az állás vagy munkaasztal, de a magasabb vezetésre nem előrelépés, hanem hivatottság kell.* Nem mondhatom, hogy a zseniali-

¹ Lásd: II. rész. B) Az egyéniség kisugárzása.

tás nem törhet utat az egyszerű vagy kevésbé kultúrált rétegből. De azt állíthatjuk, hogy a zseni érvényéhez is a kultúra *utánpótlása* szükséges. A felelősség súlya alatt éreznie kell a vezető társadalmi rétegeknek, hogy a tömegek, népek, nemzeteknek megmozdítása az ő lelkük köteles terhe. Itt is oda kell visszakövetkeztetni, hogy a helytelenül végzett munka saját életük összeroppanásának lesz okozója.

Végezetül még azt kellene érinteni: hogyan és hol érvényesítendő az emberi élet legősibb és legigazibb törekvése, *az erők érvényre törése?* Az ember ugyanis önmaga egyéniségének szolgálatát, az egyéniség sokszorosítását és az erősugárzást *feladatnak érzi* magában. Ezek azok a feszülő erők, melyek a fejlődés fokozatosságában mindig erősebben követelődnek. Mindezekben azonban megérezhető az, hogy az *én* előretörése, sokszorosítása vagy sugárzása érvényesül. Az *én*, a személyiség szuverén erővel dübörög és követeli jogait.

De ez a követelődzés határt nem ismer. Nem is akar. Áttör a végesség boltozatán és eget kér. Végérvényt és végnélküliséget. Már a földön is vívja a harcot a végességgel. Úgy, ahogyan az emlékezés küzködik az idővel!¹

Az a kérdés tehát, hol érvényesül ez a saját és mások életében?

A felelet rövid: *magunk életében állandó indító erő és épp ez isteni jellegének ismertető jegye; mások életében pedig abból a tartalomból árad ki, amely”” saját életünk értékét adja. Ha magunk az ég felé törünk, akkor az élet útja emelkedő. Ez az*

¹ „Das Gedachtnis bedeutet den Kampf mit der todbringenden macht der Zeit im Namen der Ewigkeit.” (N. Berdjajew: Der Sinn der Geschichte. Versuch einer Philos. d. Menschen geschickes. Mit einer Einleitung d. Grafen H. Keyserling. Übersetzt von Ottó Freiherr v. Taube. Darmstadt, 1925. 111. l.)

útmutatás mások életének átjelzése. Minél kiemelkedőbbek vagyunk, annál több embert vihetünk magunkkal. *Az egyszerű ember családját viszi, a vonzó egyéniség az emberiségnek nagy útmutatója.* A lélek igazi vezetői a *prófétalelkek*.

3. Az erkölcsi mélységek.

Az élet dekadenciájának jellemző vonása, hogy nincs benne megállapodás; vagy lejjebb csúszik, vagy megtorpanva emelkedést mutat. Azért van az, hogy az életértékek elvesztegetése természetes következményként hozza magával a *lelki kifosztottság* gyászos állapotát. Bármilyen szomorú is ez, mégis rá kell mutatnunk, mert elhallgatásával a *túlzó idealisták* közé sorolhatnának.

Amíg az emberben magasabbrendű vágyak, tetterő és nekifeszülés él, addig megvan a felfelé törés lehetősége. A baj a temetői csendben kezdődik. Ott, ahol nincs energia, ahol kihültek a tüzes lélekkohók, ahol nincs akaratos megindulás. Az erkölcsi halál a léleknémasággal kezdődik és a teljes morál insanityben lel halálbefejezést. Az ember zuhanásának három állomása van: a *magasabbrendű ambíció elvesztése, a letargikus nemtörődömség és végül az erkölcsi szertehullás, a morál insanity.*¹

a) Az embert vágyak feszítik, amelyeket a lelki meglátás ébreszt életre. Aki életében nagy elhivatottságot talál, az nem tud tompa, érzéketlen maradni az élet felsőbbrendű javaival szemben. Igen sokszor teszünk említést munkánkban az életérté-

¹ Megjegyzem, hogy ez a feneketlen mélységű erkölcsi káosz már a gyermek-, illetőleg az ifjúkorban is jelentkezhet, de kontúrjai csak a felnőtt korban szélesednek ki; akkor, amidőn széles körben, teljes nagysággal, a legnagyobb tudatossággal és teljes felelősséggel terhelik az önátadó munkára teremtetett fönséges emberi lelket.

kek skálájáról, az anyagi, szellemi, esztétikai, erkölcsi, társadalmi és vallási javokról. Természetesen e nagy keretekben több vagy kevesebb tartalom rejtőzik a vágyak és erőfeszítések kisebb vagy nagyobb intenzitásának arányában. Így kapcsolódik egybe a *vágyakozó élő ember-amfóra* felemelkedő kitérülése, hogy *áldozatos munka útján* magába fogadja és önnönlelkét telítve hordozza az életkincsek csodáit.

Az erkölcsi temetésnek első jele a szellemi és lelki vakság. Amikor a felnőtt ember előtt is ködös és értéktelennek látszó a szélesebb élethorizont, akkor nem igen bizakodhatunk abban, hogy a későbbi jövőben megnyílik a látást záró szempilla. Nem lehetetlen, de az élet sodrában a rendkívülbb esetek közé tartozik. Ez a szellemi és lelki vakság tárgyilag abban áll, hogy az életértékek a köznapi egyformaság szűrkeségében tűnnek elő. Olyan sivárságot tárol a világ, aminő egyhangúságot lát a színvak. Ha fel-felcsillan is egy-egy kivillanó érték, a cinikus gondolkodás azonnal meseszerűen naivnak, gyermekdednek tüntet fel mindent. Lehet ennek oka tudatlanság, túlzottá fokozott analízis¹ vagy cinikus lebecsmérelés.² Az eredmény azonban azonos: sötétlátás az élet értékeivel szemben.

Az ilyen „vak ember” elszűrki a *szellemi értékeket*; a *kultúra* helyett *üres civilizációt* szolgál. Nem látja tisztán a *művészi szépet*. Legkevésbé veszi észre az *erkölcsi és vallási értékeket*. Maga a lélek léte, annak felsőbbrendű aspirációja is homályos

¹ *Prohászka* mondotta egyik egyetemi előadásán: Csak ne túlzott analízist! Maradjon ez a tudásszerzés eszköze. Erre igen jó és nélkülözhetetlen. De jegyezzük meg azt is, hogy a liliom analízisénel minden megmarad, *csak* éppen a *liliom vész*, el 1

² Anatole France, Wilde O., Shaw B. és Szabó D. ítéleteire gondolok!

előtte. Az ég zárt világ, amelyet a kéken vagy ködösen húzódó égboltozat határol. Az örök élet kapui is a mesepaloták világához tartoznak. Csak a földet, az aranyat, az ételt, italt, az élvezeteket látja, mert azok a közvetlen behatás erejével hatnak. Olyan látók ők, mint az egyszerű szállítók, akik a carrarai márványtömbnek súlyát és csiszolatlan szabálytalanságát érzik és látják; de nem tudnak ihlett lélekkel közeledni a kőhöz, nem látják meg Michelangelo szemével a márványtömbben az angyalarcot. Természetes, hogy a vakok nem kíváncsiak a természet gyönyörűsége kertjébe, szépsége nem juthat el hozzájuk; érthető tehát, hogy a szellemi vaksággal sújtottak nem éreznek magasabbrendű vágyat magukban, érzékük sincs annak befogadására. Innét magyarázható azután az, hogy ez a szellemi-lelki elsötétülés nem is ébreszt vágyat és így a *szellemi-lelki érdeklődés hiánya lesz a második etapp,*

b) Az emberi életben pedig a *lelkifeszülés* a lényeges, mert abból indul meg a tevékeny élet.

Az egyik azt a pesszimista hangot pendíti meg: „nem érdemes fáradni”. Tulajdonképpen ez a szellemi vakok melódiája. „Miért fáradjak?” „Mit érek el vele?” „Vagy semmi sincs, ami érték, vagy elérhetetlen, amit értéknek hinnék.” Ez a sötét színezés nem kelti fel benne a tetterőt, a birtoklás vágyát. Még az emberi élet belső világából, önmagából sem akar valami nagyobbat kitermelni, mert még önegyéniségének értékeit, lehetőségeit sem veszi észre. Ez a tárgyi pesszimizmus sokszor tudományos alap után kutat és a *determinizmusban* vagy a *teológiai predestinációban* keres támasztékot. „Ha az élet ilyen, amilyen, akkor én is leszek olyan, amilyen vagyok.” „Sok az életem terhe születésemtől kezdve, még több — az élet eredetétől tekintve; miért végeznék, fáradoznék olyan munkán, amely

haszontalan erőfeszítés után végül is szerteesést mutat?”

A másik típus inkább gyakorlati hátteret keres tespedése megalapozásához. Ennek elgondolása nem egészen elméleti, hanem — elméletének gyakorlóságára támaszkodóan — gyakorlati. „Én már mindent megpróbáltam! *Nekem* semmi sem sikerült; az *én múltam* magában hordozza *bűnös jövőmet*; az *én körülményeim lehetetlenné* teszik az élet helyes és magasabb vezetését. Életemben sokat próbáltam: most már abbahagyok mindent!” — Ez a hang nagyon gyakori a felnőttek életében. Nem lehet tagadni, hogy az életben tapasztalható sikertelen próbálkozás. Az is tény, hogy a múlt nehéz teherként súlyosodik a lélekre, de az is, hogy a sokszoros és ezerszeres *kísérlet többet ér, mint a lemondás gyászos melódiája*. Aki egyszer kimondja a „non possumus” szomorú ítéletét, az *saját maga* bilincseli le kezét-lábát és *önmaga* gátolja meg szabad érvényesülését.

Még szomorúbb jel ismerteti azt a harmadik típust, amelyet az *akarat hiánya* jellemez. A neveléssel foglalkozók erősen hangsúlyozzák az akarat szerepét és fontosnak mondják a kikezdő lendületes nekivágást.¹ Sajnos, a lemondó, sok csapásban sínylő, több próbálkozásban hajótörést szenvedett és tegyük hozzá, hogy — last not least! — a sok botlásban, bűnön keresztül a rossz irányában való megmozdulásokban reflexkönnyűséget szerző ember igen könnyen oda jut, hogy akaratereje elernyed. Néha terheltséggként vagy betegség nyomán is felléphet az akaratgyengeség. Ezek az emberek külsőleg beszámíthatók, de a gyakorlati életben mindig felelősségnélküliek, vagy korlátoltabb felelősségűek.

¹ Payot, Foerster, Gillet, Tóth Tihamér, Imre S., Weiszely Ö., Somogyi I., Mitrovics Gy., Mester I., Frank, stb.

Bár igaz, hogy a lelki ernyedés igen sokszor terheltségből fakad, mégis külön ki kell hangsúlyozni, hogy legtöbbször az *alkohol és venerikus élvezetek juttatják ide a felnőtteket*. Igen gyakori eset az is, hogy az egyik szenvedély a másikat fokozza és így azután *együttesen* törnek az egyén akaratereje ellen. Különösen a harag, az indulat, a fékevesztett kegyetlenség szokott a hedonisztikus élvezetek kísérője lenni. Ez adja annak magyarázatát is, hogy ilyen emberek ragadtatják el magukat a legszörnyűbb bűntényekre.

c) Innét már csak egy lépés az a lelki szétesettség, a *morál insanity*, amely már patológiás jelleggel is bír. Ebben a teljes kiégés és az erkölcsi érzék hiánya észlelhető. Lényege: a tökéletes elállatiasodás; oka: a patológiás elváltozás és teljes lelki széthasadás tényei: az életfenntartási ösztön egyoldalúsága, szexuális kéjtelenség és dübörgő indulatok beteges kirobbanásai. Részletes leírása a kriminológiába és a szexuál-patológiába, illetve a szexuálmekórtanba tartozik.² Olyan feneketlen sötétségek, amelyekből példákat idézni vagy életet feltárni súlyos merénylet lenne az olvasó lelkisége ellen. Szögezzük le azt, hogy erkölcsi sírhantok, amelyek mélyén életroncsok húzódnak meg.

Jól tudom, hogy ezek az emberek is fokozatos süiyedéssel jutottak ide. Sokszor gyermekkori eltévelyedések, bűnös passziók és visszaélések, fékevesztett és felfokozott szenvedélyek indítják meg a lavinát; mozik, bárok, bordélyházak aláfütik a szenvedélyes életet; nikotin, kokain, morfium is a tá-

¹ A kriminológiában *túlzott keménységgel* áll a determinizmus mellett és kemény hangon ítéli el az indeterminizmust Vámbéry Rusztem. (Vámbéry R. dr.: Kriminológia. Kiadta a Patr. Egy. Orsz. Szöv. Bpest, 1913., 51—53. 1.)

² Dr. Krafft—Ebing R. báró: *Psychopathia sexualis*. Bpest, 1894. A VIII. kiadásból fordította: dr. Fischer Jakab.

madók közé szegődnek és így együttes harcban elvész a bűnös tudatossággal nekiinduló.

Az élet legsötétebb, bűnös mélységei szomorú élettemető. Ebben a földi pokolban sínylődnek azok a szerencsétlenek, akik életük összeomlásának tragédiáját élik. Ha meg tudnók kérdezni őket egyenként és sok-sok konkrét tapasztalatunk mellé állítanék vallomásukat is, akkor Harpagon, Vénusz és Bacchusz lelkét revelálnák előttünk. A szemek kívánsága, a test kívánsága és az élet büszkesége olyan hatalom, amely rabláncra fűzte őket. Segíteni azért nehéz, mert ebből már a „*nolo*” konoksága és a „*non possum*” keserve csendül. Aki pedig maga nem nyújtja kezét, azt emberi kar nehezen emelheti ki a fertőből; különösen, ha a fertő mélyén szenved a szerencsétlen. Csak akkor van segítség, ha a fokozatos elmerülés elején vagy a súlyedés folyamán közbevágó rendkívülien *megrázó életeseemény* nyomán történik a közbelépés. Ez a változás lehetőségét hozhatja. De az igazi életmocsár olyan feneketlen, hogy elnyeli az odatévelygő embert. Itt már csak a megtorpanásnak és az *imádságnak* van helye, mely az ember lelkéből felsikolt: „*De profundis!*”

4. A testi élet összeomlása.

A lélek és test az életben olyan szoros kapcsolatot mutatnak, hogy egyik rezdülése a másik megmozdulását tételezi fel. Az igazságot a *korreláció ténye* fejezi ki. Annál inkább bizonyos, hogy az egyik elkallódása a másik elsenyvedését, működési zavarát tárolja. Most azt a vizsgálati irányt követjük, hogy a lelki élet szerteességéből fogjuk lekövetkeztetni a testi élet nyomorúságait.

Munkánkban kettős irányt akarunk követni. Először oknyomozóan kifejtjük a felnőttek életében

észlelhető *testi bajokat*, majd azt vizsgáljuk, hogy milyen *szomorú következményeket* hoznak ezek a boldogság után epekedő, erők érvényét, sokszorosítását és sugárzását kereső emberre.

a) A lelki élet szertehullásánál a szemek kívánsága, a test kívánsága és az élet büszkesége játszik legnagyobb szerepet. Az ösztönös ember a föld értékeit, a test örömeit és a földi hatalmat keresi. Ez a megindulás — *alapelgondolásban* — a munkára, a jövő élet szolgálatára és a felhalmozódó szellemi erők értékesítésére indít. A bűn ott kezdődik, ahol a szem *kapzsi módon, mások kárán is* akarja a vagyont, ahol a test *életcél*t keres az ösztön kielégítésében, ahol a hatalom *mások letörését és nyomorítását eredményezi*.

A *vagyon után való mohó kapkodással* együtt jár az erkölcsi törvények áthágása. Tisztességtelen üzem, kufárkodó uzsora, jogtalan eltulajdonítás, csalás, rablás csak fokozati különbsége annak a mohó pénzvágynak, amely minden úton kielégülést sürget. A *mindig gyűjtő* emberek azután két életirány felé tolnak el. Vagy zsugori, szinte koplalásig összehúzódozó *életet* élnek, vagy a legszélsőségesbben tobzódozó, pazarló életmódot követik. A zsugori a testi élet elemi igényeinek elvonásával pusztítja önmagát, a tobzódozó pedig az anyagiak szétszórásával öli testét. Bár az út kettős, az elért eredmény egyforma lesz. Igen gyakran hallunk olyan „koldús”-okról, akik saját házuk előtt gyűjtik a filléreket. De még gyakrabban olvasunk olyan tobzódozó „urakról” és „hölgyekről”, akik az élet pusztulása után mások kegyelemkenyerén élnek. Ezek csak külső formában egyeznek azokkal a szerencsétlen és minden segítséget megérdemlő proletárszegényrel, aki saját hibáján kívül kerül — az *Istentől* elfordult élet szörnyű nyomása alatt — rettenetes helyzetbe.

A szemek kívánságánál erősebben dolgozó a *szexualitás*, amely a jövő élet szolgálatának domináns tényezője. A felhalmozódó vagyon nem találja meg hamar hivatását. Nem akarja szolgálni a közösséget, ellenkezőleg az egyént szolgálatba löki *i* így pedig csak a *fokozódó és túlzásba* vitt igények kielégítője lesz. Először is *a túlzott kényelem és elernyed munkakedv elpuhítja a testet, fokozottan izgékonyra alakítja az, idegrendszer és követelőzővé az érzékiséget*. Akár a család keretén belül, akár azon kívül él is a felnőtt ember, *odahajlik a kicsapongó élet felé*. Ez pedig olyan tragédiák forrása, amely a testi élet egész összeomlását hozza magával. Hogy ez az állapot milyen fokú testi összeomlást hoz, azt az elmekórvizsgálóknak igen szomorú köteteli mutatják. Ha pedig elgondoljuk, hogy a betegek közül minden hatodik-hetedik vérbajban is szenved, akkor elgondolhatjuk, hogy milyen kilátást mutat az emberek jövő élete.¹

Különösen súlyosan esik a mérlegre az a tény is, hogy a testi bajok közül a fentiek — ha nem is közvetlen örökléssel² — de születés utáni fertőzés útján átszarmaznak az utódokra is. Ez a teher roppant súlyos és lelkileg — amint fent mondtuk — öszszetörő. Nem egy alkalommal figyelhettem meg a gyermekek vagy unokák életét, amely a szülők vagy nagyszülők bűnös életének terhét viselte. A melanchóliás depresszió, schizofrénias megbetegedések, az átlagos neuropaták betegségének oka igen gyak-

¹ Neuber E. dr.: A debreceni I. o. elemi iskolás tanulók átvizsgálása egészségügyi szempontból az 1931—32. tanévben. Bpest, 1933. — Ugyanilyen munkát végeztek Pelláihy I. dr. és Kugler S. dr. a *kalocsai* elemi iskolában.

² Újabban azt az álláspontot hirdetik a természettudósok, hogy a méhlepény olyan sterilizátor, amelyen semmiféle fertőzés sem hatol keresztül. Mindazonáltal az is tény, hogy a betegségekre való hajlam *öröklődik*.

ran a múlt testi összeomlásában találja magyarázatát. A képet azután az teszi sötétebbé, hogy arra is lehet, sőt kell is következtetni, hogy ezek a fertőzött áramlások mindig nagyobb és nagyobb hullámzást okoznak. *Nékám* professzor rektori beszédjében¹ igen szörnyű képet festi annak a történelemnek, amelynek lendítő kerekénél a vérbajban szenvedők állanak.²

A lelki élet kísértői között harmadik tényező a *superbia vitae*. Az ilyen öntelt ember — vélt képességeinek birtokában — mindenhatónak gondolja magát; szava meghajlást követel mindenkitől és cézári gesztusokkal akarja hatalma alá igázni embertársait. Van-e ennek is a testi életre kiható káros következménye? Ezt nehéz kinyomozni, de az tagadhatatlan, hogy ilyen durvalelkűség a Nérók fékevesztett örültségébe vezet. A társadalmi élet legősibb sejtjében, a családban, majd később a szertegyűrűződött közületben igen gyakran találunk ilyen férfiakra és nőkre. E típus képviselője arra is Jképes, hogy túlzó hatalmaskodásával való szembeszálláskor a legszörnyűségesebb kitörésig fokozza haragját és indulatát. A családi perpatvarokat, veszekedéseket, súlyos testi bántalmakat igen gyak-

¹ *Nékám* L. rektori beszéde. Bpest, 1931—32. tanév.

² A történelmet a nagy szellemeknek, a magasan álló és szélesebb látómezejű egyéneknek kellene irányítaniok. A világos célkitűzés, az erős megfeszülést igénylő munka tiszta, logikus fejet tételez fel. Ez a szellemi frissesség, ez a következetes, kitartó, állandó feszülésben maradó lelkület, ez a minden vonalon felsőbbiséget hirdető lélek azonban nem lehet a beteges idegzetűnek tulajdona. Ha itt-ott fellelhető is egy-egy fellobbanás, ez nem lehet helyes irányú történelmet készítő tüzhelygyújtás. Éppen azért nem szabad arra hivatkozni, amit sokszor hallunk, hogy a zsenik kirobbanó és itt-ott betegesen inficiált élete velejárója a nagyszabású tetteknek. *Ezek lehetnek kivételes esetek, de nem általános érvényű igazságok.* A tény ez: romlott vérű és roncsolt idegzetű emberek pusztulásba sodorják a történelmet.

ran ilyen önteltség és fékevesztett uralomvágy eredményezi. A hatalom, a parancsolás, az elsőség kérése olyan tűzfészek, amelynek felizzítása az életben szörnyű tragédiák szülője. Ennél a pontnál inkább a *lelki tünetek* domborodnak ki; de azért itt is kiviláglik az, hogy az indulatosság, a fékevesztettség az idegzet és az ember vegetatív életét is megzavarják.

Nagyon természetes, hogy a testi élet bajai, nyomorúságai, szenvedései *nem mind a lelki szétesettség* eredményei. A földi élet véges és terhekkel súlyosbodott folyamán sokszor véletlennek látszó, de mindenesetre nem *egyéni felelősséggel* járó okok játszanak nagy *szerepet*. Sőt ide kell kapcsolni azt is, hogy az előregedésben természeténél fogva benne rejtőznek az elernyedés életterhei. Most azonban azért emeljük ki különös gonddal azokat a testi károkat, amelyek a lelkiélet hanyatlásából erednek, mert a *felelősséggel viselt terhek* egész más súllyal esnek az ember *életéve*, mint az étellel kapcsolatos, de *felelősségünk nélkül viselt* nehezékek. Az első csak a büntudat bánkódása útján lesz elviselhető, az utóbbi pedig csak a kereszt misztériumának fényében nyer megoldást.

b) Az okok keresésénél fontosabb az a második kérdés: *hogyan töri össze a boldogságra vágyó ember életét a saját maga okozta testi nyomorúság?*

A felnőtt ember élethivatását az egyéniség sokszorosításában és erősugárzásában jelöltük meg. Az előbbi a házaselet (generatio vitae naturalis) vagy „egyedül” folytatott élet (generatio vitae spirituális) keretében nyer kielégülést, az utóbbi pedig a mások életét szolgáló munka útján érvényesül. A beteges, de különösen az összeomlott idegzetű, ronsolt testű ember mindkét feladatra képtelen. Az ösztönös életben kielégülést kereső kéjenc az erősugárzás vonalán is tehetetlen, fáradt ember. Lát-

szólag ez a helyzet nem okoz nagy törést az ember életében. Az ösztönös élet és a munkanélküli vegetáció a kényelemnek biztosítása. *Ez azonban csak felület.* Az élet sodra nem elégszik meg ezzel a lompos lassúsággal. Az élet igazibb tartalmat követel. Ez a henyélő hedonizmus átmenetileg megnyugvást hozó, de nem lesz az egész életet boldogító. Az élet kemény követelődzéssel sürgeti a *tartalmat*; itt tehát nem belénk nevelt erényekről, hanem a boldog élet igazi összetevőjéről van szó.

Aki pedig ráeszmél arra, hogy saját maga okozta elernyedés gátolja az élet boldog élésében, azt állandó és el nem altatható mardosó vád gyötri. Az ilyen embernek látnia kell családi köre összeroppantását, a fejlődő, gyarapodást mutató élet megtorpanását és a lendületes erőfeszítés lankadását. Ezek olyan képek, amelyek a boldogtalan élet szomorú vetületei.

Az élet akkor nyer tartalmat, ha a hivatásteljesítéssel gazdagodik. Az erőkiáradás és -sugárzás ugyanis nem hoz megfogyatkozást, hanem visszaáramló folyamat útján való gazdagodást; akiben ebből semmi sincs, az egészen kiüresítettnek fogja találni önmagát. Az élet ugyanis elvonja a fiatalsággal járó életkincseket. Ha tehát úgy kallódik el az élet, hogy nem lett másokat átnemesítő teremtő erővé, akkor a boldogtalanság és önértéktelenség tudata sötétíti el a lelket. Nem szabad elfeledni, hogy nincs fájdalmasabb élet, mint az önértéktelenség és feleslegesség tudatában való vegetálás; letöri a lélek energiáit és megöli a tevékenység csiráit. Boldogság sem fakadhat ott, ahol a tespedés és letörtség tanyázik. Gyötrelem lesz az élet, mert nem aktív; teherként nehezedik másokra, mert állandó támasztékot keres; üressé válik, mert a visszaáramló életerők helyett fokozatos veszteséget mutat.

Az élet igen súlyos tétele, ha azt érezzük, hogy

mások terhe vagyunk. A testileg beteg emberrel pedig minden percben éreztetik ezt. Sokszor tudatosan; néha tudat és keserűség nélkül. Az első akkor gyakori, ha az ember maga a hibájának oka; a másik azért fájó, mert a legkisebb érintésre is túlzottan reagál a beteg ember.

Nem képzelhető el az, hogy ennek az *eltartottságnak, elviseltségnek* ne lenne súlyos nyoma a lelken! Olyan teher ez, amelyet a belső világban hordozunk; de olyan súlyos, amelynél nagyobbat nehéz elgondolni. Ez is arra utal, hogy ha a múlt csak szétszórás és próbálkozás volt, akkor később az életünk céltalan teher és boldogtalanság.

Ha már most leszögezzük, hogy a testileg összeomlottak élete boldogtalanság, akkor röviden azt lehetne mondani: az ilyen élet kifosztott élet. Egyrészt tartalmatlan, üres, másrészt súlyosan megrakott, terhes. Üresség annyiban, hogy kiesett belőle a lendítő erő, a munka feszülése, a célok kitűzése és az eredmények felmérése. De terhes is, mert magával hurcolja azt a sok testi szenvedést és lelkifurdalást, amely a bűnös életet kíséri. Az első eredménye a kiszáradás, a másike a meggörnyedés. Egyik sem igazi élet. Az életet áramlás és égrenézés jellemzi. Igaz, hogy ez képletes beszéd, de az élet valósága csak így közelíthető meg. *Koszterszitz* méltán hasonlíttja az ilyen életet a vízmosta part kiszáradt fűzfájához ¹ értéktelen és töredező. Erőbírása semmi; lendülete nincs; boldog sugárzó ereje körtelen.

Nem szabad csodálkozni azon, hogy a nagy élet annyi omladozó, pusztulásba hajló egyéni életet mutat. *Komolyan tudomásul kell venni, hogy a kifosztott ifjúság pusztulás felé hajló életet eredményez.* Aki fecsérli az életkincseket, az számoljon az üres

¹ Marczell—Koszterszitz: A kemény parancs, Bpest, 1928. 101. 1.

tarisznya tragédiájával. Aki nem gyűjt, hanem szét-szór, az ne várja az élet gazdagodását. Aki magára uszítja az élet rablóit, az útszéli koldusként kéregetheti az átmenők alamizsnáját. Emberi részvétünk velük lehet, segítő jobbunk feléjük nyúlhat, de a legtöbbet az Úr tehet, akiről így ír az írás: „Pertransiit bene faciendo.”¹ Csak az *Ő* tekintetéből, résztvevő szeretetéből áramolhat az újra felemelő, gazdagító energia. *Nála* nélkül csak csörögve hullhat a kalapba a jótékony adomány, de nem telhet meg erővel az összeroppant emberi élet. *Ő* a bízó hit közlöje, *Ő* a remény, *Ő* a szeretet forrása.

Aki ezt a hármas szent kegyet visszanyerte, az testi kifosztottsága esetén is *lelkileg gazdag ember*.

5. A „tékozló fiúk”.

Az élet folyama a hullámhegyek és hullámvölgyek változata. A folyamnak medrében természetes szükségszerűséggel követik egymást ezek a változások, de az ember erkölcsi életében csak a *lehetőségek* maradnak nyitva. Az élet süllyedést mutató lejtője a mélységek felé húz és leggyakrabban a teljes elmerüléssel kell számolnunk. Vannak azonban olyan „tékozló fiúk” is, akik végre belátják, megbánják bűnös életüket és visszatérnek az „apai ház”-ba. Az a kérdés: *mi indítja ezt a hazatérést és hogyan történik ez az átalakulás?*

a) A testi-leki összeroppanás gyászos állapota összetöri az ember bizakodó egyéniségét és sötét színbe vonja élethorizontját. Ebből a szörnyű állapotból valójában két ható erő tud kivezetni. Az egyik — természetes ok — valamelyes rendkívülien megrázó *tragédia*, a másik — természetfölötti erő — a *kegyelem* égi beáramlása.

¹ Ap. csel. 10, 38.

A természetes kivezető tényezők között igen erős szerep jut a *múlt élet élményei* felébredésének.¹ Átlagosan megállapítható, hogy a felnőttek életében van olyan szakasz, amely testi-lelki harmóniát mutat. Ez az életdarab olyan kedves, természetes és természetfeletti értékekben olyan gazdag, hogy az ember életoázisát alkotja. A pszichoanalízis mesterei erősen kihangsúlyozzák a „rossz élmény” vagy „elnyomás” hatásait; az élet azonban azt igazolja, hogy a *jó benyomások ereje döntőbb* jelentőségű. A rossz élmény romboló — sub limine — hatását mi is valljuk, de a jó élmény jelentőségét nagyobb-nak látjuk. Tény ugyan, hogy az ember a régi rossznak — itt nem erkölcsi rosszra gondolok — emlékében inkább a jót, a kitartást, az elviselt szenvedést, vagyis az örömet őrzi. Ez pedig azt mutatja, hogy a természetes ember — épp az élet-regeneráció lehetőségének teleológiája miatt! — a jó élmények igénylője. Ezek pedig könnyebben tudatba lépnek és erőteljesebben hatnak.

Ez a tény — a tapasztalat tanúsága szerint — olyan módon hat a szellemi sötétségben vagy erkölcsi zűrzavarban élő ember lelkére, hogy múltjának ez a szakasza erupciós jelleggel vagy csendes és következetes sóhajtó kívánczósággal lép tudata

¹ *A múlt* kérdésénél meg kell jegyeznünk, hogy nagyon gyakori az az életirány, amely a múlt kicsapongásait *egy fordulóvat kiheverte* és viszont találunk olyanokat is, akik tiszta, eszményi élet után *hirtelen fordulattal megtagadták a múltat*. Ez, a neveléstanilag nehezen érthető ellentét következő tényekben leli magyarázatát. Kérdéses: milyen mélyek voltak a múlt benyomásai? Ha ugyanis a bukácsoló vagy tiszta élet inkább külső hatók felületeredménye volt, akkor az élmény hatóereje kis intenzitású. — Kérdés továbbá: milyen erős ráhatással kellett megküzdeni a múlt élményeinek? — Nem utolsó ok: „*cherchez la femme!*” Az ösztön hullámmozása kiszámíthatatlan. — Legutolsó és *leglényegesebb*: *mekkora kegyelmi indítást kapott az ember és hogyan élt vele?*

körébe. *Villámszerű fellobbanása fényt derít a jelen élet éjszakájára és az egyén az élet ősi vitalitásával kívánczik a múlt szép világába.* Ha pedig állandó és következetes a kívánczóság, akkor a folytonos siránkozás belső zavara váltja ki annak felébredését. Akiben pedig fellép a *tisztább látás* és a *felsőbbrendű vágyakozás*, az már csak egy lépéssel van a lelki megújulás előtt.¹ Természetes, hogy ez még csak a megindulás, de a belső átalakulás nélkülözhetetlen feltétele és előkészítője.

A múlt beszédes jelene mellett második kivezető tényező *a jelen szerető közeledése.* Az ember vitalitását nem elszigeteltségre, hanem kölcsönös kapcsolatra alapította az Úr. Az élet olyan szorosan fonja egybe az emberiség egyetemét, hogy verség, rokonság, szellemi egybecsengés, lelkeszeretet szálain keresztül végül is egy nagy egységet adnak. Ezt az egységet azonban nem a nagy tartály mechanikai egybefogása hozza létre; itt az emberiség vitalitásával van dolgunk, ahol a kölcsönös együttélés, a kölcsönös erkölcsi sugárzás az élő em-

¹ „Mik tartóztattak?

Értéktelen csecse-becsek, páváskodó hiábavalóságok: régi barátnőim. Rángatták testemet, mint a köpenyt, s fülembé sugdostak: Igazán elküldesz minket? Attól a perctől fogva soha többé nem lehetünk együtt veled! Soha! És attól a perctől kezdve egy és más soha többé nem lesz szabad neked!

S mit sugdostak, Uram, s mi volt az az *egy és más*, amit emlegettek! Könyörülj, Uram, s fordítsd el azt mind szolgád lelkéről! Micsoda piszkot sugdostak! Micsoda szégyenletes dolgokat!”

„De ez a hang már erőtlén volt.

Onnan ugyanis, amerre arcomat fordítottam, s ahová féltem átpártolni, élém tűnt az önmegtartóztatás tiszta fönsége. Derült volt illetlen vidámság nélkül. Kedves mosollyal hívogatott, hogy csak menjek, ne kételkedjek. Felém nyújtotta szent kezeit, hogy elfogadjon és magához vonjon.” (Szent Ágoston Vallomásai. Ford.: Vass József dr. Bpest, 1924., 2. kiad. I. köt. VIII. könyv. 310—311. 1.)

berek *lelkét* hangolja össze. Innét van az, hogy az ember a *jelen jó behatások* alól nem vonhatja ki magát *minden időre*. Ezek a jó barátok, lelkiemberek lélekből fakadó, mágikus szavai;¹ ezt fejezi ki az *áldott kéz*, amely atyán, anyán, testvéren, szerető emberbarátokon keresztül nyúl az elesett után. Ez a szent kéz jelentős tényező. Simogató, emelő, erőt közlő. Sokszor kenyeret törő, néha megélhetést szerző, de mindig *szeretetet* közvetítő. Aki csak egyszer találkozott az életben az *Istentől* áldott ember-testvér szeretetével, az egész életén át érzi ennek emelő hatását.²

Paradox módon hat, hogy ezt a lelki ébredést szörnyű gazdasági vagy családi erkölcsi katasztrófa is okozhatja. De ez a megrendülés nagyobbára csak akkor lesz az életfordulat nyitánya, ha az emberi szeretetet megtestesítő lélek-testvér ilyenkor ereszkedik le a szenvedőhöz. A szeretetnek sohasem lehet ellenállni. A szenvedő lelke pedig nem is emel gátat a lélekközeledésnek. A csapás összezúzta, a környezeti feloldotta, a szeretet újból ép egészé ki-kristályosíthatja!

De mindez még mindig emberi és így véges értékű. Az eddigi tényezőkben mégis csak a földi okok nyernek és mutatnak regeneráló hatást. *M i n d e n n é l l é n y e g e s e b b é s j e l e n t ő s e b b*

¹ „... csak azok a szavak hatnak a veséig, amelyekben lélek, erő és élet feszül. A szavak mágikus ereje a beléjük sűrűsített lelki erőkből fakad.” (Trikál J.: Az új ember. Nova creatura. Bpest, 1932. 23. 1.)

² Ha igaza van *Balogh* Ernő professzornak, midőn *Krecke-t* idézve így ír: „a gyakorló orvoshoz nem egy gynomorsúlyedés vagy egy retroflexio uteri jön, hanem mindenkor *egy ember*”, akkor még inkább igaz az, hogy a lélek életét gondozó lelkiatya kapuján nem egy lelki fekély, hanem *egy ember* kopogtat. (Balogh E.: Az orvosi pálya lelki igényei. Budapest, 1933. 9. 1.)

a *kegyelmi erők fellépése*. Az ember lelki tartalmához hozzátartozik az *Isten* kegyelme úgy, mint virágos réthez a napsugár. Az élet nem földi; nem lehet tehát kizárólagosan földi összetevőkből kialakítani. Éppen az a nevelők nagy részének tévedése, hogy végnélküli igényekkel megáldott, végnélküli célokra törő, végnélküli veszteségeket szenvedő emberlelkeket tisztán emberi segítséggel akarnak reorganizálni. Ami a lényeghez tartozik, anélkül nem lehet emberi életet regenerálni. Az ember a földön él, de az *égiek, égi erők* nélkül nincs lelki újjáalakulás.

Ez a kegyelmi kiáradás az *Úr* állandóan sugárzó szent ajándéka. A hit erényének megadásával indul; az ember odahajlásával, a természetfeletti élet sarjadozását mutatja; a büntől való megtisztulás szentségi kegyelemvételével, a remény és szeretet égi ajándékának fogadásával az új ember életének dinamikus hajtójaként lép az életbe. Akár a szél eleven sodrával, akár a csendes eső permetezésével hullik a lélekre, mindenesetre a lélek leglényesebb, sőt *egyetlen* motorikus ereje az újjászületés szent folyamatában. Ez az égi érintés ébreszti aztán a jó szándékot, ez adja a megváltozáshoz szükséges erőt és ez biztosítja a jóban való állhatatos kitartást. Emberi erőkkel sok mindent előkészíthetünk, de végül is *az isteni kegyelem hatásával és lendületével fordul át a „tékozló fiú” élete*. Olyan lesz, hogy átérzi a *Teremtő* csodás erejét, amely a természetben szól, maga pedig tudatos hirdetője lesz az *Úr* szent hatalmának.¹

b) Az okok megállapítása után azt a kérdést kell felvetnünk: *hogyan megy végbe a maga valóságában a lelki átalakulás?*

Ennek is két módja van. Egyik a Saulok és Ágos-

¹ Az élethez optimizmus kell! Aki sötét szemüveggel vagy nagyítóval néz, az nem látja az igazat. (Glattfelder Gy.)

tonok *hirtelen életfordulása*, a másik a *Stoddard-ok, Wilde Oszkárok, Huysmans-ok lassú erőfeszítései*. Az első egyik napról a másikra szakít bűnös *életével*, a másik küzködve, harcolva győzedelmeskedik elméleti, majd gyakorlati életomladékokon. Mind a kettő a győzedelmes utat járja, de a haladás útjében nagy eltérések észlelhetők.

Mindjárt a legelején le kell szögeznünk, hogy ezek a típusok nem csupán a nagy történelem óriásainak életében mutatkoznak be. A legszürkébb emberek is ebbe a két csoportba tartoznak. Vannak közöttük is hirtelen, szinte csodaszerű átváltozást mutatók, de ugyancsak köztük harcolnak a lassú előrehaladással előrejutók. Jól tudom azt, hogy ennek igen sok magyarázata van. Egyik emberben több, erősebb a múlt élmény, a másikban kevés a nemes iránti orientáció, a harmadik lelken igen sok az anyagi teher, a negyediket lenyomja a szenvedés, az ötödiket előnti az erkölcsi züllés üledéke. Mindegyik más és más módon indul el a jobb élet partja felé. A nagyobb teherrel induló nehezebben jut el a célhoz, a kisebb súllyal küzdő hamarabb ér el eredményt.

A hirtelen átváltozás módja olyan csodás, mint a villámlás. Valami erős hatás, tragédia, kegyelmi megvilágítás, öröm megráz, ébresztget és életváltozást teremthet. Ez esetben az ébredés után nyomban temetés következhetik. Az erkölcstelen élettől elfordul a bűnös és merész keménységgel új életutat követ. Igen gyakran nyúl le az *Úr* keze ezekhez s a szerzetesi elhívítás útjára tereli életüket; de nem ritka a külső életbe való komoly beleilleszkedés sem. Nincs itt fokozatos előrehaladás a legalsóbb fokról felfelé. Ezek az emberek a csodával határosán térnek meg és fordulnak az életszentség útjára. Itt nehéz az okok lélektanát kinyomozni, de a *kegyelmi erők döntő jellege* kézenfekvő. Nem

lehet elvitatni azt a tényt, hogy ezek a lelki folyamatok alapmegindulásukban *magasabbrendű erők-ből* táplálkoznak. A hívő ember áhítatos készséggel érzi, hogy az *Ég* erői ilyen módon is leereszkednek. Váratlanul jönnek, döntő erővel hatnak és új életet teremtenek.

A lassú átalakulásnak már nagyobb a lelki történése és világosabb a haladás. A rossz megérzése, a csapás súlya, a jobb múlt felébredése, a lelkiismeret szava, a jó barátok, szülők, nevelők példázó oktatása állandóan ható csendes tényező, amely végül is belső átalakuláshoz vezet. A törődő bánkódás, a tisztulást ígérő kegyelmi forrásokhoz is eljuttathat; az újjászületés lehetőségének reménye indítja az ilyen próbálkozás erőfeszítéseit. A kegyelem hatóereje nemcsak pillanatnyi. A megindulás után sok benne a *concomitans*, az *állandóan kísérő erő*. Ez pedig az életküzdelmek folyamán, a részleges győzelmek után a *végső kitartást* biztosítja.

A lelkileg bánkódó igen sokszor anyagi életkörülményeinek nyomasztó súlya alatt áll. Az élet azt mutatja, hogy a kegyelemnek olyan sugárzó ereje van, mely oly lelkekre is rávilágít, akik *reális* segítséget tudnak nyújtani. Ez a kéznyújtás további reményekre jogosít és küzdelemre biztat. Erkölcsi téren is feltámasztja a reményt és életre kelhet a bizakodás. — Azt is meg kell állapítani, hogy az ilyen (különösen a szexuális élvezetekben és az ivásban elmerülő) ember életében gyakori a visszaesés. Különösen azok életében, akiket *szokásos bűnösöknek* mondunk. Még gyakoribb azokéban, akiket patológiás elváltozások terhelnek. Azzal ugyanis le kell számolnunk, hogy az élet szörnyű komoly, abszolút felelősséget követelő folyamat. *Nincs menekvés a felelősség alól!* Maga a természet áll bosszút azon az emberen aki szembeszál a ter-

mészet isteni törvényével. Még negyedíziglen is ki-
hat ez a szörnyű felelősség. Ezt pedig azért kell
tudnunk mert ez a teher tényleg ránehezedik a bű-
nözők ezreire. Velük szemben tehát a nagy megér-
tés és kitartó szeretet lehet a segítség biztos *mód-
szere*.

Mik tehát a „tékozló fiúk” megtérésének fá-
zisai? Megtorpanás; megállás; életfordítás; ke-
gyelemvétel; égrenezés és küzdelem. Lehetséges-e
ez az emberek nagy tömegében? Amint vannak tö-
megaposztáziák, úgy vannak tömegmegtérések is.
Az élet *Urának* kegyelme nagyobb a föld emberei-
nek bűnös gonoszságánál. Az ember és *Isten* nem
szakad el egymástól véglegesen. Ha az ember el is
akarja taszítani az isteni kezet, az égi kegyelem ál-
landó áramlása behullámzik a meggyötört szí-
vekbe. *Isten* velünk és mi *Benne* élünk. Az éltető
kegyelem munkájában segítő maga a bűnös, oda-
adóan gyámolító a jó barát, de igazi és döntő az
égi *Atya*: „*Nálam nélkül semmit sem tehettek.*”
(Ján. 15.5.)

B) *Az örök élet kapujánál.*

1. A nagy veszteségek.

Az élet bontakozásának üteme olyan erős, hogy
sodrának megtorpanását nehéz megállapítani. A
testi és szellemi erők alakulása olyan szélesen tárul
irányt revelál, hogy nem határozható meg az ösz-
szehajlás, a befejezésre törő vonalhúzás. Az ember
azt szeretné, hogy a korban való előrejutás a ki-
küzdött értékek érvényét, majd a további fejlődés
alapját képviselné. Az *életnek* ugyanis az a leg-
bensőbb értéke, hogy fokozatos előretörést igényel
és állandóan bontakozást termel. *Az élet természete-
nél fogva visszaretten a tétlen nyugalmi állapot-*

tól. Épp az indítja az embert az élet végnélküliségének fölényes távlata felé.¹

Ezzel a belső átérzéssel szemben azonban kemény tényként torpan az ember elé az öregedő ember testi-szellemi életének elernyedése. Egyszerűen tapasztaljuk, hogy az őszbecsavarodó atyáink, bátyáink erői meggyengülnek és a régen tetterős nagyok gyengék, tehetetlenek lesznek. Nem mondható tehát, hogy *beérkezettek*; inkább az állítható, hogy *vesztések*.²

¹ „Ha a szellem tényleg gravitál világfölényességre, más orientációt s bekapcsolást, mint Isten felé s Istenbe, nem talál.” (Prohászka O. összegyűjtött munkái. X. k. Korunk lelke. 263. 1.)

² „Alig létezhetik érdekesebb feladat az életbúvár előtt — írja *Ranschburg Pál* az Orvosi Hetilapban (1900. évf. 3—5. füz.) —, mint a szervezet ezen — normális viszonyok között lassú — kopásának, a beálló fogyatékoságok sorrendjének, minőségének és lényegének a megfigyelése, az életből az enyészetbe való fokozatos visszavonulás mikéntjének, hogy úgy mondjam, a szervezet *visszafejlődéstanának* a tudományos megállapítása.

S bizonyára nem utolsó sorban érdekes e kérdések között, hogy minő szerepe jut ez általános kopásban az elme, a lélek működésének, az agyi funkciónak?

Az elmének az öregkorral beálló fogyatkozása közismertes dolog.” (Adatok az aggok psychophysiologiájához. I. A psychophysikai időmérések methodikája. Alapvető vizsgálatok elemi műveltségű fiatal egyéneken. Irta: *Ranschburg Pál dr.*, az egyet. psychophysiol. labor, vezetője. Psychophysikai közlemények. Különlenyomat az Orvosi Hetilapból. Bpest, 1900. 3. 1.)

A fiatal egyéneken végzett alapvető vizsgálatokat *Ranschburg Pál Bálint Imre dr.-ral* 60—80 év közöttieken is véghezvitte tizenkét olyan agg egyént vetve vizsgálat alá, akik sem szervi betegség, sem az elbutulás tüneteit nem mutatták és az előbbiekhöz hasonló műveltségűek voltak.

(Az elmebeli folyamatok időbeli viszonyait a *Hipps-féle kronoszóppal* mérték, amelynek segédműszerei: a) a hívó és reagáló készülék (zárásra, ül. nyitásra beállított *Morsekopogtató*), b) a *Röhner-féle hangkulcs*, c) az *Ahlber-féle*

a) Veszteségük első vonalán a testi erők legyengülése jelentkezik. A szervezet bontakozása az ifjúkor elején kezdődik. De ez nem jelent megállást, hanem a *jövő szolgálatának* erősebb testi ütemét. Az öregedő kor azonban (50-től felfelé) az elkopó, megfogyatkozó erők lassú lemorzsolódását mutatja. Az egész szervezetben fellép a kiszolgáltatás érzése. A beteges jelenségek mindig gyakrabbak; a fájdalmak többször fellépnek; a fáradtság érzése sokkal erősebb. Az öregedő ember fokozatosan érzi az erők fogyatkozását, míg végül is az elgyengült öreg tehetetlenségre lesz kárhóztatva.¹

optikai ingerlő-készülék. Mérési hibák kiküszöbölésére szolgál egy *kommutátor*; egy *reosztát* és valamilyen *ellenőrző készülék*.) Az eredményeket a következőkben foglalták össze:

„Az aggoknál a hallási, látási és képzettársítási reakciók időbeli lefolyása a fiatalokhoz képest kifejezett meghosszabbodást mutat, mely csekély az egyszerű hallási s az összeadási, nagyobb a látási (egytagú szó) reakcióknál s igen nagy a megkülönböztetési reakcióknál. Az elme-műveletek tiszta időtartama nem változik az egyértelmű (összeadási) kényszerült társításoknál, hosszabbodik az ítélettársításoknál s jelentékenyen megnyúlik (44—45 százalékkal) az egyszerű választás, valamint leginkább a szabad képzettársítás folyamatánál.” (Adatok az aggok psychophysiologiájához. II. Dolgozták: Ranschburg Pál dr. és Bálint Imre dr. Psychophysikai Közlemények. Különlenyomat az Orvosi Hetilapból. Bpest, 1900. 13—14. 1.)

¹ Az öregkor vagy visszafejlődés kora nagy ingadozásokkal az 50—65 év közt kezdődik. Jellemzi a tulajdonképpeni öregkor vonásainak lassú fellépése ill. kialakulása. Végződik az öregkorban (Greisenalter). Fiziológiailag progresszív anyagcserecsökkenés, a regenerációs és gyógyulási tendencia csökkenése organikus gyöngeséggel és munkaképességsökkenéssel összekötve; mindezeket az egyén bizonyos apátiával nézi. Mindezek a folyamatok irreverzibilisek. A szervezet relatív víztartalma csökken; a szövetek specifikus anyagainak csökkenése, a differenciált sejtelemelek elhasználódása és paraplazmás anyagokkal való helyettesítése szintén jellemzők. — Különböző szerzők kísérletei, hogy az öregedést hor-

Ez a természetes erővesztés magával hozza az életerőfeszítések, nagyobb próbálkozások meglazulását is.

Az ember munkájának legnagyobb lendítő ereje és értelme a jelen élet és a jövő tökéletesebb kidolgozása. Csakis ott van erőfeszülés, ahol ezek a belső mozgatók életre keltek. Az öreg ember életében azonban ez a kohó kihűlt. Az élet fejlesztése már nem feladat; inkább a *konzerválásra* fordul a figyelem. A jövő, a család sem indító erő, mert ők már csak a fiak és unokák tűzhelyépítését látják. Maguk inkább arra törnek, hogy egyszerű kiszolgált tagja maradjanak a régi nagy családnak. Ha az életfejlesztés helyett az életkonzerválás, akkor a jövő szolgálata helyett a *jelen rezignált dédelgetése* köszönt be az öregek életébe.

b) Az életerők, a megfeszülések meglazulása után természetes következmény a *szellemi erők megtorpanása* is.¹ Egyrészt a szó teljes értelmében vett

monhatásra, mely bizonyos belső szekréciós mirigyek kiesésében nyilvánulna, vezessék vissza, nem mondhatók sikerültnek. — Fontos az, hogy az idegrendszer látszólag a legkorábban mutat öregedési jelenségeket. Így *Spielmeyer* szerint az agysúly a 3. és 4., gyorsabban a 7. decenniumban csökken. (Tartalom szerinti közlés.) Handbuch der Geisteskrankheiten. Herausgegeben von O. Bumke. 8. Bänd. Berlin. 1930. Prof. W. Runge, Chemnitz: Die Geistesstörungen des Umbildungsalters und der Involutionszeit. Die physiologischen Erscheinungen der Rückbildungs- (Involutions-) Zeit. 554—556. 1.)

¹ A többi életperiódusokkal szemben ennek a kornak a pszichológiai tulajdonságai igen kevésbé tanulmányozottak. Jellemzi lényegében a produktív szellemi képességek hanyatlása a reprodukív funkciókkal szemben. így a megjegyző-képesség csökken, a régebb korra való visszaemlékezés megtartott; az érzelmi élet csökken az akarati funkciókkal (Willensstreben) szemben, ez utóbbiak is csökkenhetnek. *Becker* szerint a sakkvilágmesterek akkor szorulnak a fiatalabbakkal szemben vissza, midőn 40. életévüket átlélik. Az öregebb mesterek a kitaposott utakat jól tudják használni, de a

elernyedésre gondolok, de másrészt a jelen és jövő kulturális, esztétikai, erkölcsi, társadalmi, vallási problémájával szemben tanúsított érzéketlenségre célok. Ez az elernyedés a szellemi és lelki élet megállását és visszafejlődését mutatják. A megállás időpontját lehet keresni, de nehéz megtalálni. Amint az előretörés parányi mozzanatokon megy végbe, épp úgy a visszahanyatlás is észrevétlen kicsiségeken indul. Az azonban megállapítható, hogy a túlerősen konzervatív, mindig csak a múlt értékeit dicsőítő gondolkodás ennek a sárguló kornak előhírnökei.

c) A veszteségek további listáján az *erkölcsi értéksökkenések* is fellelhetők.

Bár az erőfeszítések — még az anyagi dolgok megszerzésének vonalán is — meglazultak, mégis szinte csodálatos veszteségként jelentkezik, hogy a földi dolgok feletti *indifferens eltekintés* eltűnik belőlük.

fiatalabb egy elasztikus szellemének és szellemi mozgékony-ságának nem tudnak ellenállani. — *Giese* szerint az emberek középkorban a 49. év körül érzik az öregedést, melyet inkább valami testi, mint szellemi folyamatnak tartanak. (Tartalom szerinti közlés. Handbuch der Geisteskrankheiten. Herausgegeben von O. *Bumke*. 8. Bánd. 1930. Berlin. Springer Verlag. Prof. W. *Rangé*, Chemnitz: Die Geistesstörungen des Umbildungsalters und der Involutionszeit. Die physiologischen Erscheinungen der Rückbildungs- (Involutions-) Zeit. 554—556. 1.)

Az öregkorban feltűnő az agy súlycsökkenése. Mikro-szkóp alatt ugyanazok az elváltozások láthatók, melyek halmozva az ú. n. senilis dementianál találhatóak. Az agyereken is regresszív folyamatok játszódnak le.

Kraepelin szerint a normális pszichológiai vonások az aggkorban a következők: a felvevő- és megjegyzőképeség csökkenése, a gondolatmenetek megcsontosodása, az érzelmi kapcsolat körének beszűkülése, a tetterő és az akarat (*Willensstreben*) bénulása, furcsa irányíthatatlanság (*störrische Ungelenksamkeit*). Mindezekhez csatlakozik a produktív tu-

*Senki sem ragaszkodik annyira anyagi dolgoké-
hoz, mint az öreg.* Ami az övé, azt türelmetlenül
védi; ami a joga, azt feltétlenül követeli; amije
elveszett, azért fájdalmasan siránkozik. Mi ennek
az oka? Valószínűleg az a bizonytalansági érzet,
amely a tehetetlenségből fakad. Szerezni már nem
tud, tehát a meglévőből kell igényeit kielégíteni.
Hozzájárul azonban ehhez még az a különös lé-
lektani tény is, hogy az öreg lélekben minden él-
mény újra éled és a múlt parányi dolgaihoz a lelki
emlékek ezernyi szála fűződik. A régmúlt szálai
pedig aranyból vannak szöve! A rossz rég a fele-
dés homályába sülyedt, a jó pedig szebb és kívá-
natosabb formában újra éled. „Jucunda est memó-
ria praeteritorum malorum.”

Ez a ragaszkodás azután olyan fokra emelkedik,
hogy rögeszmévé fokozódhat. Igen gyakori eset,
hogy az öregek annyira ragaszkodnak kicsinyes
holmijukhoz, hogy mindent elrejtene; még a csa-

lajdonságok hiánya; az öregek képtelenek a gondolatbeli és
érzelembeli beállítottságukon változtatni és szerzőtől gyana-
kodó természetűek. (Tartalom szerinti közlés; fentidézett
munkából és szerzőtől: Die physiologischen Erscheinungen
des Greisenalters. 598. 1.)

A seniumnak a pszichikus fejlődésre befolyása van, mely
lényegében nyilván az agykéreg teljesítőképességének cső-
kenéséből áll; ez a befolyás a legtöbb normális egyénnél is
kialakul. Az érzelmi élet egocentrikusan megszűkül. Az a ké-
pesség, mely lehetővé teszi, hogy valaki idegen gondolatkör-
rel és idegen sorsokkal együttérezzen vagy azokat megsértse,
többé-kevésbé elvész. A betegek érdeklődése a testi szük-
ségletekre és kellemességekre korlátozódik. Legfeljebb néhány
kedvenc gondolat és foglalkozás marad megtartva. Egészben
véve a betegek merev makacsság benyomását keltik. A jelen
megértés és a jellemmel való együttérzés hiányával együtt jár
az a hajlam, hogy a régi időket dicsőítik és erről hosszasan
beszámolnak. A gondolatársítás produktivitása megszűnik;
új asszociációs kapcsolatok nem jönnek létre, vagy nem tar-
tanak. A közelmúltra való visszaemlékezés lassan, de állan-

ládi élet használatából is elvonnak tárgyakat, így a legnagyobb családi zűrzavarnak lesznek okozói. A túlzott ragaszkodás természetes folyománya mások jobb helyzetének irigylése. Az öreg ember lelkében igen gyakran kifejlődik ez a sötét tónusú vonás. Oka az *összehasonlításokban* keresendő; a mások javait nagyoknak és a magáét kicsinynek érzi. Érthető tehát, hogy bizonyos irigységgel néz azokra, akiknek többet adott az élet. A saját múlt életének munkáját nagyoknak látja, de a mások szerző erőfeszítéseit nem veszi észre. Így tehát az aránytalanság és igazságtalanság gyanúja beleivakodik a lelkébe.

d) Ehhez járul azután a *lelki egyensúlynak fokozatos elvesztése is*. A férfi és családanya a hatalomhoz szokott. Szavuk irányító és döntő volt. A fölnövekedett gyermekek azonban önállóak lettek. A régi családot új, a saját családjuk váltja fel. Sokszor ebbe az új családba kerül az öreg. Termé-

dóan szenved. Ezek a jelenségek legtöbbször a 70. év után lépnek fel. A fent leírt tulajdonságok a senium elmezavarait jellemzően színezik. (Tartalmi közlés. *Psychiatrie für Studierende und Ärzte*. 4. Auflage, Leipzig, Hirzel Verlag. Von Th. Ziehen, Prof. in Berlin. 288—289. 1.)

Az öreg korban az agyműködést a belső folyamat legyön-gíti; az ilyen agy invalidus a korábbi évek friss (rüstig) agyával szemben; itt a merev és meszes erekre is gondolnak. Különösen jellemző a visszafejlődés folyamatára, hogy a törekvésben és kívánságokban (Begehrungen) ismét az ösztönösség lép előtérbe (Wiederhervortreten des Triebartigen), ezáltal az agy gyermeki fokra való visszaesése és az elébb különvált érzésvilágnak és akarati képeknek az eredeti ösztönökkel való összeolvadása mutatkozik (angedeutet wird). Az idegrendszer pusztulása némiképp fordított sorrendben történik, mint ahogy kialakult; erre a legjobb példa a gondolkodás. (Tartalmi közlés. *Lehrbuch der Psychiatrie für Studierende und Ärzte*. Deuticke Verlag, Leipzig und Wien. 1892. Von Th. Kirchoff. 43. 1.)

szetes, hogy itt már a *vezetés irányítása* kiesik a kezéből. *A vezetőből fokozatosan vezetett lesz.* A gyermeke, az új család feje, parancsoló, irányító lesz. Érthető tehát, hogy a *hatalom elvesztése* nem maradhat nyom nélkül a lélekben.

Ez a mellőzöttség és alárendeltség nagyon mély nyomot hagy az öregek lelkében. A régi önbizalma, tervezgetése helyett az állandó bántódottság érzése keseríti és szomorítja. A legkisebb irányítás is idegesítő, mert attól jó, akinek ő volt az irányítója. Nehéz belenőni abba, hogy a hatalom kiesik a kezéből és mások lesznek a döntők.

Amint az értékeket észrevétlenül szerezte, észrevétlenül vesznek el a testi-szellemi-lelki élet kincsei is. *Az élet nem állandó adakozó;* az öregkorban mellénk állítja a mulandóság kíséreit s ezek egymásután rabolják el a szerzett javakat. A fiatal üdeséget ráncokkal barázdázza, a testi egészséget megtépázza, a szellemi erőket kevesebbíti, a lelkieket kissé elferdíti. A látszat az, hogy az élet emelkedő vonalat mutat, a valóság pedig az, hogy lefelé ívelő hajlást prezentál. Egyszerű, földies horizontra szorítózkodó elgondolásban nincs is kivezető út. A lefelé ívelés vonalvezetése bús melanchóliába kényszerít. Itt is csak odajutunk, hogy az élet igazi értelmét és értékét akkor találjuk meg, ha az *öregnek természetes elgyengülését és a múlt szeretetét olyan jelzésnek ítéljük, amely reászorít bennünket arra, hogy a föld nyújtotta életkincsek majd a transzcendens életben nyernek életérvényt.*

2. Az öregek belső élete.

Bár az öregek életében a *külvilág* felé ható tevékenység megtorpanó, *belső életükben* mégsem jelentkezik zakatoló, céltalan összevisszaság. Az élet nem tűr megállást, csak elevevénység-halkulást vagy

irányeltolódást. Az öreg ember élete éppen ebben a kettőben mutat lényeges változást. Az öreg ember élete a *múlt* és a belőle átmentett *jelen*. Ez már rámutat arra, hogy *tényleges belső irányváltásról*¹ van szó. De épp ez a visszajárás, elmélyedő, múltba néző kontempláció jelzi azt is, hogy az élet üteme sokkal lassúbb és monotonon egyszerűbb.

A múltban járó élet alapja a tehetetlenség, amely a külső aktivitás helyét elfoglalja. A teremtő munka nagy megfeszülést igényel, az öreg ember erre nem alkalmas; a belső élet felé való visszahúzódás magányt teremt, amelynek *természetes következménye a kontempláció*.

A magány rátereli az embert arra, hogy a kívülről jövő benyomások helyett a belső élményekkel foglalkozzék. Az aggok külső világa is szűkreszabott. Maguk élik életüket. Világuk a kis szobácska, társaik a múlt életbenyomásai, a régi emlékek. Ezért természetes, hogy kilép a jelenből és visszatér a múltba. A jelen üres, a múlt gazdag tartalmú. A jelen élet Szaharájából szívesen lép át a múlt paradicsomkertjébe.

A *múlt* felé való orientálódás azután tartalmilag azt jelenti, hogy *benne él* az öreg ember. Az emlékezés törvénye azt mutatja, hogy a kor előrehaladásával a jelen élet eseményei elmosódnak, a régi múlt történetei élénken lépnek előtérbe. Ez a törvény szinte rákényszeríti az öreget, hogy *belső életet élve* a múltban éljen.

Legkedvesebb területe a *gyermek- és ifjúkor*.

¹ Felfigyelhetünk a III., és IV. kötet s jelen kötet első két részének *alaphangjára*, amelyben a gyermek, a serdülő, ifjú és felnőtt életcélját az egyéniség kialakulásában vagy a jövő élet (gyermek!) szolgálatában állapítottunk meg. Itt a cél mindig a *jövő*.

Ennek ezerszeres átélője az öreg. Emlékei eleve- nek, élményei beszédesek, érzései felfrissülők. Ezért boldog közöttük. Annyira beleéli magát, hogy egészen megelevenedik a múlt; de csak öröme és boldogsága.

A *felőtt kor* emlékei közé is szívesen téved az öreg ember, mert abban nagy terveinek, erőfeszíté- séinek küzdőterét találja, ahol is régi, örömtel- jes családi boldogságával akar találkozni. Itt vívta meg kisebb ütközeteit, vagy győzte meg nagy ellenségeit. Ezek a területek tehát szentek, ame- lyekhez zarándok érzülettel ballag vissza és ame- lyekből megerősödött lélekkel kerül haza. Itt erős- nek érzi magát; ez pedig boldogítóan meleg ér- zés.

Ez a melegség azután nem marad kielégülést hozó vendég, hanem belső lelki munkát kiváltó mo- torikus erővé lesz. Megindítja az emlékezetet, hogy új és új képeket ébresszen; majd a képzeletet iz- gatja, hogy jobban és erősebben színezza a múltat. A színezés egy ideig a valóság határai között mo- zog, majd az irrealitások csapongásai közé téved. Az öreg ember olyan múltat tár fel, amelyben már nem ő volt a központ. Ez az élményélés nem ha- zugság, de nem is igazság. A hazugságban benne rejtőzik a tudatosság, a félrevezetési szándék. Az öreg elmélyedésében nincsen semmi rosszakarat, de igen sok van a fantázia elröppenő szertelenségéből. Nem is volna helyes azt hinni, hogy az öregek múltja a maga *színezett* voltában igazság; de még ke- vésbbe volna okos a hazugság bélyegét ütni rá.

A múlt élményeit átélő öreg nem tudja magába zární örömeit. A jóról ugyanis azt tanítja a böl- cselet, hogy *bonum est diffusivum sui*. Az öröm hasonlóképpen a jó eredményei közül való. Ez is igényli, hogy kitaruljon, hogy megosztódjék. Azért szereti az öreg ember a múlt élményeinek regélé-

sét. Keresve keresi a hallgatóságot. Természetesen egyszerűsége, vontatott előadása és fantáziával telített tartalma a hallgatóság részéről nagy türelmet igényel. Azért van, hogy az öregek, nagyszülők elbeszélését az unokák hallgatják nagy áhítattal. Gyermekded előadást a gyermek hallgat. Az ő fantáziája versenyre kél az öreg elképzelésével. Kérdésgető érdeklődései további kilengésekre készítik a színező képzeletet és így az érdeklődés fokozatos csapongása az élet tudatát harmatozza az öreg lelkére. Az öregek meséi és elbeszélései örök élmények az unokák lelkében. Belőle élnek és feléjük sietnek. így alakul ki azután az a csodálatos szép viszony, amely az öregek és gyermekek között tapasztalható.¹

Az öreg ember élete a múlté; benne mozog, belőle él. A jelene az unokák serege, akiknek bámész szeme ragyogásai csüng a nagyszülőkön. Úgy a múlthoz tapadás, mint a jelenhez való ragzkodás azonos gyökérből ered. Annak a nagy belső igénynek táplálója, amelyet a szeretet igénylésének mondhatunk. Valami elemi előretöréssel robban ez ki az öregek lelkéből. Senki sem igényli úgy, mint az életben elfáradt, megfakult, kihűlni készülő öreg. *A múltban is azért talál boldogságot, mert annak minden mozzanata szeretetet sugároz. Hz a sugárzás pedig azt a kivételes erőt árasztja, amely sohasem okoz fájdalmat. A múltban már nem lehet csalatkozni. A múlt néma. Ajkán sohasem csendül elítélő szó. Vagy ha itt-ott a lelkiismeret szava meg is szólal, elnémítja az isteni kegyelemnek régen-régen felcsendült feloldozó ereje.*

¹ Igaz ugyan, hogy ebben szerepe van annak a varázslatos látásnak is, amellyel a gyermeklélekben meglátják a tisztaság csodás erejét. (Lásd: Kienzl: A bibliás ember.) Van azután az öregben valami az ősi gyermekded rétegből is. Ez egyenlő nevezőre hoz a valóságos gyermekkel!

A múlt tehát szerető melegséggel közeledik, simul az öreghez és átömleszti boldogító erejét a lélekbe. Szinte észrevétlen közvetlenséggel hozza az igényelt dédelgető szeretetet, amelyet ölelő karral, kitárt lélekkel fogad a csendes járású agg.

De a gyermekek felé való hajlandóság abban is magyarázatot talál, hogy tőlük a csodálat, az elismerés, a hódolat és szeretet jelét kapják. *A jelenen szemben pedig igen igényesek az öregek.* A jelen felnőttjét azonban nagyon lefoglalja a munka, a gondokkal telített felnőtt fiú vagy leány nem igen tud annyi melegséget és közvetlenséget adni, amennyit az öreg igényelne. A gyermekvilág ereje: szeretet és meleg sugárzása. A gyermekszemek tüze égetőbb, mint a felnőtteké. *Hálája közvetlenebb és melegebb, mint a nagyoké.* Odaadása simuló. Ezért van az, hogy az öreg hozzájuk hajlik. Bennük tehát nemcsak olyanokra találnak, akik létéményesei lehetnek sok-sok mesének, hanem olyan gazdagokra is lelnek, akik a jóság és szeretet melegségét öntik reájuk. Az unoka gyakran egyetlen kedves, derűs, éltető eleme az öregek életének.

Az ember élete gyermekkorban, fejlődés kezdetén a szeretetet igényli, az élet zenitjén — a felnőttkorban — szeretetet sugárzó és a nadir felé való hajlás idején ismét szeretetet váró. így lesz valóság az a gyakran hangoztatott tétel: az *öregkor*, „*második gyermekkor*”. A gyermek tehetetlensége a szülők szeretetéből kap energiákat, az öregek gyengesége a szeretet melege által kap újból erőt.

Az öregek belső életét tehát röviden így lehetné jellemezni: *újraélői a múltnak, hogy simogató szeretettel töltse lelküket a lepergett élet, amelynek varázslatos felvonultatása szeretetet stimulál „a második gyermekkor”-ban.*

3. Lelkiterhek.

Már maga a tehetetlenség, a tétlenségre kényszerültség¹ is igen nagy teher. A másrautaltság pedig nagy lelkigyötrelem. Ez pedig természetes velejárója az öregek életének. Mennyi szenvedés, elnyomott elégedetlenség rejtőzik vagy robban ki már ezek miatt is az öregek lelkéből! Hát még, ha hozzá vesszük, hogy a gyakorlati élet közvetlensége, továbbá a meg nem értés ezernyi súrlódása állandóan fájdalmat okoz, akkor meg lehet állapítanunk, hogy az öregek életterhe súlyos és sokszor nehezen viselhető. Ha azután a velük szembe még gyakran fellépő kapzsi, kaján gonoszságot is hozzá vesszük, akkor szomorúan kell megállapítanunk, hogy az öregkor sok szegény embernek „elviselhetetlen teher”.²

Az első, ami rendkívül súlyos teher, maga a tehetetlenség, amely egyenesen *igényli a gyengéd segítséget*. Ha ez megvan, akkor derűs az öreg ember élete, de ha hiányzik, akkor szinte elviselhetetlen lesz az élete. A gyenge ember természeté-

¹ Figyeljünk csak arra a tényre, hogy az öregek rettegnek a nyugdíjtól! Ok ez: nem akarják elhinni, hogy ők már feleslegesek és rettegnek a tétlenség gondolatától is!

² „Das Lebensschicksal des Greises erscheint auf den ersten Blick nicht beneidenswert. Die Lebensfreude . . . ist ihm versagt. Die Schaffenskraft und Schaffensfreudigkeit ermattet. Statt dessen machen sich die Gebrechen des Alters geltend. Schwerer ist, besonders für zarter Empfindende, dass sie in steigendem Masse angewiesen sind auf die Hilfe, die Rücksicht, die Geduld anderer, dass sie ihnen Last fallen, dass man vielleicht auf ihren Tod wartet. Dann kommt die zunehmende Vereinsamung. Alté Freunde und Bekannte sterben hinweg, die Kinder verlassen das Elternhaus, so wird es allmählich immer stiller und einsamer. *Wir wünschen einander ein langes Leben, aber wenn es zu lange w'áhxt, wird es namenloses Elend.* Das Sprichwort sagt: Mit neunzig Jahren Kinderspott, mit hundert Jahren Gnad' bei Got!” (Dr. Franz Savicki: Die vier Lebensalter. Paderborn, 1929. 204. 1.)

nél fogva igényes. Beteges helyzetben pedig a sok kérés mellett kissé követelődő; a második gyermekkorban pedig gyermekdeden naiv. Ez a lelkihangulat roppant nagy türelmet tételez fel a környezet részéről. Ha ez hiányzik, akkor kölcsönös keserűség szomorítja otthoni életét.

Az öreg a legkisebb megjegyzésre is érzékenyen rezonál. Minden lelki érintés nagy fájdalmat vált ki belőle. A sértés elkiseríti és egész lelkét felkavarja. Még akkor is, ha távol esik a sértési szándék. Különben is ott lakik az öregben a gyanakodás lelke. Érzékszervei eltompultak. A hallott beszédet kevésbé érti; gyanút fog, hogy róla folyik a szó; ebben is felesleges voltát érzi. Természetes, hogy ez fájdalommal tölti el a lelkét. Ha pedig ezt az élet természetéből folyó nehézséget felfokozza a rosszakarat, akkor a legnehezebb napok virradnak az öregekre. A családi életben sokszor halljuk, hogy mennyi baj van az aggokkal. Nem szabad azt hinnünk, hogy ezek a nehézségek mindig rosszakaratból fakadnak. Alapjuk igen gyakran az a sok parányi, szinte felmérhetetlen imponderabile, amely az öreg érzékenységét érinti. Szinte banális közhely, hogy az após és anyós életballaszt az új családban. Sokszor azért, mert az öregnek nem tetszik, hogy mások dirigálnak, de másrészt azért is, mert a múltban élő öregek állandóan zsörtölődnek a jelennel szemben. A múlt gyökérzet, a jelen virágzás. Nem mondom, hogy mindig gyönyörűséges tavaszfakadás. De az tény, hogy az egyik a másikból ered. Lehet az is, hogy a jelen dekadensebb a múltnál; de tagadhatatlan, hogy ez a faktum megértő kritikát igényel. Az öregeknek természetéhez tartozik, hogy a multat dicsérik, a jelent elítélik. A társadalmi, gazdasági, művészeti, családi, nevelési, vallási kérdésekben más volt az ő tapasztalatuk; más tehát mostani felfogásuk is. Ha ez az ellentét csak néma szembenállás

volna, akkor csendesen élne egymás mellett a múlt és a jelen. Az öregek azonban állandó kritikával, sőt igen gyakran maró ítélettel beszélnek a jelen élet kilengéseiről. Ez pedig fájó — az új családnak. Belőle is kirobban a kemény ítélet és a maradiság vadját vágja az öreg arcába. Érthető, hogy ez az összezapás állandóan fokozza az ellentéteket, nehezíti az együttélés lehetőségét. Szinte észrevétlenül új és új terheket raknak egymás vállára és lehetlenné teszik a barátságos együttélést.

Hogy milyen életterhek származnak ebből, azt az élet mutatja. Aki ismeri a családok életét, az nem kíván példát erre. Sokszor olyan feneketlené válik a szakadék, hogy az öregek és fiatalok éveken át nem beszélnek egymással; még karácsony estjén is gyűlölködnek, sőt szörnyű ellenségeskedésben tudatosan kegyetlenkednek egymással szemben. Ebből az életnehezégek súlyosbodása következik; gyökere pedig az, hogy a szeretet megfogyatkozott s ennek hiányában nem értik meg az öreg embert.

Az Ószövetség így ír: *„Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú életű légy a földön, amelyet a te Urad Istened ad tenéked I”*¹ Az életnehezékek látásakor nem könnyű ennek a fenségesen optimista isteni szónak értelmét felfedezni. A valóságban az fogja fel helyesen az Úr szavát, aki megérti azt az előzményt, *amely szerint az öreg különleges tiszteletet érdemel a fiatalok részéről*. Ők a múlt oszlopai. Ők az élet-összetevők. Ők a mostani földi javak megteremtői. Ők az élet gyökérszeme. Hálával és szeretettel nézzen tehát rájuk a belőlük sarjadosott ifjúság. Amelyik öreg ember ilyen környezetben él — de csakis az! —, az hálás szívvel mondhat köszönetet az *Úrnak*, hogy *öregkor áldásával áldotta meg őt*.

¹ Mózes II. 20, 12.

4. Az öregek lélekgravitációja.

Az élet ütemét a tevékenység jellemzi. A megállás, az élettelenség — halál. Ez pedig nincsen, mert a szó szoros értelmében vett halál is egyszerű átlépés a metafizikai életbe. Az öregek életében is fellelhető ez a tevékenység, amely három nagy összetevőben jelentkezik. Az első a természetes élet konzerválása, a második az élet anyagi és szellemi kincseinek gondos megőrzése, a harmadik az élet egészének végleges megőrzése. Az egyik alakja a *vita vegetativa*, a másiké a *vita egocentrica* és a harmadiké a *vita méta-physico ordinata*.

a) A természetes élet lényegét a testi erők érvénye alkotja. Ezek megőrzése és gondozása az ember állandó, szinte ösztönszerű igénye. Különösen akkor, ha fogyatkozásuk vagy gyengülésük kézenfekvő. Az ember ugyanis addig nem érzi szervezetének munkáját, amíg betegség vagy rendellenesség nem zavarja. A szív óriási szivattyú munkája, a sejtképződés, a tüdő vérfrissítő tevékenysége nem vehető észre. A betegségek azonban nagy felkiáltójelek; ezek rákényszerítenek, hogy meghalljuk a megtámadott organizmus segélykérő feljajdulását.

Az öregkor természetéhez tartozik, hogy a szervezet kerekei kopnak, a hiányok észrevehetőkké válnak. A beteges jelenségek előtűnnek, sőt kóros jelenségek is fellelhetők. Az önmagát túlzottan figyelő ember megérzi ezeket. Felfigyel, észrevesz és segíteni akar. Még pedig azért, mert életének konzerválása elemi igénye. Már preventíve is vigyázva gondoskodik egészségéről; a legkisebb bajt megérezve pedig panaszkodni kezd. Minden orvosi beavatkozásnak készségesen aláveti magát, hogy egészségét megőrizze.

Ez a prevenció, továbbá aggodó óvakodás, végül a terápiának készséges vállalása azt mutatja, hogy *az élet gondozása elsőrendű feladatává lett.*

Mindezt aprólékos munkával végzi. Ilyen a napirend, diétás étrend, séta, szieszta. Sőt egészen az önmehtagadásig is elmegy ez a gondoskodás. A szesz vagy dohány — szívnek, tüdőnek, gyomornak káros! — élvezetéről leszoknak, ha ennek ártalmas voltát belátják. Pedig ez olyan nehéz, hogy fiatal korban esetleg nem tudták volna megtenni. Akkor még a nagy erőbőségre hivatkozva könnyen elmondták: nekem ez nem árt! Az öreg már nem fecsérelheti az életkincseket.

Ez a gondoskodás arra is kiterjed, hogy a legkisebb bajt is túlzó érzékenységgel megérzi. Azonnal panaszkodik, ha bajt vagy betegséget sejt. Ez az aggodalmaskodás igen gyakran hipochondriás féltékenységgé fokozódik. Ezért van az, hogy erősen érdeklődik mások egészségi állapota iránt és olvasgat egészségügyi megfigyeléseket. Szinte azt mondhatnók, hogy a kifelé való tevékenység helyett *önmagának megfigyelése és kezelése* tölti ki idejét.

Hogy milyen komoly törekvésük az élet határainak kitolása, azt az a tény is igazolja, hogy szinte *lelkileg összeomlanak*, ha egyik-másik kortársuk *halálhírét* hallják. Egyenesen rejtegetni kell előlük a gyász híreket, hogy kedélyük be ne boruljon és ellenálló erejük meg ne fogyatkozzék. Ugyancsak feltűnő öröm észlelhető rajtuk, ha egészségüket dicsérik, vagy a használt orvosi kúra eredményeit magasztalják. A köznapi beszélgetésekben úgy irányítják a beszéd fonalát, hogy rájuk irányuljon a figyelem és egy-egy elejtett megjegyzés nyomán életerejükről, jó egészségükről essék néhány vigasztaló szó. *Minden lehangolja őket, ami a mulandóságra figyelmeztet, de viszont a legpará-*

nyibb megjegyzés is örömet vált ki belőlük, amely erőbírásukra figyelmeztet.

Aki nem figyeli őket állandóan, az hajlandó lenne azt mondani, hogy az öregek nem örülnek az életnek. Ez azonban csak külsőleges látszat. Gyakran panaszkodnak, zúgolódnak, zsörtölődnek. *A halált is gyakran hívogatják, de a valóságos közeledés alkalmából irtóznak tőle.* Valami ősi törtetést mutatnak — az élet felé. Az emberi természet igazi, *életet igénylő hangja* akkor csendül a legzengőbben, amikor repedeznek az élethegező lemezei és szakadozni kezdenek a kifeszített húrok.

b) Az öregek életgravitációjának második komponensét így jellemezhetnék: *az élet anyagi és szellemi javainak konzerválása.* Az aggkor lényeges és jellegzetes jegye, hogy a természet törvénye szerint elvesznek életéből a testi és szellemi életkincsek. Ezt a fogyatékoságot érezve szinte elemi erővel törnek arra, hogy fokozott igényléssel a kül- és belvilág értékeit a maguk számára megszerezzék.

Az anyagi javakat — mint mondtuk — azért őrzik, mert az életük fenntartását akarják biztosítani. A kuporgató gyűjtés is lényeges törekvésük, mert a parányok halmozása is erősíti bizakodó hitüket.

A legérdekesebb azonban a szellemi, kulturális felfogásuknak és erkölcsi, szociális, vallási világnézetüknek megrögzítése. Ebben a pontban nincs fejlődés. Hiába hallják, vagy hirdették régen ők maguk is, hogy az élet erős áramlásai változók; most a legzordabb őrei mindannak, amit bennük kitermelt a múlt idő.

Az élet látszólag belső fiziológiai funkciók és kívülről jövő benyomások pszichológiai együttese. A valóságban azonban olyan áramlás, amelynek irányát és sodrát a lélek belső orientációja, világnézete adja. Az elaggott ember a múltban él. A múlt felfogása

irányította gyermek-, serdülő-, ifjú- és felnőttkorát. Természetes tehát, hogy ugyanezek az elvek, állásfoglalások irányítják most is életét. Ezek voltak, ezek maradnak az élet tengelyei. Új építkezésre teljesen képtelenek. Már csak azért is, mert ekkora átépítkezésre hiányzik a lélekerő. Innét van az, hogy a *konzervatív álláspont* társadalmi, politikai, gazdasági, művészi, erkölcsi és vallási téren mindig az öregekben találja meg legerősebb védelmezőjét. Innét van az az ellentét is, amely családban, nemzeti életben és az emberiség egyetemében az öregek és fiatalok között kiéleződik. Az öregek nem veszik szívesen, hogy azok a szellemi és lelki kincsek, amelyeket évek során gyűjtöttek, védtek, ápolgattak, értéktelenné váljanak. Ezért állanak mellettük; ezért dédelgetik még akkor is, ha csak külsőségekben mutatkozik eltérés a régi és új életformák között. A fiatalság retteg a megkövesítéstől, azért áll szemben az öregekkel. Az öregeket még meghallgatja, az aggoktól retteg. Az aggastyánokat — legjobb esetben — kegyeletesen tiszteli.

c) Az öregek életének harmadik lényeges irányvonala a *transzcendentálizmus*. Ez is alapjában az élet konzerválásának gyökérzetéből táplálkozik. Még pedig azért, mert az élet végnélküliségét keresi és akarja. Ez az előzőknél is erősebben lép fel. Az aggkor felé hajló lélek érzi a fokozatos veszteségeket. Maga mellett találja az életértékeket elrabló időt. Olyan barátot keres tehát, aki mindenkor védelmező. Ez pedig a *végnélküliség*. Az ember gyermekkorától fogva errefelé hajlik. De a fiatalkor nem igen mélyed el annyira, hogy ezen, a messze jövőbe ívelő vonalon találjon boldogulást. Az öreg ember azonban már látja a múlandóság pusztulását. Odafordul tehát, ahol neki is a jövőt, a féltett, a legnagyobb gonddal gondozott életet kínálják.

Az öregek tehát egész lelkük *lényegével* és *tartalmával* hajolnak a metafizikai világ felé, ahol megtisztulást, megnyugvást, boldogságot és életteljességet találnak. Az öregkor bölcs mérséklete és mindent lemérő, felbecsülő higgadtsága rátalál az igazi életútra. A múlt küzdelmei, bukásai tanítómeszterként állnak melléje; a földre határolt, elhibázott élet tanulságait levonják és életük belső odahajlásával tagadják meg az üres és szellemtelen munkát, hogy hirdessék és éljék a transzcendencia felé ívelő jelent. Goethék, Strindbergék, Francois Coppéék, Wilde Oszkárok, Ady Endrék csak kimagasló iskolapéldái az élet alkonyán *Istenhez* térő százezrek seregének. Az élet egyik ősi igazsága ez: *az élet folyamán járhatunk baloldalon és szélesen táruló utakon, de az élet alkonyán észrevesszük, hogy útjaink az élet igazi központja, az Úr Isten, az égi Atyánk felé húzódnak.* Alig lehetséges ugyanis, hogy véglegesen eltérjünk attól, *Akitől* vagyunk, *Akiben* élünk és *Akiben* mozgunk. Az aggkor bölcsesége és élet-tapasztalata leveti a földi élet hordalékát és tisztuló formában rátalál önmagára, az *Isten* fiára, az örök élet igénylőjére és odafordul a reá várakozó égi *Atyához*.

Végül ez a kérdés mered reánk: van-e és mi az öregség *egyéni és társadalmi teleológiája*? Az élet nem termel abszolút értéktelenséget. Még a szerte-esés is az új szintézis alapja. Az emberi életre még inkább áll a fenti egyetemleges megállapítás. Az öregségben az a nagy *egyéni érték*, hogy az öregek önmaguknak alapos megítélőjévé és az örök értékek felbecsülőjévé válnak. Ez pedig a kincsek-kincse. Az elrejtett kincs megtalálása, melynek birtoklása lehetővé teszi, hogy megifjodott, megtisztult lélekkel, a földi szatiszfakció elvégzésével lépjenek az örök *Bíró* elé. — *A társadalom szempontjából* pedig örök érték az a bölcs és a múltból leszűrt

tapasztalat, amely az öregek és aggok értékállománya. Erről az *egyéni megtisztulásról* és a *társadalomra kiható értékéről* beszél szépen Léderer; mikor az öregekről így ír: „Az öreg ember gondoskodása józan, tárgyilagos, az ő érzelmei már nem lépnek fel, mint felizgató indulatok és szenvedélyek, élete hasonlít az alkonyodó naphoz. Sok tapasztalata, gazdag képzelései, erkölcsös életmódja nagyon üdvös befolyást gyakorolhat környezetére és az egész társadalomra.” (Léderer Ábrahám: Az aggkor lélektana. Különlenyomat az Izr. Tanügyi Értesítő XXXV. évf. Bpest, 1910.) Ez a kincs hiányzik az ifjúság élettarsznyájából. A múlt a jövő iskolája. A múlt embere a jövő tanítója. Ennek felismerése volt az oka annak, hogy Spárta a 60-as éveken túliakra bízta a vezetést. Ezért van az, hogy *szenátorok* ellenőrzik a *parlamentek* munkáját.

Az öregek az élet fékei, amelyek a robogó életkereket lefognak. Bennük nagy a *felelősségérzés*, lassúbb tehát a diktált tempó. Az ifjúban sok a nagyvonalúság és áldozatkészség, robbanóbb tehát a munkateljesítés. *E kettőnek egybefonódása az élet helyes vonalvezetése.*

Ez az élet isteni teleológiája.

BEFEJEZÉS

Az Úr rajzolta emberarc.

Milyen legyen az ember? *Ez a* kérdés valamikor a *Teremtő* alkotótervének mélységén fogamzott. Ugyanez emelkedik fel a modern ember előtt is. A feleletet pedig — örök programot jelentő tételben — a *mindenható Isten* kinyilatkoztatása adja: „Alkossunk embert a *mi képünkre és hasonlatosságunkra*”.¹

Azóta évezredek peregtek alá; az emberiség történelmében azonban ezt a szent szöveget igazolja az emberi lélek végtelen sok kibontakozott értéke. Ebben a *transzcendentális horizontú emberi lélekben* lobbant elsőt az ismeret tüze,² benne él az élet szeretete, benne történik a szabad akarat örök és szent tusája az igazság, a jóság és a szeretet végső győzelméért; benne lendül meg *tudatosan* nagy nosztalgiával az anyagi világ fölé emelkedés és az örök vonzódás a *Végtelen* felé.

Ez az *Isten* felé törő lendület elemi erővel nyilvánítja, hogy az *Isten* tervében a világító tűz és akarni tudás kincsével megáldott test és lélek együttese az ember.

Szellemissége a kultúra vonalán mozog, *szabadsága* az önképzés grandiózus és szent munkáját teszi lehetővé, *lelki vágyai* pedig a vallásos élményekkel töltkezve az *Istenatyához* emelkedhetnek. Mindegyikben és mindenek fölött fontos és be-

¹ Mózes I. 1, 26.

² Mécs László: Genézis.

teljesítő szerepe van az *isteni kegyelemnek*, mely az *Istentől* kitűzött célok és életértelem meglátására, továbbá az elérésben vívott küzdelmek győzelméhez, végül az istenivé magasztosuláshoz égi erőként száll a lélekbe. Ez a fény világosságot derít az épülésre vágyódó egyén lelkisíkjára; oly örök értelmet és célt, amely az *új lelkitípus kidolgozását sürgeti; a krisztusi ember lelkitípusát*, akinek történelmet formáló parciális küldetése van napjainkban és *Istenben* boldoguló végső célja az örökéletben.

Ez a parciális küldetés azután különféle *valóságos embertípusokban* revelálódik. *Az anyagi élet alapterületén* a „felső tízezer”, a középosztály, az iparos, a kereskedő, a földműves, a munkás, a család alakját öltik magukra; a *jövő élet szolgálatának vonalán* családapa, édesanya, pap, szerzetesnő, világitó és melegítő tüzek, pártás Márták díszes gyülekezetébe sorakoznak; *az életértékek kisugárzását tekintve* kultúremberek, bölcselők, tudósok, feltaláló zsenik, művészek, politikusok, gazdasági irányítók, erkölcsi és vallási héroszok alakjaiban jelennek meg előttünk. — Szépséges életkontúrjait itt-ott a részleges vagy teljes omladozás karikírozza.

Isteni küldetésének teljes, végső, örök beteljesítésére azonban ott fénylik a nagy élet egén a végtelen Jóság, az *Úr Jézus Krisztus* teret és időt kitöltő örök nagy szeretete, amelynek segítségével *ez az embertípus mindenkiben megvalósítható, aki megtanul Krisztusban hinni és cselekedni*. Akiben azután *tetté* izmosodik *Jézus új életet, megváltást hirdető programja*, azon beteljesedik az evangéliumi *Mester* ígérete: „aki énbenem hiszen, még ha meg is halt, élni fog”. (Ján. 11, 25.)

Ilyen fényben tündöklék az Úr rajzolta emberarc!

NÉVMUTATÓ.

A, A

Adler 217
 Ady 173, 270
 Ahlber 252
 Aistleitner 92
 Alszeghy 185
 Ampère 170
 András, Szent 45
 Anka 173
 Apáthy 13
 Aradi 185
 Arany 173
 Archimedes 125
 Aster 158
 Ágoston, Szent 44, 246, 248

B

Babinet 170
 Babits 173
 Balanyi 155
 Balla 185
 Balogh 247
 Bangha 205
 Barrande 170
 Bauquelint 170
 Baur 216

Bálint Imre 252, 253
 Becker 254
 Becquerel 170
 Beethoven 173
 Beil Ada 83, 157
 Benson 209
 Bercecius 170
 Berdjajew 198, 203, 212, 231
 Bergmann 216
 Bernadette (Soubirou) 140
 Bethlen István gr. 51
 Beudant 170
 Biederlack 50, 217
 Biot 170
 Bognár C. 156
 Bolyai F. 92
 Bougaud 85
 Bourget 228
 Brisits 185
 Bumke 217, 254, 255

C, Cs

Cantor 170
 Cartuyvels 135
 Cathrein 214
 Cauchy 170

Chamberlain 158
 Charles 45
 Chasterton 211
 Chevreul 170
 Claudel 213
 Coppée F. 45, 270
 Cramaussel 217
 Cuvier 170
 Csernoch 191
 Csörsz 168

D

Dalton 170
 Darwin 169, 216
 Davy 170
 Descartes 216
 Décsei 176
 Dékány 156, 157
 Dobos 85
 Doros 168
 Dumas 170

E

Eberle 51
 Erdős Renée 224
 Esterházy M. gróf 216
 Eucken 171
 Euler 170, 216

F

Faraday 170
 Feuerbach 69
 Fischer 216
 Fischer Jakab 236
 Fizeau 170
 Focher 168
 Foerster 235

Foucault 170
 France A. 145, 233
 Frank 235
 Franklin 170
 Fresnel 170
 Freud 217

G, Gy

Galvani 170
 Gaukler 216
 Gausz 92, 170
 Gautier 170
 Gálffy 45
 Gálos 49
 Gáspár Jenő 185
 Giese 255
 Giesswein 50, 217
 Gillet 235
 Glattfelder 179, 248
 Goethe 192, 270
 Graf 216
 Guyau 216
 Gyertyánffy 36, 37

H

Haeberlin C. 217
 Hausmann 170
 Haüy 170
 Häberlin P. 217
 Helmholtz 170, 216
 Henrik, VIII. 222
 Herschel ifj. 170
 Hipps 252
 Hoffmann 216
 Horváth 217
 Horváth Gy. 130

Hugo V. 216
Huysmans 249

I

Imre S. 34, 235

J

Jakobsen 216
Janet 217
János, Szent 33, 43, 47, 145,
251, 276
Jehlicska 51, 217
Jónás J. 216
Joule 170
Jung 217

K

Kahn 216
Kant 169, 205, 216
Kállai M. 185
W. Kaufman Irén 168
Kecskés 96
Keglevich Gy. gróf 179
Kehrer 52, 111, 205
Ketteler 170
Key Ellen 24
Keyserling gróf 199, 231
Kienzl 261
Kirchoff 257
Kiss A. 216
Kiss János 51, 217
Klages 153
Klaproth 170
Kluge 37
Kneller 92, 170, 205
Kodály 173

Kornis 33, 156, 157, 168, 191
Koszterszitz 45, 85, 149, 243
Köszegi 174
Kovalewski 210
Kraepelin 255
Krafft-Ebing báró 217, 236
Krecke 247
Kretschmer 154, 155, 216
Kugler S. 239
Kühnel-Leddin 185

L

Laplace 170
Laquer 216
Lavoisier 170
Le Bon 33, 157
Lenk 160
Lenz 216
Leó XIII. 103, 188
L'Ermite P. 147
Leverrier 170
Léderer 271
Liebig 170
Lierz 217
Liszt 173
Lukács, Szent 50, 113, 244

M

Madách 171
Makkabeusok 102
Marczell 45, 85, 149, 243
Marx 169
Maxwell 170
Mayer R. 170
Mädler 170
Mádai 179

Máté, Szent 29, 47, 112, 113,
142, 145, 208, 221
Menzel 216
Mercier 124, 134, 135
Mereskovszkij 158
Meskó 183
Mester 168, 169, 217, 235
Mécs 275
Méhely 37, 97
Michelangelo 173
Mihelics 50, 217
Miller R. F. 206
Milotay 54
Milton 216
Mitrovics 235
Mozart 173
Morse 252
Móricz Zs. 214, 215
Mózes 100, 265, 275

N, Ny

Nachmansohn 217
Nagy Lajos 11, 27, 41, 85,
86, 96, 104, 117, 177, 211
Nékám 240
Németh 168
Neuber 239
Neumann Teréz 140
Nyíró 168, 217

O

Ohm 170
Orsós J. I. 65, 66

P

Pauler 173
Payot 235

Pál, Szent 113, 199
Pálffy Erzsébet grófnő 178
Pelláthy I. 239
Pelletier 170
Pellico S. 45
Péter Andor 190
Pérez 217
Pius, XI. 100, 103, 188, 216
Plant P. 153
Platon 51
Prohászka 16, 27, 28, 34, 40,
47, 52, 57, 69, 93, 105, 129,
131, 132, 134, 153, 158, 166,
186, 199, 205, 208, 211, 218,
233, 252

R

Radványi 100
Ranschburg 252, 253
Regnault 170
Röhner 252
Ribot 216
Ricardo 216
Ritter 170
Rousseau 164
Runge 254, 255
Ruville 190

S, Sz

Saul 248
Savicki 136, 263
Schaffer 206, 216
Schilfarth Else 36
Schiller 216
Schilling 51
Schleich 205, 206
Schmidt 217

Schneider 199
 Schönbein 170
 Schütz 87, 97, 98, 104, 121,
 155, 156, 187
 Schwartz 218

Sebes 155

Secchi 170

Sik 185

Shaw 51, 233

Siemens 170

Siemens H. W. 216

Sombart W. 51, 217

Somló Bódog 228

Somogyi 235

Spengler 191, 192

Spielmeier 254

Spinoza 216

Stammer 50, 217

Stalin 206

Stoddard J. 178, 249

Strém G. 33

Strindberg 45, 270

Szabó Dezső 233

Szamek 155

Szentannai (Spett) 85

T

Tankó 168

Taube 199, 231

Thenard 170

Thomson 170

Tomek 155

Tóth László 185

Tóth Tihamér 179, 235

Trikál 165, 171, 207, 215,
 216, 221, 247

Türck 154

U

Undset Sigrid 185

Utitz 214

V

Vass J. 44, 246

Vámbéri 236

Várdai 185

Várkonyi 168

Virchow 205

Volta 170

Vörösmarty 173

W

Wagner 173

Walter 130

Walter R. 203

Weil 216

Weis 51

Werfel 17, 24, 204, 206

Weszely 168, 235

Wilde O. 212, 233, 249, 270

Wurtz 170

Z

Ziehen 257

Zola 216

TÁRGYMUTATÓ

A, Á

- Adakozó 123
 Aggregények 147
 Akarati életmeggyengülés 115
 Aktív élet 136, 137, 141
 Aktiválódás 9
 Alanyiség szuverénitása 91
 Ambíció elvesztése 232
 Alkotó munka 42
 Altruisztikus szolgálat 122
 Anyagi élet 17, 86
 Anyagi életfeltétel 81
 Anyagi életsík 169
 Anyagi javak 51
 Apácajelölt 139
 Aposztázia 136
 Áldozatosság 83

B

- Belső összeomlás 136
 Birtoklás 11
 Boldogság 103, 127

C, Cs

- Civilizáció 159
 Cölibátus 223
 Család 100, 150, 186
 Családalapítás 73

- Családi élet 63, 64
 Cseléd 73

D

- Differenciált egyéniségek 52
 Diszpozíció 81

E, É

- Egocentrikus élet 138
 „Egyedül” 120
 Egyéni megtisztulás 270
 Egyéni képességek 30
 Egyéniség 24, 71
 Egyéniség kisugárzása 151
 Egyéniség sokszorosítása 10, 13, 14, 78, 79, 82, 219, 222
 Egyéniség szolgálata 215
 Egyházirend 132
 Egység (házassági) 97
 Elhivatottság (papi) 131, 133
 „Elnyomás” 245
 Előkészület a házasságra 79
 Elválás 108
 Emberiség 186
 Energiasugárzás 83
 Energiaszóródás 127
 Engedelmesség 145
 Eros 117

Erők megtorpanása 254
 Erősugárzás 152
 Erkölcs 54
 Erkölcsi élet 70
 Erkölcsi értékcsökkenés 255
 Erkölcsi kötelesség 188
 Erkölcsi összeomlások 214
 Erkölcsi szertehullás 232
 Erőtranszformálás 133
 Erősugárzás 152
 Eugenetika 98
 Evangéliumi élet 49
 Ébresztő erők 21
 Édesanya 26, 94, 95, 180
 Édesapa 26, 94, 180
 Életalap 39
 Életöröm 119
 Életszemlélet 213, 214
 Életszolgálat 26, 80, 83, 101, 122
 Élettartalom 9, 40
 Élmény 175, 245
 Élményteher 217
 „Én” 9, 92, 121, 131, 177, 231
 Érdekközösség 87
 Értéksokszorosítás 80
 Erzelmi komplexum 105
 Érzéskomplexum 128

F

Faj 186
 Falusi asszony 65
 Felbonthatatlanság (házassági) 99, 100
 Felelősség 188, 231
 Felelősségérzés 271
 „Felső tizezer” 50

Flirt 108
 Fogadalom (szerzetesi) 143
 Forradalmár 192
 Föld 61, 62, 64
 Földi javak 126
 Földmunkás 70
 Földműves-gazdaember 60, 66
 Földszerzés 61
 Fölény 17

G, Gy

Geocentrikus világnézet 166
 Gondviselés 207, 209
 Gyermekek 29, 110, 111, 180
 Gyűjtő 123

H

„Harmincévesek” 32
 Harmonikus élet 24, 43
 Hatalombirtoklás 128
 Hármass fogadalom (szerzetesi) 143
 Házaselet 35, 79, 83, 85, 93
 Házasság 80, 88, 113
 Házasság etikája 96
 Házaselet győzelmei 114
 Házaselet lelki tartalma 86
 Házaselet nehézségei 106
 Házaselet tragédiái 114
 Hiperszexuális 89
 Hit 46
 Hitetlenség 206
 Hisztéria 38
 Hivatás 80, 82
 Homo generans 194
 Homo inspirans 194, 196
 Homo sanctificans 194, 197

I

Igaz 11, 41
 Igazság 185
 Igazságok szintézise 42
 Imponderabile 11, 38, 219
 Individuum 153
 Ingatagság 108
 Invenció 58
 Ipari munkás 67
 Iparostársadalom 57
 Író 184, 185
 Istenfiúság 128

J

Jegyesség 107
 Jó 11, 41
 Jólét 53
 Jóság 185
 Jövő élet 26, 29, 64, 86
 Jövő élet szolgálata 87, 91,
 93, 94
 Jövő szolgálata 132

K

Kat. Caritas 33
 Kaszt ellentét 189
 Kegyelem 138, 194, 213, 248
 Kegyelmi élet 29, 195
 Kereszt 45
 Kiegyensúlyozott élet 226
 Kielégületlenség érzése 147
 Kisugárzás 37
 Kitartó szeretet 108
 Kommunizmus 34
 Kontemplatív élet 136, 137
 138, 139

Kozmikus cél 26
 Középosztály 55
 Közösség 51
 Kritika 205
 Kultúra 46, 164
 Kutató készség 168
 Külső körülmények 30
 Küzdelem 29, 52, 58
 Küzdelem a létért 21

L

Lángelme 155
 Lelkiatya 131, 132
 Lelki egyensúlyvesztés 257
 Lelkierőfeszítés 27
 Lelkiélet 17, 34, 47, 57, 67,
 83, 123, 150
 Lelkiérték 12, 123
 Lelkikép 60
 Lelki meghasonlás 210
 Lelkinyugalom 128
 Lelki terhek 24, 263
 Lelkiség hiány 89
 Lelkiség kiformalása 142
 Lelkiség vitalitása 119
 Letargia 232
 Lélekelemzés 46
 Lélekgravitáció 266
 Lélekkisugárzás 180
 Lélekrajz 202

M

Magnum sacramentum 104
 Matriális életigény 51
 Második gyermekkor 262
 Megélhetés 187
 Megszentelt ember 204

Menyasszony 83, 84
 Metafizikai érvényesítés 80
 Metafizikai sík 72
 Mélységkutatás 40
 Misztikai létegyiség 104
 Monoandria 97
 Monogámia 97
 Moral insanity 232, 236
 „Mors imperator” 12
 Mult 245, 259, 261
 Munka 17, 18, 22, 27, 30, 34,
 36, 37, 40, 48, 53, 55, 56,
 62, 66, 67, 81, 120, 192,
 230
 Munkaadó 68
 Munkanélküliség 31
 Munkás 66
 Munkásosztály 33
 Művész 175, 185

N

Nagy veszteségek 251
 Napszámos 67
 Negyedik dimenzió 6
 Nemzet 186
 Nemzetiség 186

Ö

Önfegyelmzés 108
 Önfeláldozás 85, 136, 146
 Önlegyzés 108
 Öntökéletesítés 136
 Öntudatos adakozó 14
 Önzés 125
 Öregkor 10
 Örök élet 63, 129
 Örök élet kapuja 251
 Öröklött érték 10

Öröm 125, 260
 Örömkeresés 81
 Ösztönkomplexum kielégíté-
 tése 86
 Ösztönösség uralma 116

P

Pajtásházasság 221
 Papság 129
 Pályaválasztás 81
 Pártában maradt leányok 147
 Perszonocentrikus 96
 Példa 165, 180, 224
 Polgárember 60
 Poliandria 97
 Poligámia 97
 Potencialitás 9
 Próbaházasság 221
 Proféta 196, 226

R

Reskció 16
 Reflexcselekedetek 48

S, Sz

„Saját porta” 61
 Superbia vitae 238, 240
 Szabadosság 218
 Szabadság 178
 Szabadszerelem 108
 Szakmunkás 67
 Szegénység 144
 Szellemi erőfeszítés 27
 Szellemi erők megtorpa-
 nása 254
 Szellemi élet 17, 34, 40, 46,
 57, 62, 66, 72, 82
 Szellemi érték 12
 Szemek kívánsága 238

- Személy 167, 177
 Személyes kapcsolat 12
 Személyiség 91, 92, 96, 153, 157, 159, 186
 Szent 34, 154, 155
 Szent ember 170
 „Szent harmadik” 89, 220, 222
 Szentségi jelleg (házasság!) 103
 Szenvedés 45
 Szerelem 85, 90, 117, 150
 Szerelem szeretetté transzponálása 90
 Szerelmi tüzek 85
 Szeretet 93, 117, 125, 145, 247
 Szeretetmunka 137
 Szerzetesek 136
 Szerzetesi élet 146
 Szerzetesnők 137
 Szexuális élet 127
 Szexualitás 104, 108, 117
 Szép 11, 41
 Szépség 172, 185
 Szintetikus látás 46
 Szintetizmus 17
 Szociális munka 142
 Születési privilégium 50
 Szüzi tisztaság 144
- T**
- Tanítás 167
 Társadalmi helyzet 30
 Társadalom 270, 271
 Teocentrikus 96
 Teocentrikus élet 138
 Teocentrikus világnézet 166
 Természetjog 100
 Test kívánsága 238
 Testi-lelki enerválódás 115
 Testi nyomorúság 241
 Testi terhek 24
 Tékozló fiúk 244
 Tőke 50
 Tökéletes ember 215
 Törpelelkűség 59
 Transzcendens életsík 42
 Transzcendens réteg 40
 Transzcendens világ 210
 Transzcendentalizmus 269
 Transzformálás 143
 Transzponálás 39, 90, 149
 Transzpozíció 93
 Trauma 143
 Tudatalatti hatás 13
 Tudós 169
- U**
- Új ember 215
- V**
- Vagyon 69, 69,
 Vallásos élet 64, 69
 Vallásos nevelés 57
 Választás (jegyes) 106
 Válás 221
 Világnézet 41, 42, 203
 Vita egocentrica 266
 Vitalitás 90, 91, 246
 Vita metaphysico ordinata 266
 Vita vegetativa 266
 Völégény 83, 84
- Zs**
- Zseni 158

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Előszó</i>	5
<i>Bevezetés</i>	
1. A kiforrott egyéniség	9
2. Az élet sodrában	15

I. A küzdelmes élet porondján.

A) Próbálkozások.

1. Küzdelem a létért	21
2. Az anyagi élet biztosítása	30
3. Szellemi és lelki felkészülődés	39

B) Az élet „rétegződése”.

1. A „felső tizezer”	50
2. A középosztály	55
3. A földműves-gazdaember	60
4. A munkás	
a) Az ipari munkás	67
b) A földmunkás	70
c) A cseléd	73

II. Az életértékek értékesítése.

A) Az egyéniség sokszorosítása.

a) A házasság keretében.

1. Előkészület a házasságra	79
2. A házasság lelki tartalma	86
3. A házasság etikája	96
4. A házasság nehézségei	106
5. A házasság tragédiái és győzelmei	114

b) „Egyedül.”

1. A házaselet keretén kívül élők lelki tartalma	120
2. A papság... ..	129
3. A szerzetesnők... ..	137
4. Az agglegények és a pártában maradt leányok	147

B) *Az egyéniség kisugárzása.*

1. Az erősugárzás mibenléte és területe	152
2. A civilizáció szolgálata	159
3. A kultúra emelése	164
4. A szépség lelkihatása	172
5. Az erkölcsi színvonal emelése	177
6. A társadalmi élet szabályozása	186
7. A lelkiélet kivirágztatása	193

III. **Az életértékek elvesztegetése és visszaszerzése.**A) *Az élet küzdőterén.*

1. Világnézeti megrendülés	203
2. Erkölcsi összeomlások	214
3. Az erkölcsi mélységek	232
4. A testi élet összeomlása	237
5. A „tétkozló fiúk”	244

B) *Az örök élet kapujánál.*

1. A nagy veszteségek	251
2. Az öregek belső élete	258
3. Lelkiterhek	263
4. Az öregek lélekgravitációja	266

Befejezés.

Az Úr rajzolta emberarc	275
--------------------------------	-----

<i>Névmutató</i>	279
<i>Tárgymutató</i>	287
<i>Tartalomjegyzék</i>	295

Nihil obstat. Dr. Josephus Tiefenthaler censor dioecesanus.
Nr. 3035. Imprimatur. Strigoniæ, die 24. Octobris 1931. Dr. Julius
Machovich vic. gen.